ALEXEI PISEMSKI

La cumpăna veacului

Volumul I

Editura Univers

clu

Clasicii

Literaturii Universale

Coperta colecției : *Vasile Socoliuc*
Pe copertă :
• Portretul autorului : colaje din picturile lui Savrasov
• Pictură de Savrasov

А. Ф. ПИСЕМСКИЙ
СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ В ДЕВЯТИ ТОМАХ
Том 4
Библиотека „Огонёк"
Изд. „Правда", Москва, 1959

Toate drepturile asupra versiunii de față sînt rezervate editurii UNIVERS

Alexei Pisemski

LA CUMPĂNA VEACULUI

— roman —

Vol. I

În românește de ION COVACI

Prefață de TATIANA NICOLESCU

București — 1981

Editura UNIVERS

PREFAȚĂ

Limitele cronologice ale vieții și creației lui Alexei Feofilaktovici Pisemski coincid cu cele ale lui Dostoievski (1821—1881). Aceasta înseamnă că opera lui Pisemski se situează într-un context dintre cele mai interesante și mai de prestanță pentru istoria literelor din Rusia, în care se învecinează cu scrierile lui Turgheniev și Goncearov, Tolstoi și Saltîkov-Șcedrin, Nekrasov și Cernîșevski, pentru a nu cita decît numele de „vîrf" ale epocii. Creația romancierului de față se înscrie într-o perioadă în care romanul rus își cîștigă prioritatea în cadrul mișcării literare naționale și prin experiențele sale de neîndoielnică originalitate începe a rivaliza cu operele confraților apuseni, în primul rînd ale celor francezi. Era și ușor, și greu în anii aceia de la mijlocul secolului trecut să te manifești ca romancier în Rusia. Ușor, în sensul că romanul era o specie literară deosebit de căutată și de apreciată de public, drept care existau largi posibilități de publicare și afirmare. Greu, pentru că, inevitabil, te aflai într-o permanentă concurență și erai supus confruntărilor. E de ajuns să amintim, de pildă, referindu-ne în mod special la Pisemski, că în același an 1859, cînd el publica romanul *O mie de suflete*, considerat pînă astăzi opera sa capitală, mai vedeau lumina tiparului *Oblomov* de Goncearov și *În ajun* de Turgheniev. O așezare în paralelă de către cititori și critică era firească. Și tentația unor atari comparații va persista. Nu întîmplător un exeget francez al fenomenului literar rusesc îl va asemui pe Pisemski cu Lermontov și Turgheniev, în planul subiectelor tratate și al eroilor aleși, precizînd : „dar ne aflăm în fața unei pînze a lui Rembrandt care a fost copiată de Teniers" [1].

[1] K. Waliszewski, *Littérature russe*, Paris, 1927, p. 319.

Pisemski a fost un scriitor popular printre cititori și mult discutat de critica vremii. Debutul său cu romanul *Molîul* (1850) a însemnat un succes neîndoielnic, relevat de aprecierile unanim elogioase ale criticilor, lucru rar în anii aceia cînd înfruntările polemice dintre grupările literare erau la ordinea zilei. Mai tîrziu unele dintre operele sale, ca romanul *Marea agitată* (1863) sau drama *O soartă crudă* (1859), în virtutea ambiguității ideilor sociale și politice apărate de autor, au trezit dispute vehemente, care demonstrau, în același timp, că activitatea scriitorului era urmărită cu atenție de către opinia publică și literară. Oricum, nici unul dintre romanele lui Pisemski nu a fost ignorat, trecut sub tăcere. Mai mult decît atît : ele s-au bucurat de prețuirea unor judecători severi, precum Turgheniev, Tolstoi, Leskov sau Cehov. „E un mare, un mare talent" — scria acesta din urmă, adăugînd : „Oamenii pe care ni-i înfățișează Pisemski sînt vii, au temperamente puternice..."

Totuși în ansamblul contribuțiilor pe care le aduce romanul în literatura rusă de la mijlocul secolului al XIX-lea, opera lui Pisemski — ca și a lui Pomealovski sau Reșetnikov, de pildă — se situează mai curînd într-un plan secundar, față de primul plan, deținut de Tolstoi, Dostoievski, Turgheniev. Putem conveni însă pe baza a numeroase exemple din variate literaturi că scriitorii de „rang" secundar exprimă, adesea, mai bine caracterele generale, legitatea procesului literar, decît o fac personalitățile de excepție, care deschid făgașuri proprii de dezvoltare ale literaturii. Lucrul este întru totul valabil pentru Pisemski și el conferă operei sale un interes care o menține vie pînă astăzi.

Vom căuta, deci, să urmărim și să relevăm în creația romancierului acele elemente și trăsături, care reprezintă constante ale prozei ruse de la mijlocul secolului trecut, definindu-i tendințele de dezvoltare în general.

În această perspectivă judecînd, trebuie să caracterizăm opera lui Pisemski ca trăind în plină actualitate, ca fiind expresia problemelor ce frămîntau viața socială a Rusiei și a căutărilor ce preocupau pe oamenii de litere. Însăși predilecția sa pentru forma romanescă este o confirmare. Pisemski cultivă cu asiduitate și insistență specia epică de amploare, care vine să înlocuiască în mișcarea literară de la mijlocul veacului nuvela, schița, formele „mici", „scurte", pentru care manifestaseră preferință „anii 40" și îndeosebi „școala naturală". E de ajuns să urmărim drumul creației

sale. Prima sa operă literară, interzisă de cenzură, este un roman *(Este oare ea vinovată ?* — 1847), după care urmează o suită întreagă : *Molîul* (1850), *Un mire bogat* (1855), *Boierimea* (1858, titlul sub care apare *Este oare ea vinovată ?*), *O mie de suflete* (1859), *Marea agitată* (1863), *Oamenii din anii patruzeci*[1] (1869), *În vîltoare* (1871), *Mic-burghezii* (1877), pînă la ultimul — *Masonii* (1881). Lui Pisemski i se aplică întru totul caracterizarea pe care Dobroliubov o făcuse lui Turgheniev : „el ghicea iute noile cerințe, noile idei ce intrau în conștiința socială și prin operele sale atrăgea atenția asupra problemelor la ordinea zilei, care începeau să frămînte încă nelămurit societatea..."

Epoca de început în creația lui Pisemski (anii 1850—1860), delimitată de momentul atît de important în istoria Rusiei al reformei din 1861, care a pus capăt iobăgiei, este marcată prin romanele de tipul „cronică de familie" *(Molîul, Boierimea, Un mire bogat* etc.).

Literatura vremii manifesta vădită preocupare pentru această variantă a speciei romanești, e de ajuns să ne gîndim la *Cronică de familie* și *Copilăria lui Bagrov-nepotul* de Aksakov, la *Rudin* și mai ales la *Un cuib de nobili* de Turgheniev, la trilogia lui Tolstoi *(Copilăria, Adolescența, Tinerețea)* și la romanul mai puțin reușit al acestuia *Fericirea vieții de familie* etc. Aceste tablouri din existența „cuiburilor de nobili" aduceau deopotrivă chipul iubirii pure, caste, ca și al vieții de familie armonioase, realizînd un univers de afecțiune și poezie. Viziunea lui Pisemski este alta, mai aproape de cea a lui Gogol, din *Suflete moarte*, punctată de tristețe și amărăciune. Mediul nobiliar apare despuiat de virtuțile de cultură și spiritualitate cu care îl învestiseră unii contemporani ai lui Pisemski, în primul rînd Turgheniev și Tolstoi. În paginile dense de impresii din viața cotidiană, ca într-o pictură flamandă, caracterizînd moravuri, mentalități, atitudini, nobilimea este înfățișată drept o lume a cinismului, lipsită de orice principii *(Boierimea, Un mire bogat, Molîul,* etc.), de orice fundamente morale. Și nu numai în relațiile cu țăranii iobagi își descoperă nobilii felul brutal și neomenos de a fi, mentalitatea de asupritori, lucru de care vorbiseră și înaintea lui Pisemski atîția scriitori ruși și de care se ocupă și el în același spirit critic în *Schițe din viața țărănimii* (1856) și în piesa *O soartă crudă* (1859). Îndrăzneala viziunii lui Pisemski constă în faptul că el dezvăluie prezența aceleiași atitu-

[1] În versiunea românească poartă titlul *La cumpăna veacului.*

dînd și mentalități în relațiile de familie, deci între oamenii cei mai apropiați și într-o sferă în care, se presupune, ar trebui să domnească un spirit de înțelegere și comunicare spirituală. Pe drumul acestei demitizări, deschis de Pisemski, îl va urma curînd Saltîkov-Șcedrin *(Domnii Goloviov, Din trecutul Poșehonici)* și ceva mai tîrziu Bunin. Pisemski oferă o analiză profundă a procesului de alterare prin care trece viața de familie și sentimentul de dragoste în lumea rusă contemporană lui și în primul rînd în lumea nobiliară. Femeile sînt primele victime. Soarta lor este în majoritatea cazurilor dureroasă sau chiar tragică : înșelate în dragoste, părăsite (Iulia Kuraeva, Nastenka, Liza Beșmeteva), ele duc o existență tristă, plină de decepții, de suferințe morale, de jigniri (ca, de pildă, Anna Pavlova Zador-Manovskaia sau Lidia Vankovskaia), încît pentru unele moartea vine ca o izbăvire (Vera Enzaeva). Problema destinului femeii în societatea vremii, stăpînită de prejudecăți și de norme rigide, a fost prilej de meditație și dezbatere pentru mulți scriitori ruși. Deopotrivă cu Pisemski au pledat pentru emanciparea femeii, pentru afirmarea ei ca personalitate umană liberă Herzen *(Cine-i de vină ? Coțofana hoață)*. Vladimir Sologub *(Polinka Sachs)*, Ostrovski *(Furtuna)*, Cernîșevski *(Ce-i de făcut ?)*, Nekrasov. În felul în care se pune și se rezolvă această problemă în scrierile lui Pisemski simțim mai puternic decît la alții înrîurirea ideilor lui George Sand, mult comentate în Rusia în epoca respectivă, în primul rînd datorită propagandei pe care o făceau romancierei franceze articolele critice ale lui V. G. Belinski.

Fără a părăsi făgașul „cronicii de familie", care rămîne o preocupare constantă a operei lui Pisemski, scriitorul se orientează tot mai mult, după 1860, spre o formulă complexă de roman — psihologic și social — cum o făceau și alți scriitori ai vremii, stimulați, desigur, de experiențele înnoitoare, întreprinse de Dostoievski sau Tolstoi și căutînd să și le însușească.

Pisemski cuprinde într-o amplă deschidere viața Rusiei cu diferitele ei pături și straturi sociale : nobili, țărani, burghezi. El îmbrățișează un vast material de viață, într-o desfășurare cu adevărat panoramică — ceea ce, pînă la Tolstoi, scriitorii ruși au practicat mai puțin — ducîndu-și cititorii de la țară la oraș, din provincie în capitală, din conacele boierești sau saloanele aristocrate ale Petersburgului, în izbele țărănești, în casele modeste ale funcționarilor, rude bune cu Akaki Akakievici Bașmacikin sau Makar Devușkin. Această cuprindere globală dă autorului posibilitatea să

realizeze memorabile fresce ale vieții rusești de la mijlocul veacului trecut, pline de relief și de culoare. Scriitorul a preluat din experiența „școlii naturale", din maniera lui Gogol, dezvoltînd elementul descriptiv de tipul „fiziologiilor", cultivînd arta detaliului expresiv și pitoresc. Amănuntimea și plasticitatea tablourilor, concretețea lor, ne îndeamnă să numim alături de Gogol și pe Goncearov, ca altă posibilă referire, caracterizînd sistemul poetic al lui Pisemski. Fidelitatea față de realitate, predilecția pentru culorile ei suculente, pentru manifestările ei frapante au făcut însă pe unii critici să vorbească despre brutalitatea lui Pisemski sau să-i atribuie un „protocolism trivial în maniera lui Zola" [1]. Descrierea mediului constituie, neîndoielnic, o trăsătură caracteristică pentru romancierul nostru, considerat adesea ca un neîntrecut zugrav al provinciei rusești, rivalizînd în acest plan cu Cehov, dar într-o manieră cu totul diferită. La Pisemski mediul este dens, imobil, lipsit de dinamism, în deplină concordanță cu inerția, cu esența statică a vieții rusești de care era convins scriitorul și în care vedea și un aspect pozitiv (stabilitate), și unul negativ (rutină, anchilozare, conservatorism). Inevitabilele comentarii și aprecieri satirice pe care acest din urmă plan al vieții rusești îl trezea, determinau o notă de pesimism, generau uneori o atmosferă sumbră în romanele lui Pisemski, căruia îi lipsea „cuvîntul" avîntat, încrezător în viitor ca al lui Gogol, lauda adresată „Rusiei pasăre-troică". Viziunea poetică stabilă a realității venea la Pisemski în contrast cu cea a lui Dostoievski, la care existența era labilă, fluctuantă, tăinuind surprize neașteptate, izbucniri violente, explozii și catastrofe.

Se cuvine să spunem însă că descrierea mediului nu reprezintă pentru Pisemski nici scopul unic, nici scopul ultim al creației sale ca romancier. Scriitorul a fost de la început preocupat să înfățișeze tipuri caracteristice (e de ajuns să ne gîndim la prima operă publicată *Molîul*, la titluri semnificative precum *Ipohondrul* (1852) sau *La cumpăna veacului)*, sau să mediteze pe marginea destinelor umane (cum o subliniază titlul dramei *O soartă crudă)*. În acest sens majoritatea romanelor lui Pisemski sînt romane „biografii" ale unor personalități, sau poate chiar le-am putea spune „monografii", oricum, creații epice structurate pe un erou central, în jurul căruia se grupează personaje, evenimente, către care duc toate firele intrigii. Deci un roman de tipul lui *Evgheni Oneghin*

[1] K. Waliszewski, *op. cit.*, p. 320.

de Puşkin sau *Adolphe* de Benjamin Constant sau *Un erou al timpului nostru* de Lermontov.

Contribuţia lui Pisemski la dezvoltarea galeriei tipologice a literaturii ruse din secolul al XIX-lea este incontestabil interesantă şi valoroasă. Ca şi Lermontov înaintea lui, iar mai apoi Turgheniev şi Goncearov, el a fost preocupat de ideea de a da întrupare în romanele sale unei personalităţi reprezentative, „erou al timpului său", care să exprime năzuinţele şi frămîntările lumii ruseşti. Scriitorul era atent şi receptiv la ceea ce am putea numi „dinamica" psihologică, urmărind mutaţiile, transformările pe care viaţa, evoluţia societăţii, le aduceau în structura sufletească şi caracterologică a oamenilor, în felul lor de a gîndi şi de a acţiona. Şi dacă mediul i se părea lui Pisemski definit de criteriul stabilităţii, destinele umane le vedea mai curînd fluctuante şi prin aceasta intrînd adesea în conflict cu mediul. Interesul pentru soarta personalităţii umane era comun întregii literaturi ruse de la mijlocul veacului trecut, descifrîndu-se ca o manifestare de gîndire progresistă, la nivelul preocupărilor europene. Tot mai accentuat şi mai insistent se punea problema de a sprijini afirmarea liberă — pe plan social şi spiritual — a individului împotriva restricţiilor, a opreliştilor, a jugului asupritor al unei societăţi păstrînd încă la data aceea îngrădirile de viaţă medievale. Ca o primă consecinţă apărea critica sistemului feudal, iobăgist, lupta pentru eliberarea ţăranului rus. Pisemski a rostit şi el ca şi Turgheniev, acel „jurămînt al lui Hanibal", care însemna demascarea şi combaterea iobăgiei. Atitudinea antiiobăgistă este proprie nu numai ciclului de „Schiţe" din „viaţa ţărănească" sau piesei *O soartă crudă*, ci întregii creaţii a scriitorului. În genere, atitudinea lui Pisemski faţă de omul din popor, de problema ţărănească, se asemuie în multe privinţe cu cea a lui Turgheniev. Pledoaria întru apărarea ţăranului se întemeiază şi la el pe argumentul virtuţilor spirituale, cu care omul din popor este înzestrat în egală măsură cu toţi ceilalţi oameni, inclusiv reprezentanţii claselor avute. Un exemplu ar fi personaju! Makar Grigoriev *(La cumpăna veacului)*, ţăran înţelept, chibzuit, harnic, înrudit în multe privinţe cu Hori din *Însemnările unui vînător*. În acelaşi timp, prin amărăciunea care se desprinde adesea din tablourile vieţii de la ţară, prin culorile sumbre în care sînt ele realizate, l-am putea aşeza pe Pisemski alături de Saltîkov-Şcedrin, după cum am putea spune că el a întrezărit, înaintea lui Tolstoi, în piesa sa *O soartă crudă* acea „putere a întunericului" ce va pune din ce în ce mai mult stăpînire pe satul rusesc.

Atitudinea critică a lui Pisemski vizează, în primul rînd, modul de viaţă parazitar al nobilimii, cu toate carenţele etice şi spirituale ce decurg din acesta. O suită de personaje ca Zador-Manovski, Kuraev, Masurov, Uhmîrev, Şamaev, Maraseev, continuă, de la un roman la altul, spectacolul necinstei, al corupţiei, al înşelăciunii, al servilismului. Nu întîmplător Pisarev spunea, caracterizînd romanele lui Pisemski, că lectura lor „lasă o impresie deprimantă în sufletul cititorilor..." [1]

Romancierul nu s-a oprit la nivelul constatărilor şi descrierilor de moravuri. El nu s-a mulţumit să ne prezinte escroci, care se ascund sub înfăţişări respectabile de oameni de neam ales, cu situaţie stabilă în societate.

El a căutat să analizeze cauzele, să dezvăluie mecanismele sociale şi psihologice în virtutea cărora un funcţionar înalt ca Bazariev *(O mie de suflete)* devine un delapidator şi un escroc, exemplul lui fiind urmat de subalternii săi, iar cneazul Ivan Ramenski, care se făleşte cu originea sa nobilă, să nu se dea în lături de la cele mai josnice ticăloşii. Aceste mobiluri „de ordin practic", cum le-a caracterizat romancierul însuşi, sînt astfel descifrate de el: „să-ţi faci carieră, să-ţi aranjezi o viaţă confortabilă, să-ţi asiguri viitorul..." Iar Kalinovici, eroul central din romanul *O mie de suflete*, indică şi un alt mobil, poate chiar mai important şi oricum nou la data aceea în lumea rusească: banii. Acesta explică foarte bine degradarea morală a aceluiaşi Bazariev. Îl regăsim în toată gama de ticăloşii la care se dedă cneazul Ivan. Şi tot el ne explică evoluţia, pînă la un moment dat, a lui Kalinovici, pornit pe drumul compromisurilor şi al josniciilor, de dragul de a deveni milionar, sau biografia atîtor eroi dornici de a găsi „un post rentabil", ca să ne referim la titlul binecunoscutei piese a lui A. N. Ostrovski, care reflectă şi ea un univers uman îndeaproape înrudit. Cîtă ironie şi amărăciune răsună în aceste cuvinte ale romancierului, care se înscriu ca un fel de bilanţ la spectacolul degradant al jafului general: „...gloria, iubirea... ideile măreţe... nemurirea... nu fac nici doi bani cînd e vorba de confort... De dragul confortului, oamenii caută pe căi cinstite şi necinstite să pună mîna pe moşteniri, de dragul confortului iau mită şi chiar fac crime..."

Tabloul zugrăvit de romancier devine şi mai sumbru, comentariile şi mai pline de amărăciune în creaţiile tîrzii, de după 1870. Mai mult ca înainte, după reforma din 1861, în procesul rapid de

[1] D. Pisarev, *Socinenia*, v. I, M., 1955, p. 172.

capitalizare a țării, oamenii din Rusia „săvîrșesc ticăloșii și fapte mărețe, suferă și triumfă" de dragul banilor și în numele lor. Cinismul, goana după „bani turbați", ca să-l citățm iarăși pe Ostrovski, jaful cel mai nesăbuit, necinstea crasă, absența oricăror criterii morale definesc practicile unor personaje ca medicul Șamahan, constructorul Tolokonnikov (Vaal) sau Gaier, Darialov, *(Vremuri luminate)*, Sosipatov *(Un geniu financiar)*, afaceriști și escroci. Observațiile de amănunt, trăsăturile particulare sînt strînse într-un tablou de sinteză, cu valoare concluzională și prin aceasta și mai deprimant, în romanul *Mic-burghezii* (1878). Pisemski a înfățișat aici pe noii stăpîni ai vieții, negustorii de formație capitalistă (Ianșutski, Ofonkin, Perehvatov, Grohov), care, spre deosebire de lumea patriarhală descrisă cîndva în dramele lui Ostrovski *(Furtuna, Sărăcia nu e viciu)*, au îmbrăcat măști de cultură și civilizație („s-ar zice că Beethoven și divinul Rafael s-au născut și au ars la flacăra inspirației numai pentru a-i distra pe locuitorii de pe Taganka sau Iakimanka" — comentează ironic unul din eroii romanului). Dar aceste măști nu sînt în stare să ascundă esența psihologiei și a firii lor lacome, rapace.

Tema „mici burghezi" *(meșceane)* și a „spiritului mic-burghez" *(meșceanstvo)* mult dezbătută în literatura rusă de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea și tratată, în genere, în spirit polemic, delimitator față de un fenomen care era privit de majoritatea scriitorilor negativ (Cehov, Gorki, între alții), este înfățișată în romanul lui Pisemski în primul rînd în plan social. Banul, idolul căruia se închină burghezia, o face odioasă și în același timp periculoasă prin forța pe care o reprezintă. Pisemski nu crede că ar exista vreo posibilitate de a stăvili mersul înainte al acestei pături hrăpărețe și triviale. Și parcă răspunzînd concluziei amare a lui Gogol : „Ce trist e să trăiești pe lumea asta", unul din eroii romancierului conchide : „ca să trăiești într-o societate ca aceasta, orice s-ar zice, îți trebuie o rezervă serioasă de curaj !"

Să nu existe oare nici o „rază de lumină" în acea „împărăție a întunericului" pe care o zugrăvește Pisemski ? Nu a aflat oare scriitorul nici un erou căruia să-i acorde creditul său, ale cărui idealuri să-l facă încrezător în viitor ?

Să nu uităm că anii de maturitate ai scriitorului au coincis cu o perioadă bogată în înfruntări ideologice (1860—1870), în care s-a pus cu acuitate problema : „ce-i de făcut ?", în care s-au enunțat idealuri sociale înaintate și s-au preconizat programe radicale de

înnoire a societății rusești. Care a fost atitudinea lui Pisemski, contemporanul mai tînăr al lui V. G. Belinski, ale cărui articole le citea cu mult interes, al lui Herzen, pe care l-a admirat totdeauna, al lui Cernîșevski, Dobroliubov, Nekrasov, cu care a colaborat la revista *Sovremennik* („Contemporanul") ? Dar același Pisemski a fost în perioada 1850—1852 și colaboratorul revistei *Moskviteanin*, („Moscovitul"), de orientare slavofilă, iar criticul acesteia, Apollon Grigoriev, a publicat unele dintre primele exegeze despre scrierile tînărului romancier. Și tot Pisemski a colaborat la revista *Biblioteka dlea citenia* („Biblioteca de lectură"), devenită, datorită criticului A. Drujinin, o tribună a „artei pure".

Din momentul în care încep delimitările ideologice, iar polemica în jurul problemelor de literatură, ca și a celor sociale ia un caracter tot mai ascuțit, Pisemski rupe cu grupul de la *Sovremennik* și în schimb își intensifică prezența în paginile revistei *Biblioteka dlea citenic*, unde publică o suită de foiletoane, defăimînd ideile democrate și revoluționare și pe cei ce le propagau în presă (Cernîșevski, Dobroliubov, Kurocikin etc.). Cu toată poziția sa critică față de socictatea vremii, romancierul nu era un adept al transformărilor revoluționare și mai ales nu manifesta încredere față de noile idealuri pe care le proclama tînăra generație de la 1860, luptînd pentru democratizarea Rusiei, pentru înlăturarea regimului autocrat. Pisemski era mai curînd partizanul unui stat puternic, cu o conducere luminată, care să accepte unele reforme liberale, decît adeptul unor schimbări radicale pe cale violentă. De aceea eroul revoluționar, luptătorul pentru idealuri politice înaintate nu-i inspira încredere, rămînea pentru el o figură străină, de neînțeles. Fără să cunoască viața și lupta revoluționară și fără să încerce a o analiza mai temeinic, în profunzime, pentru a-i pătrunde esența și scopurile, Pisemski s-a hazardat să scrie un roman, cu intenția de a da un tablou de sinteză a mișcării revoluționare din Rusia, la mijlocul veacului trecut. Este vorba de *Marea agitată* (1863). Romanul a părut însă tuturor contemporanilor, chiar și celor ce nu aderau la vederi progresiste, o calomnie la adresa ideilor și practicilor revoluționare, o operă răuvoitoare, iar din punct de vedere artistic nereușită. Eșecul înregistrat cu această scriere l-a făcut pe autor să-și revadă părerile, să procedeze la un examen de conștiință și să reia într-un nou roman dezbaterea problemei.

Care ar fi eroul ideal, potrivit condițiilor vieții rusești și care ar fi ideile pe care acesta ar trebui să le apere pentru a asigura

poporului și personalității umane condiții de viață liberă și fericită ? Iată întrebarea la care romancierul și-a propus să răspundă în romanul *La cumpăna veacului* (1869).

În intenția scriitorului, subliniată evident de titlul în limba rusă, *Oamenii anilor patruzeci,* romanul însemna realizarea unei galerii de tipuri umane, și prin ei, desigur, se urmărea și definirea atmosferei, a profilului spiritual al epocii respective. „Anii patruzeci", anii tinereții lui Pisemski și ai formării sale ca personalitate, au lăsat în sufletul scriitorului o amintire de neșters. Lucrul era explicabil dacă ne gîndim la caracterul propriu acestei epoci, la locul pe care ea l-a ocupat în istoria obștească și spirituală a Rusiei. „Anii patruzeci" însemnau agitațiile studențești de la Universitatea din Moscova, cercul lui Herzen și Ogariov, al lui Vvedenski și Petrașevski mai tîrziu, însemnau articolele înflăcărate ale lui V. G. Belinski, însemnau un moment de revirîment după „veacul crîncen". „Anii patruzeci", prin izbucnirile lor, chiar dacă înăbușite de regimul țarist, prin căutările lor, prin strădania de a afla drumul spre un ideal social înaintat, prin atitudinea lor critică și lucidă, favorizînd, dealtfel, dezvoltarea unei arte realiste, au pregătit cotiturile hotărîtoare în viața Rusiei din preajma lui 1860.

E tocmai ideea care vine să încununeze în final romanul, afirmată în discursul rostit de Pavel Vihrov în cinstea acestor „oameni ai anilor patruzeci"... „noi toți — spune eroul — indiferent de drumul pe care am mers înainte, avem o trăsătură comună ; noi aparținem într-o măsură mai mare sau mai mică epocii actuale de reforme... în toate clipele vieții noastre am fost păstrători sinceri și dezinteresați ai acelei luminițe de gîndire rusească, abia pîlpîind în anii tinereții noastre, care astăzi s-a transformat în flacăra măreață a înnoirii generale a statului..."

„Anii patruzeci" au fost într-adevăr o epocă de cumpănă (în acest sens titlul tălmăcirii românești își are perfect justificarea), în care s-au ales drumurile. Înapoi — spre o lume patriarhală, conservatoare, reacționară sau înainte — spre schimbări radicale și progres ? Confruntarea ideologică dintre slavofili și occidentaliști redă perfect esența opțională a acestor ani.

Pentru Pisemski, omul „anilor patruzeci", personajul tipic al acestei epoci „la cumpăna veacului", a constituit o problemă asupra căreia a meditat, de fapt, de-a lungul întregii sale opere. De aceea îi putem urmări prezența în evoluție, romanul la care ne referim constituind momentul ei central. Unele elemente le întrezărim încă la Pavel Beșmetev și într-o măsură la Elcianinov, mai

apoi la Baklanov, care toți pregătesc apariția personajului plenar Pavel Vihrov, pentru ca și în continuare să aflăm figuri din aceeași suită tipologică, Begușev sau Grigorov.

Legătura sufletească afectivă cu epoca „anilor patruzeci" l-a făcut pe Pisemski să împrumute eroului său, Pavel Vihrov, unele trăsături autobiografice și în genere să introducă în roman fapte, date, evenimente din experiența sa personală de viață.

Propunîndu-și să vorbească despre destinul unei generații („oamenii anilor patruzeci") romancierul a urmărit evoluția mai multor personaje, acordînd atenția principală lui Pavel Vihrov în jurul căruia se grupează o serie de figuri tipice pentru elanurile și căutările epocii (apărătorul justiției Jivin, omul ideilor noi Plavin, procurorul Ilarion Zaharevski, păstrătorul legalității împotriva arbitrarului, Marienovski, pildă de cinste și modestie etc.). Toți, și mai ales personajul central, sînt prezentați în creșterea și dezvoltarea lor, astfel încît mentalitatea, atitudinile lor apar cititorului ca rezultat al unui proces formativ pe care acesta îl poate urmări. Este o viziune în timp asupra personajelor și o conturare biografică a lor.

Pavel Vihrov este prezentat de autor începînd din anii copilăriei, romanul configurîndu-se cu un „Bildungsroman", ca un roman al formării și devenirii sale ca personalitate. Paralel, sau întretăindu-se cu această linie compozițională principală ni se descriu și alte biografii, unele mai ample, altele mai restrînse : a lui Plavin, a fraților Zaharevski, a lui Abreev etc. Romanul este foarte dens populat, se desfășoară pe o durată lungă de timp, cu deplasări numeroase ale acțiunii în diferite medii și zone geografice. Ca mai totdeauna la Pisemski intriga sentimentală joacă un rol important, biografia lui Pavel Vihrov cuprinzînd mai multe istorii de iubire : dintre erou și Maria, dintre el și Kleopatra Fateeva, dintre el și Grunia, la care s-ar mai putea adăuga dragostea, neîncununată de reciprocitate, pe care i-o poartă Iulia Zaharevskaia. Iubirea pentru Maria trece ca un fir roșu prin toată existența eroului, afirmînd o idee scumpă romancierului, care nu odată a subliniat în scrierile sale că dragostea este și trebuie să fie refugiul spiritual al omului, împlinirea lui supremă.

Evoluția eroilor, formarea lor se realizează în etape, marcate de căutări spirituale, de preocupări obștești, de aspirații și idealuri. De aceea confruntările de idei, schimbul de opinii, dialogurile dintre personaje, reunirea lor, pentru a purta discuții, constituie un element caracteristic al compoziției acestui roman. Sînt procedee

prin care Pisemski se apropie de proza de dezbateri a lui Dostoievski și nu ar fi chiar lipsit de temei să presupunem că este vorba de înrîurirea unor mijloace artistice folosite frecvent de acesta din urmă.

Prin mediul nobiliar din care provine, prin educația primită, Pavel Vihrov se apropie de „oamenii de prisos" — de un Oneghin sau Peciorin, sau și mai mult, poate, de un Beltov. L-ar asemui și atitudinea sa lucidă față de manifestările de arbitrar, de asuprire, caracterizînd viața oficială, compasiunea față de soarta poporului înrobit. Pavel Vihrov ca, dealtfel, atîția „oameni ai anilor patruzeci", este un intelectual cu preocupări elevate, nutrind idealuri nobile. Eroul lui Pisemski este un scriitor, profund devotat misiunii sale, căutînd să-și pună condeiul în slujba idealurilor înaintate, mai ales a eliberării țăranilor, ceea ce îl face să fie suspectat și urmărit de autorități. „Oamenii anilor patruzeci" nu rămîn însă ca „oamenii de prisos" numai în sfera cuvintelor înălțătoare, neurmate de fapte. La ei cuvîntul stimulează și acțiunea. Pavel Vihrov își asumă răspunderea actelor justițiare pe care le întreprinde, apărînd pe cei prigoniți în mod nevinovat (cazul raskolnicilor) și refuzînd să execute ordinele nedrepte ale guvernatorului. Activitatea sa se desfășoară însă în cadrul aparatului administrativ, el însuși fiind funcționar al acestuia, ceea ce denotă că în conștiința romancierului persistau iluziile „slujirii cinstite" a statului ca modalitate de schimbare a moravurilor.

Pavel Vihrov se deosebește astfel de „oamenii de prisos" și subliniază individualitatea aparte a generației „anilor patruzeci", care prin idealurile sale, ca și prin tentativele de împlinire a acestor idealuri a pregătit terenul pentru activitatea militantă a celor ce au purtat lupta democratică și revoluționară în deceniile următoare. Fără însă ca scriitorul să acorde faptelor eroului său o finalitate mai activă decît ar fi putut ele avea. Vihrov nu trece nici un moment la acțiuni hotărîtoare, evoluția sa se îndreaptă spre resemnare, luminată, e drept, de satisfacția unei vieți împlinite prin generozitatea ideilor profesate.

Talent neîndoielnic, mai ales în zugrăvirea caracterelor și a tablourilor sociale, în evocarea unei epoci cu frămîntările și aspirațiile ei, Pisemski se înscrie printre scriitorii realiști ce au marcat avîntul literaturii ruse de la mijlocul secolului trecut, contribuind la afirmarea prestanței sale pe care timpul nu a făcut decît s-o confirme și s-o sublinieze.

TATIANA NICOLESCU

PARTEA ÎNTÎI

I

OBLĂDUITOAREA

La începutul anilor '30, prin iulie, în cerdacul conacului boieresc din Vozdvijenskoe se întrunise o mică societate. Tabloul ce se înfiripă în mintea autorului poartă pecetea unor vremi demult apuse : din casa de lemn, în stilul vilelor italiene, au rămas doar ruinele ; în locul grădinii, plină cîndva de pomi tunşi cu îngrijire şi străbătută de cărări netede, bătătorite — pîlcuri de arbori crescuţi anapoda ; în colţul din stînga grădinii, cel mai poetic, unde era odinioară „Parnasul", un afacerist a înălţat nu demult o vinărie ; dar combinaţia s-a dus de rîpă, iar clădirea a ajuns o paragină fără uşi şi fără ferestre — într-un cuvînt, tot ce era lucrare de mînă omenească e ori pe jumătate năruit, ori una cu pămîntul ; numai zidirea lui dumnezeu — privelişte a lacului de la marginea oraşelului şi imaginea tîrgului însuşi, a luncilor de dincolo de lac, unde — zice-se — vîna Şemiaka, îşi păstrează farmecul de odinioară.

Mujicii noştri de la miazănoapte se numără fără doar şi poate printre făpturile cele mai nepăsătoare faţă de frumuseţile naturii ; dar pînă şi ei, trecînd pe lîngă Vozdvijenskoe, oftau uneori admirativ, dînd limpede de înţeles că minunăţii ca acestea nu întîlniseră pe alte meleaguri.

Gîndurile şi simţămintele ce animau societatea strînsă în cerdac ar suna de asemeni cu totul straniu în vremea noastră. Gazda, o femeie trecută de cincizeci de ani, văduva unui general-adjutant de pe vremea ţarului Alexandru I — Alexandra Grigorievna Abreeva, o blondă perfectă, cu trăsături reci şi aspre, purtînd, după moda de atunci, bucle şi îmbrăcată într-un capot fistichiu, fără nasturi, şi o fustă brodată, lucra la un şnur cu mărgele. Prin felul ei de a fi,

această doamnă era ceea ce se cheamă o fanfaroană. Dăruită de natură cu o minte și inimă cum nu se poate mai obișnuite, își risipise viața străduindu-se să-și încropească o faimă pârelnică de femeie deșteaptă, bună și dintr-o bucată ; drept care deschidea gura numai cînd venea vorba despre lucruri grave, se exprima curgător și elocvent, presărîndu-și destul de iscusit spusele cu fraze întortocheate și idei înălțătoare culese de prin cărți sau din auzite ; fără a-și cruța banii și amorul propriu, lega cunoștință sau intra în corespondență cu feluriți oameni înzestrați și, în fine, făcea, în chipul cel mai public cu putință, tot soiul de binefaceri. Eforturi care, nimic de zis, erau încununate de un succes aproape deplin : cea mai mare parte dintre cunoscuții ei, cel puțin, o considerau, fără să stea la îndoială, o femeie deșteaptă ; alții o taxau drept un om al datoriei și obligațiilor sacre ; numai un medic petersburghez, care se număra, dealtfel, printre prietenii ei, o botezase *„limfa"*.

Alexandra Grigorievna avea un singur fiu, pe Serioja, un băiat de vreo paisprezece ani, paj. Față de el încerca să treacă drept o mamă *aspră* și, totodată, *pătimașă*. De fapt băiatul era doar o jucărie în ghearele vanității ei. Și-l închipuia cînd viitor general-adjutant, cînd domnitor moldovean, ba — de ce nu ? — chiar monarh al Greciei, în această privință imaginația ei nu cunoștea stavili. În seara pe care mi-am propus s-o înfățișez, Serioja era acasă, la Vozdvijenskoe, în vacanță ; ședea în preajma mămichii, răzimîndu-și ceafa de spătarul scaunului. Era destul de arătos de felul lui și tunica de paj, tivită cu aur, îi venea de minune. Nu puțini au băgat de seamă, probabil, că fiii de nobili și negustori bogați seamănă parcă la înfățișare : cei dintîi sînt, firește, ceva mai distinși și mai zvelți, ceilalți — mai îndesați și mai cenușii, dar și unii, și alții au în expresia feței ceva vițelin, de gură-cască : se vede că în palate daurite și pe saltele de puf anevoie răsare și crește floarea înțelepciunii omenești.

Ceva mai departe de gazdă și oarecum în umbră se instalase un bărbat în vîrstă, mic de stat, dar vînjos, într-un frac de cinovnic. În ciuda slugărniciei ce respira din întreaga lui constituție, avea o expresie inteligentă, impunătoare și ușor ironică. Acest domn era ispravnicul de prin partea locului, Ardalion Vasilievici Zaharevski, factotum-ul

Alexandrei Grigorievna, care-l prețuia mai cu seamă ca pe un știutor într-ale legilor rusești.

În fața Alexandrei Grigorievna ședea, puțin cam țeapăn, un alt bătrînel, într-o redingotă de ofițer în retragere, de a cărei petliță atîrna, bălăngănindu-se, crucea Sf. Gheorghe, și niște pantaloni militari cu lampasuri roșii. Era vecinul gazdei, din satul vecin, Mihail Polikarpovici Vihrov, un veteran cu părul cîrlionțat ars de soarele Caucazului, fost aghiotant al prințului Tițianov, martor la asasinarea lui mișelească, om deprins cu cîmpul, bătăliile și lipsurile. O bucată de vreme, după ce trecuse în retragere și se însurase, nici măcar ceaiul nu știa să-l bea cum se cuvine. Într-o caleașcă nu s-ar fi suit pentru nimic în lume — i se făcea greață. De dormit într-o odaie încălzită — nici vorbă : pasămite, îi dădea sîngele pe nas. Era văduv de-acum și-și creștea fiul, un băiat de vreo treisprezece ani.

După ce Alexandra Grigorievna se mutase de la Petersburg la țară, Vihrov, asemeni celorlalți nobili din împrejurimi, făcuse cunoștință cu ea și, la prima vizită, îi declarase în loc de orice altă explicație : „Am venit să mă înfățișez soției adjutantului țarului meu !"

Fraza îi plăcuse nespus Alexandrei Grigorievna. Nu mult după aceea, ea îi scria unei fețe bisericești pe care o fericise cu prietenia dumisale : „Preamilostive, domnia ta știi că urcușul vieții mele a fost presărat cu spini și că cei mai ascuțiți dintre ei mi s-au părut a fi minciuna și lingușeala celor din jur (adevărul e că Alexandra Grigorievna era toată numai lingușire...) ; dar acum, la asfințitul zilelor mele — glăsuia mai departe răvașul — mi-a fost dat să întîlnesc un om care nu numai că nu-i în stare să spurce limba sa cu minciuna, dar se umple de mînie și scîrbă ghicind-o în spusele altora. Acest fenomen e vecinul meu, colonelul în retragere Vihrov, om blînd și nestăpînit, stup de înțelepciunea vieții și totodată neînvățat ca un soldat de rînd." Din vanitate, Alexandra Grigorievna era nespus de darnică în laude nu numai cu sine, ci și cu cei care, într-un fel sau altul, aveau a face cu dînsa. Tot ce se învrednicea măcar de o tresărire de sprînceană din parte-i trebuia să fie desăvîrșit.

Vihrov venea întotdeauna la Alexandra Grigorievna însoțit de fecioru-său, pe care-l iubea cu patimă și, pînă una-

alta, nu-l lăsa să facă un pas fără dînsul. Băiatul stătea lîngă taică-său, în spatele scaunului. Purta un surtucel de postav, cusut în casă, şi nişte pantalonaşi noi, dar de nanchin ; era de-acum destul de răsărit şi, pesemne, din cale-afară de nervos, pentru că, fără să vrea, plictiseala şi nerăbdarea răzbăteau din întreaga lui înfăţişare ; pentru a le ascunde cît de cît, băiatul nu-şi mai ridica ochişorii inteligenţi din pămînt. Spilcuitul paj îi arunca din cînd în cînd, zîmbind din colţul buzelor, cîte o privire, fără a primi însă vreun răspuns.

— Serioja ! îşi certă Alexandra Grigorievna fiul. De ce nu te ocupi de Paşa ? Du-l la iaz şi arată-i cum ies peştii la sunetul clopoţelului. *Soyez donc aimable !* [1], adăugă ea pe franţuzeşte.

Serioja se ridică în silă, se dezmorţi uşurel şi, cu acelaşi surîs din colţul buzelor, se apropie de Paşa.

— Hai, spuse. În glăsciorul lui se simţea un fel de condescendenţă.

— Du-te, Paşa ! Mai plimbă-te şi tu ! îl îndemnă şi taică-său.

Băiatul îl privi pe bătrîn drept în ochi, cu reproş, urmîndu-l apoi pe Serioja.

Coborîră din cerdac şi-o apucară pe una din alei. Se vedea cît de colo că nu prea aveau ce-şi spune.

— Dumneata ai preceptor ? întrebă Serioja, aducîndu-şi pesemne aminte de porunca maică-si.

— N-am, răspunse Paşa posomorît, am avut un învăţător, dar a şters-o ; mîine or să mă ducă la gimnaziu.

Serioja îl privi întrebător.

— Ce-i aia gimnaziu ? întrebă el.

— Unde se învaţă, răspunse Paşa pe acelaşi ton grav.

— A ! făcu Serioja.

Între timp ajunseseră la iaz. Serioja sună din clopoţel.

— Uite şi peştii ! exclamă el cînd aceştia ieşiră într-adevăr la suprafaţă.

— Văd, răspunse Paşa şi începu să se uite la apă, ceea ce însă nu părea să-l amuze defel ; iar Serioja prinse să fluiere un motiv de operă destul de încîlcit.

---

[1] Fii, te rog, amabil ! (În limba franceză în original.)

Între acestea pe cerdac se încinsese o discuţie însufleţită.

— Ruşine, colonele, ruşine ! îl mustra Alexandra Grigorievna pe Vihrov, înfierbîntîndu-se tot mai mult pe măsură ce vorbea. Dumneata însuţi ai slujit treizeci de ani tronul şi patria, dar pe fiul dumitale nu vrei să li-l dăruieşti.

— E singurul meu fiu, excelenţă, răspunse colonelul. Şi pe deasupra şi cam şubred dinspre partea sănătăţii. Acolo numai bine că o să mi-l facă ţăndări. Cunosc eu slujba asta soldăţească !... Ba, cum a ajuns armata astăzi, o să se mai aleagă şi cu darul beţiei !

— Fiul dumitale trebuie să ajungă în gardă ! Trebuie să înveţe acolo unde învaţă şi al meu. Dacă nu eşti general, cele zece răni ale dumitale nu sînt mai prejos de un astfel de cin ; de asta va afla şi ţarul, las' pe mine !

— Bun... O să înveţe în corpul de paji, o să ajungă în gardă... Şi ?

— Tocmai ! O să ajungă în gardă...

— Şi-apoi ? Apoi ce-o să fie ? Ca ofiţer sărac, excelenţă, e greu să slujeşti printre bogaţi — greu, dacă nu chiar cu neputinţă.

Chipul serios al Alexandrei Grigorievna luă un aer şi mai grav. Colonelul, aflase dînsa pe căi lăturalnice, avea ceva bănişori, dar, ca om care dobîndise fiece copeică printr-o muncă istovitoare, era nemaipomenit de strîns la pungă. Alexandra Grigorievna intenţiona să-i dea în această privinţă o mică lecţie, epatîndu-l totodată prin propria-i mărinimie.

— Nu cutez să mă amestec în socotelile domniei tale, începu ea rar, apăsînd pe fiecare cuvînt, dar, din parte-mi, pot să-ţi spun un singur lucru : eu cred că prietenia nu trebuie să se mărginească numai la cuvinte, ci se cade a fi dovedită prin fapte : dacă dumneata nu-ţi vei putea într-adevăr întreţine fiul în gardă, am s-o fac eu. De bună seamă, n-o să-i ofer cine ştie ce lux, dar nişte condiţii decente tot o să aibă. Iar după ce mor eu, această sarcină va cădea în grija fiului meu ca primă clauză testamentară.

Alexandra Grigorievna tăcu, tăceau şi ceilalţi doi. Zaharevski se mulţumi să-i arunce o privire uimită, în timp ce colonelul se posomorî.

— Nu, excelență, mi-e greu să accept ca fiul meu să fie subvenționat de altcineva în afară de mine. Pentru dumneavoastră, cît trăiți, asta n-o să fie, de bună seamă, o povară prea mare, dar pentru fiul dumneavoastră nu băgați mîna în foc.

— Fiul meu va fi obligat la aceasta nu prin simțire, ci prin lege.

— Iar fiul meu, replică tăios colonelul, nu va ajunge niciodată să pretindă în temeiul legii ceva ce nu-i aparține, sau nu-l voi mai socoti drept fiu.

Chipul Alexandrei Grigorievna luă un aer solemn.

— Am făcut, începu ea desfăcîndu-și brațele a neputință, tot ce mi-a dictat prietenia ce ți-o port ; dumneata fă cum vrei și cum știi.

De necaz, colonelul prinse să bată ușor cu piciorul în podea.

— Fiecare să trăiască după cum îi e scris ! spuse el.

— Nu pentru mine vreau asta, colonele, nu pentru mine, ci de dragul fericirii fiului dumitale ! — exclamă Alexandra Grigorievna. Pentru mine n-am făcut în viața mea nici un pas care să-mi fi rănit cît de cît orgoliul, dar pentru fiul meu — continuă ea cu smerenie în glas — dacă va fi de trebuință să mă ploconesc, o să mă ploconesc și eu. Și încă pînă la pămînt !

Pe chipul lui Zaharevski trecu, abia simțit, un zîmbet ironic : el știa mai bine ca oricine, din proprie experiență, în ce hal se umilea Alexandra Grigorievna cînd era vorba să obțină ceva, oricît de neînsemnat ar fi fost acel lucru.

— La o adică și eu o să mă ploconesc ! replică Vihrov batjocoritor.

Toată această dădăceală sfîrșise prin a-l plictisi de moarte.

Intre timp, copiii reveniseră pe cerdac. Pașa îl învălui pe bătrîn într-o privire aproape implorătoare.

— Știu, știu : vrei acasă. Să mergem ! spuse bătrînul și se ridică.

Alexandra Grigorievna îi urmă pilda.

— Așadar, colonele, mîine îți muți puișorul într-un cuib nou ?

— Da, mîine. Îngăduiți-mi să vă sărut mînușița.

Și atinse cu buzele mîna Alexandrei Grigorievna.

Ea îi răspunse printr-o sărutare aproape pătimașă pe obraz.

— La revedere, îngeraşul meu ! se întoarse ea apoi spre Paşa. Vino să te binecuvîntez, aşa cum te-ar fi binecuvîntat propria ta mamă ; îţi doresc nu mai puţin ca ea fericirea. Serghei, îţi poruncesc ca de azi înainte şi pînă la sfîrşitul zilelor tale, ori de cîte ori acest băiat, care cu timpul va creşte mare, va veni la tine (mînat de slujbă sau de necazuri băneşti), să nu cutezi nici o clipă a-l refuza, ci să faci pentru el tot ce-ţi va sta în putinţă. Aceasta e porunca mamei tale !

— Bogdaproste, Alexandra Grigorievna, se înclină Vihrov şi-i sărută din nou mîna ; ea îl sărută încă o dată pe obraz.

— Hai, luaţi-vă rămas bun şi voi, viitori prieteni, se întoarse ea spre copii.

Aceştia îşi strînseră mîinile şi, mai mult mecanic, se sărutară. Serioja, mai deprins cu manierele din lumea bună, îi conduse pe oaspeţi pînă la trăsură şi, cînd aceasta porni, se înclină politicos.

După ce trecură de poarta moşiei, pînă şi bătrînul Vihrov răsuflă parcă mai uşurat.

— Daa ! făcu el, lungind silabele, bine-i în ospeţie, da' acasă-i şi mai bine.

— Ce tot căutăm, tăticule, la Vozdvijenskoe ? E grozav de plicticos acolo ! spuse pe un ton aproape oţărît Pavel.

— Ei, şi tu, frăţioare ! Aşa se cade, doar sîntem vecini. Pe deasupra, Alexandra Grigorievna ţipă pe toate drumurile că nu mai poate de dragul meu şi că — vezi doamne — la ce mare cinste mă ţine printre toţi ceilalţi.

Pavel căzu pe gînduri.

— Dar, la o adică, dînsa e bună sau nu ? întrebă el după o vreme.

— De bună-i bună ea, numai că prea-i vorbă lungă. Moară stricată, ce mai ! De-o vreme mă tot povăţuieşte să te fac ofiţer.

— Şi tu de ce nu vrei să mă faci ?

— Uite-aşa, frăţioare, nu vreau... Nu-i nici o procopseală să fii soldat. Ea, încaltea, zice c-ar fi bine să slujeşti în gardă, ca s-ajungi apoi ofiţer la curtea ţarului.

— E grozav să fii ofiţer la curtea ţarului ! spuse copilul posomorît.

— Ba bine că nu ! încuviinţă bătrînul. Dar pentru asta, vezi mătăluţă, trebuie să fii om cu stare.

Pavel îşi privi atent tatăl.

— Şi noi sîntem săraci ? întrebă el.

— Săraci, frăţioare, răspunse Mihail Polikarpovici, dar, nu se ştie de ce, se cam fistîci rostind aceste cuvinte.

II

SCURT TRECUT AL MICULUI MEU EROU

Abia întors acasă, colonelul se cufundă în rugăciune : se ruga zi de zi, de la 8 la 10 dimineaţa şi de la 8 la 10 seara, stînd, după obiceiul lui, în picioare, neclintit în faţa icoanei din salon. Paşa nu încetase niciodată să se minuneze cum de nu i se ura lui taică-său, cum de nu ostenea stînd ceasuri întregi în picioare. De data asta, trecînd tiptil prin salon şi aruncînd o privire spre chipul bătrînului, văzu cum pe obrajii lui zbîrciţi şi arşi de vînt şiroiau lacrimile. Gînduri apăsătoare îl copleşeau pe colonel ; se ruga lăcrimînd pentru viitorul fiului său, pentru ca băiatul să nu fie prea obijduit la gimnaziu.

Îşi aminti fără voie cum, la numai cincisprezece ani, fără să se fi făcut vinovat cu ceva, îl puseseră la regiment să care raniţa doldora de nisip, cum îndurase, îndurase fără murmur chinul, prăvălindu-se în cele din urmă podidit de sînge, şi cum mai apoi, ajuns căpitan, pedepsise la rîndul lui un soldat mai căpos, cum acesta nu se învăţase minte şi el ordonase să fie pedepsit tot mai aspru şi mai aspru pînă cînd, căzut în nesimţire, soldatul fusese cărat într-o manta la infirmerie şi cum, trecînd pe acolo, îl văzuse pe soldatul acela : ochii pierduţi în fundul găvanelor, chipul — schimonosit, desfigurat ; peste cîteva zile soldatul îşi dăduse sufletul şi era limpede că el îl omorîse. Colonelul revăzu

aievea chipul sluțit al soldatului, ochii aceia îngropați în fundul orbitelor, rînjetul lui strîmb ce parcă spunea : „Lasă numai, lasă !... Din pricina mea Dumnezeu n-o să-i dea noroc fiului tău !“ Lacrimile șiroiau pe obrazul bătrînului, fiori reci îi săgetau trupul. Trecuseră mai bine de treizeci de ani de la întîmplarea aceea, dar n-avusese Vihrov vreo bucurie sau vreun necaz fără să-i răsară măcar pentru o clipă în fața ochilor chipul schimonosit al soldatului ucis.

Ieșind din casă, Pașa se așează pe prispă. Nici el nu era prea vesel. Îi veni deodată, cine știe de ce, în minte ziua aceea cenușie de primăvară... Îl revăzu parcă aievea pe Titka, micul argat, năvălind în fugă în odaia lui... „Conașule, am văzut pe-o brazdă-n grădină un iepure !“ — gîfîie el cu emoție în glas. Hai să-l prindem !“. „— Hai“ !, sare Pavel și o zbughește împreună cu Titka spre grădină. „Scurtu ! Scurtu !“ — țipă acesta și Scurtu, un cîine de curte, într-adevăr scurt în coadă, țîșnește ca ars din fînăria unde moțăia, urmîndu-i în goană... „Iepurele, iepurele !“ — repetă abia trăgîndu-și sufletul Titka, îmboldindu-l parcă. Într-adevăr, dintr-o brazdă fulgeră blana sură a iepurelui... Scurtu zboară numaidecît pe urmele lui, urmat de Pavel și Titka. Deodată iepurele cotește spre hambar ; sărind gardul, Pavel și Titka o iau și ei într-acolo. Scurtu — după iepure ; urechiatul se avîntă iar în cîmp ; Scurtu sare în grădină și se împotmolește pentru o clipă, timp în care iepurele se îndepărtează de urmăritor ; dar în calea lui răsare ca din pămînt Belka, alt cîine de curte, și goana continuă. Iepurele se ascunde în pădure, dar Belka nu-l slăbește deloc ; în urma lor aleargă din răsputeri Scurtu... Pavel și Titka zăbovesc încă multă vreme în cîmp, așteptînd să-i vadă ieșind din pădure, dar în zadar. Într-un tîrziu, cu picioarele numai glod, lac de sudoare și înciudat, Pavel pornește cu pași repezi spre casă... Titka, oarecum rușinat, aleargă alături. „Primăvara trecută, unchiul Kirian a prins așa trei iepuri !“ — încearcă el să-l îmbuneze. „Mare brînză !“ — i-o întoarce Pavel. „Ce-i, maică, nu l-ați prins ?“ — îi întreabă o babă ce le ieșise în drum și, cine știe de ce, îi sărută lui Pavel mîna. „Nu, nu l-am prins“ —

răspunde el mîhnit... Băiatul cuprinse cu privirea curtea aceea a lor, atît de dragă, şi uită de întîmplarea cu iepurele : de cîte ori străbătuse ograda în fugă, călare pe bățul acela cu o sforicică petrecută pe după cap în chip de frîu, de cîte ori nu se trîntise în colb, închipuindu-şi că murgul e nărăvaş şi-l azvîrle !... Acum Pavel nu mai umblă de mult călare pe băţ, încalecă bidivii adevăraţi şi sprinteni, topindu-se de plăcere, nu alta, îmbătat de primejdie şi de simţămîntul puterii. Odată se avîntase singur-singurel aproape şapte verste printr-o pădure destul de întinsă din apropiere ; împrejur — linişte, nici un suflet de om, doar cîte un scîrţîit sau un trosnet ciudat. Calul înaintează cu urechile ciulite, tresărind uneori şi parcă mereu în alarmă. Dar iată — în calea lor se iveşte un deal uriaş, argilos ; Pavel slăbeşte frîul. Calul coboară prudent, cu genunchii uşor îndoiţi, alunecînd cu copitele prin humă. Pavel e convins că el îl învăţase toate astea. Dincolo de deal le răsare brusc în drum un pod destul de înalt cu o crăpătură mare în mijloc ; Pavel dă pinteni calului, îndreptîndu-l dinadins spre crăpătura aceea, dar murgul o sare cu bine. Rîul, Pavel se hotărăşte să-l treacă prin vad. Apa spumegă, bolborosind ; calul se codeşte o clipă, dar Pavel îi înfige curajos pintenii în coastă ; atent, murgul coboară în vîltoare. La mijlocul rîului, vrînd să bea, îşi apleacă brusc capul, dar Pavel îl struneşte, ocărîndu-l : „O să te-mbolnăveşti, diavole !“ În fine, după atîtea peripeţii, ajunge în sat, ocoleşte călare curtea bisericii, dîndu-i bineţe maicii preotese, care şedea la fereastră şi, pesemne ca să se împăuneze în faţa ei, străbate satul în galop şi se întoarce acasă... Cu vreun an şi jumătate în urmă, printre jupînese şi servitori începuse să circule zvonul că bătrînul colonel va avea curînd oaspeţi. Se spunea că o aşteaptă pe sora lui, o moşieriţă nu prea bogată, care-l aducea cu sine pe verişorul lui Pavel, Saşenka. La început, Paşa nu dădu prea multă atenţie acestei noutăţi ; dar mătuşica sosi într-adevăr şi băieţaşul ce-o însoţea, verişorul Saşenka, se dovedi a fi cam de aceeaşi vîrstă cu Pavel, la fel de oacheş, cu ochii neobişnuit de ageri şi vicleni. „N-ai cumva o puşcă ? Am adus pulbere şi alice“, îi şopti el aproape imediat după sosire.

— Eu nu, dar tătuca are, răspunse Pavel cu entuziasm și, înființîndu-se numaidecît la chelăreasă, îi spuse : „Afimia, dă-mi repede puşca tatii din cămară".

— E porunca stăpînului ? întrebă ea.

— A dînsului, răspunse Pavel înciudat. De obicei dispunea nestingherit de toate lucrurile bătrînului său tată. Colonelul se prefăcea numai a fi un tată sever, în realitate nu-şi refuza niciodată odrasla.

De îndată ce Pavel îi dădu arma, vărul Saşenka îi scoase închizătorul, îl unse, suflă în ţeavă, o curăţi şi, punînd astfel la punct arma ucigătoare, alergă la brişca lor, de unde aduse alicele şi pulberea.

— Unde am putea trage la ţintă ? întrebă el.

— În hambar, răspunse Pavel.

Alergară într-acolo. Vărul Saşenka încărcă arma. Pavel îi desenă cu cărbune, lîngă uscătoria de fîn, ţinta. Saşenka trase, dar nu nimeri : ochise prea sus. Apoi trase Pavel, cu ochii pironiţi asupra ţintei, dar nu nimeri nici el. După care începură să pîndească niscai vrăbii. Acestea nu se lăsară prea mult aşteptate : curînd în grădină ateriză un stol întreg. Vărul Saşenka trase şi omorî două ; lui Pavel îi era milă de ele, cu toate acestea nu-l răbdă inima şi, rugîndu-l pe Saşa să-i încarce arma, trase în stolul ce se întorcea în zbor ; o vrăbiuţă căzu ; bucuria lui Paşa nu mai cunoştea margini !

— Cine trage acolo ? — veni să-i întrebe o jupînească trimisă de colonel.

— Noi, răspunse Pavel. Şi-o să mai tragem mult şi bine, adăugă el dîrz.

A doua zi erau deja în pădure la vînătoare de ierunci, pe care vărul Saşenka se pricepea să le ademenească fluierînd. Nu veni însă nici una. În sfîrşit, peste o săptămînă mătuşica şi vărul Saşenka plecară. Colonelul se bucură din tot sufletul că scăpase de acesta din urmă, pentru că băiatul era într-adevăr un ştrengar nemaipomenit. Deloc stingherit de faptul că, totuşi, nu era la conacul lor, ci într-o casă străină, izbutise în acest scurt răstimp să se caţere pe toate acoperişurile, smulsese uşile de la caleaşcă, snopise în bătaie un băiat de ţăran şi, în sfîrşit, făcîndu-şi de lucru pe la potcovărie, se arsese straşnic la o mînă. Dar Pavel tînji după

Saşa zile la rînd. În plus, începu să-şi sîcîie tatăl cu rugămintea ca acesta să-i dăruiască puşca lui de vînătoare. Colonelul cam strîmbă din nas, se codi cît se codi şi, în cele din urmă, i-o dădu. De atunci, Pavel, însoţit de Titka şi Scurtu, ieşi aproape zilnic la vînătoare. Nu ajunse cine ştie ce mare vînător, în schimb se deprinse să se scoale devreme şi să colinde fără teamă pădurile. Cîţi copaci înalţi şi rămuroşi, cîte vîlcele minunate nu descoperise în peregrinările lui !... Cînd ostenea, îi plăcea nespus să se întindă pe iarbă odihnindu-şi privirile pe bolta albastră. I se năzărea deodată că cerul e sub el, că arborii cresc în jos şi coroanele lor se scaldă-n văzduh, iar el stă culcat în iarbă numai pentru că ceva îl ţintuieşte de pămînt, dar că această legătură se va frînge acuşi-acuşi şi el va cădea acolo, jos, în cer. Gîndul acesta îl înfiora şi-l înveselea totodată. O întîmplare petrecută în aceeaşi vară aţîţă şi mai mult zelul vînătoresc al lui Pavel...

Într-o seară o văzu pe văcăriţă zăbovind un ceas încheiat pe cîmp, în faţa porţii şi strigînd cît o ţinea gura : „Burenuşka, Burenuşka !"

— De ce ţipi ? o întrebă Pavel.

— Nu ştiu, conaşule, ce-i cu Burenuşka, răspunse ea. Nu s-a întors de pe islaz.

Apoi o zări îndreptîndu-se, împreună cu văcarul, spre pădure. Iar a doua zi dimineaţă îl văzu pe colonel stînd la fereastră mult mai mohorît ca de obicei.

— De ce eşti supărat, tătucă ? îl întrebă el.

— Mi-au prăpădit cea mai bună vacă, pungaşii naibii ! răspunse colonelul.

Nu mult după aceea, Pavel o auzi pe văcăriţă bocind şi văicărindu-se prin casă. Intră şi o găsi în faţa colonelului, udă leoarcă, cu chipul răvăşit şi cu picioarele însîngerate de-atîta umblat prin pădure.

— Ei, ai găsit-o ? întrebă Pavel.

— Găsit, conaşule, găsit ; a omorît-o o fiară, porumbiţa de ea, răspunse văcăriţa vărsînd lacrimi amare.

— Nişte pungaşi, asta sînteţi ! spuse iar colonelul, fulgerînd-o cu o privire mînioasă.

— Numai ce cotesc după o tufă lîngă podul spre Ramen, continuă ea, nedînd nici o atenţie spuselor boierului, pradă

propriei deznădejdi, cînd o văd prăvălită acolo cu pîntecele sfîrtecat : a tîrît pesemne fiara în spinare o postață bună — pămîntul era răscolit !

— Ursul a omorît-o ? întrebă Pavel cu ochii aprinși.

— El, conașule !... Cine dacă nu el, căpcăunul naibii !... Eu, numai eu sînt vinovată, Mihailo Polikarpovici, tăicuță, se văicări ea, adresîndu-i-se de data asta colonelului, dar să știi că i-am pus gînd rău lighioanei : m-am repezit pînă la Petrușino, la Iakov Safonîci, vînătorul. „Fă-ți pomană, unchiașule, zic, așează-te la pîndă în vîrf de stejar și ne mîntuie de fiara ce ne zdrumică vitele !" A făgăduit că vine.

— De-acu'-i tîrziu ; trebuia să căscați ochii, asta-i ! — replică posomorît colonelul.

— De cînd mă știu, boierule, nu le-am văzut intrînd în viroaga aceea ! — încercă văcărița să se dezvinovățească, apoi se porni iar pe bocit și ieși din odaie văicărindu-se : „Draga de ea, porumbița maichii !"

Se pare însă că toate suspinele și vaietele fuseseră doar o reprezentație special născocită pentru colonel, deoarece, cînd Pavel o ajunse din urmă și-i spuse : „Să-mi dai de știre de îndată ce sosește vînătorul !", femeia îi răspunse absolut calmă : „Bine, conașule, bine !"

Dealtfel, cînd vînătorul sosi, Pavel îl recunoscu numai-decît după cartușiera petrecută peste umăr și după armă.

— Pentru urs ai venit ? îl întrebă el cu chipul arzînd de curiozitate.

— Pentru urs, răspunse acesta și-l măsură zîmbind cu privirea.

— Tătucă, vînătorul ! strigă Pavel.

Colonelul ieși în cerdac.

— Bună, Iakov, spuse el.

— Aud, boierule, că vecinul nostru cel scump a început să-și facă de cap și pe la dumneavoastră, zise acesta, scoțîndu-și respectuos căciula în fața colonelului.

— Da, numai că tot blestematul nostru de mujic e la mijloc : cît e ziulica de mare nici ochii nu-și întoarce către vite.

— E drept, nici pe el, afurisitul, n-ai cum să-l păzești, întări Safonîci.

— Ai omorît vreodată urși ? îl luă Pavel la întrebări.

— Păi altfel cum, conașule ? ! Nu mai departe ca acu trei ani am doborît o lighioană cît toate zilele.

— Tătucă, eu mă duc cu el la pîndă, îi spuse Pavel lui taică-său pe un ton aproape poruncitor.

— Tu ? — repetă acesta și o roșeață ușoară îi urcă în obraji. Hei, Kirian ! își strigă el vechilul care tocmai trecea pe acolo.

Kirian se apropie.

— Ia pușca lui Pavel Mihailîci, încui-o la tine în magazie și adu-mi cheile. Uite cum o să stai la pîndă ! adăugă el pentru fiu-său.

Kirian se repezi de îndată să împlinească porunca boierului. Pavel se bosumflă.

— Nu-i chip să stai cu mine, conașule ; o să-l aștept sus, pe podină, în vîrf de stejar, îl consolă Safonîci.

— Adică eu nu știu să mă cațăr într-un copac ? obiectă Pavel.

— Și dacă te scutură jos de-acolo ?

— Pe tine cum de nu te scutură ?

— Păi eu sînt ceva mai greu ca mătăluță.

— Nu mă scutură el pe mine, frățioare, o să mă-ncleștez de creangă de numa-numa ! se împăună Pavel.

— Gata ! Am încheiat discuția : ajunge ! îl întrerupse colonelul roșu ca racul.

Pavel îi întoarse spatele.

Dînd de dușcă păhărelul de vodcă, Safonîci o luă spre viroaga unde urma să pîndească fiara. Tot ce era suflet de om la curte, bărbați și femei, ieșiră dincolo de hotarele conacului, unde încremeniră în așteptare, de parcă undeva în apropiere s-ar fi dat o bătălie și ei nu știau cine o să învingă : ai noștri sau vrăjmașul. Din mica ceată ieșea în evidență văcărița care luase o poză oarecum tragică. Era îmbrăcată în același sarafan zdrențuit, desculță, cu picioarele zgîriate și mînată, pare-se, de aceeași dorință de a-l impresiona mai cu seamă pe colonel. Pavel se repezea din clipă-n clipă spre dînsa, întrebînd-o nerăbdător : „N-a tras încă ? N-a tras ? Nu s-a auzit împușcătura ?“

— Încă nu, conașule, încă nu, îi răspundea ea cu glas monoton, plîngăreț.

În sfîrșit, răsună un strigăt : „A tras !"... Pavel se năpusti de îndată, alergînd cît îl țineau picioarele, în direcția de unde se auzise împușcătura.

— Unde-a șters-o ? întrebă colonelul fără să-și dea seama din prima clipă ce se întîmplă ; apoi adăugă precipitat : — Prinde-l, Kirian, oprește-l !"

Kirian nu înțelese nici el în primul moment.

— Prinde-l, canalia naibii ! urlă colonelul.

Kirian se năpusti pe urmele lui Pavel, strigînd :

— Stăi, conașule, așteaptă ! Pavel Mihailîci, vă cheamă tătuca dumneavoastră !

Pavel nu-l ascultă, continuă să se îndepărteze mîncînd pămîntul. Dar iată că răsună încă o împușcătură. Pașa se opri pentru o clipă. Profitînd de ocazie, Kirian se prăvăli aproape asupra lui, înșfăcîndu-l. Pavel prinse să se zbată, pocnindu-l cu picioarele și mușcîndu-l furios de mîini...

Între timp, din pădure apăru Safonîci. Kirian îl privea cu gura căscată. Pavel se smuci din mîinile lui și o zbughi drept spre vînător.

— Ei, l-ai omorît ? îl întrebă el sufocîndu-se aproape.

— Omorît, răspunse Safonîci. Porunciți să trimită căruța.

— Căruța ! Căruța ! prinse a striga Pavel, nebun parcă de încîntare și o rupse la fugă înapoi, spre conac. În cale îi răsări colonelul, care se repezise și el, cu pîntecele lui mare, să-și prindă fiul.

— Căruța, tăicuțule, căruța ! gîfîi Pavel fără a se opri din fugă.

— Căruța, mai repede ! începu să strige colonelul, schimbînd brusc direcția și urmîndu-și, greoi, fiul.

Căruța fu gata într-o clipă. Pavel înșfăcă el însuși hățurile și goni caii în cîmp atît de năprasnic, încît Kirian și Safonîci abia izbutiră să sară în căruță. Ajunseră la fața locului. Lîngă o tufă zăcea vaca aceea sfîșiată, iar nu departe de ea, într-o baltă de sînge — ursul ; capul îi era întors cu blîndețe într-o parte, de parcă n-ar fi crăpat, ci ar fi adormit numai.

— Mi-a ajutat cel de sus să-l nimeresc din primul foc în spata dreaptă ; s-a întors numaidecît cu capul spre mine și — pac ! — a doua oară, îi explică Safonîci lui Kirian.

Dar Pavel nu-i asculta : se grăbea grozav, nu se ştie din ce pricină şi nici unde anume.

— În căruţă cu el ! strigă cu glas aspru, de om matur parcă şi, cînd vînătorul şi Kirian începură să tîrască fiara spre căruţă, se repezi să-i ajute cu propriile lui mînuţe. Apoi sări în căruţă, alături de urs, şi porniră. Calul fornăi şi porni brusc în trap întins. Pavel îl struni. Vînătorul şi Kirian se ţineau după căruţă, dar curînd Pavel ţîşni înainte ca să-i arate că nu-i e teamă să rămînă singur cu ursul. La fermă îl întîmpinară cu chipuri zîmbitoare colonelul şi aproape toată armata de slugi. Văzînd ursul, muierile plesniră din palme minunîndu-se nevoie-mare ; puştimea ţopăia de bucurie şi ţipa ; cîinii lătrau, dezlănţuiţi. Deodată din mulţime se desprinse — cu părul vîlvoi şi ochii sălbatici, ţinînd o măturâ în mînă — văcăriţa, care prinse a croi ursul cu coada măturii peste cap şi peste pîntece. „Ţine, diavole, ţine, pentru Burenuşka noastră !" — şuiera ea.

— Încetează, proasto, că strici blana ! — o domoli Safonîci apropiindu-se.

— Mai ţine de-o vodcă, zise colonelul şi-i întinse o monedă de cincizeci de copeici.

Safonîci făcu o plecăciune.

— Îngăduiţi, boierule, să iau calul şi să duc diavolul ăsta pînă acasă : oricum trebuie să jupoi blana şi să storc seul.

— Bine, ia-l, spuse colonelul. Kirian, du-te cu el !

Kirian şi Safonîci porniră. În urma lor se năpustiră ţipînd copii ; cîinii prinseră a lătra din nou.

Toate aceste amintiri răsăriră deodată în mintea lui Pavel şi o vagă intuiţie copilărească îi spunea că toată viaţa asta — cu cîmpiile, pădurile, vînătoarea şi caii — urma să apună pe vecie pentru el şi că în viitor îl aştepta un singur făgaş : al învăţăturii. Din pricina vieţii retrase a lui taică-său, unicii lui preceptori fuseseră : diaconul parohiei, care alerga zilnic cale de vreo trei verste ca să se ocupe de el cam două ceasuri pe zi ; apoi un popă tuns, care se dovedise a fi un beţiv sadea şi, în fine, un bătrînel care, de-a lungul cîtorva zeci de ani, trecuse de la un moşier la altul şi instruise cel puţin patru generaţii. Oricît de nepri-

ceputi fuseseră, preceptorii îl învățaseră să citească și să scrie, îl inițiaseră în ale aritmeticii, gramaticii, limbii latine. Nu avuese niciodată vreo guvernantă în stare a ticlui *causeries* [1] potrivite pentru vîrsta lui ; nimeni nu-i citise vreodată cărți pentru copii, se delectase din proprie inițiativă cu cîteva romane și cărți de călătorie găsite pe o etajeră în cabinetul tatălui său ; într-un cuvînt, nimic nu cultivase și nu întreținuse în el vîrsta copilăriei, jocurile și învățătura îi puseseră mai degrabă probleme prea grele pentru vîrsta lui.

Pavel tocmai se hotărîse să părăsească cerdacul, cînd se apropie de dînsul vechea noastră cunoștință, văcărița.

— Puțin caimac nu vreți, conașule ? Acolo, la oraș, nici măcar lapte ca lumea nu găsești, îl căină ea.

— Dă-mi, spuse Pavel.

Femeia îi aduse un pahar cu caimac gros ca smîntîna ; cu toate că nu se prea omora după lapte, Pavel bău un pahar întreg, apoi se duse la culcare. Tristețea îl mai stăpînea încă.

III

O FAMILIE PRACTICĂ

Clopotele catedralei din orășel tocmai chemau la liturghia a doua, cînd se zări coborînd de pe deal, spre Vozdvijenskoe, caleașca cu șase cai a Alexandrei Grigorievna. Dealtfel, ca însăși comandase liturghia, întru veșnica hodină a răposatului ei soț ; mai trebuie spus că Alexandra Grigorievna se număra printre ctitorii lăcașului și că numai cu cîteva zile în urmă îi procurase părintelui protopop un potcap. Intrînd împreună cu fiul ei în biserică. Abreeva îi zări între cei ce se rugau pe Zaharevski și pe nevastă-sa, Maremiana Arhipovna, amîndoi în ținută de gală : Zaharevski purta un frac nou și larg de care-și atîrnase toate crucile și

[1] Conversații ușoare (fr.).

medaliile ; doamna Zaharevskaia arborase de asemeni o rochie cenușie, nouă, un șal verde, și o boneţică la fel de noi ; îmbrăcămintea ei era îndeobște destul de scumpă, dar nu strălucea prin bun-gust și-i stătea cam anapoda : în genere se remarca tocmai prin faptul că orice ar fi pus pe ea nu-i venea defel. Ca statură, soțul și soția aduceau mai degrabă cu niște baloturi uriașe decît cu niște oameni vii ; căsnicia lor fusese la început mohorîtă și anevoioasă și numai desăvîrșita absență din lumea lor lăuntrică a tot ce-i împiedică uneori pe alții să trăiască și să izbutească în viață îi ajutase să ajungă la stadiul de acum, cînd erau aproape fericiți. La începutul carierei, Zaharevski fusese copist la judecătoria zemstvei ; conțopiștii mai vechi îl trăgeau de chică și-l trimiteau după vodcă. D-na Zaharevskaia — pe vremea aceea i se zicea simplu : Maremiașa — era fată de țărani înstăriți ; singură mulgea vacile, căra bălegarul în grădină și apoi, pură și nevinovată ca un prunc, trecea cu un calm desăvîrșit, neînfricată, în brațele beţive și desfrînate ale burduhănosului ispravnic. Tot cam pe atunci, Zaharevski ajunse șef de birou și, ca subaltern al ispravnicului, venea adesea în casa acestuia ; în fine, ispravnicul se gîndi să scape cumva de ibovnică ; Zaharevski sări numaidecît în ajutorul șefului și, la fel de calm și neînfricat, îi oferi Maremianei Arhipovna mîna și inima sa, faptă pentru care dobîndi un loc de șef de secție în poliția sătească. În aceste împrejurări, tînărul mire aduse (poate pentru întîia oară) un anumit prinos naturii umane : contractă o gelozie năprasnică, chinuitoare pentru ispravnic, care-i mai frecventa din cînd în cînd, sentiment căruia-i dădea glas bătîndu-și măr nevasta. Maremiana Arhipovna știa de ce mănîncă bătaie și că de data asta suferă absolut nevinovată, dar nu scăpă față de nimeni nici măcar vreun suspin ori vreo lacrimă, ca nu cumva să dăuneze slujbei bărbatului. Pe de altă parte, Ardalion Vasilievici căuta, la rîndul lui, să se mai țină în frîu ; nespus de rău și zgrunțuros din fire, se umilea și se ploconea cu atîta zel în fața boierilor, încît aceștia sfîrșiră prin a-l alege ispravnic, bizuindu-se pe bunătatea și solicitudinea lui ; și el se făcu într-adevăr bun și îndatoritor. Astăzi, Ardalion Vasilievici avea pieptul plin de decorații ; slujba la diverse instituții de binefacere îi

adusese deja rangul de consilier. Maremiana Arhipovna ajunsese la mare cinste printre nevestele de nobili, funcţionari şi negustori nu prea bogaţi. Aveau o fetiţă şi doi băieţi, pe care se pregăteau să-i dea la şcoală. Cît despre avere, familia Zaharevski era mai mult decît îndestulată.

Zărindu-i pe cei doi Zaharevski în biserică, Alexandra Grigorievna îi salută printr-un semn cu capul ; la rîndul lor, ei se înclinară respectuos de la distanţă ; ştiau că Alexandrei Grigorievna nu-i plăcea să te apropii de ea în biserică, mai cu seamă în timpul slujbei. După liturghie, Alexandra Grigorievna se îndreptă spre mica strană laterală unde se afla pupitrul ţîrcovnicului, pentru decontul de rigoare. Zaharevski şi Zaharevskaia continuară s-o urmărească de departe. Alexandra Grigorievna care, după propriile-i spuse, nu ţinea seama de nimeni şi de nimic cînd era vorba de Dumnezeu, uită de orice simţămînt de silă şi numără cu mîna ei toţi bănuţii de aramă, mănunchiurile de lumînări de ceară, verifică şi semnă socotelile. În tot acest răstimp, Serioja căscă de mama focului, cu atîta osîrdie, încît se înroşi pînă-n albul frumoşilor lui ochi.

În fine, Alexandra Grigorievna se întoarse spre soţii Zaharevski. Doamna Zaharevskaia se repezi atît de impetuos în întîmpinarea ei, încît bonetica îi alunecă mult într-o parte.

— Excelenţa voastră, fericiţi-ne şi pe noi, rogu-vă, cu o vizită, cuvîntă ea pe un ton precipitat, gîtuită de emoţie.

— O, negreşit !... răspunse Alexandra Grigorievna binevoitoare.

— Chiar ăsta-i cuvîntul potrivit : fericiţi-ne ! întări Zaharevski, dar pe un ton atît de stins, încît ai fi zis că vorbeşte un automat, nu un om viu.

— Să mergem ! spuse Alexandra Grigorievna, adresîndu-se tuturor.

O urmară cu toţii.

— Ce îngeraş !.. Ce îngeraş, sufleţelul maichii ! exclamă Maremiana Arhipovna mîncîndu-l din ochi pe Serioja.

Acesta o învrednici la rîndu-i cu o privire, dar se uită la ea ca la un animal nemaivăzut de cînd lumea şi cam respingător.

După ce se instală în trăsură, Alexandra Grigorievna îi pofti şi pe cei doi Zaharevski să urce : aceştia veniseră la biserică pe jos.

— N-ar trebui să vă deranjaţi, protestă Ardalion Vasilievici, dar apoi se aşeză destul de calm pe bancheta din faţă a caleştii ; în schimb emoţia nevesti-si nu mai cunoştea margini : instalată ca o doamnă lîngă Alexandra Grigorievna, Maremiana Arhipovna se înroşi, îşi potrivi la nesfîrşit straiele, gîfîind şi pufnind. De fapt, era destul de curajoasă din fire, se pierdea numai în prezenţa unor oameni de vază. Cînd ajunseră aproape de căsuţa lor cea arătoasă, sări jos înainte ca uşa caleştii să se deschidă de-a binelea, izbutind să-şi întîmpine preacinstita musafiră în antreu. În salon aşteptau cei doi băieţi ai lui Zaharevski, îmbrăcaţi în haine noi, curăţele, cu cămăşi aşijderea şi pieptănaţi lins : cu toate acestea, aduceau mai degrabă cu nişte cantonieri decît cu nişte fii de nobili.

— Poftiţi în salon, îi invită doamna Zaharevskaia, sufocîndu-se aproape de emoţie.

Alexandra Grigorievna o urmă în sufragerie.

— Aici, pe divănaş, o pofti iar Maremiana Arhipovna.

Alexandra Grigorievna se aşeză pe divănaş. Ceilalţi intrară şi ei în salon. Doamna Zaharevskaia se repezi apoi la bucătărie, ca să se îngrijească de cele de cuviinţă.

— Va să zică, ăştia sînt voinicii dumitale ! se adresă Alexandra Grigorievna gazdei cu un fel de moleşeală în glas, arătînd spre cei doi băieţi.

— Da, răspunse acesta cu o anume duioşie.

Conversaţia lîncezi o vreme. După foarte recentul requiem pentru răposatul soţ, Alexandra Grigorievna socotea de datoria ei să afişeze o uşoară tristeţe.

— De multe ori mă gîndesc, începu ea pe acelaşi ton lipsit de vlagă, cum de mai putem trăi după ce pierdem nişte oameni atît de apropiaţi şi de dragi ?

— Se vede că asta-i voia lui Dumnezeu, filozofă Ardalion Vasilievici, arborînd la rîndu-i o mină întunecată.

— Da ! replică Alexandra Grigorievna, încruntîndu-şi posomorîtă sprîncenele. În ce mă priveşte, eu nu mi-am îngăduit, firește, niciodată, să cîrtesc împotriva proniei cereşti, dar de data asta Dumnezeu a fost mult prea crud cu mine... În primele zile de după moartea soţului meu mi

se părea că planeta asta micuță o să mă scape acuși-acuși din strînsoare și-o să zbor după el în veșnicie !

La care Ardalion Vasilievici nu găsi nimic de adăugat și se mărgini să-și plece ochii în pămînt, oftînd ușor.

— Numai dumnealui m-a ținut și mă mai ține în viață ! declară în încheiere Alexandra Grigorievna, arătînd spre Serioja, care încremenise stingher în mijlocul odăii.

Mai descuiat, pesemne, la minte, băiatul cel mare al gazdelor băgă de seamă acest lucru și, de îndată ce Alexandra Grigorievna sfîrși de vorbit, se apropie de Serioja și-i spuse politicos :

— Ați cam ostenit, cred, la biserică ; n-ați dori să luați loc ?

— Ce-i drept, am cam ostenit, confirmă Serioja absent și se așeză.

Băiatul gazdei se instală alături cu intenția vădită de a se ocupa de musafir. Frate-său mai adăstă o vreme în prag, apoi ieși în curte și începu să admire caleașca și caii Alexandrei Grigorievna. Îl întrebă pe surugiu dacă podoabele cailor sînt într-adevăr de argint sau numai argintate și cam cît ar costa toate astea. Îndeobște, lumea părea a-l interesa mai degrabă ca preț decît din alte puncte de vedere : în căpșorul lui de copil se întrebase nu o dată cam cît ar lua Dumnezeu pe globul ăsta pămîntesc, dacă s-ar hotărî să-l vîndă ? Maremiana Arhipovna reapăru în sfîrșit, aducînd pe o tavă cafea, fursecuri și o ulcică de caimac. Chipul i se înroșise și mai tare. Începu prin a așeza tava în fața Alexandrei Grigorievna, apoi se năpusti brusc cu o ceașcă de cafea și un morman de fursecuri spre Serioja. Băiețașul cel isteț sări de îndată în ajutorul maică-si, punînd în fața oaspetelui o măsuță.

Alexandra Grigorievna și Serioja se repeziră aproape cu lăcomie la cafea și fursecuri.

— Caimac așa de bun ca la dumneata n-am mai gustat niciunde ! o lăudă Alexandra Grigorievna, binevoitoare, pe gazdă.

Și de plăcere plescăi ușor din limbă.

— Nici nu-i la îndemîna oricui, excelență, să aibă așa ceva : nu numai vasele trebuie să fie lună, ci și mulsul curat, începu ea, dar Ardalion Vasilievici îi aruncă o privire mohorîtă. Ea înțelese și amuți pe dată ; neînvățată

cum era și cam repezită din fire, Maremiana Arhipovna își dădea nu o dată în petic.

— Ei, și-acum să trecem la afaceri, spuse Alexandra Grigorievna, scuturîndu-și palmele de firimituri.

— Strînge totul repede ! îi porunci Zaharevski nevesti-si.

— Acuși ! răspunse ea prompt și, într-adevăr, într-o clipă totul era strîns. Apoi reveni în salon ; o interesa, pesemne, și pe dînsa ce va spune Alexandra Grigorievna.

— Apropie-te, Ardalion Vasilievici ! îl invită aceasta pe stăpînul casei.

El se ridică, se apropie de ea și, plecîndu-și fruntea, luă o poză respectuoasă. Alexandra Grigorievna scoase din buzunar două scrisori și începu fără grabă :

— Întîi și-ntîi, spuneți-mi pe care din fiii voștri vreți să-l dați la marină și căruia să-i încredințați balanța dreptății.

— Ăstuia — balanța dreptății, zîmbi Ardalion Vasilievici, arătînd spre fiul său mai mare, care stătea lîngă Serioja.

— Foarte bine ! Acum ascultă-mă cu atenție : odată ajuns la Petersburg, ia-ți odrasla cu dumneata și mergeți la adresa de pe această scrisoare. Acolo stă un domn pe care eu îl cunosc foarte bine ; dați-i răvașul meu și faceți cum o să vă poruncească : fie că o să-l ia pe băiat să-l învețe chiar dînsul, fie că o să vă trimită la altcineva, vă sfătuiesc să vă supuneți fără cîrtire și să nu vă uitați la bani, pentru că și la Petersburg se bea și se mănîncă, nu se trăiește cu aer !

— Am înțeles ! vorbi Zaharevski supus, aruncînd o privire spre adresa de pe plic.

— Cît despre celălalt băiat, continuă Alexandra Grigorievna, am vrut să apelez la conte, lucru cu putință, întrucît sîntem cunoștințe apropiate. Dar vă dați singuri seama că a deranja niște oameni atît de sus-puși pentru a aranja un copil la o școală e cam jenant și nedelicat ; de aceea, iată o scrisoare către o persoană de rang mai modest, dar nu mai puțin influentă... E un bun prieten al casei noastre și-i puteți spune fără fasoane că Alexandra

Grigorievna îi porunceşte să facă numaidecît cele de trebuinţă.

Ardalion Vasilievici rămase mut ; chipul lui era departe de a exprima încredere în cele ce i se spuneau.

— Şi-acum, a treia chestiune, rupse Alexandra Grigorievna tăcerea, scoţînd din buzunar o altă hîrtie. E o cerere către senat, întocmită chiar de mine...

De astă dată, chipul lui Zaharevski se contractă vizibil. Alexandra Grigorievna se judeca de vreo cîţiva ani, nu pentru a cîştiga ceva, ci de dragul de a demonstra că e iniţiată în ale justiţiei şi poate întocmi un demers oficial. Ardalion Vasilievici era unul din cei care aveau cel mai mult de pătimit din această pricină : Alexandra Grigorievna îi citea toate întîmpinările respective, care, privite ca acte, erau curate inepţii ; îi cerea sfaturi, aştepta laude din parte-i, în fine, îi dădea o puzderie de însărcinări care de care mai absurde.

— Predă petiţia, te rog, şi mai unge şi dumneata pe ici, pe colo, pe unde trebuie, încheie dînsa vădit încredinţată că nu spune nimic ieşit din comun.

Dar lui Ardalion Vasilievici îi răsăriseră deja pe frunte broboane de sudoare. Începuse, în sfîrşit, să vadă în toate acestea un soi de batjocură la adresa lui. „Adică să mai deschid şi punga pentru ea !...“ se gîndi el şi, părăsindu-şi locul de lîngă musafiră, se aşeză tăcut pe un fotoliu, într-un colţ mai îndepărtat al odăii. Maremiana Arhipovna tăcea de asemeni ; îl vedea pe bărbatu-său nemulţumit, dar nu-şi putea da seama din ce pricină anume.

Între timp, Alexandra Grigorievna intui, pesemne, că ceva nu-i în regulă.

— Pe lume, începu ea, clipind cu repeziciune din ochi, sînt atît de puţini oameni gata să facă ceva pentru alţii, încît, cînd ai prilejul să faci cuiva un serviciu cît de mărunt, te cuprinde, pe drept cuvînt, o asemenea bucurie, că nici n-o poţi exprima în cuvinte.

— Cu dumneavoastră natura a fost destul de darnică în această privinţă, spuse aproape fără voia lui Ardalion Vasilievici.

— După mine, asta-i lucrarea lui Dumnezeu, îndemnul lui, adăugă cu infinit mai multă însufleţire Maremiana Arhipovna.

— Adevăr grăieşti, încuviinţă Alexandra Grigorievna. „Nimic nu e de la voi, totul e de la mine", născoci ea pe loc un text biblic.

Era limpede că nici gazdele, nici musafirii nu mai aveau ce-şi spune. Maremiana Arhipovna o întrebă totuşi pe Alexandra Grigorievna dacă n-ar dori să mai servească ceva.

— Dumnezeule mare ! Cu nici un preţ ! exclamă ea aproape îngrozită. Am întrecut oricum măsura, şi-apoi e timpul să plecăm. Hai, Serioja, ridică-te, se întoarse ea spre băiat.

Acesta se conformă. Alexandra Grigorievna şi Maremiana Arhipovna schimbară, amabile, pupăturile de rigoare. Apoi musafira întinse mîna spre Ardalion Vasilîci şi fiul lui mai mare, care i-o sărutară. Soţii Zaharevski o petrecură pînă la trăsură cu frunţile plecate respectuos, dar cînd reveniră în casă, înfăţişarea li se schimbase cu desăvîrşire. Maremiana Arhipovna, cărcia-i pierise fără urmă aerul acela de gazdă grijulie, mereu agitată, se prăbuşi greoi în divanul pe care şezuse Alexandra Grigorievna. Cît despre Ardalion Vasilievici, acesta turba de mînie, nu alta.

— Văzuşi ce bestie ! Ce canalie ? ! scrîşni el fără nici o introducere spre nevastă-sa. Ne-a făgăduit să le scrie contelui şi prinţului în persoană şi, cînd colo, ne-a astupat gura cu două bileţele către un prăpădit de dascăl şi un secretăraş oarecare.

— Să-i fi cerut scrisorile către conte şi prinţ, aşa cum a făgăduit !

— Şi ce dracu aş fi făcut cu asta ? Crezi că dacă s-ar fi încumetat să-i scrie, nu i-ar fi scris ? I-ar scrie şi ţarului în persoană, numai să vorbească lumea că — vezi doamne — cui scrie ea ; cînd colo, cu răvaşele ei n-ajungi nici la portarul contelui, necum la conte. Ne-a dus cu preşul de ţi-i mai mare dragul : uite pentru ce nu i-am încasat cele cinci mii de ruble restanţă şi m-am ales cu două aver-

tismente severe ! Încă unul şi — gata ! — tribunalul mă mănîncă !

— Păi, încasează-i-le măcar acum !

— Ce vorbeşti ? !... Pas de te du şi-i cere bani ; nu, cumătră dragă, m-am învăţat minte de-acu' ; cearcă s-o strîngi numai puţin cu uşa, să vezi cum se repede pușcă la guvernator cu jalba, că, adică, uite ce ispravnic avem ! E şi normal : ca nevastă de fost general adjutant are cuvînt pretutindeni.

— Te descurci tu cumva şi fără scrisorile ei, spuse, parcă pentru a-şi consola soţul, Maremiana Arhipovna.

— Cred şi cu că o să mă descurc ! Cheile de aur şi argint deschid toate uşile mai bine ca orice scrisoare, spuse el.

— La cine o să tragi ? La Timofeev, nu ? Măcar pentru casă şi masă să n-ai spese...

— O să încerc, confirmă ispravnicul, scărpinîndu-se în cap : cînd hălăduia pe aici nu mai ostenea rugîndu-mă să trag numai şi numai la el ; dar acolo, cine ştie, poate că nici n-o să mă primească.

— De cumva nu te găzduieşte, dă poruncă să-i închidă casa de rugăciuni de aici !

— Aşa o să şi fac, fii pe pace ! Cu unul ca el nu umblu eu cu mănuşi !

Timofeev era un rascolnic de prin partea locului. Avea o casă de rugăciuni în sat, dar locuia de fapt la Petersburg.

Băiatul cel mare al soţilor Zaharevski, revenit odată cu ei în casă după ce o petrecuseră pe Abreeva, îi asculta cu cea mai mare atenţie. Îndeobşte ciulea urechile ori de cîte ori venea vorba de slujbă sau de afaceri. Probabil, Ardalion Vasilievici îl destinase carierei juridice tocmai din această pricină. Între timp, mezinul îşi găsise cu totul altă ocupaţie şi anume una cam stranie : cotrobăia cu un băţ în groapa de lături : cu vreo lună în urmă, scormonind din întîmplare acolo, pescuise o lingură de argint şi de atunci asta era distracţia lui preferată.

Din tot ce m-am învrednicit să-i împărtăşesc cititorului în privinţa odraslelor lui Zaharevski se poate, cred, conchide că cei doi băieţi veniseră pe lume nu pentru a irosi, ci pentru a înmulţi avuţia părintelui lor.

IV

UN HOLTEI BĂTRÎN

Ducîndu-şi băiatul la gimnaziu, Vihrov se hotărî să treacă mai întîi prin Novoselki, pe la ferma lui Esper Ivanîci Implev, un holtei bătrîn, vărul răposatei lui neveste. Paşa ţinea mult la acest unchi, pentru că i se părea grozav de deştept. Ajunseră la Novoselki pe la şapte seara. Într-un loc deschis, dantelat de meandrele unui rîu cu albia largă, printre izbe vechi, scunde şi acoperite cu paie, înconjurate de o puzderie de grajduri, strălucea ca o jucărie casa cea nouă a lui Implev. Paşa îşi aminti că văzuse ceva foarte asemănător într-o schiţă, cînd îl vizitase pe unchiu-său încă în vechea locuinţă. Schiţa i-o adusese lui Esper Ivanîci un domn înalt, cu părul vîlvoi şi îmbrăcat într-un frac albastru cu nasturi lucioşi. Cînd îl văzuse Paşa, acest domn tocmai demonstra ceva cu multă ardoare. Vorbea ce vorbea, apoi bătea nu se ştie de ce din picior, parcurgea cîţiva metri, bătea iar din picior şi mai făcea cîţiva paşi. Abia cu mult mai tîrziu Pavel aflase că tropăiala aceea vroia să însemne palierul scării care urma să străbată casa cea nouă a lui Esper Ivanîci şi că domnul în cauză era un foarte înzestrat arhitect de formaţie academică, sărac şi cam beţiv, neagreat nici de cei puternici, nici de obşte. În reşedinţa de gubernie rămăseseră de pe urma lui doar vreo două-trei edificii, la care remarci de îndată ceva deosebit şi care îţi umplu sufletul de un fel de căldură, cum se întîmplă cînd te opreşti în faţa construcţiilor lui Rastrelli, bunăoară. În toată gubernia, singur Esper Ivanîci recunoştea şi preţuia cum se cuvine acest mare talent sugrumat de băutură. Îi comandase planul şi faţada casei sale de la ţară şi, cel puţin în ce priveşte exteriorul, urmase toate indicaţiile maestrului cu o precizie extraordinară. Începînd cu faţada şi ornamentele şi pînă la proporţionalitatea părţilor, casa purta pecetea unui gust remarcabil. Esper Ivanîci se gîndea să reconstruiască în acelaşi stil şi restul fermei, avea chiar şi schiţele de la arhitect, dar... atît deocamdată !

Cînd Vihrovii ajunseră la Novoselki şi intrară în vestibul, le ieşi în întîmpinare Anna Gavrilovna, chelăreasa lui Esper Ivanîci, o femeie de vreo patruzeci şi cinci de ani, destul de frumoasă încă şi neobişnuit de îngrijită.

— V-am recunoscut, şi eu, şi Esper Ivanîci, cînd eraţi abia la poalele dealului, începu ea cît se poate de degajat. Ne uitam, urcaţi la pas : „Aha, ne-am zis, Mihailo Polikarpovici îşi cruţă caii !"

— Ce-i drept, îi cruţ ! admise roşind uşor colonelul : într-adevăr era agasant de grijuliu cu caii.

— Drăguţul de el, ce mare s-a făcut ! se întoarse Anna Gavrilovna spre Pavel. Îl sărută pe creştet, apoi spuse : urcaţi, rogu-vă, sus : acolo mi-a poruncit boierul să vă poftesc.

— Să mergem, grăi colonelul.

Cu fiecare treaptă, Pavel simţea tot mai puternic mirosul tutunului franţuzesc pe care-l priza de obicei unchiusău. Îndărătul biroului din odaia înaltă şi spaţioasă în care intrară, pe un fotoliu confortabil în stil voltairean, trona Esper Ivanîci, într-un halat uşor de pînză şi cizme moi de marochin, avînd pe cap o scufie şi ochelarii ridicaţi pe frunte. Chipul lui, strălucind de inteligenţă şi bunătate sufletească, amintea vag figura lui Walter Scott.

— Bun venit, peregrini fără adăpost ! îşi întîmpină el musafirii. Să ne trăieşti, Fevei-ţarevici ! adăugă apoi cu duioşie în glas, sărutîndu-şi nepotul pe amîndoi obrajii.

Pavel îi sărută la rîndul lui obrazul şi mîinile ; strănută din pricina mirosului de tutun franţuzesc.

Vihrovii se aşezară.

Cabinetul lui Esper Ivanîci oferea o imagine destul de originală : biroul era întotdeauna ticsit de hîrtii, creioane, compasuri, liniare, echere. Tot aici îşi aflaseră loc o luneţă, un microscop şi un caleidoscop. Lîngă peretele din spatele biroului — patul moale al lui Esper Ivanîci, acoperit cu o cuvertură frumoasă ; în timpul zilei, unchiul lui Pavel putea fi găsit ori la masa de scris, ori pe patul acela, veşnic cu vreo carte în mînă. De-a lungul unui alt perete — un divan lung, doldora de cărţi, între care zăceau şi două excelente copii neînrămate : una după „Madona Sixtină" şi alta după „Danaia" lui Correggio. Aceste tablouri, aidoma

faţadei de care vorbeam mai sus, aveau o istorie aparte : le executase pentru Esper Ivanîci un pictor, fiinţă nespus de blajină care, cu toate acestea, se făcuse vinovat de crimă împotriva statului, desenînd sub cunoscuta epigramă „Mîna atotputernicului trei minuni săvîrşi" o mînă cu manşetă militară. Drept care fusese surghiunit într-un mic orăşel de provincie, ceea ce cu alte cuvinte însemna o condamnare la moarte prin înfometare. Aflînd de existenţa nefericitului artist, Esper Ivanîci începu să-i dea de lucru, manifestîndu-şi cu orice prilej admiraţia faţă de coloritul pînzelor lui şi aprovizionîndu-i discret bucătăreasa cu pîine şi carne. Doar sprijinul şi cuvintele de îmbărbătare ale lui Esper Ivanîci îl mai ţineau pe bietul om în viaţă. În peretele dinspre bibliotecă era vorba să se practice o uşă din lemn de palisandru, pentru care maestrul arhitect desenase o schiţă admirabilă. Dar uşa aceea din palisandru lipsea ; în locul ei atîrna un covor prăfuit, pe jumătate ridicat, îndărătul căruia, în camera vecină, se zăreau nişte dulapuri dezmembrate, tablouri şi stampe aruncate care pe unde, iar pe podea şi pe mese — o groază de cărţi. Esper Ivanîci se hotăra zilnic să pună toate astea în ordine, izbutind să le încurce şi mai rău pe zi ce trecea.

— Gata ! Îl scot în lume, îl duc la gimnaziu ! începu bătrînul Vihrov, arătînd spre fecioru-său.

— Bună idee, nimic de zis, comentă Implev cu o expresie senină, tonică.

— O fi, numai că mi-i tare greu să mă despart de el... E singura mea luminiţă şi bucurie, suspină colonelul şi ochii i se umeziră.

Esper Ivanîci îşi plecă privirea-n pămînt.

— Cum adică să te desparţi ? ! Stai cu el, acolo ! spuse.

— Şi pe seama cui să-mi las gospodăria ? Praf şi pulbere s-ar alege din ea ! exclamă colonelul, desfăcîndu-şi braţele cu disperare aproape.

Esper Ivanîci îşi dădea prea bine seama că în sufletul bătrînului se înfruntau cu îndîrjire dragostea fierbinte pentru băiat şi teama că, dacă şi-ar părăsi gospodăria, ar fi negreşit ruinat, şi de aceea se feri să mai atingă această coardă sensibilă.

Între timp intră Anna Gavrilovna, purtînd pe braţe tava cu serviciul de ceai. Împărţi ceştile şi rămase şi ea în cabinet.

— Dar unde o să locuiască Paşa ? întrebă Esper Ivanîci.

— Am închiriat un mic apartament la parter în casa Alexandrei Grigorievna Abreeva. O să-l las în grija unui om de-al meu, răspunse colonelul.

— Adică să locuiască singur, numai el şi lacheul ? obiectă Esper Ivanîci.

— Ba o să stea cu ei şi fiul unei vecine de-a mele, nu prea bogată, gimnazist şi el, mai mare ca Paşa. Bun băiat, preciză colonelul, posomorîndu-se : întrebările astea sfîrşiseră prin a-l irita.

Esper Ivanîci clătină din cap a îndoială.

— Nu ştiu, începu el gînditor, dar după mine ai face mult mai bine să-l dai la pensiunea neamţului. La ăsta, cică, nu numai că-i supraveghează, avînd grijă să-şi facă lecţiile, ci-i mai învaţă şi muzică pe deasupra.

— Pentru nimic în lume ! obiectă colonelul pe un ton categoric. Neamţul ăla nici măcar la biserică n-o să mi-l trimită !

De fapt, spunînd acestea, bătrînul era cam ipocrit. Nu asta îl neliniştea : pur şi simplu îl durea inima să-i dea neamţului atîta bănet şi, în plus, se temea că Esper Ivanîci, intuind adevărul, se va oferi să suporte el cheltuielile pentru Pavel ; or, Vihrov refuza să primească ceva de la el, aşa cum o refuzase şi pe Alexandra Grigorievna. Straniu amalgam de zgîrcenie şi orgoliu !

Dar ochii lui Esper Ivanîci priveau undeva în depărtare. Unchiul lui Pavel era într-atît de cufundat în propriile lui gînduri, încît colonelul se simţi chiar uşor ofensat. Mai aşteptă puţin, apoi se ridică şi spuse nu fără o notă de supărare în glas :

— Mie o să-mi îngăduiţi să mă retrag. E timpul să-mi fac rugăciunea şi să mă culc.

— Te rog, spuse Esper Ivanîci cu blîndeţe în glas, trezindu-se parcă din reverie.

Anna Gavrilovna, care băgase de seamă că dialogul celor doi domni se purtase pe o temă nu tocmai plăcută, se grăbi să îndulcească atmosfera.

— Drumul ăsta te-a cam dărîmat, bag seamă ! îl abordă ea vioaie pe colonel.

— Ce-i drept, afurisita aia de caleaşcă mi-a scos sufletul. Te scutură de-ţi vine să-ţi iei cîmpii, admise colonelul.

— Era mai bine în uniformă şi călare ? îl cercă Anna Gavrilovna.

Ştia că întrebarea ei îi va face infinită plăcere bătrînului.

— Ehei, călare !... exclamă el şi ochii îi fulgerară. Aveam un karabah pur sînge — leagăn nu altceva ! Trei sute de verste sînt de la Nuha la Baka, dar în două zile şi două nopţi le dădeam gata. Pe cal mîncam, pe cal dormeam !

— Cîţi ani aveai pe atunci, boier lăudăros ce eşti ? îl împunse Anna Gavrilovna.

— Vreo două'ş'cinci, nu mai mulţi.

— Păi vezi ? Aşa că acu fă bine de te odihneşte colea şi mai uită de bidiviii domniei tale !

— Aşa o să şi fac. Dumnezeu să vă aibă în pază ! spuse colonelul şi, după ce-şi plecă fruntea în semn de salut, ieşi.

Anna Gavrilovna îl urmă.

— Trebuie să-l culc, explică ea.

Cu toţi musafirii care-i plăceau lui Esper Ivanici Anna Gavrilovna era îndatoritoare pînă la răsfăţ.

Rămas singur cu nepotu-său, Implev continuă să-l privească cu duioşie.

— Vino mai aproape ! îl chemă el.

Paşa se apropie.

— Care va să zică, intri la gimnaziu... Să înveţi bine ; cap ai. Ţine minte : toată fericirea vieţii stă în învăţătură.

— O să mă străduiesc, făgădui Pavel.

— Cred şi eu ! Taică-tău, bunăoară : odată om ! Şi deştept, şi bun ; dacă are şi neajunsuri, i se trag numai de la învăţătură neîndestulătoare ; e puţin cam strîns la pungă şi nechibzuit de aspru cu oamenii...

Pavel lăsă ochii în jos. Un simţămînt neplăcut la adresa tatălui său îi împovără sufletul. „Niciodată n-am să fiu zgîrcit şi aspru", îşi promise el în gînd.

— Parcă m-ai întrebat odată, continuă Implev, de ce moşierii şi cinovnicii, de îndată ce sfîrşesc de înfulecat,

se și așază la cărți. Tocmai pentru că n-au învățătură. Despre ce să discute ? Cu cît o societate e mai incultă, cu atît e mai înclinată spre toate jocurile astea cu zaruri și cărți ; tuturor popoarelor orientale, care sînt și mai inculte ca noi, le plac grozav prostiile astea. Bunăoară, pentru ei cea mai deplină fericire e trîndăvia, adică starea cînd omul e gol pînă și de gînduri.

— Dar ce e, unchiule, fericirea adevărată ? întrebă Pavel.

— Adevărata fericire constă, începu Implev, în valorificarea celor mai înalte daruri spirituale ale omului — mintea, imaginația, simțămintele. Mie, bunăoară, Dumnezeu nu mi-a dat cine știe ce cunoștințe, dar în orice caz mai multe decît unor domni de prin partea locului, și uite că pe mine fiecare din lucrurile pe care le vezi aici mă captivează.

— Pentru că veni vorba, ce-i ăsta, unchiule ? întrebă Pavel, arătînd spre astrolabul care-l intriga de mult : nu izbutea nicicum să ghicească ce drăcovenie o mai fi și aia.

— E un astrolab, un instrument de măsurat pămîntul ; desen ai învățat, nu-i așa ?

— Învățat, unchiule.

— Înseamnă că știi ce-i acela un triunghi și un poligon. Ei bine, orice bucată de pămînt, a mea, a lui taică-tău, într-un cuvînt, a oricui, nu e altceva decît un poligon neregulat și, ca să aflăm cît e de mare, trebuie să-i măsurăm unghiurile. Și-acum, poftește încoace !

Esper Ivanîci îl duse pe Pavel lîngă astrolab; îi plăcea nespus să stea de vorbă cu cine vrei și cu cine nu vrei despre tot felul de șarade matematice.

— Mai departe : pe hotarul domeniului se bat niște țăruși ; în locul unuia dintre ei — oricare — se așază astrolabul ; apoi te uiți prin găurica acestui vizor, care se numește dioptru, rotindu-l pînă cînd firul lui ajunge în dreptul celui mai apropiat țăruș ; exact la fel faci și cu celălalt dioptru, îndreptîndu-l spre alt țăruș ; spațiul de aici de pe cerc — uită-te : 160 de grade — e mărimea unghiului măsurat. Ai priceput ?

— Priceput, răspunse băiatul vioi. E grozav de plăcut să înveți lucruri din astea, adăugă el.

— Te cred !„Ştiinţa hrană-i pentru tineri, iar pentru vîrstnici bucurie !“, declamă Esper Ivanîci. Dar în clipa aceea intră Anna Gavrilovna, care le întrerupse convorbirea.

— Războinicul nostru trage de-acum la aghioase ! îi vesti ea.

— Dumnezeu cu dînsul ! comentă Esper Ivanîci, îndepărtîndu-se de astrolab şi reluîndu-şi locul dinainte. Ştii ce ? adăugă el pentru Anna Gavrilovna, arătînd spre Pavel, ia adu-ne darul pregătit pentru băiat !

— Frumos dar, nimic de zis, zîmbi Anna Gavrilovna. Ieşi şi se întoarse aproape numaidecît cu un halat de casă pe măsura lui Pavel şi nişte cizme de marochin.

— Ia îmbracă aceste nobile straie, tinere ! spuse Esper Ivanîci.

Băiatul îşi lepădă într-o clipă surtucul, pantalonii şi cizmuliţele şi îmbrăcă halatul şi cizmele de marochin.

— Şi-acum, doamnă, continuă Esper Ivanîci adresîndu-se Annei Gavrilovna, fii bună de strînge cărţile şi tablourile de pe divanul ăsta şi-i fă un culcuş lui Fevei-ţarevici al nostru. O să ne culcăm amîndoi.

— Asta-i bună ! De ce să-l sileşti pe băiat să se culce?! exclamă Anna Gavrilovna.

— Zău, Anna Gavrilovna, chiar vreau să mă culc! sări Pavel.

Era încredinţat că tot ce doreşte unchiul său să se facă e grozav şi, deci, trebuie adus la îndeplinire neîntîrziat.

— Of, caraghioşi mai sînteţi, ce să zic ! pufni Anna Gavrilovna şi prinse să-i pregătească lui Pavel aşternutul.

— Ia spune, dragă prietene, întrebă Esper Ivanîci, ceva romane ai citit ?

— Citit, unchiule.

— Ce fel ?

— Păi, „Micul sălbatic“, „Nuvelele lui Marmontel“...

— Apă de ploaie ! O să ţi-l dau pe Walter Scott. Te lingi pe degete, nu altceva !

Şi Implev îi dădu într-adevăr „Ivanhoe“, luă şi el o carte în mînă, apoi se lungiră amîndoi pe pat.

Anna Gavrilovna se prăpădea de rîs.

— Întocmai cum zice zicala : „ce mi-i pruncu', ce mi-i moşu'!“, spuse ea şi ieşi clătinînd din cap.

Paşa se adînci numaidecît în lectură. Esper Ivanîci îl spiona în răstimpuri pe sub lentilele ochelarilor. În fine, se lăsă întunericul. Implev se întoarse pe o rînă şi-i spuse lui Paşa :

— Ia scoală-te şi deschide lădiţa aia !

Pavel se apropie de masă, deschise cutia şi deodată sări speriat în lături. Dintr-o deschizătură a casetei răbufnise o flacără.

— De unde a apărut flacăra aia ? întrebă el cu ochii arzînd de curiozitate.

— Asta n-am cum să-ţi explic deocamdată, răspunse Esper Ivanîci zîmbind. Aprinde mai bine lumînarea şi închide cutia la loc.

Paşa se execută. Se cufundară din nou în lectură.

Anna Gavrilovna mai intră de vreo cîteva ori, pînă izbuti să-l convingă pe Paşa să coboare ca să îmbuce ceva. Esper Ivanîci nu cina niciodată. În genere lua masa cînd i se năzărea şi mînca foarte puţin. Reîntors sus, Paşa îşi reluă vechea îndeletnicire. Citiră pînă pe la vreo două noaptea. În fine, Esper Ivanîci îşi stinse lumînarea şi-i porunci lui Pavel să facă acelaşi lucru, deşi acesta ar fi vrut să mai citească.

V

VIAŢA LA NOVOSELKI

Dimineaţa reîncepu istoria din ziua precedentă. Fără să-şi părăsească aşternutul, Esper Ivanîci citi pînă pe la douăsprezece ; apoi urmă ritualul bărbieritului şi îmbrăcatului, ritual care, săvîrşit tacticos, pe îndelete, se prelungea de obicei pînă la ora mesei. Colonelul, om gospodar, ieşise încă în zori pe cîmp, însoţit de vechil. Paşa citea în odaia vecină cu cabinetul unchiului său. Pe la două se adunară cu toţii în sufragerie pentru masa de prînz. Esper Ivanîci purta nişte pantaloni de vară largi şi uşori, o jiletcă

imaculată şi o cămaşă aşişderea, precum şi o redingotă largă din stofă subţire. În locul scufiei îşi pusese peruca, ba se şi parfumase. De fapt, zilnic se spilcuia astfel pentru prînz.

Se aşezară la masă.

— Ţi-am colindat moşia de la un cap la altul, Esper Ivanîci, începu colonelul. Secara-i cum nu se poate mai frumoasă, iar orzul — de-ar da Dumnezeu să se coacă.

— Numai că stăpînul nu se prea omoară cu grija lui, interveni prompt Anna Gavrilovna arătînd cu capul spre boier (se posta întotdeauna în spatele scaunului lui Esper Ivanîci, nu atît pentru a-l servi, cît pentru a-l sîcîi). Vara asta nu ştiu dacă a dat pe la moşie de două ori.

— De trei, i-o tăie sec, cu o comică emfază, Esper Ivanîci.

— Ca să vezi, domnule ! exclamă, aproape uimit, colonelul.

— Dar grînele dumitale, tăicuţă, cum sînt ? întrebă Anna Gavrilovna.

— Ale mele, mulţumesc cerului ! Însă de treci pe ogoarele vecinilor mei, mujicii Alexandrei Grigorievna Abreeva, dumnezeule mare ! Ţi se rupe inima, nu alta. Parc-au dat lăcustele : un spic ici, altul la dracu-n praznic !...

— Dar cum de rînd, întrebă iarăşi Anna Gavrilovna, o fi pămîntul mlăştinos, ori de ce pier grînele ?

Ştia că acest gen de discuţii îl plictisesc de moarte pe Esper Ivanîci.

— Bag seamă, nu atît pămîntul, cît sămînţa nu-i de nădeje. Cine ştie ce secară ordinară or fi semănat. Şi-apoi, cînd să-l lucreze, bieţii de ei, dacă trudesc pe moşie cît e săptămîna de mare ? !

— Nu se tem de păcat boierii de soiul ăsta ? Nu li-i frică de judecata lui Dumnezeu ? se revoltă Anna Gavrilovna.

Colonelul îşi depărtă braţele a neputinţă.

— Se vede că nu, spuse.

Mujicii lui o scoteau foarte bine la capăt, în ciuda zgîrceniei şi asprimii stăpînului.

— Ce să vezi, continuă el, e acolo, în parohia ei, un popă... Ei, şi-ntr-o bună zi se ciondănesc ei nu ştiu din ce

pricină... Bun... În sfînta zi de Paşti iese popa după liturghie să predice şi numai ce cuvîntă : „Creştini pravoslavnici ! zice. Ştiţi voi unde sălăşluieşte astăzi Hristos ? Printre bieţii mujici de pe moşia doamnei general Abreeva !“ Bubuia biserica toată de rîs.

Esper Ivanîci izbucni şi el în hohote.

— Minunat, formidabil spus ! exclamă.

Pînă şi Paşa rîdea.

— S-a plîns la arhiereu, povesti colonelul mai departe. L-au mutat pe bietul popă în altă parohie, sub supraveghere.

— Mare ticăloasă Alexandra Grigorievna aia a voastră ! O zgripţuroaică, nu alta ! Am mai auzit vorbindu-se de ea, spuse Esper Ivanîci.

— Ticăloasă sau nu, vorba e că pe boiernaşii şi aristocraţii ăştia ai noştri nici în cot nu-i doare de pămînt, prăpădesc bunătate de moşii.

— Halal aristocrată ! pufni Esper Ivanîci supărat. O aventurieră şi nimic mai mult ! S-a vînturat prin toate cazărmile şi nitam-nisam a ajuns nevastă de general adjutant. Adevăratul aristocratism, continuă el mai mult pentru sine, cu toată educaţia asta artificială, de seră, şi dezgustul lui pentru viaţă, rămîne totuşi nobil, generos şi sublim în trăirile lui.

Colonelul nu pricepu o iotă din spusele lui Esper Ivanîci, drept care tăcu. Dealtfel acesta se întorsese spre Anna Gavrilovna.

— Fii bună, domniţa mea, începu el cu vocea lui domoală, şi adu-ne scrisoarea aceea de la Moscova.

— A Mariei Nicolaevna ? întrebă ea îmbujorîndu-se toată.

— Da, răspunse Esper Ivanîci cu glas tărăgănat şi o uşoară roşeaţă îi urcă în obraji ; chiar şi colonelul păru deodată oarecum stingherit.

— Ce mai scrie ? întrebă el fără a se adresa cuiva anume.

— Scrie... începu Esper Ivanîci, dar se întoarse din nou spre Anna Gavrilovna care mai aştepta nehotărîtă : scrisoarea, doamnă !

Anna Gavrilovna reveni curînd cu scrisoarea în mînă. Radia de plăcere, nu alta.

— Uite ce scrie, repetă Esper Ivanîci şi începu să citească scrisoarea aceea frumos caligrafiată : „Binefăcătorul meu drag ! Îţi scriu aceste rînduri în clipe de grea cumpănă pentru noi. S-a stins cneazul Vesnev."

— Aşadar, s-a dus şi el... îl întrerupse colonelul, aruncîndu-i o privire Annei Gavrilovna, pe al cărei chip nu se putea citi, dealtfel, nimic, în afara dorinţei ca Esper Ivanîci să citească mai departe.

Implev continuă :

— *„Tout le grand monde a été chez madame la princesse..."*[1] În marea lui milă, ţarul i-a trimis un mesaj de condoleanţe plin de bunăvoinţă. Toţi sînt uimiţi de bunătatea acestei femei, care a plîns cu cele mai sincere lacrimi moartea omului ce i-a otrăvit toată viaţa, iar acum, la sfîrşit, mai bine de doi ani, nu i-a lăsat nici o clipă de linişte cu capriciile şi suferinţa lui."

La aceste rînduri, ochii lui Esper Ivanîci se umplură vizibil de lacrimi.

„Cît despre învăţătură, continuă el să citească, totul e ca înainte. Curînd voi lua lecţii de italiană şi estetică — acestea din urmă cu profesorul Sevîrev. *C'est un homme très interessant*[2], pletos, cu o pieptănătură *à l'enfant*. Odată a venit în vizită la *maman* şi, între altele, i-a citit o poezie originală, din care dînsei i-a plăcut în mod deosebit o idee : „A-l citi pe Dante e ca şi cum te-ai scălda în mare". Cît adevăr şi cîtă poezie !... Nu-i aşa, binefăcătorule ?"

— Nu pare proastă deloc, spuse Esper Ivanîci, împăturînd scrisoarea.

— Da, isteaţă foc ! întări colonelul.

Paşa asculta cu lăcomie. Annei Gavrilovna îi tresălta nu numai pieptul, ci şi toţi muşchii feţei, iar cînd Esper Ivanîci îi înapoie scrisoarea, o luă şi o duse la loc cu un fel de evlavie.

Esper Ivanîci se întoarse spre Paşa.

— Toată lumea zice, dragă Fevei-ţarevici, că sîntem nişte leneşi. Ce-ar fi să renunţăm la somnul de după-masă şi să mergem la pescuit ? Nu te tentează să vii cu noi, colonele ? îl ispiti el pe Mihail Polikarpovici.

---

[1] Toată lumea bună era la prinţesă... (fr.).

[2] E un om foarte interesant... (fr.).

— N-nu, răspunse acesta.

Colonelului îi plăcea să cutreiere haturile, dar cu treburi, nu de dragul distracției.

— Înseamnă că mergem numai noi doi, Fevei-țarevici.

— Mergem ! răspunse Pașa cu entuziasm.

— Vezi atunci să fie totul gata, o rugă Esper Ivanîci pe Anna Gavrilovna.

— Slavă domnului că mai ieșiți și voi la aer ! le aruncă ea.

De îndată ce se ridicară de la masă, Esper Ivanîci își luă pălăria de paie cu boruri largi, bastonul cu măciulie scumpă și ieși împreună cu Pașa pe cerdac. Afară îi aștepta un brec ce urma să-i ducă pînă la rîu, adică, de fapt, nu mai mult de o verstă. Miresme de ierburi și grîne, triluri de păsări invadau văzduhul proaspăt, ușor umed. Rîul, care dădea priveliștii un iz de necuprins și libertate, brăzda ca o panglică prelungă, albăstrie, luncile verzi, netede ca-n palmă. Pe o pantă lină, special amenajată, pescarii noștri coborîră în barca împodobită. Esper Ivanîci trecu el însuși la cîrmă, iar pe Pașa îl plasă pe locul din fața lui. Patru flăcăi zdraveni trăgeau la rame, în timp ce șase mujici, instalați într-o altă barcă, prinseră să desfășoare năvodul. Oglinda apei ar fi fost absolut netedă fără cerculețele acelea ce răsăreau necontenit, cînd ici, cînd colo, lărgindu-se lacome pînă piereau, lăsînd locul altora abia iscate. Toate acestea îl captivau pe Pavel.

— Unchiule, ce sînt de fapt norii ? întrebă el arătînd cu ochii spre cer.

— Sînt vapori de apă, sună răspunsul. Pămîntul aburește, și sus, unde dau de frig, aburii se prefac în picături și băsici minuscule, care alcătuiesc de fapt norii.

— Dar de ce sînt pe o parte luminoși și pe cealaltă întunecați ?

— Partea dinspre soare e luminoasă, cealaltă întunecată.

— Așa va să zică ! exclamă Pavel. Înțelegea perfect toate explicațiile unchiului său. Dar, spune-mi, unchiule, de ce, uneori, cînd zilele-s limpezi și luminoase, cu cît mă uit mai mult la soare, mi se face tot mai rău și mi se pare că între mine și soare răsare umbra mamei, fie iertată ?

Esper Ivanîci surîse trist.

— Atunci, dragă prietene, începu el domol, vorbesc în noi glasurile neştiute ale sufletului...

Straniu... Cuvintele acelea, aproape fără sens, ale băiatului treziră parcă în sufletul lui Esper Ivanîci un freamăt tainic. Realiză cu toată claritatea cît de îngust era orizontul acestor locuri, unde se îngropase pentru tot restul zilelor ; îşi dădu seama că viaţa nu-i mai rezerva nici un fel de bucurii ale minţii sau sufletului, că viitorul nu-i făgăduia nimic, în afară de moarte ; poate doar dincolo de ea sălăşluieşte o altă lume, izvorul altor voluptăţi ; între timp, Paşa se ţinea ca scaiul de el, întrebîndu-l ba despre florile ce răsăreau din apă, ba despre stolul de raţe sălbatice ce tocmai îşi luase zborul, ba despre satele ce se zăreau în depărtare. Esper Ivanîci îi răspundea cu zgîrcenie. Cînd reveniră la locul de unde porniseră, pescarii scoseseră deja de cîteva ori năvodul plin. Puzderie de peşti sclipitori se zbăteau în găleţi, în mreje, ba chiar pe malul înverzit. Dar Esper Ivanîci trecu pe lîngă tot acest belşug fără a-i arunca o privire măcar ; se grăbi să le dea pescarilor de-o vodcă şi, chemîndu-l pe Pavel, care începuse să se zgîiască, urcă alături de el în brec şi porniră spre casă.

Pe cerdac îi aşteptau Mihailo Polikarpîci şi Anna Gavrilovna care, de îndată ce intrară în casă, le servi îngheţată. Grădinarul aduse apoi fructe din seră. Esper Ivanîci le alese pe cele mai frumoase şi i le dădu lui Pavel, din care pricină colonelul se cam posomorî. Nu-i plăcea cînd Esper Ivanîci îi răsfăţa prea mult fiul.

— Mîine ar trebui s-o cam luăm din loc, spuse el.

— Nici vorbă ! obiectă Esper Ivanîci, dînd negativ din cap şi adăugă cu tristeţe în glas : nu te grăbi, Mihailo Policarpîci, frăţioare : vine vremea cînd o să vrei să vii la Novoselki şi n-o să mai ai la cine.

— Vine, vine... îi luă colonelul vorba din gură, clătinînd melancolic din cap. Ne-om duce cu toţii, şi gazdă, şi musafir...

Aşa trecură o zi, două, trei... Pavel şi Esper Ivanîci prinseră a cutreiera pădurea în căutare de ciuperci. Colonelul nu găsi cu cale să-i însoţească nici în aceste peregrinări, ba născoci şi-o zicală pe tema asta : „Cu ciuperca şi plătica — gata ziulica !“

Expediţiile în pădure aveau tipicul lor : cu binecunoscutul brec, Pavel şi Esper Ivanîci se îndreptau spre vreun crîng bogat în ciuperci, urmaţi invariabil de un cîrd întreg de copii. Odată ajunşi la locul ales, Pavel şi copiii din sat se răsfirau prin pădure, iar Esper Ivanîci îşi deschidea umbrela şi rămînea în brec. Cu sînul plin de ciuperci, copiii se repezeau în fuga mare spre boier, care-i răsplătea cu turtă dulce şi alune aduse dinadins de acasă. La întoarcere, puştimea punea stăpînire şi pe brec ; unii se agăţau în spate, alţii se cocoţau pe locul din faţa boierilor, ori se strecurau lîngă vizitiu, ba cîte unul se încumeta să urce chiar alături de boieri. Esper Ivanîci îi privea rîzînd, lăsîndu-i în voia lor : îi plăceau toţi copiii fără excepţie. Serile, cînd, după ce bea un păhărel-două de vodcă, colonelul lega aprinse discuţii pe teme gospodăreşti cu Anna Gavrilovna, iar Paşa lua o lumînare şi se retrăgea sus să citească, Esper Ivanîci îşi lepăda surtucul, îmbrăca halatul de casă şi, cu o ghitară elegantă în mîini, se aşeza pe divan în salonul luminat doar de razele lunii şi fredona încetişor diferite arii, care de care mai dificile ; cînta minunat din ghitară ; în genere viaţa lui Implev părea învăluită într-un nimb poetic şi melancolic ; desele colocvii cu sine însuşi, lectura, muzica, meditaţia asupra diferitelor probleme ştiinţifice şi, în fine, atitudinea nobilă şi curtenia desăvîrşită faţă de femeie reprezentaseră întotdeauna cea mai mare desfătare a vieţii lui. Numai din ţărîna dăruită cu toate sevele şi cu totul neroditoare a nobilimii ruse putea creşte un fruct atît de frumos şi de inutil.

În sfîrşit, după o săptămînă, colonelul se răzvrăti de-a bunelea.

— Mîine musai să ne lăsaţi să plecăm. Nici chiar aşa !... bombăni el aproape supărat.

— Bine, bine, duceţi-vă, se învoi Esper Ivanîci. Numai că, înainte de plecare, vreau să-i dăruiesc lui Feveitarevici o cărţulie, spuse el şi, nici una, nici două, îl duse pe băiat cu sine, sus, unde luă de pe masă o punguliţă împletită din mărgeluşe, aducînd cu o scufie de surugiu.

— Ţine, spuse el întinzîndu-i-o băiatului. Ai aici treipatru galbeni... Cînd o să vrei să-ţi cumperi niscai bunătăţi, vreo carte ori un bilet de teatru, caută-n scufiţa asta, de unde o să răsară numaidecît bănuţul trebuincios.

În pungă erau cinci galbeni.

Pavel sărută mîna unchiului său. Esper Ivanîci îl mîngîie pe cap.

A doua zi, dis-de-dimineaţă, Vihrovii plecară. Îi petrecu Anna Gavrilovna.

— De bine ce plecaţi, boierul o să se înfunde iarăşi în divan şi n-o să mai coboare cu săptămînile de sus, se căină ea.

— Numai bine nu se poartă pentru sănătatea lui, spuse colonelul.

— Ce să mai vorbim ! oftă Anna Gavrilovna din adîncul pieptului.

VI

RELAŢII SUBTILE

Pentru a explica anumite împrejurări din viaţa lui Esper Ivanîci, trebuie să completez cele spuse despre dînsul precizînd că era unul din cele mai delicate şi timide exemplare care s-au pomenit vreodată în această jumătate mai din topor a speciei umane. De profesie marinar, îşi abandonase slujba la 25 de ani, spre a-şi închina toată viaţa mamei sale, o femeie atît de aspră şi despotică din fire, încît pînă şi fetele ei se grăbiseră să se mărite cu primul venit, numai să scape odată de mămica. Esper Ivanîci rămăsese lîngă ea ; dar şi în această situaţie, pentru a nu lăsa să se creadă că maică-sa îi mănîncă zilele, îi încredinţa pe toţi că marea nu-i de el şi că vrea să trăiască la ţară. Taică-său îi lăsase o bibliotecă destul de bogată, maică-sa nu se zgîrcea nici ea cînd era vorba de cărţi, aşa că lectura ajunse unica lui ocupaţie şi distracţie ; dar inima şi sîngele tînăr nu pot rămîne o veşnicie în adormire ; bătrîna lui mamă avea o tînără subretă, neobişnuit de frumoasă, pe nume Annuşka. Aproape fiece amurg îi găsea faţă-n faţă : tînărul Implev la căpătîiul bătrînei, iar Annuşka (tî-

nără, înfloritoare, cu privirile plecate a sfioşenie şi supunere) — la picioarele ei. Văpaia pasiunii îi învălui pe amîndoi deodată şi, într-o noapte, arşi de patimă, palpitînd, devoraţi de ruşine, se dăruiră unul altuia. Iubirea lor dăinui, ascunsă, aproape zece ani ; nici măcar aerul ce se strecoară pretutindeni nu ştia nimic despre ei. Esper Ivanîci nu mai contenea implorîndu-o pe Annuşka să nu cumva să scape vreo vorbă, ori să se trădeze printr-o privire sau un gest imprudent. „Fii pe pace, boierule, mie mi-i mai ruşine ca dumitale !“ — îl liniştea Annuşka. Dar iată că într-o bună zi simţi cu groază că va avea un copil. La început voi să-şi pună capăt zilelor. Esper Ivanîci nu s-ar fi opus. Găsea asta în firea lucrurilor, altfel cum ar mai fi dat amîndoi ochi cu lumea ? Dar, prin mila lui Dumnezeu, raţiunea precumpăni şi pînă la urmă hotărîră ca Annuşka să se prefacă suferindă şi să se retragă la o mătuşă a ei, pe care Esper Ivanîci o îmbrăcă în aur din cap pînă-n picioare. Numai că bătrîna prinse a se nelinişti şi ea de soarta subretei. Nu era zi de la Dumnezeu să nu trimită după veşti : că, adică, e mai bine, ori nu ? Cît l-au costat toate astea pe Esper Ivanîci rezultă cu prisosinţă din faptul că la 35 de ani era pleşuv de-acum şi cărunt. În sfîrşit, Annuşka aduse pe lume o fetiţă : în aceeaşi noapte mătuşă-sa duse pruncul într-un sat, la vreo două sute de verste depărtare, lăsîndu-l în grija unei rude. Palidă şi slăbită, Annuşka reapăru lîngă patul bătrînei. Viaţa dinainte, cu patima şi taina ce-o însoţeau, reîncepu.

Dar iată că bătrîna îşi dădu sufletul.

Esper Ivanîci era de-acum stăpîn pe sine şi averea sa. Annuşka ajunse chelăriţa lui. Nimeni nu se mai îndoia de situaţia ei ; şi totuşi, oricît îi era de greu, Annuşka nu cuteză să sufle o vorbă despre fetiţă ; cunoştea prea bine sufletul lui Esper Ivanîci : cu spaima lui de gura lumii, ar fi preferat moartea, decît să recunoască deschis că avusese anumite raporturi cu ea sau cu oricare altă femeie ; dintr-o pudoare atavică şi de neînvins pentru el, ar fi vrut parcă să convingă pe toată lumea că el nu cunoscuse îndeobşte desfătările iubirii, că acestea nici nu existaseră vreodată pentru dînsul.

În gubernie, Implev se bucura de un prestigiu solid : inteligența și averea lui — avea circa șase sute de suflete — priceperea în a întocmi demersuri ingenioase, întotdeauna puțin caustice, din care pricină erau cunoscute la instituțiile publice chiar fără a fi semnate — „Astea-s înțepăturile lui Implev !“ — spuneau de regulă funcționarii — toate acestea îi creaseră o uriașă autoritate. În fiecare iarnă, Esper Ivanîci se muta din sat în reședința guberniei. Îl cunoșteau și-l frecventau toți nobilii bogați și înalții funcționari ; el însă ieșea din an în paște, întocmai ca la Novoselki ; își omora timpul stînd în pat și citind. În oraș trăia pe vremea aceea un mare boier, prințul Vesnev, care descinsese în gubernie prin 1812 și rămăsese pînă una-alta să trăiască acolo. Soția lui era o femeie trecută de prima tinerețe, dar fermecătoare încă, inteligentă și bună, cu un suflet generos și un farmec feminin cu totul aparte ; prin naștere, prințesa aparținea înaltei societăți și, vorbindu-i colonelului despre adevăratul aristocratism. Esper Ivanîci o avusese în vedere tocmai pe dînsa. La început prințesa nu-l cunoștea pe Implev ; dar, cum într-o toamnă se plînse că se plictisește din cale-afară și n-are la îndemînă nici o carte, cineva îi vorbi despre bogata bibliotecă a moșierului Implev. Prințesa prinse a-l ruga pe soțul ei să lege cunoștință cu dînsul. Prințul îi îndeplini dorința și fu primul care-i făcu o vizită lui Esper Ivanîci ; acesta, deși nu foarte curînd, îi vizită la rîndul lui. În dimineața cu pricina se nimeri ca prințul să nu fie acasă, dar prințesa, care-l aștepta de multă vreme, îl primi. Intrînd și găsind în locul prințului pe stăpîna casei, Esper Ivanîci se fîstîci groaznic ; dar prințesa îl tratâ cu cea mai mare amabilitate și-i expuse fără multe ocolișuri rugămintea ei ca moșierul să-i aducă — pentru Dumnezeu — niscaiva cărți.

Esper Ivanîci se puse, bineînțeles, la dispoziția ei și astfel legară cunoștință. Curînd, prințesa izbuti să facă din Implev, fără ca acesta să-și dea seama, un oaspe nelipsit. Cu prințul aproape că nu se vedea ; stăteau de vorbă în apartamentele prințesei. Nu voi exagera defel spunînd că prințesa și Implev erau cei mai buni și mai culți oameni din întreaga gubernie. Convorbirile lor fură extrem de ani-

mate la început, dar apoi, mai cu seamă cînd se întîmpla să rămînă singuri, începură să se simtă oarecum stinghe-riți unul în prezența celuilalt... Gura lumii vorbea, dealtfel, de mult, că Implev e amantul prințesei Vesneva. Anna Gavrilovna — care de obicei se muta împreună cu Esper Ivanîci la oraș și-l vedea mergînd seară de seară la prin-țesă — împărtășea de asemeni, pare-se, această opinie, și numai înțelepciunea și marile ei calități sufletești o făceau să se stăpînească : cu smerenia cuvenită, își dădea seama că nu putea umple singură viața lui Esper Ivanîci, că, mai devreme sau mai tîrziu, el trebuia să îndrăgească o femeie de o seamă cu el ca situație și educație și, așa cum altădată își sacrificase pentru el simțămîntul matern, acum își înă-bușì gelozia, rămînînd ca și înainte (în ciuda ghearelor ce-i sfîșiau sufletul) veselă, vorbăreață și îndatoritoare, cu toate că, de fapt, nici nu prea avea de ce să-și facă inimă rea. Relațiile dintre prințesă și Esper Ivanîci erau destul de stranii, poate chiar foarte greu de înțeles pentru vremea noastră atît de realistă. Prințesa provenea dintr-o familie care ținea virtutea la mare cinste și fusese educată în spi-ritul unor precepte morale severe, puritane aproape. Îl iubea fierbinte pe Implev și-și disprețuia soțul, dar, fie și numai din demnitate, nu și-ar fi permis niciodată, în nici o împrejurare, *să decadă*. Cît despre Esper Ivanîci, ce să mai vorbim : pentru el prințesa era o sfîntă, un înger preacurat, în fața căruia nu și-ar fi permis nici măcar un gînd cu păcat ; și dacă odată își îngăduise să fie mai îndrăzneț față de cameristă, apoi cînd era vorba de o femeie din cercul lui, decît să afle că aceasta l-ar bănui fie și de cele mai înalte simțăminte față de ea, ar fi fugit mai bine în pustiu de rușine ori s-ar fi îngropat pentru totdeauna la Novo-selki ; așa că relațiile lor se limitau la discuții, și acelea nespus de vagi, bunăoară despre iubirea nesăbuită a lui Maleq-Adele pentru Matilde, ori despre strania înfiorare a Josefinei pe cînd zăcea fără simțire în brațele aghiotan-tului ce o scotea din încăpere după ce Napoleon îi împăr-tășise intenția lui de a divorța ; dar, cum toate acestea nu oferă mai nimic palpabil, și cum femeile, poate mai mult decît bărbații, sînt înclinate să-și materializeze într-un fel sau altul sentimentele (dacă nu alta, măcar brodînd o pernă pentru iubitul lor), în cele din urmă prințesa începu

să simtă nevoia imperioasă de a umple cu ceva acest vid. O descoperire cu totul întîmplătoare îi oferi un minunat prilej pentru asta : află, nu se ştie de unde, că Esper Ivanîci are o fată nelegitimă, crescută de nişte ţărani, undeva într-un sat. Prinţesa intuise perfect firea ascunsă a lui Implev şi-şi dădea seama că trebuie să acţioneze cu multă prudenţă. De aceea îşi rugă soţul s-o ia cu sine într-o zi cînd mergea în inspecţie, trecu — chipurile, întîmplător — tocmai prin satul unde creştea fata şi-o văzu, iar apoi, revenind în oraş, îi scrise lui Esper Ivanîci o scrisoare destul de ciudată, apoi una şi mai stranie şi, în fine, îl pofti la dînsa. Implev se înfăţişă. De emoţie, prinţesa îl primi lungită pe pat. Căutînd să-şi strecoare în glas cît mai multă blîndeţe, îi spuse lui Implev aproape în şoaptă :

— Esper Ivanîci, ai o fiică ; am văzut-o într-unul din satele dumitale.

Implev păli.

— Aş dori s-o cresc eu ; nădăjduiesc, dragă amice, că n-o să mă refuzi, se grăbi să adauge prinţesa ; i se tăiase răsuflarea şi ochii i se umpluseră de lacrimi.

Implev era gata să intre în pămînt de ruşine : numai convingerea fermă că vorbele şi propunerea prinţesei izvorăsc dintr-o adevărată bunăvoinţă faţă de dînsul îl opri să o rupă cu ea pe vecie.

— Îţi sînt foarte recunoscător, o să mă gîndesc la asta, bîigui el.

De tulburat ce era, plecă numaidecît acasă. Abia peste două zile îi vorbi Annei Gavrilovna despre propunerea prinţesei, fără a pomeni, nici măcar acum, numele fetei, ci explicîndu-i doar că, uite, prinţesa vrea s-o ia pe fată din Spirovo de la Sekletei şi să se îngrijească de educaţia ei. Nici unul, nici altul nu pomeneau vreodată numele fetei ; chiar cînd era vorba să trimită bani pentru ea, Implev spunea de obicei : „Aştia trebuie trimişi la Spirovo, pentru Sekletei". Iar ea încuviinţa laconic : „Da, la Spirovo !" Acum, aflînd de intenţia prinţesei, Anna Gavrilovna se tulbură, la rîndul ei, profund. O ura pe prinţesă aşa cum numai o femeie îşi poate urî rivala, dar simţămîntul matern precumpăni de această dată. Îşi dădea cît se poate de limpede seama că fetei îi va merge cu mult mai bine la prinţesă decît în casa unui simplu ţăran.

— Păi, ce să zic, n-ar fi rău ! răspunse ea după un scurt răstimp de tăcere.

— O să fie bine, crede-mă ! o încredință el cu bucurie în glas.

Curînd prințul Vesnev se mută definitiv la Moscova și prințesa fu nevoită să-l urmeze. Fata, pe care o luară cu ei, deveni obiectul unor interminabile scrisori ale lui Esper Ivanîci către prințesă și a unor răspunsuri la fel de interminabile. Știind că Esper Ivanîci pune instrucția și educația mai presus de orice, prințesa își adăpă din plin pupila la izvorul științelor. Că fata profitase din abundență de o învățătură sistematică se poate deduce din ultima ei scrisoare.

VII

ÎN CASĂ NOUĂ

Casa cea mare de cărămidă a Alexandrei Grigorievna Abreeva, ascunsă pe o străduță dosnică a reședinței guberniale, era destul de părăginită. Acoperișul îngălbenit era în bună parte năpădit de mușchi, tencuiala începuse să cadă, ornamentele pereților exteriori se degradaseră. La etaj, cîteva geamuri crau sparte, altele mucegăite și sticla închipuia pe alocuri curcubeie ; cele de la parter erau acoperite cu obloane grele. La intrarea principală se ajungea printr-o poartă de fier pe care se zărea blazonul, rupt de-acum în două, al Abreevilor. Era susținut de doi lei : unuia îi lipsea capul, celuilalt — toată partea dindărăt. Pe la unsprezece dimineața, în fața acestei case opri trăsura Vihrovilor. Mihailo Polikarpovici își trimise de îndată lacheul, un băietan de vreo 17 ani, tont din cale-afară, pe nume Vanka, să-l cheme pe cel în grija căruia rămăsese casa. Vanka porni sprinten, plin de zel, să împlinească porunca, dar abia deschise portița de fier, că se opri ca fulgerat. Era nemaipomenit de laș : îndeobște, de cum călca

în vreun oraş, se simţea cuprins de sfiiciune ; rămăsese fiul satului şi al naturii. Acum, în faţa lui se întindea o curte imensă, năpădită de ierburi, în fundul căreia se zărea o atenansă cu mai multe intrări, pe jumătate năruită, iar pe singura cărare bătătorită ce ducea într-acolo trona un dulău uriaş, care, văzîndu-l, prinse a lătra din răsputeri. Nici că se putea mai rău pentru Vanka : să stea locului — îi era teamă de boier ; să se urnească — tremura de frica jigodiei. Căută s-o îmbuneze alintînd-o cu cele mai duicase apelative, pe un ton aproape implorător : „Gata, lăbuşcă, gata, scumpule, ajunge : sînt de-ai casei !" Lăbuşcă păru a se îndura de el, căci încetă să mai latre, ba părăsi şi aleea. Vanka se năpusti spre atenansă, dar cum să te descurci între atîtea uşi ? Te pomeneşti că nimereşte anapoda şi dă peste vreun boier. Pas de-ţi culege apoi dinţii din ţărînă ! Dar cîinele se aşternu din nou pe lătrat ; Vanka se agăţă de prima clanţă şi împinse uşa. În izba destul de încăpătoare zări un soldat, vîrstnic, dar zdravăn încă, în rubaşcă şi nişte pantaloni cu vipuşcă roşie. Înfundat pînă la genunchi în talaş, omul rindeluia ceva la un banc de tîmplărie.

— Mata eşti paznicul, unchieşule ? întrebă cu glas tremurător Vanka.

— Eu, răspunse soldatul domol.

Părea surprins mai cu seamă de aerul tont al lui Vanka.

— Fii bun şi poftеşte pîn' la boierul nostru, continuă acesta.

— Care boier ?

— Al nostru, care altul, dacă nu ţi-i cu supărare ? pufni Vanka. Aşteaptă afară, la poartă.

— Şi ce vrea de la mine ?

— O fi vrînd ceva, pesemne. Fă-ţi pomană şi hai mai repede.

Soldatul strînse din umeri.

— Nu prea are omul ce alege din vorbele tale, băiete ; Dumnezeu ştie ce îndrugi, conchise el, scuturîndu-se alene de rumeguş. Apoi îşi îmbrăcă tunica.

— Boierul m-a trimis : „Du-te, zice, şi cheamă-l pe paznic !" îl lămuri Vanka.

Soldatul nu mai catadicsi să-i răspundă. Ieşi. Vanka îl urmă trăgînd cu coada ochiului la dulăul care de data asta se aciuise departe de cărare. Ajuns în stradă şi văzînd cascheta cu panglică roşie a lui Vihrov şi crucea Sfîntul Gheorghe ce se legăna pe pieptul lui, soldatul înlemni în poziţia de drepţi, ba chiar îşi lipi palmele de vipuşcă.

— Stăpîna dumitale mi-a pus la dispoziţie un apartament din cele de jos ; uite şi un răvaş pentru tine, grăi colonelul întinzîndu-i scrisoarea.

— Nu ştiu carte, înălţimea voastră, dar n-are a face : poftiţi.

— De bună seamă că n-are a face, spuse Vihrov descinzînd greoi din caleaşcă.

Soldatul îl sprijini uşor de cot, apoi îl ajută şi pe Pavel, deschise voinicește poarta, îi făcu surugiului semn că poate trece, după care se repezi spre cerdac.

— Numai o clipă, înălţimea voastră, să ridic obloanele.

Le ridică şi-i deschise lui Vihrov uşa. Dinăuntru îi întîmpină o umezeală rece, neplăcută. Pereţii erau zugrăviţi într-o tonalitate bizară, ursuză ; podelele scîrţîiau, murdare şi coşcovite ; pe Paşa îl uimiră însă cel mai mult pervazele ferestrelor : erau atît de largi, încît aproape că ar fi încăput de-a curmezişul lor culcat. Nu mai intrase niciodată într-o casă de cărămidă.

— Porunciţi să ridic obloanele şi în celelalte odăi, înălţimea voastră ? Uitaţi, prin coridorul ăsta se intră. Întunecos ca o hrubă, lua-l-ar naiba !

— Nu-i nevoie, îl opri colonelul. Băieţilor le ajunge odaia asta, iar eu mă mulţumesc cu cealaltă.

— Mai bine aşa, înălţimea voastră, căci de ridicat le mai ridici cumva, dar apoi pas de le trage la loc cu ţiţînile astea mîncate de rugină ! Să le ţii deschise iar e primejdios : dacă ne calcă cineva într-o noapte ?

Vorbele soldatului şi înfăţişarea mohorîtă a odăilor îl impresionară neplăcut pe Pavel ; îşi aminti nu fără nostalgie de căsuţa lor de lemn, luminoasă, curată şi fără aerul acela lugubru. Între timp, Vanka prinsese curaj ; văzînd că, după toate aparenţele, soldatul se speriase grozav de boierul lui, prinse a-l zori şi a-l dădăci cu sîrg.

— Pune-le acilea, bombănea el, aducînd cîte un lucru. Ditamai soldatul şi nu ştii rostul casei.

— Întocmai. Chiar aici îi e locul, îi răspundea acesta grav, dar supus.

— Cum te cheamă ? îl întrebă colonelul văzînd cu cîtă sprinteneală şi tragere de inimă făcea totul.

Încremenind iar cu palmele la vipuşcă, soldatul răspunse :

— Simonov, înălţimea voastră.

— Ce regiment ?

— Sînt tunar, înălţimea voastră, din brigada întîia de artilerie.

— Şi eu sînt soldat, frăţioare. Am fost ofiţer activ în Caucaz.

— Se cunoaşte numaidecît, înălţimea voastră.

— Cinci răni m-a costat slujba asta.

— Doamne fereşte pe oricine, înălţimea voastră !

— Pe tine nu te-a găsit nici un glonte ?

— Nici unul, înălţimea voastră ; două campanii am făcut — împotriva turcilor şi a polonezilor — dar m-a ferit Dumnezeu. De fapt, noi, artileriştii, sîntem numai arareori răniţi ; dacă te-ajunge cavaleria, te isprăveşte de-a binelea.

— Dar şi cînd bat tunurile de departe vai de pielea servantului !

— Asta aşa-i, înălţimea voastră.

— Ia spune-mi, continuă colonelul foarte mulţumit de răspunsurile vioaie ale soldatului, eşti însurat ?

— Am şi eu o băbuţă, înălţimea voastră.

— Şi ce zici ; n-ar putea să ne gătească, să ne fie bucătăreasă adică ?

— Cum să nu, cu dragă inimă ; numai să facă faţă.

— Ei, asta-i acum ! Doar ştii : de soldat lesne se scapă, dacă-i dai pîine şi apă.

— E drept, casa ni-i nănaşa, înălţimea voastră, îi ţinu isonul Simonov.

Foarte mulţumit, colonelul trecu la o chestiune mai delicată.

— Uite ce-i, începu el pe un ton şovăielnic, o să aduc merinde ; mă rog — tot ce trebuie. De şterpelit cred că n-o să vă încumetaţi, cît despre ceea ce vi se cuvine; o să ne înţelegem.

— Nici vorbă, înălțimea voastră ! O să facem totul cu socoteală : atîția garneți de făină și crupe, atîția funți de carne... N-aveți nici o grijă. O să trecem totul la socoteală.

Colonelul rămase pe de-a-ntregul satisfăcut de Simonov. Frecîndu-și palmele de mulțumire că izbutise să asigure latura materială a vieții băiatului, nu întîrzie să se îngrijească și de cele ale spiritului.

— Vanka, strigă el, fugi pînă la părintele Rojdestvenski, pe Mihailovskaia ; are în gazdă un gimnazist, pe nume Plavin ; dă-i scrisoarea asta de la maică-sa și adă-l numaidecît încoace.

Vanka nu se clinti ; un nor de tristețe îi învălui chipul.

„Unde naiba o mai fi și Mihailovskaia asta, cum dau de popă, și-apoi mai mult ca sigur că iar mă paște vreun dulău", se căină el în sinea lui.

— Ce stai ? îl trezi colonelul holbîndu-și la el ochii cenușii și bulbucați.

Vanka făcu stînga-mprejur și ieși pușcă ; știa dintr-o tristă experiență că asemenea căutătură prevestea uneori explozii de furie atît de cumplite, că numai Dumnezeu te mai scăpa din mîna colonelului.

Ieși, dar se întoarse numaidecît.

— S-a dus Simonov, spuse el făcîndu-se cît un purice.

— Nici de-atîta lucru nu te-ai învrednicit ! comentă cu reproș colonelul.

— Mă duc să pun samovarul, bîlbîi argatul grăbindu-se spre ușă.

Rugîndu-l pe Simonov să meargă în locul lui, Vanka îi făgăduise niște tutun grozav, care — chipurile — ar fi crescut în sat la ei.

— Ce fel de tutun ? întrebase soldatul ușor intrigat.

— Tutun adevărat, de pipă, răspunsese Vanka fără să clipească.

Simonov nu era prost defel ; cu toate acestea, cît ținu drumul pînă la părintele Rojdestvenski, se gîndi numai la tutunul din satul lui Vanka. Își îndeplini misiunea foarte curînd. Într-o jumătate de ceas reveni însoțit de un gimnazist înalt, bine făcut și care — se vedea cît de colo — făcea deja pe fantele ; avea părul ondulat ; de sub reverul vestonului atîrna un lănțișor de bronz : cizmele — lustruite lună.

— Mama dumitale te roagă să te muți aici și să locuiești împreună cu Pașa, spuse colonelul cu o ușoară jenă în glas, arătînd spre fiul său.

— Știu, mi-a scris, confirmă Plavin politicos ; pe Pavel nu-l învrednici însă nici măcar cu o privire, de parcă ar fi fost vorba de altcineva.

— Uite, aici o să stați, continuă colonelul arătîndu-i cu un gest larg încăperea ; vă las un om (colonelul arătă spre Vanka) ; băiatul mi-e devotat și Pașa ține la el ; o să vă slujească sîrguincios.

— Oricînd gata la poruncă, Mihailo Polikarpovici, spuse Vanka umil, plecîndu-și privirile-n pămînt.

Tînărul Plavin nu comentă, ba lui Pavel i se păru că pe buzele lui se insinuase un surîs ironic. Îl înciudau nespus simplitatea țărănească a tatălui său și bălmăjeala năroadă a lui Vanka.

— Mama dumitale mi-a făgăduit că o să te ocupi de Pașa.

— Da, și despre asta mi-a scris, întări Plavin.

— Dumneata, pare-mi-se, ești în a cincea ? întrebă colonelul.

— A cincea.

— Sînt curios în ce clasă o să-l primească pe al meu. Dacă ai fi atît de bun să-l examinezi...

— Ei, și dumneavoastră... Nu se poate așa, deodată : e penibil ! exclamă Plavin și lui Pavel i se păru că zărește din nou zîmbetul acela.

— Ce-ți veni, tată, cu examenul ăsta ? ! Ce aiureală ! făcu Pașa gata să răbufnească.

— De, inimă de părinte... Aș vrea să știu totul cît mai degrabă, spuse colonelul pe un ton oarecum rugător, fără a-l lua în seamă.

Pavel era furios foc.

— Ce-ai făcut pînă acum din aritmetică ? i se adresă în sfîrșit Plavin, arborînd vizibil un aer de superioritate.

— Partea întîi și a doua.

— Și din gramatică ?

— Sintaxa și analiza.

— Dar din latină și geografie ?

— Din latină etimologia, iar din geografie — a continentelor.

— O să-l primească în a doua, ba poate chiar în a treia, îl încredinţă Plavin pe colonel.

— Bine-ar fi să-l ia în a treia ; se cheamă că e, totuşi, cu un an mai puţin şi, deci, mai ieftin.

Pavel se chinuia să nu asculte.

Ridicîndu-se, Plavin îşi luă rămas bun.

— Ar fi bine să te muţi chiar mîine, îl rugă colonelul.

— În regulă, răspunse Plavin sec şi ieşi cu paşi sprinteni.

„Mai mult ca sigur că ne crede nişte dobitoci", se gîndi Pavel cu amărăciune. Era un băiat perspicace şi foarte sensibil.

În schimb, colonelul nu contenea să-şi manifeste satisfacţia.

— Casă ai, preparator aşijderea, ce-ţi mai trebuie ? spuse el, dar, văzînd că băiatul tace îmbufnat, prinse a urmări ce se întîmplă în curte : Vanka şi surugiul se chinuiau zadarnic să împingă trăsura în şopron ; dar iată că le veni în ajutor Simonov ; potrivi două-trei scînduri în podea, întoarse oiştea oleacă mai într-o parte, se propti cu pieptul în ea, le porunci celorlalţi să împingă şi trăsura se urni de îndată.

— Ce comoară de om ! Iute şi de mînă, şi de minte ! se minună colonelul cu glas tare. Ascultă-mă pe mine : nu dau un soldat pe douăzeci de argaţi !

Îi considera dintotdeauna pe soldaţi mai presus de tagma slugilor şi de mujici.

VIII

PENTRU ÎNTÎIA OARĂ LA TEATRU

Pavel fu primit în clasa a treia. Colonelul era cît se poate de mulţumit şi, neavînd altă treabă în oraş, sporovăia cît e ziulica de lungă cu Plavin, care se mutase deja la ei,

împărtășindu-i și acestuia considerațiile sale intime de natură gospodărească.

— Noi, moșierii, spunea el, bunăoară, trăim parcă pe un pămînt vrăjmaș : ici te pradă, colo — îți fac stricăciuni, dincolo — îți ciupesc din avut.

Plavin îl asculta cu privirile-n pămînt.

— Să vezi ce m-a povățuit odată un jidan, continua colonelul. „Ascultă-mă pe mine, boierule : nu cumpăra haină veche nici de la popă, nici de la țăran, că o iei gata putrezită ; cumpără de la slugă boierească ; stăpînul îi face una nouă cît ai zice peșteș ; așa că, de cumva o agață într-un cui. nici că se ostenește să se-ntoarcă : îi dă înainte ca s-o sfîșie pînă-n poale : «Îmi face el, boierul, alta. Veche nu-i, da' nici așa n-o să mă lase să umblu !»

Plavin rîdea cu două înțelesuri. „La ce naiba i-o fi împuind capul ? !" se gîndea Pavel năpădit de tristețe. Cînd taică-său prinse a se pregăti de plecare, o vreme fu chiar bucuros. Dar iată că sosi ziua despărțirii ; toți se sculară, după datină, foarte devreme, zăbovind îndelung la ceai. Colonelul era mohorît, ca în ajunul unei bătălii ; orînduiră lucrurile în trăsură, înhămară caii, alergătură pe care Pavel o contemplă nepăsător. În fine, colonelul se ridică de pe scaun, se rugă în tăcere, apoi se apropie să-și sărute fiul. Și deodată acesta i se aruncă la piept, izbucnind în hohote : „Tăicuțule, prieten drag, nu mă părăsi pe vecie !" strigă el printre suspine. Colonelul fu cuprins de un tremur, plînsul îi zguduia și lui pieptul. „N-am să te părăsesc, nu te teme, n-am să te părăsesc !" bîigui el ; apoi, smulgîndu-se cu greu din îmbrățișările băiatului, urcă în trăsură ; nici capul nu-i mai stătea drept pe umeri, parcă se clătina nu știu cum. „Tăicuțule, tăicuțule drag !" suspina Pavel. Colonelul îi făcu un semn de rămas bun și porunci să se dea bici cailor ; trăsura se urni. Abătut, de parcă ar fi pierdut totul pe lume, cu fruntea plecată și chipul plin de lacrimi, Pavel se întoarse în casă. Cît despre martorii acestei despărțiri, Vanka vărsa și el lacrimi amare, ștergîndu-și fără încetare nasul, Simonov părea de asemeni mai grav ca de obicei, numai pe Plavin întreaga scenă îl lăsase rece.

Vreme de cel puțin o lună după plecarea colonelului, tînărul meu erou tînji după dînsul. De noul său coleg se apropiase încă foarte puțin, pentru că acesta era ocupat

aproape toată ziua cu ale lui şi îndeobşte se purta foarte rece cu Paşa. Continuau să-şi vorbească cu „dumneata". Cu toate acestea Pavel nu putu rămîne indiferent cînd într-o sîmbătă, Plavin se întoarse de la gimnaziu cu o placă de lemn lustruită şi o minunată coală de hîrtie velină. Plavin îndoi cu grijă marginile hîrtiei şi, umezind-o cu apă curată, o aşternu pe placa aceea, iar pliurile, unse în prealabil cu ciriz. le lipi pe partea opusă.

— Ce faci ? îl întrebă Pavel nu fără uimire.

— Pregătesc hîrtia pentru desen...

— Păi o să se zbîrcească toată !

— Pînă dimineaţă îşi revine, răspunse Plavin zîmbind şi, într-adevăr, a doua zi Pavel nu-şi putu reţine o exclamaţie de uimire, văzînd că hîrtia ieşise netedă şi curată. Iar cînd Plavin se apucă să deseneze, Pavel se plantă în spatele lui, urmărindu-i cu cea mai mare curiozitate fiece gest. Nu-şi dădea prea bine seama de ce îi place atît de mult acurateţea şi siguranţa cu care Plavin mînuia creionul, făcînd să răsară pe coala aceea exact contururile din original, dar simţea cu adevărat o mare desfătare. Simţăminte asemănătoare părea să încerce şi soldatul Simonov, care se înfiinţase de vreun ceas în odaie şi rămăsese acolo, urmărind, cu mîinile în şolduri, mişcările tînărului boier. Pare a fi momentul să spun cîteva cuvinte despre dînsul. Poate că cititorul nici nu bănuieşte ce bărbat minunat, cu totul aparte era acest Simonov. Arătos din totdeauna, isteţ şi îndemînatic, în sfîrşit, cinstit cum nu e altul şi cu totul străin de patima beţiei, trăise totuşi nebăgat în seamă. Chiar şi la regiment, pierdut printre camarazii lui nerozi şi hoţomani, era taxat drept un soldat bun şi nimic mai mult. Alexandra Grigorievna Abreeva se dovedise mai perspicace decît toţi cei care-l cunoscuseră. Oprindu-şi alegerea asupra lui Simonov, ea ştiuse din capul locului că, lăsînd casa în grija lui, îşi pune avutul la adăpost de orice primejdie.

Între timp, lucrarea lui Plavin avansa văzînd cu ochii, sporind interesul şi plăcerea celor doi spectatori. Dar deodată din stradă răzbătu un ţipăt. Toţi trei se repeziră la fereastră. În pridvorul atenansei zăriră chipul uimit al nevestei lui Simonov, iar în mijlocul curţii pe Vanka. Argatul răcnea ca din gură de şarpe şi, tăvălindu-se în

ţărînă, se lupta de mama focului să scape din mîinile unui vardist. Cu toate că ferestrele erau duble, se putea auzi ce zbierau amîndoi.

— Da' de ce ? ţipa Vanka.

— D'aia ! răspundea vardistul.

— Nu merg şi gata !

— Ba află că o să mergi...

Şi vardistul îl înşfăcă pe Vanka de guler.

— Nu merg ! strigă iar argatul, smucindu-se îndărăt.

— Ce-or fi avînd de împărţit, diavolii ? ! exclamă Simonov cu o mină îngrijorată şi se repezi în curte în ajutorul băiatului ; dar vardistul izbutise să-şi tîrască victima în stradă.

— De ce te legi de băiat ? strigă în urmă-i Simonov.

— D'aia, îi răspunse şi lui vardistul.

— A furat ceva, sau ce-i ? mai întrebă soldatul.

— Furat, răspunse vardistul şi se făcu nevăzut cu Vanka cu tot.

La fel de îngrijorat, Simonov reveni în încăpere.

— Ce se întîmplă ? îl întrebă Pavel cu neliniște în glas.

— Nu ştiu de ce, dar l-a dus pe bietul Vanka la post.

— Cum adică la post ? ! Cine a îndrăznit ? Mă reped chiar acum pînă acolo şi-i arăt eu poliţaiului ăluia ! se răţoi Pavel.

— Ce să căutaţi dumneavoastră la ei ? Dau eu o fugă şi aflu într-o clipă despre ce-i vorba. Cică ar fi şterpelit ceva, mai zise Simonov şi ieşi într-adevăr.

— Tatăl dumitale putea să ne lase un om mai de nădejde, comentă cu glasul lui egal Plavin care, dealtfel, se apucase din nou, calm, de desenat.

— Uf, tata ! Parcă se gîndeşte vreodată la mine ! ? Să-l coste cît mai ieftin, asta-i ! izbucni Pavel înciudat şi neliniştit.

Dar iată că nu peste mult timp în curte reapăru Simonov ; i se citea veselia pe chip, iar în urma lui se tîra cu paşi de om bolnav Vanka ; avea părul ciufulit şi obrajii plini de lacrimi. Simonov intră în odaia tinerilor boieri, iar Vanka se retrase în cotlonul lui întunecos din coridor, ghemuindu-se în culcuş.

— Despre ce-i vorba ? întrebă Pavel pe un ton în care se mai simţea îngrijorarea.

— Numai el e vinovat, nătărăul, răspunse Simonov zîmbind : s-a lăudat în fața vardistului că-i mare cizmar, vardistul i-a spus șefului de post, iar șeful de post l-a pus să-i dreagă cizmele...

— Vanka — cizmar ! exclamă Pavel.

— Uite-așa trîntește, afurisitul, cîte una de îngheață apele ! A ciuruit cizmele alea cu acul și le-a scrijelat ca un sălbatic ; drept care omul pune mîna pe el și-l ia la trei păzește ; Vanka, speriat de moarte, se aruncă la picioarele lui : „Biciuiește-mă", zice. Șeful, nici una, nici două, poruncește să i se îndeplinească dorința. . Ajung la post ; ăia-l altoiau, iar Vanka țipa de ți-era mai mare jalea. Abia l-am scos din mîinile lor.

— Așa-i trebuie, spuse Plavin pe același ton rece.

— Și mie-mi pare bine, îi ținu Pavel isonul ; mințea însă, căci ieși numaidecît să vadă ce se întîmplă cu Vanka. Îl găsi cu fața în pernă, plîngînd amarnic.

— Hai, nu te mai smiorcăi, știi că singur ți-ai copt-o ! îi spuse.

— Singur, Pavel Mihailîci, neicuță, singur, mînca-m-ar moartea ! recunoscu Vanka printre suspine.

— Te-au bătut rău ? mai întrebă Pavel.

— Pe partea dreaptă m-au învinețit, nu alta, se văicări Vanka.

— Nu-i nimic, trece, îl consolă Pavel și se reîntoarse în odaie.

Aici se încinsese o discuție destul de aprinsă.

— Erau și niște actori acolo, povestea soldatul. Se bătuseră, pesemne : unul dintre ei avea sub ochi o vînătaie cît toate zilele. I-or fi scăpat vreun par în mutră.

— Te pomenești c-a venit trupa ! ? sări Plavin brusc interesat.

— Chiar azi au spectacol, confirmă Simonov. Starostele lor tocmai se înființase la post, ca să-i învoiască pe cei doi zurbagii pentru o seară. „La noapte, zice, vi-i aduc îndărăt, altfel iar o să-mi facă vreo boacănă !"

— Ce zici, mergem la teatru ? îl întrebă Plavin pe Pavel.

— Mergem, răspunse acesta și inima-i bătu parcă mai tare.

— Oare ce-or fi jucînd azi ? se întoarse Plavin spre Simonov.

— Nu știu, n-am întrebat. Prostul de mine, nu mi-a dat prin gînd. Dar aflu eu cît ai bate din palme, răspunse Simonov și ieși fără să mai piardă o clipă.

— N-am fost niciodată la teatru, spuse Pavel cu un ușor tremur în glas.

— Îmi plac nespus de mult piesele, mărturisi Plavin. Se vedea că vestea îl emoționase profund.

Pînă și pe chipul lui Simonov, care nu se lăsă prea mult așteptat, se citea o anume însuflețire.

— Avem un spectacol grozav astăzi, anunță el desfășurînd cu mîna lui bătătorită un afiș adus cine știe de unde : „Rusalka de pe Nipru", declamă el lovind titlul cu arătătorul îndoit.

— Trebuie să luăm numaidecît bilete, spuse Plavin.

— Mai încape vorbă ? Am plecat, se oferi și de data asta Simonov, foarte îndatoritor. Aduse într-adevăr biletele, apoi se făcu nevăzut.

Gimnaziștii mei rămaseră singuri, într-o așteptare plină de neastîmpăr. Li se părea că timpul curge neîngăduit de încet. Plavin izbutea de bine de rău să se mai stăpînească, dar Pavel nu-și dezlipea privirile de pe ceasul cel mare de argint pe care i-l dăruise taică-său ca să nu întîrzie la gimnaziu. Era tulburat, mai cu seamă că de mult tot auzise vorbindu-se de „scenă", „lojă", „parter", și „cortină", dar nu știa ce înseamnă de fapt și nici nu și le putea ordona în închipuire. În sfîrșit, pe la șapte ieșiră. Era toamna tîrziu și se pornise viforniță. Coborîră prin beznă un povîrniș destul de înalt, presărat cu gropi. Plavin urma cărarea cu pași siguri, dar Pavel, tulburat cum era, nici nu știa pe unde calcă ; se poticni la un moment dat și se întinse cît era de lung într-o groapă doldora de zăpadă ; trase o spaimă cumplită și se lovi rău. Plavin nu numai că nu-i întinse mîna, dar izbucni în hohote, ceea ce lui Pavel i se păru jignitor din cale-afară. Străduindu-se să nu arate că mîinile îi înțepeniseră de frig și că piciorul îl durea groaznic, se ridică, iar cînd ajunseră aproape de teatru, uită de-a binelea și durerea, și frigul.

Trebuie spus că teatrul în cauză nu era construit, aidoma tuturor teatrelor din lume, deasupra pămîntului — ci sub pămînt. Era amenajat în localul unei foste tăbăcării şi mirosul de tananţi, care impregnase pereţii, mai dăinuia încă. Ca să ajungă la parter, spectatorii noştri trebuiră să coboare cel puţin vreo doi stînjeni. Cînd, în sfîrşit, se aşezară pe laviţele de lemn, Pavel îşi dădu numaidecît seama unde sînt lojile, fotoliile, cortina. Răsună uvertura. Lui Pavel, care, afară de o vioară şi un pian hodorogit, nu mai auzise nici un alt instrument, acordurile acestei orchestre destul de mari îi adunară tot sîngele în inimă ; îi venea să zburde şi să plîngă în acelaşi timp. Cortina se ridică. Cu cîtă sete se avîntă privirea tînărului nostru erou în adîncul acelui crîng atît de frumos, îndărătul căruia fundalul închipuia depărtarea nesfîrşită, în vreme ce dinaintea lui, pe scenă, şerpuia o panglică sură — marele Nipru !

Apăru Vidostan într-un caftan de catifea tivit cu aur şi cu căciula pe-o ureche. În urma lui ţîşniră Tarabar şi Kifar. Dar personajele îl interesau prea puţin pe Pavel. Simţul estetic înnăscut îi şoptea poate că rolurile sînt nişte gogomănii uriaşe, iar interpreţii şi mai şi. Tarabar şi Kifar erau tocmai scandalagii care, după reprezentaţie, trebuiau predaţi din nou la arest. Împrejurare cum nu se poate mai potrivită pentru nişte roluri vesele !

Cortina căzu. Plavin (băiatul ăsta era cu adevărat atotputernic !) îi şoptise lui Pavel că ştia cum se ajunge în scenă şi că trebuia să-l urmeze pas cu pas. Pavel îşi însoţi prietenul cuprins de o mare curiozitate şi spaimă. Străbătînd cîteva coridoare, dibuiră în sfîrşit uşa spre scenă, care se dovedi a fi deschisă. Intrară şi — Doamne, ce-i văzură ochii ! Culisele uriaşe se înălţau una în spatele alteia aidoma unor monştri, iar îndărătul lor, în lumina lămpilor palide, străluceau chipurile albe şi nu prea frumoase ale actorilor, costumele lor pestriţe. În centrul scenei trona un tufiş uriaş, sprijinit în partea din dos pe două proptele ; mecanismele ce spînzurau sub tavan erau cu totul de neînţeles. Fluviul se dovedi alcătuit din nişte rame ce se legănau deasupra unei deschizături practicate în scenă. Acolo, jos, Pavel zări o scîndură, prevăzută la capete cu nişte

lămpașe, pe care se dădea huța rîzînd o femeie neobișnuit de frumoasă, învesmîntată pe de-a-ntregul în alb... Departe de a risipi vraja de care era cuprins eroul nostru, aceste taine, odată dezvăluite, o întețiră ; și în vreme ce el contempla toate aceste minunății cu inima strînsă de teama că acuși-acuși cineva o să-l smulgă de lîngă ele, în spatele lui răsună deodată un glas cunoscut :

— Să ne trăiți, boierule !

Pavel se întoarse. În fața lui stătea Simonov, cu mustața cănită și dichisit într-o tunică nouă.

— Cum ai ajuns aici ? îl întrebă Pavel.

— Păi, înălțimea voastră, eu ridic și cobor cortina dintotdeauna ; de la prînz sînt azi aici : le-am mai dres una, alta...

— Va să zică, ești angajatul lor ?

— Da' de unde, înălțimea voastră, așa, pe gratis, ca să mă lase să intru. Îmi place grozav să mă zgîiesc la toate astea...

În tot acest răstimp, Plavin se întreținu cu Vidostan. Părea că se sfătuiește cu el ori că-l roagă ceva.

— Bine, s-a făcut, încuviință actorul.

— Domnilor spectatori, vă rog să părăsiți scena ! răsună glasul starostelui.

Pavel alergă în grabă spre lavița lui. Chiar de la primele replici ale actului, valurile fluviului prinseră a fremăta și din ele răsări Lesta, cu o coroniță de staniol auriu pe frunte și purtînd o fustă bogată și o bluză din tricot. Pavel ghici numaidecît că era tocmai femeia pe care o zărise pe scîndura aceea. Ea mai apăru de cîteva ori în scenă, înainte ca celelalte rusalce să o scufunde din nou, în sfîrșit, în lumea ei subterană ; urmă schimbarea decorului — palatul de apă și focul bengal, apoi cortina căzu. Era timpul ca eroii noștri să se întoarcă acasă. Pavel plutea într-un fel de ceață ; teatrul cu întreaga lui atmosferă, toate satisfacțiile încercate aici i se păreau neobișnuite, nu aeriene, nu pămîntene, ci — așa cum și erau de fapt — subpămîntene, i se părea că asistase la un ospăț amețitor al gnomilor, care-ți tăia răsuflarea, dar rămînea fermecător și plin de ispite.

IX

TEATRU PROPRIU

Se apropia Crăciunul și odată cu el vacanța. Într-una din seri, tinerii noștri, în halate și papuci, se tolăniseră pe paturile lor. Neavînd ceva mai acătării de făcut, Pavel sporovăia cu Vanka.

— Ia spune, Ivan, de ce nu înveți tu carte ? îl întrebă.

— Păi știu, ce să mai învăț, minți acesta fără să clipească.

— Iar torni gogoși ? îl dojeni Pavel, care știa prea bine ce tufă era Vanka.

— Zău că știu, o ținu argatul pe a lui.

— Ei, atunci ia cartea asta și citește-mi, îl ispiti Pavel, arătîndu-i „Istoria Rusiei", care zăcea pe masă.

Vanka o luă plin de curaj, o deschise și prinse a se zgîi într-însa. Nu scotea însă o vorbă.

— Ei, ce literă-i asta ? îl întrebă după o vreme Pavel.

— *V*, răspunse Vanka și nu greșea.

— Dar asta ?

— *A*. Era într-adevăr litera a.

— Bun. Și laolaltă ce înseamnă ?

Vanka roși ușor.

— Asta, conașule, am cam uitat, păcatele mele.

— N-ai cum să uiți așa ceva ; poți să nu știi, dar să uiți nu e chip, îl dăscăli Pavel.

— Din abecedarul meu știu, conașule, nu se lăsă Vanka.

— Ia să văd și eu abecedarul ăla, îl zădărî Pavel.

Vanka o zbughi spre cotlonul lui, de unde se întoarse curînd cu un abecedar pătat înfiorător cu grăsime.

Învățase pe el cînd mai era copilandru și fusese dat slugă pentru o iarnă și-o vară la un dascăl, care-l snopise în bătaie fără să-l învețe nimic, iar la capătul „școlarizării" găsise cu cale să-l pună cioban la oi.

— S-auzim, îl cercă Pavel, arătîndu-i în abecedar silaba *va*.

— *Va*, spuse Vanka fără să stea prea mult pe gînduri.

— Dar aici ce scrie ? continuă Pavel, indicîndu-i, de data asta în carte, silaba *re* (alesese cuvîntul *Varegi).*

Vanka amuți.

— Ce silabă-i asta ? se întoarse Pavel iarăși la abecedar.

— *Re,* răspunse Vanka după o scurtă meditație.

— Și asta ?

Pavel îi arătă în carte silaba *gi.*

Vanka păru nedumerit, dar în abecedar recunoscu numaidecît ultima silabă.

— Cum se face că din abecedar știi, iar din carte nu ? se minună Pavel.

Tăcere. Adevărul e că argatul avea ureche muzicală. Ascultînd un cîntec, era în stare să-l redea destul de fidel la balalaică. Așa memorase și silabele — în ordinea sunetelor — și, cînd îl întrebai despre vreuna, le înșira în gînd pe toate pînă ajungea la cea sub care țineai degetul. Atît. Mai departe nu-l ducea mintea.

— Știe grozav, nimic de zis, conchise Plavin, pe care acest examen izbutise, în sfîrșit, să-l scoată din răbdări.

— Știu, adeveri și pentru el Vanka.

— Ești un neghiob, asta-i ! se stropși Pavel. Auzi dumneata : „știu" !

— Ie-te na, mare scofală ! se hlizi Vanka obraznic, retrăgîndu-se în bîrlogul lui. Aici, la flacăra luminării, deschise „Istoria Rusiei", pe care o luase cu sine, și începu să citească, adică să însăileze din litere Dumnezeu știe ce silabe, iar din acestea toate cuvintele ce-i treceau prin minte, pe deplin încredințat că face lectură !

— Știu ! — pronunță el cu ifos, ițindu-și botul ascuțit.

Între timp, tinerii noștri puneau la cale fapte mari. Plavin, care stătuse multă vreme cu ochii închiși și capul dat pe spate, se răsuci brusc spre Pavel.

— Ce-ar fi să jucăm noi înșine teatru ? spuse el distinct, fără grabă.

Lui Pavel acest gînd îi stîrni chiar o ușoară spaimă.

— Cum adică ? Și-apoi unde ? bălmăji el.

— Sus, în salon.

— Dar decorurile, cortina ?

— Ni le facem singuri ; o să le pictez eu : mă pricep.

Pavel îl privea aproape cu evlavie.

— Mîine mă duc la gimnaziu, continuă Plavin. Facem o listă de subscripţie, adunăm bani şi cumpăr ce ne trebuie.

Lui Pavel propunerea i se păruse într-atît de năstruşnică, încît încă nu se încumeta să-i dea crezare.

— Acum totul e să-l convingem pe Simonov. Trimite-l pe toatul ăla de Vanka după el, spuse Plavin.

— Ivan, cheamă-l imediat pe Simonov ! strigă Pavel, căutînd să imprime poruncii cît mai multă asprime.

Vanka binevoi să se mişte, dar luă şi cartea cu sine. Nu-i surîdea deloc ideea de a străbate noaptea curtea aceea lungă şi întunecoasă. În izba lui Simonov intră ca de obicei cu o mutră încruntată şi nemulţumită.

— Poftește la boieri. Toată ziulica trebuie să alerg după tine, nici să citesc nu mă lasă, bombăni el, fluturînd plin de importanţă cartea.

— Da' ce-i necazul ? întrebă Simonov, care se lungise pe cuptor.

— Nu ştiu. Ci hai odată !

Simonov sări sprinten de pe cuptor, îşi luă vestonul şi pîslarii şi ieşi în fugă.

Vanka grăbi şi el pasul : nu voia să rămînă în urmă, căci murea de frică !

— Mă iertaţi că intru aşa, în pîslari, dar tocmai mă culcasem, se scuză Simonov odată ajuns în încăpere.

— Nu face nimic, spuse Plavin, coborînd din pat şi deşirîndu-se în faţă-i cît era de lung. Întreaga lui făptură respira hotărîre, inteligenţă şi însufleţire.

— Ştii ce ?... Ne-am gîndit să încropim un teatru în salonul de sus. Ai ceva împotrivă ? îl întrebă el pe Simonov.

— Un teatru ? repetă acesta. De ce nu ? Numai generăleasa să nu se supere. După glas simţeai că înăuntrul lui se dă o luptă. Ar fi vrut grozav să le intre în voie tinerilor boieri, dar, pe de altă parte, se temea că stăpîna o să se mînie din pricina salonului.

— Generăleasa nu-i o piedică, îl încredinţă Pavel. Am să-i scriu tatei s-o înduplece.

— Aşa mai merge. Dacă o roagă tăicuţul dumneavoastră, n-o să aibă nimic de zis, spuse Simonov şi chipul îi străluci de mulţumire.

— Problema asta e deci rezolvată, reluă Plavin. Acum să vedem dacă avem loc destul, continuă el, cuprinzînd

cu privirea plafonul şi socotind pesemne în minte. O fi avînd salonul ăla vreo şapte arşini înălţime ?

— Păi... să tot aibă. După ochi, nu se poate spune sigur, răspunse Simonov luînd un aer meditativ.

— În fond, hai să măsurăm chiar acum, propuse Plavin, căruia nu-i plăcea să tărăgăneze lucrurile.

— Haideţi, se învoi îndatoritorul Simonov.

— Luaţi-mă şi pe mine, domnilor, spuse Pavel. Privirea i se învăpăiase şi pieptul îi tresălta.

Simonov aprinse numaidecît o lumînare. Trecură tustrei prin coridorul întunecos, urcară scările de cărămidă şi, printr-un fel de portiţă tainică, pătrunseră în salonul uriaş. Întunericul îi împresura din toate părţile. Lumînarea abia izbutea să lumineze la doi paşi împrejurul lor, aşa că, în momentul cînd îşi ridicară privirile, zăriră în loc de plafon un soi de hău negru.

— Oho ! Nu doi, ci poate chiar patru stînjeni avem aici ! exclamă Simonov.

— Splendidă, formidabilă sală ! i se asocie Plavin.

— Pe cinste ! îi îngînă Pavel.

— Ei, şi-acum să trecem la măsurat, începu Plavin. Pentru scenă — vreo doi stînjeni, plus cîte un stînjen de fiecare arlechin... Exact cum am presupus, adăugă el, după ce măsură cu paşii lăţimea salonului.

— Întocmai, conveni Simonov.

— În adîncime, continuă fără grabă Plavin, scena trebuie să aibă, pentru decorul silvestru şi culisa din spate — vreo patru stînjeni şi jumătate.

— Chiar aşa, confirmă iarăşi soldatul.

— Actorii vor urca pe scara de care ne-am folosit noi, iar odaia noastră o s-o transformăm în cabină.

— Bine gîndit, îl aprobă Simonov.

— Cît despre spectatori, o să-i instalăm pe scaunele astea ; vreo trei duzini avem chiar aici, şi-apoi o să mai găsim şi în sufragerie. Le putem lua, nu ? se întoarse Plavin spre Simonov.

— Cred că da, răspunse acesta. În focul deliberării uitase cu totul de generăleasă.

— Hai să trecem şi prin sufragerie, propuse Plavin.

Îl urmară. Sufrageria se dovedi a fi o încăpere la fel de spaţioasă. Mobila, deşi jupuită şi zgîriată, era în stil

empire — albă cu încrustații aurii — și fusese cîndva tapițată cu mătase zmeurie. Pe pereți, în rame aurite, decolorate, năpădite de praf și chiar plesnite pe alocuri, atîrnau portretele destul de urîte ale strămoșilor familiei Abreev. Oglinzile uriașe, care se înălțau pînă aproape de plafon, reflectau figurile prelungi ale gimnaziștilor noștri, cu chipuri însuflețite și părul vîlvoi, precum și pe cea a lui Simonov, cu vestonul soldățesc descheiat și în pîslari.

— Aici sînt scaune pentru vreo douăzeci și cinci de oameni : dacă le adăugăm pe cele din salon, avem locuri pentru vreo șaizeci de spectatori. Public, nu glumă ! conchise el mîndru.

— Da, nu-i puțin deloc ! se bucură Pavel.

Cînd trecură în camera dispusă pe colțul clădirii, o pală de vînt pătrunsă printr-un geam spart le stinse lumînarea. Se treziră într-un întuneric compact, așa că Simonov fu nevoit să-i ducă îndărăt ținîndu-i de mînă.

Această întorsătură a lucrurilor stîrni la început veselia celor doi tineri, dar, cînd traversară salonul, lui Pavel i se năzări că figurile din portrete, acum abia ghicite, se mișcă în ramele lor. I se păru că aude un foșnet și că din beznă se desprind umbre albe. Răsuflă ușurat cînd, după ce coborîră scările de cărămidă, se regăsiră toți trei în odaia lor primitoare și luminoasă. Plavin reluă numaidecît discuția cu Simonov.

— Așadar, Vasili... Cum ți-e numele după tată ? Era vădit că voia să se dea bine pe lîngă Simonov.

— Melentici, răspunse acesta.

— Așadar, Vasili Melentici, hai să socotim cît ne-ar costa toată afacerea : în primul rînd trebuie să construim o scenă și niște rame pentru decoruri ; vreo paisprezece bucăți să zicem ; pe o parte o să pictăm un decor silvestru, iar pe cealaltă unul de interior. Dumiritu-te-ai ?

— Dumirit, răspunse Simonov. Într-adevăr pricepea de îndată tot ce-i spunea Plavin.

— La cît crezi că ieșim cu toate astea — material și lucru ? conchise acesta cu oarecare neliniște în glas.

— Păi, materialul să tot fie vreo cincisprezece ruble, iar cît despre lucru... O să le fac eu, se angajă Simonov, grăbindu-se însă să adauge pentru Pavel : numai vă rog să-i scrieți tăicuțului dumneavoastră !

— Fii fără grijă, îl asigură Pavel și se așează numaidecît să întocmească răvașul. Iar Simonov, după ce le ură tinerilor boieri noapte bună, se retrase în izba lui.

A doua zi Plavin și-o petrecu în întregime la gimnaziu. Nu trecu nici măcar să ia masa. Simonov dispăruse de asemeni ; nevastă-sa nu putu să-i spună lui Pavel decît că Vasili plecase undeva cu unul din paznicii de la gimnaziu. Abia spre seară Pavel văzu în sfîrșit cum poarta de fier se deschide, lăsînd să pătrundă în curte două căruțe : într-una trona Plavin, pe un morman de saci și baloturi, iar în cealaltă — Simonov, înconjurat de scînduri și grinzi. Într-un răstimp atît de scurt, întreprinzătorul Plavin izbutise să întocmească lista de subscripție, să adune o parte din bani și să cumpere lucrurile trebuincioase, care părură a-l interesa pînă și pe argat, căci prinse a căra cu o sprinteneală neobișnuită din căruța lui Plavin suluri de hîrtie de împachetat, săculeți cu clei, pensule, negru de fum, ocru și cretă. După ce îmbucă în grabă, Plavin îi porunci lui Vanka să pună samovarul și, luînd apă clocotită dintr-însul, să fiarbă cleiul. Vanka dădu fuga la bucătărie, de unde reveni curînd cu o oală uriașă plină de clei. Încăperea se umplu de mirosul respingător al cleiului și de aburi, dar tinerii noștri nu părură a băga de seamă și se porniră pe încleiat coli pentru fundal și decoruri. Pavel trebăluia cu mai multă însuflețire decît însuși Plavin. Într-un tîrziu, nemaiputîndu-și stăpîni nerăbdarea, alergă să vadă ce face Simonov. Acesta tăiase deja o mulțime de șipci pentru rame. Așezată pe un scaun, nevastă-sa însăila pînza de cortină.

În dimineața următoare începu pictarea decorurilor. Plavin se ocupă de cortina din față, făcută din pînză de in, pe care intenționa să reproducă, după vederile lui cu imagini din Moscova, Teatrul Petrovski. Lui Pavel îi încredință confecționarea panourilor, învățîndu-l cum să facă ferestrele și ușile. Îl povățui să folosească pentru muchia din afară a cercevelelor culori închise, iar pentru cea dinăuntru nuanțe mai deschise, să detașeze tăbliile ușilor umbrind fondul cenușiu cu negru de fum — și totul reuși de minune ! În legătură cu decorul silvestru se ciondăniră puțin. Pavel zugrăvise pe un panou cerul albastru, pe fon-

dul căruia desenase rădăcini și ramuri, înzestrîndu-le cu frunze verzi. Văzîndu-i opera, Plavin se cruci.

— Bine, omule, așa se fac arborii pe panouri de decor ? ! răbufni el. Trebuie dat întîi un fond închis de tot, pe care trînteşti frunzele : una verde, alta galbenă, a treia pe de-a-ntregul neagră și, în fine, a patra complet albă. Plavin nu se mulțumi să vorbească, ci prinse a zugrăvi el însuși un panou.

— O să iasă exact pe naiba ! prezise Pavel urmărindu-l.

— Ba deloc ! Pune-l pe al dumitale lîngă al meu și hai să le privim de departe.

Le alăturară și trecură în fundul sălii. Panoul lui Pavel înfățișa un soi de năvod, în vreme ce lui Plavin îi reușise un arbore despre care ai fi jurat că-i viu. Convins, Pavel zugrăvi așa cum i se arătase toate celelalte panouri.

Sosi, în sfîrșit, și o scrisoare de la colonel, care-i încunoștința că Alexandra Grigorievna îngăduie cu cea mai mare plăcere copiilor să folosească salonul pentru o distracție atît de distinsă. Și Mihail Polikarpovici adăugase pentru fiul său : „Petrece, lele, petrece, dar nu uita că ziua trece“ ! Colonelul nu putea să sufere teatrul.

— Niște zevzeci se maimuțăresc flecărind verzi și uscate, iar alți zevzeci găsesc cu cale să mai și plătească pentru asta ! spunea el. O viață întreagă nu putuse pricepe la ce bun născociseră oamenii teatrul și ce plăcere puteau găsi într-însul.

Avînd încuviințarea generălesei, Simonov înjghebă numaidecît în salon o scenă înaltă. Făcea să te uiți la acest om. Cărase de unul singur la etaj scîndurile și grinzile acelea enorme. Autorului îi e greu să deslușească resorturile psihologice care-l îmboldeau pe Simonov să facă toate acestea ; numai dorința de a le face plăcere tinerilor boieri nu-l explică ; trebuie presupus că Simonov însuși îndrăgise foarte mult teatrul. Tinerii noștri nu se lăsau nici ei mai prejos întru hărnicie. Nu numai că isprăviseră toate decorurile, dar le și montaseră la locul lor, cu ușile și casele țărănești de rigoare.

În sfîrșit, fixară și cortina. Simonov prinse să o manevreze cu niște sfori trase prin scripeți de fabricație proprie. Cînd cortina se ridica, Pavel se amuza întrînd și ieșind din scenă prin ușa zugrăvită de el însuși, deschi-

zînd și închizînd geamurile pe care tot el le pictase. Chiar și la acest spectacol se adunase lume destulă : nevasta lui Simonov, Vanka, doi strengari de pe stradă — și toți se minunau, scoțînd exclamații de încîntare.

Poate că teatrul satisface gusturile tuturor tocmai pentru că împletește în sine ceva foarte mare cu ispite mărunte, aidoma unor jucării.

Seară de seară, tinerii noștri urcau în paturile lor mînjiți pînă-n albul ochilor, căzînd de-a-npicioarele de osteneală, dar fericiți, cu gîndul la ceea ce-i așteaptă.

X

SPINOASA ARTĂ

Și, Doamne, cîtă alergătură îi mai aștepta !... Isprăvind de amenajat scena, marele Plavin (după tot ce făcuse băiatul ăsta, nici că-l pot numi altfel) își propuse să monteze „Cazacul poet“ [1] și „Castele în Spania“ [2]. Împreună cu Pavel, într-o noapte transcriseră rolurile. În ce privește costumația, Plavin dădu dovadă de o inventivitate aproape genială. „Cazacul poet“ este, după cum se știe, o piesă ucraineană ; Plavin propuse ca zeghele căzăcești să fie improvizate din tunicile gimnaziștilor ; ajungea să se taie nasturii strălucitori, mascîndu-se reverele roșii cu percalină neagră și — gata ! Smocul căzăcesc îl confecționă din păr de cal, scăfîrlia rasă de hohol dintr-o bășică de bou, pe care o trase fără pic de jenă pe căpățîna lui Pavel, mînjind-o cu fard alb amestecat cu carmin, ca să-i dea culoarea trebuincioasă ; curînd fu cu neputință să deosebești bășica aceea de pielea feței ; mustățile, ca să fie cît mai lungi, le făcu de asemeni din păr de cal. Astfel

[1] Vodevil anecdotic într-un act, de A. A. Șahovski (1777—1803) (n. red. ruse).

[2] Vodevil în versuri de N. I. Hmelnițki (1789—1845) (n. red. ruse).

dichistit, Pavel aducea grozav cu un hoho!, cu unul cam trecut, drept care Plavin îi repartiză rolul lui Prudius. Pentru nădragii căzăceşti cumpărară percal roşu, din care nevasta lui Simonov croi nişte şalvari de toată frumuseţea. Căciulile Plavin le meşteri din carton, pe care-l zugrăvise astfel, încît să semene a blană de berbec. Rolul tînărului cazac Klimovski fu încredinţat unui gimnazist dintr-a şaptea, mare filfizon, care-l mai jucase de cîteva ori şi era cunoscut prin faptul că, dansînd cu mare iscusinţă mazurca, îşi făcea intrarea în scenă zburînd. Rolul notarului Griţko Plavin îl rezervă pentru sine : îndeobşte pretindea, pare-se, cele mai rîvnite roluri comice. Pe Marusia se lăsă cu greu convins să o joace un gimnazist mic de stat dar foarte arătos de felul lui, Şişmariov, care cînta în corul şcolii şi avea un glăscior subţirel cum nu se poate mai potrivit. Îl îmbrăcară în cel mai frumos sarafan al nevestei lui Simonov, înzestrîndu-l cu două cosiţe din fuioare de in, în care împletiră fundiţe. Vechea noastră cunoştinţă, Vidostan, îşi asumă sarcina de a-i învăţa pe tinerii noştri să cînte. Tocmai despre asta discutase Plavin cu el la teatru. Vidostan se dovedi a fi un actor destul de bătrîn, purtînd un frac jerpelit, plin de pete, şi nişte cizme ferfeniţă, încît era de mirare că la vremea lui izbutise să înfăţişeze pe scenă un tînăr şi fermecător prinţ rus. La început, Pavel îşi cînta ariile cu multă simţire, dar în vizibil dezacord cu toate legile muzicii, aşa că Vidostan fusese nevoit să-l admonesteze nu o dată : „Uşurel, boierule, uşurel, încotro aşa grăbit ? !“ Micul Şişmariov îşi debită de îndată, frumuşel, toate melodiile.

Rolul lui Alnaskarov din „Castele în Spania“ Plavin îl dădu tipului dintr-a şaptea, iar pe lacheul Viktor se hotărî să-l joace el însuşi : era ferm încredinţat că se numără printre cei mai înzestraţi actori de comedie. Destul de anevoios găsiră un amator pentru rolul văduvei. Micului Şişmariov i se atribuise rolul cameristei, iar ceilalţi gimnazişti refuzau cu îndîrjire orice partitură feminină. În cele din urmă fură nevoiţi să recurgă la un oarecare Razumov, un fost gimnazist, acum funcţionar la percepţie, băiat isteţ dar stricat pînă-n măduva oaselor, care se apucase să joace roluri de femei nu din dragoste pentru teatru, ci mai curînd dintr-un instinct murdar, întrezărind un

prilej de a-şi afişa neruşinarea, săvîrşind în scenă gesturi necuviincioase. Chemat de Plavin, se codi la început, născocind fel de fel de subterfugii şi luîndu-l în răspăr, dar în cele din urmă consimţi. Nici iniţiatorii, şi cu atît mai abitir ceilalţi actori, nu se prea omorîră cu repetiţiile, pentru că, la drept vorbind, esenţialul erau nu performanţele interpretative, ci decorurile şi schimbarea lor, jocul de lumini dindărătul panourilor, ridicarea şi căderea cortinei. În ziua reprezentaţiei, Vanka fu nevoit ba să se repeadă după lumînări, ba să mătură scena, ba să rînduiască scaunele în sală. Făcu însă totul cu aerul că aleargă nu la porunca stăpînilor, ci din proprie iniţiativă. Simonov îşi făcuse de asemeni apariţia încă din primele ceasuri ale zilei, bărbierit şi pieptănat cu îngrijire, urmat de nevastă-sa, care purta în loc de sarafan o rochie nouă de in şi-şi pusese basma de mătase cu conci. Se dovedi că era încă destul de arătoasă. Ea urma să-i trateze pe actori cu ceai, în coridorul acum luminat a giorno. Prevăzătorul Plavin cumpărase din banii teatrului o liră de ceai, cîţiva funţi de zahăr şi, în plus, cu un gînd numai de el ştiut — o sticlă de rom şi una de vodcă.

Cel dintîi se înfiinţă filfizonul dintr-a şaptea. Venise cu caii şi valetul lui, care purta pe braţe, într-o cutie de carton, costumele, inclusiv o tunică marinărească adevărată, la două rînduri, pentru Alnaskarov, cu ancore brodate pe mîneci. Făcuse rost chiar şi de un epolet. Cînd prinse să se schimbe, toţi văzură că are o rufărie de corp grozavă (era în graţiile unei mătuşi bătrîne) ; gătit în costumul acela şi sulemenit — mustăţile şi le dăduse cu iască arsă — se făcu o mîndreţe de flăcău. Celelalte personaje nu întîrziară nici ele să-şi facă apariţia, cu excepţia lui Razumov, după care Plavin fu nevoit în cele din urmă să-l trimită pe Ivan cu o trăsură. Abia atunci strolimbatul catadîcsi să apară ; dar se mişca parcă în silă, tot legănîndu-se de pe un picior pe altul, ba, zărind-o în coridor pe nevasta lui Simonov, găsi cu cale s-o sîcîie cu nişte glume atît de necioplite, încît femeia îl repezi destul de aspru : „Dă-mi pace, boierule, ce-ţi căşună ? !"

Publicul începu să se adune aproape odată cu actorii. Prima se înfăţişă, împreună cu bărbatu-său, o cucoană care, înainte ca feciorii să i se răzleţească prin lume, avu-

sese şi ea teatru în casă ; din această pricină, chemată sau ba, alerga la toate reprezentaţiile private, lăudîndu-se în dreapta şi-n stînga : „Şi noi am avut aşa ceva ! Ehe ! de cîte ori Petia şi Mişa..." Despre consortul ei, controlor la aceeaşi percepţie unde slujea şi Razumov, se putea spune doar că trăgea la măsea din zori şi pînă-n seară fără să se îmbete, din care pricină i se spunea nu Gavrilo Nikanorîci, pe numele lui adevărat, ci „Gavrilo Sugativîci". Ce soarbe şi sloboade ! La scurtă vreme după sosirea acestei perechi, se ocupară şi celelalte fotolii ; prin găurica din cortină se zăreau o mulţime de capete, lipite parcă unul de altul. În sfîrşit, îşi făcu intrarea un bărbat destul de înalt, cu chip expresiv şi părul lins, într-un frac de uniformă albastru, a cărui prezenţă produse numaidecît printre gimnaziştii din sală o uşoară panică. Era profesorul de matematici Nikolai Silîci Drozdenko, cel mai sever din şcoală, mare amator şi cunoscător în ale teatrului. Plavin, căruia Drozdenko îi inspirase dintotdeauna teamă, găsise util pentru sine să-l invite la spectacolul pe care-l organizase : nădăjduia să-i intre astfel pe sub piele.

La apariţia profesorului, Gavrilo Sugativîci se ridicase de îndată, oferindu-i fotoliul său ; erau mari ortaci de pahar.

— Nu te deranja, prefer locşorul ăsta, spuse cu uşorul lui accent ucrainean Nikolai Silîci şi rămase în picioare lîngă uşă.

După „Castele în Spania", actorii alergară să se schimbe. Deşi grăbit să se prefacă din Viktor în Griţko, Plavin nu uită să trimită un gimnazist care nu juca în piesă la Nikolai Silîci.

— Poftește-l pe domnul profesor la o ceaşcă de ceai. Nikolai Silîci primi cu multă plăcere.

— Să mergem, spuse el, urmîndu-l pe trimisul lui Plavin.

Ridicînd uşor o margine a cortinei, acesta îl conduse pe lîngă arlechin spre portiţa cea tainică, apoi pe scările de cărămidă în coridor şi, în sfîrşit, în cabină.

— Uite unde erau comedianţii noştri ! spuse el, luînd fără fasoane din mîna lui Vanka pipa cu ciubuc uriaş dinainte pregătită pentru dînsul, din care prinse a suge

cu disperare. „Preumble-se astă otravă prin toate vintrele mele !“ declamă el slobozind fumul.

— Nu doriți un punci, Nikolai Silîci ? îl întrebă Plavin, trăgîndu-și cizmele de marochin.

— Nu mă dau în lături, se învoi Nikolai Silîci.

Nevasta lui Simonov îi oferi ceai și rom și Nikolai Silîci își pregăti punciul după plac.

— De ce-ți tot ridicai umerii ? îl interpelă el pe Alnaskarov, care se recostuma în Klimovski. Să-ți fi ținut mai curînd nasul pe sus, dacă tot te-ai apucat să joci un găgăuță cu capul în nori.

— Bah ! Totuna, răspunse junele prim, nepricepînd nimic din spusese lui Nikolai Silîci. Era arătos, dar cam sărac cu duhul.

— Dar eu, Nikolai Silîci, am jucat bine ? îndrăzni Plavin.

— Tu ?... N-ai jucat bine, ba chiar dimpotrivă. Ce fel de lacheu trebuia să ne înfățișezi tu ? Un Vanka ori un Mișka ?... Nu, o slugă franțuzească ; păi atunci așa joacă, nu umbla deșelat ca Mișka ! Dacă ți-a trebuit piuă franțuzească, bate apa-n ea pe franțuzește !

— Cum adică franțuzească ? Doar totul se petrece la noi, în Rusia ! Și numele sînt rusești ! obiectă Plavin.

— Rusești ? Mai pune-ți pofta-n cui ! Nu, băiete ! Se prăsiră purici franțuzești pe la noi prin Novgorod ! Iau tot felul de scîlcieturi pariziene, le agață tinichele rusești și ni le bagă pe gît, că piața cere... Ia fugiți mai bine după Sugativîci ; să leorpăie și el, bietul, un strop !

Doi gimnaziști se repeziră numaidecît și-l aduseră pe Gavrilo Sugativîci.

— Isuse, pe ce căi tainice mă purtară ! zîmbi el, presimțind parcă desfătarea ce-l aștepta.

— O, păcătos lins de flacăra iadului ! îl luă Nikolai Silîci în primire. De cînd te tot mistuie setea și buzele tale uscate se roagă : „De s-ar îndura oarecine să-și înmoaie barem deștul în vin, îngăduindu-mi să sug olecuță !...“ Na, leorpăie ! adăugă el, terminînd de preparat un punci zdravăn și întinzîndu-i-l.

— Altă viață ! comentă ortacul lui frecîndu-și palmele de parcă tocmai ar fi scăpat dintr-un ger năprasnic.

— Ia spune, nu-l slăbi Nikolai Silîci, dac-ai trăi la tropice, tot ai trage la măsea ?

— Păi, acolo, la ce bun ? replică Sugativîci.

— Minți : ai bea și-acolo !

— Aș, ce mai ! recunoscu Sugativîci, făcînd șiret cu ochiul.

Gimnaziștii întîmpinau cu hohote fiece vorbă de duh a profesorului.

— Bun rom, nimic de zis ! reluă Sugativîci, sorbind dintr-o înghițitură aproape jumătate din punci.

— Mie-mi spui ? ! Dar cînd n-ai lăudat tu romul ? Întîmplatu-ți-s-a de cînd ai văzut lumina zilei ? îl șicană Nikolai Silîci.

— Și de ce nu l-aș lăuda, la o adică ? se apără Sugativîci izbucnind în cel mai blajin rîs din lume. Și cînd vorbea despre alcool, o făcea cu o duioșie aparte.

Pavel, care în tot acest răstimp bătuse coridorul de la un cap la altul, repetîndu-și în minte rolul nu numai sub raport verbal, ci — dacă se poate spune astfel — și caracterologic, auzi deodată pe cineva plîngînd în cabina femeilor. Intră. Pe divan se lăfăia Razumov, care-și lepădase pe jumătate veșmintele de femeie, iar pe un fotoliu micul Șișmariov. Puștiul, care nici nu începuse măcar să se costumeze pentru rolul Marusiei, vărsa lacrimi amare.

— De ce plîngi ? îl întrebă Pavel îngrijorat mai cu seamă de faptul că prietenul lui nici nu apucase să se îmbrace.

— Razumov ăsta mă tot ia peste picior..., răspunse Șișmariov printre suspine.

— Îi spun că-i domnișoară, se explică Razumov, iar el, prostul, se oftică !... Dacă-i punem două țîțe din aluat, estimp se și mărită...

— Încetează ! strigă Șișmariov aproape cu deznădejde, acoperindu-și rușinat ochii cu palmele. Prea candid pesemne, măgăriile acelea îl făceau să sufere.

— Ce tot torni la tîmpenii ? ! sări Pavel la Razumov.

— Adică de ce tîmpenii ? făcu acesta pe miratul. Gavrilîci, paznicul nostru, vrea, mort-copt, să-l pețească ; nasul — stup de tutun, o buză lălîie, dar sigur îl ia de nevastă — și-atunci să vezi pupături !...

Bietul Sișmariov își frîngea mîinile, căci de plîns nu mai avea putere.

— Taci și ieși afară ! strigă Pavel deodată, pălind și tremurînd din toate mădularele.

Cînd își ieșea din fire era leit taică-său.

— Nu mă-ngălbeni ! îl ironiză Razumov, răsturnîndu-se de-a binelea pe divan și întinzîndu-și spre Pavel picioarele îndoite. Pici netot, talpă-n bot ! îi făcu el în ciudă.

— Ieși afară ! repetă Pavel și, fără să-i pese de tălpile aţintite împotrivă-i, îl înșfăcă pe Razumov de gîtlej și prinse a-l tîrî spre ușă.

— Isprăvește, că mă înăbuși ! horcăi acesta.

— Ieși ! strigă Pavel încă o dată. Apoi, parcă amintindu-și de ceva, îl abandonă pe Razumov și ieși, îndreptîndu-se spre ceilalți colegi.

— Domnilor, spuse el cu glas tremurător, Razumov îl batjocorește pe Șișmariov, care nu mai poate juca. Mi-ar fi plăcut să-i sucesc gîtul, dar trebuie să ies în scenă.

Acestea fiind spuse, se întoarse în coridor, unde nevasta lui Simonov nu-și putu reține o exclamație văzîndu-l.

— Doamne, da' ce-ați pățit ? îl întrebă ea speriată, grăbindu-se să-i întindă un pahar cu apă.

Pavel îl goli dintr-o înghițitură.

— Ar trebui să-i cam facem vînt lui Razumov ăsta ! spuse Plavin, care era, ca întotdeauna, călare pe situație.

— Las' că-i vin eu de hac ! interveni Nikolai Silîci, îndreptîndu-se spre cabină.

Toți gimnaziștii îl urmară arzînd de curiozitate. Cunoșteau o mulțime de cazuri cînd Drozdenko izbutise să-i învețe minte pe cei care se-ntreceau cu gluma : în asemenea situații nu găseai la el nici milă, nici îngăduință.

— Ce faci aici ? îl luă el la rost pe Razumov.

— Nu mare lucru, răspunse acesta, lăfăindu-se în continuare pe divan.

— Drepți ! răcni Nikolai Silîci. Mai și stai rășchirat ca o scroafă !

Razumov țîșni numaidecît în picioare. Mai ținea minte din gimnaziu cum îl pusese Nikolai Silîci să stea în genunchi din septembrie „pîn'-la păsările raiului". Stătuse

în genunchi la toate orele de matematici pînă hăt primăvara, cînd se întorseseră păsările călătoare.

— Fie-vă milă, Nikolai Silîci : n-am făcut nimic ! bîigui el.

— Parc-am văzut un soldat pe-aici. Ia chemați-l încoace ! se întoarse Nikolai Silîci spre gimnaziști.

Cîțiva dintre ei se repeziră numaidecît și-l aduseră pe Simonov.

— Umflă-l pe domnișorul ăsta de guler și dă-l afară ! îi porunci Nikolai Silîci arătînd spre Razumov.

Solicitat de profesor în persoană, Simonov îi îndeplini porunca întocmai, înșfăcîndu-l pe Razumov de gulerul rochiei pe care nu apucase încă să și-o lepede.

— Ies și singur, numai lăsați-mă să mă îmbrac, bolborosi Razumov, care se pierduse cu totul.

— Așa să mi-l duci ! În straie muierești !... Boarfele o să i le azvîrli pe urmă, repetă Nikolai Silîci.

În hohotele gimnaziștilor, Simonov îl tîrî pe Razumov afară.

— Mare haimana ! Și stricat, și hoțoman ! îl încondeie și Gavrilo Sugativîci.

Între timp, spectatorii rămaseseră în seama actorului Vidostan, care personifica întreaga orchestră și le cîntase la vioară o mulțime de arii triste. De data asta era ceva mai curățel, își pusese și cravată albă, fără să renunțe însă la faimoasele lui cizme găurite. În fine, ieșind de după arlechin, Nikolai Silîci și Gavrilo Sugativîci își reocupară locurile. Simonov ridică cortina. După cum era de așteptat, Sișmariov fu încîntător. Pavel jucă de asemeni cu multă tragere de inimă ; cînd ieșea în scenă, își rostea replica ori cînta, pieptul îi tremura de exaltare.

Publicul izbucni de cîteva ori în hohote, îl aplaudă, și mai abitir ca toți Nikolai Silîci. La sfîrșit, cînd spectatorii începură să părăsească sala, Nikolai Silîci, împreună cu prietenul lui Sugativîci, se îndreptară din nou spre cabina actorilor, unde îi aștepta o tavă pe care trona deja pomenita sticlă de vodcă înconjurată de tartine cu salam.

— Cărei minți luminate datorăm acest ospăț ? se întrebă Nikolai Silîci, conducîndu-și prietenul drept spre

bucate. De bună seamă, lui Plavin ! Dar de jucat, frăţioare, şi pe Griţko l-ai jucat mizerabil ! adăugă el, adresîndu-se tînărului gimnazist.

De data asta obrajii lui Plavin se aprinseră de mînie.

— Adică de ce mizerabil ? făcu el profund jignit.

— Pentru că ai fost un fel de arc încordat, nu om !... Pan Prudius, bunăoară, urmă Nikolai Silîci, arătînd spre Pavel, s-a pus pe treabă, a făcut şi puţină psihologie şi-a izbîndit ! Se vedea că totul vine dinăuntru.

— L-am jucat pe Griţko aşa cum îl joacă şi teatrele adevărate, obiectă Plavin.

— Tocmai ! În loc de o pramatie şireată, ne-ai înfăţişat un alde Mihailov sau Petrov ! La machiaj şi recuzite eşti mult mai tare, frăţioare !... Cît despre tine, ia fă-te-n-coa ! îl chema Nikolai Silîci pe Pavel. Ai stofă de actor, băieţaş : lasă-mă să te sărut ! Şi îl sărută într-adevăr pe creştet.

Cinstitul dascăl se cam afumase.

— Minunat au jucat, brava ! îi ţinu isonul Gavrilo Sugativîci, zvîntînd pahar după pahar.

— Iar tu, prinţe Oranski-canalski, se întoarse Nikolai Silîci spre filfizonul dintr-a şaptea, cu-ai tăi trăpaşi mă vei purta spre casă !

— Foarte bucuros ! răspunse acesta.

— Şi-o să luăm cu noi şi turturica !... Vino-ncoa, vedeto ! strigă el spre Şişmariov.

Puştiul se apropie şi Nikolai Silîci îl sărută de asemeni pe creştet.

— Minunat ai cîntat, brava ! se grăbi să-l laude şi Gavrilo Sugativîci.

— Aşa să cînţi întotdeauna, iar tu, fii la fel de inimos ! grăi Nikolai Silîci, întîi spre Şişmariov, apoi spre Pavel. Cît despre tine, adăugă el pentru Plavin, ţine-te, frăţioare, de grimă, că-i bună a naibii şi-n slujbă şi-n viaţă : mai cu seamă acolo unde, vezi mătăluţă, nu-i nevoie de glagorie, ci doar de ştiinţa de-a unge mărimile, acolo unde nu-i nici urmă de esenţă, ci doar — cum îi zice după logica lui Kizevetter ? — aparenţă parcă ! Iar tu, odraslă a lui Marte şi-a Venerei, declamă el spre fantele dintr-a

şaptea, împlineşte-ţi destinul proptindu-te-n cîrja băbuţelor de treabă ! Mătuşica te iubeşte, nu-i aşa ?

— Aşa-i, recunoscu gimnazistul cu glas înfundat.

— Ei, atunci toate bune ! Sus ancora !

Sişmariov şi craidonul dintr-a şaptea îl urmară pe Nikolai Silîci. Cît despre Gavrilo Sugativîci, nevastă-sa, care se instalase încă de mult în sanie, trimisese de cîteva ori după dînsul ; abia cu chiu cu vai izbutiră să-l smulgă de lîngă sticluţă.

Cînd, în sfîrşit, toţi se împrăştiară pe la casele lor, tinerii noştri prieteni se întoarseră în dormitor, osteniţi şi mînjiţi ca odinioară, dar fără simţămîntul acela liniştitor şi tonic. Plavin era chiar foarte posomorît.

— Nu te lua după Nikolai Silîci, ai jucat foarte bine, încercă Pavel să-l consoleze.

— Mă doare-n cot de mofturile lui, bombăni Plavin, da' mi-i ciudă că s-a-mbătat ca un porc ! Nici nu ştiu cum o să mai dau ochii cu Simonov ! mai adăugă el, întorcîndu-se cu faţa la perete ; dar nu din această price îi era ciudă pe Nikolai Silîci !

XI

PROFESORUL

Nu prin ani trăim, ci prin zile ! Nu arareori cîte o întîmplare ne tulbură şi ne răscoleşte din adînc, hotărînd cursul întregii noastre vieţi viitoare. V-am istorisit cu de-amănuntul şederea lui Pavel la Esper Ivanîci şi episodul cu teatrul, tocmai pentru că ele au stîrnit ecouri de durată în sufletul tînărului meu erou. Plavin îl părăsise. Nereuşita în teatru îi rănise atît de amarnic vanitatea nemăsurată, încît aproape că nu-şi mai putea vedea în ochi rivalul întru artă dramatică. Iar cît despre acesta din urmă, aş păcătui spunînd că nu se imagina în postură de mare răsfăţat al Thaliei. Acum, că rămăsese singur, îi chema

adeseori seara pe Vanka şi pe Simonovi şi, petrecîndu-şi centura de gimnazist peste halat, le recita din „Dmitri Donskoi" :

O, voevozi şi principi ai Rusiei,
Chemaţi spre Don de steaua volniciei !

Ori din Corneille, în traducerea lui Katenin, adresîndu-i-se majestuos lui Simonov :

Apropie-te, scut de tron şi ţară !

Renunţase îndeobşte la jocurile copilăriei şi, imitîndu-l pe Esper Ivanîci, adoptase un mod de viaţă mai degrabă estetic. Citea foarte mult (de cîte ori avea prilejul, unchiu-său îi trimitea din Novoselki şi romane, şi reviste, şi cărţi de călătorie) ; se ducea deseori la teatru şi, în sfîrşit, îşi puse în gînd să se apuce de muzică, dorinţă a cărei împlinire fu mult înlesnită de faptul că, într-una din odăile de la etaj, Aleksandra Grigorievna avea un pian ; Pavel se ţinu de capul lui Simonov, rugîndu-l să-l mute jos, în camera lui.

— Numai generăleasa să nu care cumva..., obiectă acesta ca de obicei.

— Bine, dar nu-l vreau să mă joc ori să-l stric ; ba chiar am să-l repar, îl încredinţă Pavel.

— Ce-i drept, dumneavoastră nu prea vă ţineţi de pozne, recunoscu Simonov şi, chibzuind o clipă, urmă : fie, luaţi-l !

Apoi, ajutat de Vanka, aduse namila jos.

Cu mijloacele lui modeste, Pavel repară şi acordă pianul. Drept profesor şi-l năimi, pentru că era cel mai ieftin, pe acelaşi Vidostan, care, dealtfel, se învrednici să-i desluşească doar notele ; Pavel învăţă apoi, de capul lui, felurite piese mici ; şi aşa, tîrîş-grăpiş, spre sfîrşitul anului ajunse să zdrăngănească destul de curgător ; ba îşi găsi şi un mare admirator în persoana unui coleg pe nume Jivin, care-l asculta seri întregi, încredinţîndu-l cît se poate de sincer că în viaţa lui nu mai auzise pe cineva cîntînd atît de expresiv la pian. Şcoala mergea de asemeni destul de bine ; ajunsese într-a cincea şi urma să facă matematicile

cu Nikolai Silîci. Trecerea asta era un hop greu pentru toți gimnaziștii. De obicei, Drozdenko îi cernea pe novici preț de vreo două săptămîni, despărțind „oile" de „capre" ; cu cei dintîi făcea carte, pe ceilalți îi ținea în genunchi, ori îi gonea pur și simplu din clasă. Pavel depăși cu strălucire acest purgatoriu.

— Pan Prudius, la tablă ! îl strigă Nikolai Silîci pe un ton destul de mohorît încă la prima lecție.

Pavel ieși la tablă.

— Scrie !

Pavel scrise.

— Despre ce-i vorba ?

Pavel îi spuse despre ce era vorba.

Nikolai Silîci dădu aprobator din cap.

— Și ce rezultă de aici ? o ținu el înainte cu întrebările.

După o scurtă gîndire, Pavel îi spuse. Pe deplin înseninat, Nikolai Silîci dădu încă o dată din cap și-l trimise îndărăt în bancă. Din ziua aceea nici nu se mai osteni să predea el însuși geometria ; îl chema pe Vihrov.

— Ei, pan Prudius, treci la tablă ! spunea el cu glas dezmierdător.

Pavel ieșea.

Nikolai Silîci îi dădea cîte o teoremă nouă.

— Ia scoate-o singur la capăt și explică-ne și nouă ce faci, continua el, sugerîndu-i discret calea pe care trebuia s-o urmeze.

Pavel intuia logica teoremei și o explica.

Nikolai Silîci avea aproape în fiecare clasă cîte un asemenea „tălmaci", cum îi botezase el ; de regulă ei puteau să se întrețină cu el despre orice le trăsnea prin minte, să recunoască fără teamă cînd nu știau, să vorbească și să mănînce în clasă, să iasă fără să ceară voie. În vreme ce „caprele", care stăteau smirnă sau în genunchi prin colțuri, nu cutezau nici să răsufle, de teamă să nu se aleagă cu vreo pedeapsă și mai aspră ; profesorul ținea la mare cinste inteligența, urînd prostia și lenea, din care, după expresia lui, rușii puteau să dea și la alții.

Și încă o împrejurare înlesni apropierea dintre Pavel și Nikolai Silîci. Profesorul era mare amator de vînătoare. După cum știm, în copilărie, Pavel colindase nu o dată

pădurile cu puşca în mînă şi, într-o bună zi, ieşind din gimnaziu împreună cu Nikolai Silîci, îi pomeni despre peregrinările lui (se întorceau aproape întotdeauna de la gimnaziu pe acelaşi drum, cu toate că lui Pavel îi venea peste mînă).

— Dacă-i aşa, treci într-o zi pe la mine : o să vînăm împreună, îl invită Nikolai Silîci.

— Foarte bucuros ! se învoi Pavel şi în aceeaşi săptămînă ceru de acasă puşca şi cartuşiera.

Aşa începură expediţiile lor. Ieşeau aproape în fiece zi de sărbătoare : Nikolai Silîci cu cizme de cauciuc, într-o haină caucaziană de postav şi purtînd pe cap o cuşmă de cerchez procurată anume pentru vînătoare, iar Pavel — în mantaua lui urîtă de gimnazist şi cu cizmele argatului. Cum colindau nişte coclauri din vecinătatea oraşului, unde vînatul fusese aproape exterminat, vînătorii noştri făceau puţine victime şi multă conversaţie.

La început, tînărul meu erou nu izbutea să-şi explice de ce Nikolai Silîci îndruma îndărătnic discuţia pe unul şi acelaşi făgaş.

— Ia spune, îl întrebă într-un rînd profesorul, chipurile cu totul întîmplător, cu aerul că e absorbit de privelişte, ai auzit cum se vinde estimp grîul ?

— Noi nu cumpărăm bucate, Nikolai Silîci : ni se trimit de la ţară, răspunse Pavel.

Drozdenko lăsă să-i scape un rînjet batjocoritor, care-i sluţi chipul.

— Uitasem că eşti pui de domn ! Huzureşti din lacrima ţăranului ! spuse el.

Pavel îşi lăsă fără să vrea privirile-n pămînt.

— A ajuns o rublă pudul, urmă Nikolai Silîci. Nu mai puţin de cinci trenuri porniseră spre oraş ; făgăduiau să vîndă cu douăzeci de copeici pudul ; crezi că i-au lăsat ?

— Cine putea să-i oprească ? întrebă Pavel revoltat.

— Stăpînirea ! răspunse Nikolai Silîci. Zece mii i-au strecurat iubiţii noştri negustori guvernatorului pentru asta, bască trei mii pentru şeful poliţiei.

Pavel înmărmurise de uimire.

— Pe de-alde ăştia, izbucni el cu patos adolescentin, n-aş şovăi să-i pun la zid, zburîndu-le creierii cu propria-mi puşcă !

— Pas de ! făcu Nikolai Silîci, privindu-l drept în ochi şi izbucnind în hohote.

— Cînd o veni momentul, aşa o să şi fac, ameninţă Pavel întunecat.

— Pas de ! repetă Nikolai Silîci. Tu o să putrezeşti la ocnă, iar în locul tîlharului ăluia o să pună altul şi mai hrăpăreţ ! Aşa-i la noi : vătaful cu jaful, zdrenţărosul cu ponosul !

Hohol înrăit, Nikolai Silîci îi ura din suflet pe toţi muscalii, mai cu seamă pe cei suspuşi.

Rezultatul acestei discuţii fu că, nu mult după aceea, cînd guvernatorul şi şeful poliţiei tocmai treceau într-un cupeu pe lîngă şcoală, Pavel îşi puse la cale colegii şi gimnaziştii, strînşi buluc la fereastră, să ţipe într-un singur glas : „Hoţii, Hoţii !“ Cei doi se întoarseră, dar, firește, nu-şi putură închipui că ocara le era hărăzită.

Altă dată, Nikolai Silîci şi Pavel ieşiră la vînat într-o zi de sărbătoare oficială, chiar la ora liturghiei. Băteau toate clopotele. Nikolai Silîci îşi trăsese capul între umeri şi rînjetul acela strîmb, batjocoritor, nu-i mai părăsea chipul.

— Nu-i aşa că părintele Nikita (părintele Nikita era profesor de religie la gimnaziu) vă dăscăleşte la fiecare oră : supuneţi-vă legiuitei stăpîniri ? începu el vorba.

— Nu, răspunse Pavel zîmbind. Dînsul mai mult cu ferchezuiala. Cică prea facem pe craii ; eu am părul cîrlionţat, dar dînsul zice că mi-l pun pe moaţe şi mă tot bate la cap să mă tund.

— De o vecie popii noştri şi căprarii nemţi tot rad şi tund poporul ăsta ! strecură Nikolai Silîci veninos.

— Despre părintele Nikita gurile rele spun, începu Vihrov (ştia că pentru Nikolai Silîci nu exista plăcere mai mare decît să asculte felurite istorioare despre părintele Nikita), spun că, într-o bună zi, i-ar fi chemat de o parte pe favoriţii lui — tontălăul de Posolov, Persianţev şi Kriger — şi le-ar fi şoptit : „Haideţi, zice, pe colina Semionovka, să vedeţi schimbarea la faţă a învăţătorului vostru !“

Nikolai Silîci cunoştea de minune această anecdotă, dealtminteri el însuşi o născocise, dar, prefăcîndu-se că o aude pentru întîia oară, rînji mulţumit de sine :

— Da, da !

— Şi se mai zice, urmă Pavel, că, însoţit de aceiaşi apostoli, ar fi intrat în cîrciumă, unde ar fi cerut pe nepusă masă : „O porţie de noduri fripte, garnisite cu răbdări prăjite !"

— Aşa, aşa !... îl încurajă Nikolai Silîci, prefăcîndu-se nespus de interesat, cu toate că şi pe asta tot el o născocise.

Drozdenko îi purta sîmbetele profesorului de religie şi nu scăpa nici un prilej să-l împungă, mai cu seamă pentru făţărnicia lui, pentru dorinţa de a trece drept ascet, cînd în realitate era tocmai la polul opus.

Într-una din ultimele lor expediţii, Nikolai Silîci şi Pavel străbătură vreo cincisprezece verste, ba se tîrîră şi printr-o mlaştină uriaşă, fără să împuşte nimic ; în sfîrşit, făcură popas pe o moviliţă. Din pricina ostenelii şi a vînătorii ratate, Nikolai Silîci era şi mai otrăvit ca de obicei.

— Ia spune, pan Prudius, începu el, care crezi că-i misia domniei sale domnul director al gimnaziului nostru ? Poate să-i îndrume pe profesori, să ne iniţieze întru metodă, învăţîndu-ne cum să vă dăscălim pe voi ? Văzut-ai aşa ceva ?

— N-am văzut ! răspunse Pavel pe un ton ironic.

— Poate, urmă Nikolai Silîci cu glas egal, fără culoare, să vă examineze pe voi, ca să vadă cîte parale faceţi după ce v-am muştruluit ? Aşa ceva văzut-ai ?

— N-am văzut ! răspunse Pavel.

— Atunci la ce bun există ? întrebă Nikolai Silîci.

— Păi, cred că pentru supravegherea generală a ordinii, formulă Pavel pe acelaşi ton vesel.

— Eu cred că există, urmă Nikolai Silîci, ca să vopsească podelele şi băncile gimnaziului. Pretutindeni oamenii normali le dau cu vopsea de ulei ; el nu : preferă vopseaua cu cvas ! Cui altcuiva i-ar fi puiat mintea aşa ceva ? Numai domniei sale, marelui tehnolog ! La voi a ţinut mult vopseaua ?

— Nu mai mult de două săptămîni, răspunse Pavel, care-şi aminti că vopseaua se luase într-adevăr foarte curînd. Dar ce i-o fi venit cu cvasul ? E mai ieftin ? adăugă el nedumerit.

— Mai degrabă ca să nu pută prea tare. Vezi mătăluță, doamna director nu suferă duhoarea vopselei de ulei, relevă Nikolai Silîci și clipi din ochi atît de șiret, încît adevăratul sens al spuselor lui era foarte lesne de ghicit.

Toate aceste colocvii se întipăriră adînc în sufletul tînărului meu erou și numai simțămîntul înnăscut al bunei cuviințe îl oprea să facă scene mai-marilor, determinîndu-l să se limiteze la o ură surdă și tăinuită. Dar o împrejurare nouă îl făcu să-și dea în petic : directorul avea o fiică, o fetișcană foarte drăguță, dar care prea se tot vîntura pe scară — din casă în grădină și din grădină-n casă ; pe aceeași scară locuia și un tînăr pedagog ; se iubeau într-atît, încît trebuiră cununați de îndată ; în virtutea acestui merit, pedagogul fu făcut întîi profesor de literatură, iar apoi inspector. Și iată că, întîlnindu-l într-o bună zi pe Pavel, Nikolai Silîci îl întrebă :

— Fost-ai să te închini noului Potiomkin ?

— Cărui Potiomkin ? se miră Pavel, a cărui minte lucră cu întîrziere.

— Domnului inspector-profesor prin milă muierească. Omul norocului ! *L'homme d'occasion*... îl taxă Nikolai Silîci într-o franceză schimonosită.

— N-am fost și nici n-o să mă duc ! spuse Pavel și cuvintele „l'homme d'occasion" i se gravară cu slove de neșters în memorie.

În preajma examenelor, inspectorul-profesor le dădu o compunere pe tema „Un om mare". Vihrov era primul și la literatură : cunoștea de minune retorica și logica și, în plus, compunea admirabil. Și o idee fericită îi fulgeră în minte : cum de multă vreme căuta un prilej să-și descarce sufletul, se apropie de profesor și-l întrebă dacă n-ar putea schimba tema, scriind despre „omul norocului".

— Scrie, răspunse acesta, departe de a-i bănui intențiile.

Într-o noapte, Pavel trînti compunerea. Doamne și cum îl mai mistuia flacăra revoltei ! „Pentru popoarele civilizate, însușirea cea mai de preț a cetățeanului e demnitatea. Toți oamenii mari ai Greciei au fost mari și prin calitățile lor spirituale. Dimpotrivă, la popoarele necivilizate, în capul mesei stă lingușitorul și mișelul ; iată unde se prăsește „omul norocului" ! El poate să n-aibă nici un me-

rit : urcă pe cea mai înaltă treaptă a onorurilor publice prin graţia oarbei întîmplări. Plăcintarul ajunge bărbat de stat, lacheul — conte, guristul — faţă înaltă !"

Aşa cum era de aşteptat, compunerea avu urmări teribile... Inspectorul-profesor i-o înfăţişă directorului ; directorul — nevesti-si ; nevastă-sa porunci ca Pavel să fie măturat din gimnaziu. Directorul, de fapt un om foarte cumsecade, îi pasă această misiune lui ginere-său. Acesta convocă numaidecît consiliul pedagogic şi, palid, cu mîinile tremurînde, citi areopagului pernicioasa compunere ; profesorii mai tineri ascultară cu frunţile plecate, iar părintele Nikita grăi, hohotind surd :

— Un satiric, ce mai ! Aşa-i la noi : nu te mai poţi învîrti de satirici !

— Cred, domnilor, că trebuie eliminat, se adresă inspectorul-profesor consiliului.

— Ar fi mult prea aspru, răsună un glas timid printre profesorii mai tineri.

— La ce-i trebuie şcoală, doar e scriitor ? ! strecură părintele Nikita cu acelaşi rîs cîrîit.

La auzul ultimei fraze, Nikolai Silîci, care tăcuse pînă în clipa aceea, îl străpunse cu privirea pe cleric şi, ridicîndu-se în picioare, se adresă profesorului inspector :

— Daţi-mi voie, tema domnului elev aţi aprobat-o dumneavoastră ?

— Da, e scrisă cu avizul meu, recunoscu acesta.

— Atunci de ce să-l judecăm ? Tema aţi aprobat-o personal şi, după cîte văd, e dezvoltată admirabil.

— Da, numai că elevul invocă sistematic istoria ruşilor.

— Şi pe care s-o invoce, mă rog ? Pe a turcilor ? Pe aia n-o cunoaşte ca lumea. Şi-apoi, nu numai ideile, ci chiar unele întorsături de frază din compunere sînt preluate din opera unor scriitori de renume, pe care însă nimeni nu i-a judecat şi condamnat pentru asta.

— Una e scriitorul şi alta un pîrlit de elev, obiectă inspectorul-profesor.

— Nu asta-i problema, tranşă Nikolai Silîci ; nu cumva aţi înţeles, greşit, că se bate şaua ca să priceapă iapa ?

— Ce vreţi să insinuaţi ? întrebă livid de-a binelea inspectorul-profesor.

— Că dacă domnul Vihrov va fi eliminat, voi înainta — declar acest lucru în faţa tuturor celor aci prezenţi — o sesizare domnului curator al circumscripţiei de învăţămînt Moscova, spuse Nikolai Silîci, reluîndu-şi demonstrativ locul pe scaun.

Inspectorul-profesor îi întoarse spatele, adresîndu-se celorlalţi colegi :

— Dumneavoastră ce părere aveţi, domnilor ?

— Mai bine să rămînă, răspunseră cîteva glasuri.

— În acest caz, daţi-mi voie !

Inspectorul-profesor se ridică brusc şi părăsi în grabă încăperea.

— Să rămînă, mai bine să rămînă ! chiţcăi în urmă-i Nikolai Silîci, ba chiar scoase limba.

Părintele Nikita se mulţumi să-şi răşchire braţele a neputinţă. Îl indigna ca întotdeauna atitudinea de liber-cugetător a lui Nikolai Silîci.

În tot acest răstimp, Pavel aşteptase, palid, la uşa sălii de consiliu ; cel mai mult se temea că eliminarea îl va amărî de moarte pe bătrînul său tată.

— Ei bine ? îl întrebă el, chinuindu-se să zîmbească, pe Nikolai Silîci, care tocmai ieşea din consiliu.

— Ai scăpat, nu te elimină, răspunse acesta.

Pavel răsuflă uşurat.

— Mă bucur foarte mult, spuse el, altfel i-aş fi şters acestui domn (Pavel se referea la inspectorul-profesor) o palmă după care nu cred că s-ar mai fi încumetat să rămînă în slujbă.

Nikolai Silîci nu spuse nimic. Îl învălui doar într-o privire plină de satisfacţie şi trecu mai departe.

După buzele palide ale lui Vihrov, după mîna lui crispată pe clanţa uşii, îţi puteai da seama că nu glumeşte deloc.

— Sînt achitat, domnilor, nu m-au eliminat ! îşi anunţă el colegii, întorcîndu-se în clasă.

— Ura ! Ura ! aclamară băieţii într-un glas.

— Şi acum să ne ocupăm de alţi muşterii, spuse Pavel cu o expresie ameninţătoare pe chip. Şi ar fi făcut-o într-adevăr, dacă o altă pasiune nu i-ar fi acaparat întreg sufletul.

XII

VERIŞOARA

Pavel trecuse într-a şaptea. Era de-acum un adolescent în toată puterea cuvîntului : o strălucire tinerească îi lumina ochii, părul cîrlionţat îi cădea frumos pe spate, îi mijise mustaţa. Într-o zi, cînd se întoarse de la gimnaziu, Vanka îl întîmpină cu un zîmbet parcă şi mai tîmp ca de obicei.

— A venit unchiul dumneavoastră, Esper Ivanîci, îl vesti el continuînd să se hlizească.

— Formidabil ! spuse Pavel şi în glas i se citea bucuria.

— Numai că-i bolnav rău, urmă argatul.

— Cum adică, a pornit la drum bolnav ? întrebă Pavel mirat.

— L-au adus la doctori, să-l lecuiască... E aici şi domnişoara de la Moscova.

— Fata lui de suflet ?

— Îhî. A venit vizitiul cu vorbă de la Anna Gavrilovna : „Spuneţi-i, zice, boierului dumneavoastră să poftească la noi ; unchiu-său, zice, e suferind şi vrea să-l vadă".

— Mă duc chiar acum, spuse Pavel foarte tulburat de veste. Începu să se îmbrace şi, ascultînd de o presimţire pe care nu şi-o putea explica, îşi puse tunica cea nouă, cizmele de dans cu carîmbi răsfrînţi şi pantalonii cenuşii, asemănători cu ai cavaleriştilor. Se pomădă, se pieptănă şi porni.

Esper Ivanîci avea în oraş propria lui casă, pentru care acelaşi talentat maestro proiectase planul şi faţada ; clădirea era ridicată şi acoperită de vreo cincisprezece ani, avea toate uşile şi ferestrele puse, dar — vai ! — lucrurile se opriseră aici ; fuseseră finisate doar trei-patru camere pentru sejurul lui Esper Ivanîci ; celelalte nici măcar nu erau podite. Casa, zidită într-un colţ nespus de pitoresc, la confluenţa a două rîuri, era înconjurată de un fel de grădină sau ogradă, mai degrabă un maidan, pe care creşteau, urît şi anapoda, ciulini, urzici, brusturi şi chiar hrean. Urcînd scăricica atît de cunoscută, Pavel pătrunse în an-

treu, unde îl întîmpină Anna Gavrilovna, cu ochii umflaţi de plîns şi, ca niciodată, cu straiele în cumplită dezordine.

— Ce-i cu unchiul ? întrebă Pavel.

— Tocmai a adormit, îi răspunse aproape în şoaptă Anna Gavrilovna.

— Dar ce-a păţit ?

— Un atac : i-a paralizat o mînă şi un picior, răspunse Anna Gavrilovna.

— Dumnezeule mare ! exclamă Pavel.

Annei Gavrilovna îi tremurau toţi muşchii feţei.

— A sosit Maria Nikolaevna a noastră, adăugă ea pe un ton mai cald.

— Am auzit, bîigui Pavel, lăsînd ochii în jos ; ştia prea bine cine era Maria Nikolaevna.

— Să vezi ce drăguţă s-a făcut ! Prinţesa, bag seamă, nu se uită la bani cînd e vorba de învăţătură ; a scos din ea o domnişoară în toată legea, spuse Anna Gavrilovna. Coboară numaidecît, adăugă ea şi ieşi ; ardea de nerăbdare să i-o prezinte cît mai degrabă pe fiică-sa.

Rămas singur, Pavel intră în odaia următoare şi, cine ştie de ce, prinse a se ferchezui din nou în faţa oglinzii. Curînd, auzi îndărătul lui foşnetul unei rochii de mătase ; însoţită de Anna Gavrilovna îşi făcu apariţia o fată blondă de vreo optsprezece ani, deosebit de drăguţă, cu obrajii galeşi şi ochi de un albastru intens, care clipeau întruna.

— Ia uite ce mîndreţe de fată ! nu se putu stăpîni Anna Gavrilovna. Dînsul e nepotul lui Esper Ivanîci, adăugă ea pentru fată, arătînd spre Pavel.

Ea zîmbi drăgălaş şi făcu o reverenţă. Pavel se înclină la rîndu-i.

Se aşezară.

— Sînteţi încă la gimnaziu ? îl întrebă fata.

— La gimnaziu !... Dealtfel, termin curînd, se grăbi Pavel să precizeze, trîntindu-şi nespus de stîngaci un picior peste celălalt şi mototolindu-şi fără milă chipiul în mîini.

— Şi apoi ? întrebă fata.

— Apoi, pentru scurt timp la Demidovskoe. Acolo — Milităria şi — în gardă ! se grozăvi Pavel.

Fără să-i spună nimic lui taică-său, se hotărîse încă demult pentru meseria armelor.

— De ce la Demidovskoe şi nu la Universitate ? Cei de la Demidovskoe îmi sînt cu totul necunoscuţi, dar printre studenţii de la Universitate am întîlnit o mulţime de băieţi simpatici şi deştepţi, spuse fata pe un ton oarecum sentenţios.

— Desigur, admise Pavel. Dealtfel, după toate probabilităţile, şi eu voi urma la Universitate, adăugă el, hotărîndu-se pe dată să renunţe la Demidovskoe. Maria Nikolaevna produsese asupră-i o impresie stranie. În ea văzuse, sau, mai bine zis, simţise pentru întîia oară femeia : cu cît extaz i-ar fi sărutat pielea albă a mîinilor, pieptul generos, urechiuşele fermecătoare ! Îşi frămînta chipiul cu şi mai multă îndîrjire, fără pic de milă. Anna Gavrilovna, care urcase la Esper Ivanîci, se întoarse curînd.

— Vă cheamă unchiul dumneavoastră, spuse ea.

Pavel ieşi. Esper Ivanîci era lungit într-un fotoliu, aproape de pat : în locul bărbatului frumos şi impunător de odinioară, Pavel zări un bătrînel năruit de-a binelea, cu barba de mult nerasă, cu un picior întins şi o mînă atîrnînd neputincioasă. O parte a feţei îi era de asemeni schimonosită.

Pavel îl privea înmărmurit.

— Vezi ce am ajuns ? zîmbi trist Esper Ivanîci.

— Nu-i nimic, unchiule, o să te faci bine, îl linişti Pavel, sărutîndu-i mîna. Ochii bătrînului se umpluseră de lacrimi.

Mary intră şi ea şi se aşeză pe un fotoliu.

— Fă-le cunoştinţă, îi spuse Esper Ivanîci Annei Gavrilovna, arătînd cu degetul spre fată şi spre Pavel.

— S-au cunoscut, răspunse Anna Gavrilovna.

— Spune-le să se iubească unul pe altul, şopti Esper Ivanîci şi plînsul i se citea în glas.

Imaginea acestui bărbat atît de falnic odinioară era aproape de neîndurat pentru Pavel.

— E un băiat isteţ, îi spuse Esper Ivanîci lui Mary ceva mai liniştit, arătînd spre Pavel. Să ştii că şi domniţa noastră-i ageră la minte şi învăţată, adăugă el, arătîndu-i-o pe fată lui Pavel, care o privea în extaz.

— De cum îi e lui unchiu-tău ceva mai bine, se amestecă în vorbă Anna Gavrilovna, adresîndu-i-se lui Pavel,

începe să turuie despre nu știu ce dealuri și salăți-facultăți, că-ți vine să-ți iei lumea-n cap.

Esper Ivanîci izbucni în rîs ; fata își întoarse privirea spre maică-sa ; Pavel o pierdea din ochi pe fată.

O, cîtă dragoste revărsau în acele clipe asupra Mariei Nikolaevna inimile celor trei oameni !

Pe buzele lui Esper Ivanîci dăinuia un zîmbet tîmp.

— Cum preferați să vă numesc ? îl întrebă Maria Nikolaevna pe Pavel cu tonul pe care vorbesc fetele mari țîncilor.

— Cum doriți, răspunse acesta.

— O să vă spun *mon cousin*, se hotărî ea.

— În acest caz, permiteți-mi să vă numesc, la rîndul meu, *ma cousine*, propuse Pavel.

— Neapărat ! se învoi Maria Nikolaevna.

— Auzi, tăicuță ? se întoarse Anna Gavrilovna spre Esper Ivanîci. Ea o să-i spună cruzin, iar el — cruzină !

— Cruzină ! o îngînă bătrînul, izbucnind de-a binelea în rîs.

Iată cum ajunsese să se amuze Esper Ivanîci ! Iar Anna Gavrilovna făcea pe măscăriciul, cu toate că i se rupea sufletul. Fata, care, pesemne, așteptase tot timpul pe cineva, se făcu deodată numai urechi. De afară răzbătu un tropot ușor de cai.

— Trebuie să fie Kleopatra, spuse Mary și ieși în grabă.

— Cine ? întrebă Esper Ivanîci.

— Kleopatra Petrovna, bag seamă, răspunse Anna Gavrilovna.

— Cine anume ? o întrebă Pavel în șoaptă.

— Cum să-ți spun, conașule..., începu Anna Gavrilovna. Poate că ai auzit de domnul Fateev, vecinul nostru și rudă cu boierul. S-a însurat acum vreo cinci ani, la Moscova ; nevastă-sa s-a împrietenit cu domnișoara noastră... Fateevii au stat la Moscova pînă anul ăsta, dar li s-a urît pesemne și-au pornit încoace... Prințesa a trimis-o cu dînșii și pe Maria Nikolaevna a noastră, că nu prea avea cu cine să vină. Numai cu camerista prințesa nu voia s-o lase, ea s-o aducă nu putea : și la Moscova i se face rău în trăsură, necum pe drumurile noastre ! Ar fi ajuns mai mult moartă decît vie...

— A venit de una singură, sau cu bărbatu-său ? o întrebă Esper Ivanîci pe Anna Gavrilovna arătînd cu degetul spre odaia alăturată.

— Singură, răspunse aceasta după ce trase puţin cu urechea. Ca să vezi, conaşule, se întoarse ea spre Pavel, doamna asta e o străină pentru noi şi totuşi ne-a vizitat şi la ţară, ne caută şi aici, iar bărbatu-său, care ni-i rudă, n-a călcat de nu ştiu cînd pe-aici.

— Un gogoman... îl taxă Esper Ivanîci. Soldăţoi... cavaleria... Aştia nu ştiu decît să-şi răsucească mustăţile şi să se îndoape cu băutură.

— Aşa cum ziceţi, un tontălău, cu toate că-i de viţă nobilă, îl aprobă Anna Gavrilovna. Nu aşa bărbat îi trebuia... Ea-i o cucoană adevărată !

— Deşteaptă foc ! întări Esper Ivanîci cu o intonaţie aparte şi pe chipul lui puhav învie parcă pentru o clipă însufleţirea de odinioară.

Intră Mary, urmată de prietena ei, o femeie tînără, înaltă şi oacheşă, cu chipul parcă adumbrit de tristeţe.

— Bună ziua, Esper Ivanîci ! spuse ea, apropiindu-se cu respect de bolnav.

— Bună ziua, răspunse acesta, plecîndu-şi fruntea afabil.

M-me Fateeva se aşeză pe un fotoliu în preajma lui.

— E bine că v-aţi mutat din sat. Aici sînteţi mai aproape de doctor ; o să vă înzdrăveniţi mult mai repede.

— Da, s-ar putea, admise Esper Ivanîci, cu un gest şovăitor. Dar dumneata cum o mai duci ? adăugă el şi chipul lui îşi reluă pentru o clipă expresia curtenitoare.

— Mă plictisesc de moarte, Esper Ivanîci ; la dumneavoastră, la ţară, parcă-mi mai stîmpărasem sufletul, dar aici, numai Dumnezeu ştie cum trăiesc !

Şi ochii Fateevei se umeziră.

— Ce să-i faci ! Grea cruce ţi-a hărăzit Dumnezeu ! o compătimi Esper Ivanîci.

Băgînd de seamă că lacrimile mijiseră şi în ochii lui, Anna Gavrilovna se grăbi să dreagă lucrurile.

— Nu ştiţi vorbi decît despre lucruri triste. Ia povesteşte-ne mai bine, boierule, cum te cinsteşte Kubanţev, adăugă ea pentru Esper Ivanîci.

Pe chipul acestuia răsări un zîmbet.

— Hai, povestește ! o îndemnă el.

— Kubanțev e un conțopist din vecini, începu Anna Gavrilovna, străduindu-se să pară cît mai veselă. Cum vine boierul, se înfățișează să-i dea bineţe. Esper Ivanîci îi dă ba cîte cincizeci de copeici, ba cîte o rublă întreagă ; deunăzi nu l-am mai lăsat înăuntru, i-am trimis o rublă, cu poruncă să se ducă acasă ; dar el — drept la crîșmă ; după ce se abțiguiește bine, o ia spre casă, lălăind din toți bojocii ; ajuns sub fereastra noastră, numai ce-l aud : „Kubanțev, zice, închide pliscul ! Aici bolește binefăcătorul tău !“ Apoi se pornește și mai abitir pe cîntat și iar răcnește : „Sst, Kubanțev ! să nu cutezi a-ți tulbura binefăcătorul !“ Și uite-așa, va să zică, e propriul lui îmblînzitor !

Toți zîmbiră. Esper Ivanîci chicoti și el, ușurel la început, dar apoi prinse a rîde din ce în ce mai tare și în cele din urmă izbucni în hohote de plîns.

— Uf ! că rău mai ești astăzi !... Uite, chiar acum o să-ți iau toți musafirii ! Plecați, lăsați-l singur pe capriciosul ăsta ! spuse Anna Gavrilovna.

Mary, Fateeva și Pavel se ridicară.

— Duceți-vă, șopti și Esper Ivanîci.

Trecură în odaia alăturată.

Oricît îl uimise pe Pavel înfățișarea lui Esper Ivanîci, Mary îl făcu să uite totul. Pieptul ei ușor fremătător îi răsărea mereu înaintea ochilor.

Doamnele luară loc ; intuind că aveau de vorbit, el se așeză de asemeni, dar ceva mai departe.

— Ți-am trimis un bilet încă azi-dimineață, începu Mary.

— Și-aș fi venit numaidecît, răspunse Fateeva (glasul ei era moale și trist) dar soțul meu lipsea. A trebuit să-l aștept și pe el, și trăsura ; cum s-a întors, am pornit-o încoace.

— În ce toane mai e ? întrebă Mary.

— Ca de obicei.

— Asta-i rău.

— Foarte, confirmă Fateeva oftînd. Primești scrisori de la Moscova ? întrebă ea ca pentru a schimba subiectul.

— O, *maman* îmi scrie în fiecare săptămînă, răspunse Mary.

— Dar din Kolomna ? Pe chipul trist al Fateevei flutură parcă un zîmbet uşor.

— Şi din Kolomna, răspunse Mary şi ochii îi scînteiară. Pavel simţi un pumnal împlîntîndu-i-se în inimă. Ce era întrebarea aceea impersonală şi răspunsul acela la fel de vag ? În sufletul lui, lîngă iubire, se insinuară chinurile geloziei.

Intră Anna Gavrilovna.

— Dragi musafiri, poftiţi în grădină. Prunc'l nostru e pe cale să adoarmă, spuse ea. V-aş fi invitat în odaia Mariei Nikolaevna, dar e încă nedereticată.

— Da, la mine e un haos desăvîrşit, adeveri Mary.

— În grădină e foarte plăcut, spuse cu glasul ei moale Fateeva.

— Nu doriţi să veniţi cu noi, *mon cousin* ? îl întreba Mary pe Pavel surîzînd uşor.

— Dacă-mi îngăduiţi ! răspunse acesta pe acelaşi ton vădit afectat.

Ieşiră.

În grădină, Fateeva şi Mary începură să se plimbe la braţ prin iarba îmbelşugată, fără să observe că rochiile li se agăţau mereu de ciulinii înalţi, împodobindu-se cu flori ţepoase de brusture. Erau, pesemne, furate de o discuţie captivantă pentru amîndouă. Pavel fu nevoit să se aşeze destul de departe, pe o bancă acoperită cu iarbă ; o uşoară tristeţe îi apăsa inima. „Nici nu mă bagă-n seamă" se gîndea el, ascultînd fără voie dialogul aproape şoptit al celor două femei, care totuşi ajungea pînă la el. *M-me* Fateeva spunea : „Aşa-i firea lui : azi se căieşte, mîine o ia de la capăt". La început Mary se mărgini să asculte, dar în cele din urmă vorbi la rîndu-i. Din spusele ei. Pavel auzi desluşit doar o frază : „Cînd se va putea face, se va face, dar să-i spun de pe acum aşa ceva mi-e cu neputinţă !". Într-un cuvînt, era limpede că Mary şi Fateeva aveau o întreagă lume a lor, plină de taine, în care nu-l lăsau să pătrundă.

În sfîrşit, doamnele se săturară de şuşotit şi plimbare.

— *Pardon, cousin,* spuse Mary, după ce se apropiară. Era însă tonul rece şi politicos pe care o gazdă oarecare vorbeşte unui musafir oarecare.

Pavel nici nu ştiu ce să-i răspundă.

— La ce aţi visat, dacă ni-i îngăduit să aflăm ? îl întrebă cu mult mai multă duioşie Fateeva.

Pavel observă că avea nişte ochi extraordinari, negri şi arzători.

— Femeile îşi închipuie că dacă un bărbat tace, neapărat visează ! îi răspunse el ironic, iar apoi, adresîndu-i-se lui Mary, adaugă pe tonul cel mai detaşat cu putinţă : „*Adieu, ma cousine !*"

— Atît de repede ? se miră ea. Vă rog să veniţi mai des pe la noi.

— Pot trece chiar în fiecare zi : sînt foarte legat de unchiul, răspunse Pavel şi glasul îi tremură uşor.

— Vă rog să veniţi, repetă Mary şi lui Pavel i se păru că distinge în ochii ei o expresie aparte.

Se înclină rece în faţa Fateevei : i se părea că tocmai din pricina ei Mary nu-i acorda atenţia cuvenită. Porni spre casă. Noaptea caldă de august şi paşii repezi îi sporiră şi mai mult emoţia : mă tem că imaginaţia mea nu-mi poate oferi culori destul de vii, pentru a o zugrăvi pe Mary aşa cum o vedea eroul meu. Ea era pentru el un înger, o zămislire a eterului şi totodată un trup cu sînge fierbinte ; ar fi voit să-şi contopească sufletul cu al ei şi să se bucure de ea cu trupul. Acasă, în locul lui Vanka, îl întîmpină nevasta lui Simonov, căci argatul îşi găsise şi el zeiţa inimii în persoana unei bucătărese, cu care se gîndea chiar să se însoare ; alerga mai tot timpul la ea şi nevasta lui Simonov (femeile privesc întotdeauna cu foarte multă îngăduinţă astfel de slăbiciuni) îi îndeplinea cu dragă inimă îndatoririle.

— Aksinia, îi mărturisi Pavel, am cunoscut o domnişoară atît de dulce, încît m-am îndrăgostit de ea pînă peste urechi !

— Că multe ştii mătăluţă despre treburi de-astea ! zîmbi femeia.

— Ştiu, ştiu totul ! exclamă Pavel şi-şi acoperi chipul cu palmele.

XIII

PISICILE ŞI ŞORICELUL

Mary, Vihrov şi *m-me* Fateeva începură într-adevăr să se vadă aproape zilnic ; treptat, legară raporturi dintre cele mai strînse şi prieteneşti. De obicei, Pavel venea la Implevi pe la opt ; cam pe la aceeaşi oră apărea invariabil şi Fateeva. Poposeau întîi cu toţii la un ceai în odaia lui Esper Ivanîci, dar acesta îi concedia curînd :

— Duceţi-vă, spunea, am ostenit şi vreau să mă culc.

Treceau apoi pe podeaua încă nefinisată în odaia lui Mary, o încăpere foarte arătoasă şi destul de spaţioasă, a cărei fereastră în stil italian dădea spre încrengătura celor două rîuri ; într-o parte şi în cealaltă, se zăreau de aici vase, catarge şi pînze, un pod de pontoane şi, în fine, malul opus, mînăstirea cu zăplazul ei lung, la colţurile căruia se înălţau turnuri acoperite cu olane ; departe, dincolo de împrejmuire, — chiliile şi capelele acoperite cu aceleaşi olane, iar în mijloc — biserici cu turle şi cruci argintii. Privelişte nu se deosebea prea mult de oricare alt peisaj de pe rîurile Rusiei, ceea ce însă nu-l împiedica pe Pavel să-l considere — prin prizma simţămintelor lui de atunci — un colţ de rai. Pereţii odăii erau tapetaţi cu o stofă purpurie care tocmai ajunsese la modă ; peste pardoseală — un covor moale şi pufos ; din Novoselki aduseseră pianul, pupitre pentru partituri şi cîteva tablouri bune. Toate acestea le pusese la cale Anna Gavrilovna pentru fiica ei. Sărmanul Esper Ivanîci nu mai putea orîndui nici atîta lucru ; să-i fi fost Mary oaspe cît mai era sănătos, i-ar fi încropit un cuib ca pentru pasărea paradisului ; acum, Anna Gavrilovna îl aducea cu fotoliul să vadă ce izbutea să înfiripe ea însăşi.

— Frumos, spunea el. Da, frumos ! Şi amuţea.

Lui Mary îi plăcea grozav să brodeze cu lînă pe canava. Şedea la fereastră cu capul uşor plecat, în faţa gherghefului şi Pavel se topea de admiraţie contemplînd-o. Părul blond al fetei revărsa atunci o lumină mată, plăcută, mîinile albe alergau pe canava, iar pe rama gherghefului

odihnea vîrful papucului ei elegant. Departe de a fi o frumusețe, Mary era nespus de drăguță : inteligența și farmecul lui Esper Ivanîci transpăreau limpede pe chipul ei tînăr, însuflețit și de învățătura pe care, spre a-și îndatora prietenul, prințesa se străduise din răsputeri să i-o ofere ; *m-me* Fateeva, care le ținea de obicei companie ghemuită adînc în fotoliu, îl urmărea amuzată pe Pavel, care se sucea și se învîrtea asiduu împrejurul lui Mary, în vreme ce fata rămînea cît se poate de calmă.

Într-un rînd, Pavel, adînc tulburat, se așeză la pian și încropi cîteva acorduri.

— Cînți la pian ? îl întrebă Mary, fixîndu-l oarecum mirată cu ochii ei albaștri.

— Încerc, răspunse Pavel și le delectă pe dată cu cele cîteva piese pe care le cunoștea, punînd în ele tot aleanul ce-i învăluia sufletul.

Mary asculta.

— Știi că nu cînți rău ? îl lăudă ea apropiindu-se și sprijinindu-se de spătarul scaunului pe care ședea Pavel.

El se întoarse spre dînsa și chipurile lor se întîlniră atît de aproape, încît Pavel îi simți răsuflarea.

— Numai că habar n-ai de muzică : nu ții seama de nici o regulă, adăugă Mary.

— La ce bun atîtea reguli ? izbucni Pavel.

— Ca să nu-ți iasă, ca acum, cu totul altceva decît arată notele.

Pavel arboră o mină nu tocmai satisfăcută.

— Dacă-i pe-așa, atunci învață-mă, spuse.

— Dar ai să mă asculți ? îl întrebă Mary surîzînd.

— Pe dumneata ? Sfinte Doamne ! Mai degrabă nu-l ascult pe Dumnezeu ! îi scăpă lui Pavel.

Mary roși ușor.

— Bine, fie, se învoi ea, o să te învăț ; o să cîntăm la patru mîini, mai spuse și se așeză lîngă el, foarte aproape.

În clipa aceea, Pavel și-ar fi dat și viața, numai s-o poată îmbrățișa, acoperindu-i chipul cu sărutări.

— Hai, dă-i drumul ! îl îndemnă Mary.

Pavel își trecu degetele pe clape, dar din pricina emoției și stîngăciei stîlci cumplit melodia.

— Așa nu merge ! spuse Mary oprindu-se. Cînți pur și simplu groaznic !

— N-aveţi nici o şansă la patru mîini, strecură Fateeva.

— Şi de ce, mă rog ? întrebă Mary răsucindu-se spre ea.

— Pe simplu motiv că tînărul tău cavaler cîntă prea cu foc, iar tu prea rece.

În tonul Fateevei se simţea o notă aparte.

— Iar dumneata, *chère amie*, eşti foarte rea astăzi ! o mustră Mary, îmbujorîndu-se deodată. Moştenise, pare-se, timiditatea lui Esper Ivanîci, pentru că roşea din te miri ce. Fă-mi plăcerea şi cîntă ca lumea, altfel mă supăr, adăugă ea pentru Pavel.

— Fac orice, numai să nu te mînii, grăi Pavel supus şi, într-adevăr, execută piesa fără greşeală.

Cînd ultimele acorduri se stinseră, Mary rămase o vreme pe gînduri.

— Ştii, începu ea fără grabă, profesorul meu spunea că, fără reguli, muzica e aidoma unui om lipsit de raţiune.

— Şi eşti de aceeaşi părere ? întrebă Pavel.

— Mărturisesc că da, răspunse Mary cu zîmbetul ei obişnuit, plin de blîndeţe.

Atunci am să cînt după reguli, spuse Pavel, numai că o să trebuiască să mă-nveţi ; n-am de la cine lua lecţii.

— Bine, rosti Mary lungind silăbele şi, într-adevăr, din ziua aceea rezervară în fiecare seară cîte două ceasuri pentru muzică.

În pofida companiei atît de plăcute şi apropiate inimii lui, a focului ce-i mistuia sufletul, Pavel se dovedi un învăţăcel extrem de atent. Ocupaţia asta a lor sfîrşi prin a o plictisi de moarte pe *m-me* Fateeva.

— Cînd o să mai terminaţi cu muzica asta ? Mor de urît, nu alta ! izbucni ea într-o bună zi.

— *Pardon, chère amie !* [1] spuse Mary, de parcă abia atunci şi-ar fi dat seama de oful Fateevei. Cînţi deja aproape fără greşeală, adăugă ea pentru Pavel, nu fără un strop de cochetărie.

— Tocmai asta era de demonstrat, răspunse el, extaziat de privirea în care-l învăluia fata.

[1] Iartă-mă, dragă prietenă ! (fr.)

Cam așa se petrecură lucrurile și cu limba franceză. Într-o bună zi, Vihrov o găsi pe Mary citindu-i doamnei Fateeva un roman franțuzesc. De voie, de nevoie, ajunse la rîndul lui ascultător și se simți într-o postură din cale afară de idioată : nu pricepea o boabă ; cum însă îi era rușine să recunoască acest lucru, cînd în timpul lecturii cele două femei schimbau ochiade, izbucneau în rîs la unele pasaje sau își manifestau admirația pentru paginile mai poetice, rîdea și el ori încuviința surîzînd, încît ele nici nu-i bănuiră vicleșugul ; în taină însă amorul propriu al eroului meu era adînc rănit. „Sînt incult ca o cizmă !“ se mustră el și, ajuns acasă, se chinui pînă-n zori cu franceza ; în noaptea următoare — la fel. Peste vreo două luni, citea liber orice cărțulie franțuzească. Nu peste mult timp avu și prilejul de a străluci cu știința lui în ale limbii franceze. Era o zi ploioasă de toamnă. Mary nu se simțea bine, se întinsese pe divan, sub cataveica ei de pluș. Lui Pavel i se păru atît de dulce !... Unde mai pui că urmau să petreacă toată seara în doi, întrucît Fateeva le dăduse de știre printr-un bilet că, din pricina vremii urîte, rămîne acasă. Mai mult pentru a atrage în altă direcție privirile înflăcărate în care verișorul ei o învăluia din ce în ce mai insistent, Mary îl rugă :

— N-ai vrea să-mi citești ceva ?

— Franțuzește sau rusește ? întrebă Pavel, ridicîndu-se în picioare și luînd parcă la întîmplare de pe etajeră un roman franțuzesc încă netăiat.

— Sper că nu l-ai citit ? ! adăugă el.

— Nu, răspunse Mary, convinsă că băiatul o să înceapă a-i citi pe franțuzește.

Pavel tăie fără grabă paginile romanului, îi citi cu glas tare titlul, apoi rosti pe un ton oarecum profesoral :

— Iartă-mă, dar am să citesc direct în rusă ; pronunț oribil franțuzește.

— N-o să-ți vină greu ? întrebă Mary cu o notă de uimire în glas.

— Nu cred, răspunse Pavel și într-adevăr citi limpede, coerent, de parcă ar fi avut în față o traducere excelentă.

— Dar știi o franceză formidabilă ! remarcă vădit încîntată Mary.

— Închipuie-ți, *ma cousine*, că acum o lună nu știam o iotă franțuzește ; dar cînd i-ai citit doamnei Fateeva romanul acela, am fost atît de josnic, încît am simulat că înțeleg totul.

— Ce-i drept, te-ai prefăcut de minune ! observă Mary.

— Sper ; dar cum nu poți fi toată viața un sperjur, pînă la urmă m-am gîndit că-i mai bine să mă pun pe carte.

— Și de unde, mă rog, pasiunea asta fulgerătoare pentru franceză ?

— Știi, verișoară, mi-a fost teamă să nu mă socoți un tip incult...

Mary roși toată și, pesemne, îi relată Fateevei cu de-amănuntul această convorbire, căci, cu primul prilej (extrem de neatent, soțul ei uita adesea să-i trimită trăsura, cazuri în care Implevii îi ofereau echipajul lor, iar Pavel o însoțea întotdeauna) *m-me* Fateeva îl întrebă cu glasul ei moale, abia auzit :

— Spune-mi, de dragul lui Mary ai învățat franțuzește ?

— Da, răspunse Pavel.

Tăcură o vreme.

— Pari un om cu multă voință, reluă într-un tîrziu *m-me* Fateeva.

— Nu zic nu, răspunse Pavel.

— Îmi plac la nebunie oamenii cu voință, adăugă ea, pierzîndu-se parcă toată în colțul cupeului.

— Dumneavoastră natura v-a dăruit această virtute ?

— Da ; și pot spune că mi-a folosit mult în viață.

— Apropo, începu Pavel, de mult tot vreau să vă întreb : spuneți-mi, care a fost tîlcul discuției dumneavoastră cu Mary din prima zi a cunoștinței noastre, cînd ați întrebat-o dacă i se scrie din Kolomna și apoi ea a spus ceva în genul că dacă nu știu ce lucru se va întîmpla e bine, iar dacă nu — tot bine ?

— Nu-mi aduc aminte, răspunse *m-me* Fateeva cu glas şovăielnic.

— Deci vorbele acelea nu ascundeau nimic deosebit ?

— Nu ştiu, nu-mi amintesc...

— Mary nu e legată sufleteşte de nimeni la Moscova ?

— Se pare că nu, spuse Fateeva, lungind iarăşi vocalele.

Un om cu mai mult spirit de observaţie ca Pavel ar fi surprins numaidecît în tonul ei o anume nehotărîre, dar tînărul meu atît aştepta : să audă că pe Mary n-o leagă nimic deosebit de Moscova ; gîndul ăsta îl sîciise neîncetat.

— Şi acum — despre dumneavoastră, spuse el învăselit de-a binelea ; spuneţi-mi, sînteţi foarte nefericită ?

— Foarte !

— Dar ce anume vă displace la soţul dumneavoastră : e necioplit, prost, rău ?

— E un beţiv şi un om cu năravuri urîte.

— Şi nu vă iubeşte ?

— Pesemne.

— Atunci de ce trăiţi cu dînsul ?

— Pentru că rochia asta de pe mine e tot ce am !

— Dumnezeule mare ! exclamă Pavel. Oare în vremea noastră o femeie mai are dreptul să se vîndă ? Puteţi sta la Mary, la mine, la altul, la oricine are o bucată de pîine şi e gata s-o împartă cu dumneavoastră.

Să fi putut Pavel vedea chipul Fateevei, ar fi surprins zîmbetul stîrnit de mica lui tiradă.

— Vorbeşti ca un puşti ! spuse ea. Cînd vizitiul opri în faţa casei lor, ea îi strînse mîna apăsat şi, coborînd din trăsură, grăi în chip de rămas bun :

— Ar trebui să mor, asta ar trebui !

— Nu ! N-o să vă lăsăm ! o contrazise Pavel şi în glasul lui se citea hotărîrea.

M-me Fateeva răspunse doar printr-un gest de lehamite, dispărînd ca o umbră neagră în spatele uşii de la intrare.

XIV

PRIMA LOVITURĂ

Iubirea e oarbă : Pavel nu-şi dădea seama că Mary îl trata ca pe un puşti, că *m-me* Fateeva îl privea cu un fel de compasiune melancolică, mai cu seamă în clipele cînd era cu desăvîrşire fericit şi mulţumit de Mary. Liniştit de asigurările Fateevei că pe faţă n-o lega nimic deosebit de Moscova, el ştia doar că e o imensă fericire să se vadă cu Mary şi să-i vorbească, făcînd din cînd în cînd aluzii la dragostea ce i-o purta. Să-i spună deschis acest lucru nici nu s-ar fi priceput, nici n-ar fi avut curajul ; mai cu seamă că Mary, dinadins sau nu, ocolea sistematic orice discuţie de acest gen ; şi tînărul meu erou se mărginea să-şi manifeste în faţa ei admiraţia pentru stihurile biblice ale lui Sokolovski, ce tocmai apăruseră :

> Şi valea Garanului se topi-n depărtare,
> Şi razele sfinte, odoare lactee,

declama el, închipuindu-şi, cine ştie de ce, că expresiile „valea Garanului" şi „odoare lactee" îi dezvăluiau simţămintele.

— Ştii că domnul ăsta e surghiunit ? o iscodi Pavel într-o bună zi.

— Da, ştiu, răspunse Mary.

— Ştii şi pentru ce poezie ?

— Ihî.

— Deşteaptă chestie ! se aprinse el.

Mary nu comentă, zîmbi numai, dar Pavel înregistră, nu fără plăcere, privirea ei aprobatoare. „Deşteaptă a naibii !" se minună el în sinea lui.

Iar cînd Mary îl trata cu prea multă indiferenţă, se străduia să arboreze o mină cît mai decepţionată.

> Străini îmi sînteţi :
> Am fost tînăr

Dar flori n-am rupt
Pe mal abrupt,
Cununi de mirt
N-am împletit
În cenușia-mi tinerețe,

recita el, clătinînd trist din cap în cadența versurilor și în clipele acelea suferea într-adevăr cît se poate de sincer.

Într-o seară, cu obrajii ușor îmbujorați și ochi strălucitori, îi înfățișă lui Mary o revistă veche de vreo doi ani, în care descoperise poezia „Lui N. N.".

— O, tu, a desfătării preoteasă ! începu el să citească, asemuind-o vădit pe Mary cu preoteasa în cauză,

O, tu, a desfătării preoteasă !
Ce fericit e fericitul
Chemat odată cu-asfințitul
De-a ta privire, tandră ori sfioasă !
Cel ce în patimi furtunoase
O clipă dulce fură vieții
Purtînd sub ochi în faptul dimineții
Ale iubirii umbre languroase...

Mary nu păru nici mulțumită, nici nemulțumită, ascultă poezia fără urmă de emoție, tratînd-o ca pe o banalitate oarecare.

Nu mult după aceea, Pavel căzu bolnav și i se interzise să iasă. Urîtul îl chinuia atroce, mai cu seamă pentru că boala îl împiedica s-o vadă pe Mary. Lîncezind singur-singurel zile de-a rîndul, medită îndelung și visă la cîte-n lună și-n stele ; în fine, ca să-și umple cu ceva timpul, își puse-n gînd să scrie o nuvelă. Drept care își confecționă un caiet gros, iar pe copertă scrise titlul viitoarei opere : „Inelul de fontă". Eroul nuvelei urma să fie chipeșul cazac Yatvas. Acest ins cu nume bizar se îndrăgostea într-un oraș gubernial de o doamnă, care, în cele din urmă, îi împărtășea simțămintele. Spre sfîrșitul povestirii, perechea avea randevu într-un boschet de pe bulevardul central. Doamna își mărturisea dragostea pentru Yatvas și-i dăruia drept amintire un inel de fontă. Numai că, după inelul acela, cazacul află că doamna era pro-

pria lui soră, de care fusese despărțit în copilărie ; oroare reciprocă : Yatvas pleacă în Caucaz, unde e ucis, iar doamna se retrage la mînăstire. În zelul lui, Pavel ajunse pînă acolo, încît își recopie cu propria-i mînă nuvela și, de îndată ce se înzdrăveni, porni cu ea subsioară spre Implevi. Să se deconspire în fața lui Esper Ivanîci se temea, dar lui Mary îi făcu mărturisiri complete, ba îi și oferi opul spre lectură.

— Vorba e, dragă verișoară, îi spuse el, că am nevoie de jurnalul unei femei și, oricît mă străduiesc, nu găsesc tonalitatea cuvenită : scrie-mi-l, rogu-te !

— Fie, se învoi fata zîmbind.

Cînd Vihrov reapăru peste cîteva zile, Mary îl întîmpină cu același surîs enigmatic.

— Numai iubire și iar iubire în povestirea dumitale, spuse ea ferindu-și ochii.

— Da, răspunse el, pironindu-și, dimpotrivă, privirile asupra ei.

Cît despre jurnalul compus de Mary pentru nuvela lui, Pavel rămase foarte mulțumit, căci era scris într-o limbă frumoasă și curată și apoi fremăta de iubire pentru cazacul Yatvas. Întors acasă, Pavel îl transcrise numaidecît, inserîndu-l la locul lui în nuvelă, iar ciorna, îndeosebi pasajele în care autoarea repeta : „O, te iubesc, te iubesc !" le acoperi cu sărutări, ascunzînd apoi cu grijă prețiosul manuscris.

Relativ la soarta viitoare a operei sale, Pavel se consultă de asemenea cu Mary.

— Cum ajung la Moscova și intru la Universitate, o tipăresc.

— N-ar fi rău să mai aștepți ; ești foarte tînăr încă, obiectă fata.

— Nu mă gîndesc s-o tipăresc pe banii mei ; am s-o duc unui librar oarecare, îi explică Pavel. N-o să-mi taie capul pentru asta : îi place — bine, nu — o să mă refuze și gata. În fond, se publică nuvele mult mai proaste !

— Și asta-i drept, recunoscu Mary.

În vreme ce eroul meu plutea astfel pe valurile îmbătătoare ale iubirii, căutînd cu sîrg modalitatea de a i-o împărtăși lui Mary, în casa Implevilor se pregătea un eve-

niment nu tocmai plăcut pentru dînsul. În ultimul timp, corespondența dintre Esper Ivanîci și prințesă se întețise : lăsînd urme vizibile de lacrimi pe fiecare scrisoare, ea îl implora să se mute la Moscova, unde doctorii sînt mai de doamne-ajută și unde ea ar avea fericirea de a fi în preajmă-i. Ideea nu-i displăcea lui Esper Ivanîci ; se gîndea poate că numai prezența femeii pe care o mai iubea încă va fi de ajuns pentru a-l readuce la viață. La rîndul ei, Anna Gavrilovna n-avea nimic împotrivă : învățată să împlinească cea mai mică dorință a idolului ei, o frămînta doar un singur lucru : cum să-l ducă, în starea lui, pînă la Moscova. În fine, chemînd-o pe Mary, Esper Ivanîci îi porunci s-o înștiințeze pe prințesă că se mută la Moscova. Mary primi vestea cu un entuziasm de nedescris ; nebună aproape de bucurie, acoperi cu sărutări mîinile bătrînului său tată, apoi se repezi la Anna Gavrilovna și o sărută și pe dînsa.

— Ce-i cu mătăluță, domnișoară ? se minună aceasta. Parcă nu te omorai prea tare după Moscova.

— N-am cutezat să mă plîng, Anna Gavrilovna : gata, mă gîndeam, aici o să înghe‍ț pentru tot restul vieții !

— Te pomenești că te trage ața către vreun logodnic...

— Totul mă atrage : acolo-i fericirea ! exclamă Mary și ieși în fugă, acoperindu-și chipul cu palmele.

— E limpede : Cît mai curînd — la drum ! spuse Esper Ivanîci, aruncîndu-i Annei Gavrilovna o privire plină de tîlc...

— Da... încuviință ea ușor îngîndurată și ieși numaidecît să dea cuvenitele porunci pregătitoare în legătură cu plecarea. Cea dintîi află despre această hotărîre Fateeva, care sosi la Implevi înaintea lui Pavel. Noutatea o tulbură adînc, pesemne, pentru că multă vreme umblă încoace și încolo prin încăpere, negăsindu-și locul.

— Dacă-i așa, n-am de ales : plec la țară, spuse ea într-un tîrziu. Se așeză lîngă Mary și prinse a-și scutura cu grijă cele cîteva firișoare de praf de pe rochie.

Mary își ridică privirile spre dînsa.

— Crezi că o să te lase ?

— Probabil, spuse Fateeva și umerii îi tremurară ca de friguri. Ca să-ncunune plăcerile pe care mi le rezervă,

şi-a mai găsit şi-o ibovnică pe-aici... Or, în prezenţa mea e, oricum, puţin cam incomod... Chiar mi-a sugerat într-o zi că n-ar strica să merg la ţară.

— Şi ce-o să faci singură acolo, la capătul lumii ? o căină Mary.

— O să mă sting încetul cu încetul ; dar măcar n-o să mă chinuie nimeni, răspunse *m-me* Fateeva, lăsîndu-şi capul pe spătarul fotoliului.

Mary o învălui într-o privire plină de compasiune.

— Postin se mută şi el la ţară ? întrebă ea cu glas abia auzit.

— Probabil, răspunse Fateeva şi un zîmbet uşor îi tremură pe buze. Mai deunăzi ce crezi că-i trece prin minte ? Să organizeze un picnic pentru mine... cu întreaga *beau monde* locală. O şleahtă de imbecili !

Şi *m-me* Fateeva închise ochii, vrînd parcă să ascundă de priviri străine aleanul ce-i mistuia sufletul.

— Nu ştiu zău, reluă ea, — şi din nou umerii îi tremurară convulsiv — sînt într-o asemenea stare, încît te poţi aştepta la orice de la mine.

Mary nu spuse nimic, îşi lăsă numai privirile-n pămînt. Curînd apăru şi Pavel ; cel puţin o jumătate de ceas Mary nu suflă o vorbă despre apropiata plecare.

— Ştii, începu ea în sfîrşit, ne mutăm la Moscova ! Un tremur se simţi în glasul ei şi obrajii i se îmbujorară uşor.

— Şi cu mine cum rămîne ? întrebă Pavel naiv.

— Nu te necăji, doar o să ne urmezi curînd, se grăbi Mary să-l consoleze. Obrajii îi ardeau de-acum ca focul.

— Şi dumneavoastră plecaţi ? se întoarse Pavel spre Fateeva.

— Da, plec şi eu la ţară. Chipul ei exprima o tristeţe de moarte.

— Deci rămîn singur-cuc ! conchise Pavel atît de amărît, încît Mary, nesuportînd, pare-se, să-l vadă în starea asta, începu s-o sîcîie dinadins pe Fateeva, căreia însă nu-i ardea nici ei de vorbă. Pavel mai zăbovi o vreme, apoi se înclină cu răceală şi ieşi.

— E de-a dreptul disperat, bietul băiat, comentă Fateeva.

Mary își pironise privirile-n pămînt.

— O să-l ai pe conștiință, să știi, adăugă Fateeva.

— Zău că n-am nici o vină ! obiectă Mary gravă. Cum altfel ar fi trebuit să mă port ?

— Nu știu, spuse Fateeva.

Mary căzu pe gînduri.

În următoarele două zile, Pavel, mîhnit de moarte, nu mai trecu pe la Implevi. Rațiunea îi spunea însă că plecarea lui Mary la Moscova e chiar binevenită, pentru că, atunci cînd va fi student și va trebui să trăiască el însuși la Moscova, o să fie aproape de dînsul ; oricum, îl cuprinsese o dorință imperioasă de a afla de la Mary ceva cert despre sentimentele ei față de dînsul. În acest scop pregăti o scrisoare, pe care se hotărî să i-o înmîneze personal.

„Mary, scria el, ai înțeles, cred, că ești totul pentru mine : viața mea, limanul meu, aerul pe care-l respir ; spune-mi dacă îmi îngădui să te iubesc și dacă mă vei iubi cîndva, atunci cînd voi fi mai demn de tine. Te rog un singur lucru : spune-mi deschis tot adevărul !"

Între timp, din partea lui Esper Ivanîci, de fapt nu se știe precis din partea cui, veni un om cu poruncă să-l întrebe de ce i-a dat uitării de atîta vreme și să-i spună că, întrucît a doua zi unchiu-său pleacă definitiv la Moscova, n-ar fi rău dacă ar binevoi să-și ia rămas bun. Luînd scrisoarea cu sine, Pavel zbură ca un smintit pînă la Implevi, unde găsi într-adevăr un haos de nedescris : toate odăile gemeau de cufere, baloturi și geamantane. Mary își îmbrăcase deja costumul de voiaj și era puțin cam nepieptănată, dar pe chipul ei nu se distingea nici urmă de tristețe. Pavel se făcu luntre și punte ca să rămînă măcar o clipă singur cu ea, ceea ce se dovedi însă a fi cu desăvîrșire imposibil, pentru că fata ba își împacheta partiturile, ba își zorea servitorii ; pe deasupra tot aici înmărmurise Fateeva cu aceeași mutră de înmormîntare ; colac peste pupăză, curînd apăru Anna Gavrilovna, care-i spuse eroului meu : „Fă bine și te înfățișează boierului, conașule : de cînd te tot așteaptă !"

Nu era nimic de făcut. Pavel porni spre odaia lui unchiu-său.

Zărindu-şi nepotul, Esper Ivanici se mai învioră parcă.

— Să pofteşti şi tu, cît mai curînd, la Moscova ! îi spuse el în chip de bun venit.

— Neapărat, unchiule, îi făgădui Pavel.

— Vino, vino ! repetă Esper Ivanîci. Annuşka ! strigă el.

Slujnica intră.

— Acolo, îi arătă el printr-un gest cu capul.

Implinind porunca, Annuşka deschise caseta de pe birou, scoase din ea un pachet şi i-l dădu lui Esper Ivanîci.

— Sînt pentru tine, spuse el întinzîndu-i pachetul lui Pavel. Cinci sute de ruble. Dacă taică-tău n-o să te lase la universitate, să ai cu ce veni.

— Nu-ţi fă griji, unchiule, grăi Pavel tulburat, tătuca o să mă lase.

— Oricum, e mai bine aşa : te lasă — bine, nu — să fii asigurat că o să poţi veni totuşi. Maşa mi-a spus că vrei să ajungi om învăţat ; ei bine, învaţă ! Nu-i cale mai frumoasă şi mai cinstită pentru un tînăr !

— Am să mă străduiesc şi tătuca n-o să mă împiedice niciodată să-mi împlinesc visul, îl încredinţă Pavel, vîrînd aproape fără voie banii în buzunar. Mai zăbovi o vreme cu unchiu-său, apoi, cînd băgă de seamă că acesta osteneşte, se ridică numaidecît.

— Atunci eu mă duc la Mary. La revedere, unchiule ! spuse.

— Rămîi cu bine ! şopti Esper Ivanîci, grăbindu-se să-şi sărute nepotul la despărţire. Se temea, pesemne, că au să-i dea lacrimile şi, ca să-şi ascundă simţămintele, se sili chiar să adauge ironic : Nu plînge băieţaş, nu plînge, o să ne revedem curînd !

Pavel străbătu aproape în fugă distanţa ce-l despărţea de odaia lui Mary, unde nu fu primit însă, pentru că tocmai se împacheta lenjeria.

— Mary ! Vreau să-mi iau rămas bun ! strigă el aproape cu deznădejde.

— Indată ! răspunse fata şi ieşi, într-adevăr în prag.

În urmă-i se arătă şi *m-me* Fateeva, care, înfăşurîndu-se după obiceiul ei în şal, se rezemă de tocul uşii.

Numai tinerețea și lipsa de experiență îl făcuseră pe eroul meu să se topească de admirație față de verișoara lui cu ochi albaștri, aproape nebăgînd în seamă trupul zvelt, de palmier, al Fateevei.

— Așadar, vere, întîi fă bine și pune-te pe carte, iar apoi — la Moscova ! spuse Mary intinzîndu-i mîna.

— La ordin ! răspunse el pe un ton comic, sărutîndu-i-o. Vru să lase impresia că o face absolut mecanic, dar inima îi sîngera de durere. De fapt ar fi fost gata să înfulece mînuța aceea !

— *Adieu* deci ! repetă el.

— Adio ! răspunse Mary.

— Plecați și dumneavoastră curînd, nu-i așa ? se întoarse Pavel spre *m-me* Fateeva.

— Curînd.

El îi întinse mîna.

Ea i-o strînse.

Cît despre scrisoare, așa cum cititorul însuși s-a putut convinge, Pavel n-avu nici cea mai mică posibilitate de a i-o înmîna lui Mary.

XV

UN NOU PROFESOR, O NOUĂ PASIUNE

Oricît de amărît fu Pavel, mai cu seamă în primele zile de după plecarea Implevilor, nu începu prea mult, ci începu numaidecît să se pregătească pentru universitate. Cel mai mult se temea de latină. La celelalte obiecte te mai puteai bizui pe memorie și perspicacitate, pe cînd latina cerea o muncă tenace. Ca să-și mai împlinească lacunele în această privință, hotărî să se mute la profesorul de latină Semion Iakovlevici Krestovnikov și să ia lecții de la dînsul. Intenție despre care îl înștiință pe taică-său printr-o scrisoare categorică, în care-i declara ferm că altminteri nu-i chip să termine gimnaziul. „Ce să-i faci,

suspină colonelul, ca prim şperţuleţ pentru dascăli, treacă de la mine !“ Mihailo Polikarpovici era pe deplin încredinţat că Pavel face asta nu de dragul învăţăturii, ci ca să-şi asigure bunăvoinţa profesorului. Semion Iakovlevici era exact la antipodul lui Nikolai Silîci : fire nespus de blajină, cu o înfăţişare destul de plăcută pentru vîrsta lui, făcea parte din acele exemplare masculine ale speciei, care încep prin a fi nişte băieţi chipeşi, apoi tineri cu frica lui Dumnezeu, ajungînd în cele din urmă nişte bătrînei blînzi şi senini. Nedăruit cu o minte prea cuprinzătoare, Semion Iakovlevici simpatiza totuşi, absolut sincer şi oarecum în cunoştinţă de cauză, tot ce era bun, raţional şi frumos ; îndeobşte viaţa lui curgea lin, uniform şi decent. Din neam de clerici, se căsătorise cu o nobilă foarte drăguţă şi cu maniere alese. Deşi alianţa lor matrimonială împlinise de-acum două decenii, erau încă îndrăgostiţi unul de altul, dormeau în acelaşi pat şi se mai sărutau adesea. Viaţa lor sclipea de curăţenie ; ţineau un cîine flocos, neobişnuit de alb şi pieptănat cu îngrijire ; aproape lîngă fiecare fereastră — cîte un canar durduliu ; pînă şi punciul pe care-l bea seară de seară Semion Iakovlevici era nu ştiu cum, frumos şi, mai mult ca sigur, neobişnuit de apetisant. Delicaţi pînă la scrupul, soţ şi soţie — pe motiv că luau bani de la Pavel — îl răsfăţau nevoie mare şi nu mai osteneau întrebîndu-l dacă-i plac bucatele servite la masă, ori dacă nu cumva în odaia lui e prea frig. Pavel găsi că toate astea sînt minunate şi, pînă una-alta, se repezi cu furie asupra latinei : traducea sistematic circa patru pagini din Cicero, înfăţişîndu-le de îndată lui Semion Iakovlevici, care nu mai prididea lăudîndu-l : „Aşa, băiete, aşa ! Brava !“

— Textul l-am memorat, să ştiţi, preciza Pavel în încheiere.

— Atunci să ascultăm şi textul, spunea cu vădită încîntare Semion Iakovlevici.

Pavel i-l recita cuvînt cu cuvînt.

— Cap ca al tău mai rar, băiete ! se minuna Semion Iakovlevici.

Pavel îşi scutura mulţumit de sine cîrlionţii şi se retrăgea purtînd subţioară cartea lui Cicero, care devenise lectura lui preferată.

Între timp sosi şi postul mare şi, în sfîrşit, săptămîna patimilor. Lecţiile lui Pavel cu Krestovnikov decurgeau de obicei în felul următor : el şi Semion Iakovlevici se aşezau la o măsuţă, iar la altă măsuţă, pe care trona un sfeşnic cu două lumînări, tricota, cu javra pe genunchi, Evlampia Matveevna, soţia lui Semion Iakovlevici.

În toiul unei astfel de şedinţe, Krestovnikov îl întrebă :

— Cum ai hotărît : ţii post sau nu ?

— O să ţin, dar numai aşa, de formă, răspunse acesta.

— Cum adică numai de formă ? întrebă, oarecum fîstîcit, Krestovnikov.

— Păi n-am cînd, răspunse Pavel, trebuie să învăţ !

— Mai bine posteşte frumuşel, băiete, căci şi Dumnezeu o să-ţi ajute la învăţătură, interveni pe un ton cam afectat Evlampia Matveevna. Întotdeauna se izmenea puţin cînd vorbea cu Pavel, care era de-acum un flăcău în toată legea.

În sinea lui, Pavel nu-i dădu dreptate, dar se feri să o contrazică.

În lumea mare îl sîcîiră iarăşi cu povestea asta : crăpînd pe la cinci dimineaţa uşa dormitorului, Vanka îşi strecură botul înăuntru, izbutind în cele din urmă să-l trezească.

— Semion Iakovlevici mi-a poruncit să te-ntreb dacă mergi la utrenie, spuse el somnoros.

Pavel se ruşină deodată, nici el nu ştia bine de ce.

— Merg, răspunse şi, ca să nu se lase toropit de lene, sări numaidecît din pat şi ceru să i se aducă ligheanul cu apă şi hainele.

Vanka se conformă, dar, buimac de somn cum era, făcu totul cu o încetineală de melc, încît, cînd isprăvi Pavel, Semion Iakovlevici şi Evlampia Matveevna plecaseră de mult. Abia izbuti să-i ajungă. Aerul proaspăt al dimineţii îl dezmetici de-a binelea ; Pavel respira cu lăcomie ; gheaţa subţire trosnea sub tălpi ; la răsărit — zarea de purpură.

Parohia Krestovnikovilor era cam nevoiaşă ; slujba se ţinea într-un altar friguros şi scund, a cărui catapeteasmă aducea mai degrabă cu un paravan de scînduri ; coloanele ce-l împodobeau erau subţirele şi aproape fără încrustaţii ; icoanele, de dată recentă, fuseseră pictate cu un prost

gust desăvîrşit ; popa era gras şi înalt, dar purta nişte odăjdii cam scurtuţe şi strîmte ; dascălul avea, ce-i drept, o voce de bas profundă, dar absolut necultivată ; într-un cuvînt — nimic de natură să-ţi aprindă imaginaţia, afară de cor, între ai cărui cîntăreţi, nişte băieţi de la orfelinatul din apropiere, erau cîţiva tenori mai de doamne-ajută şi chiar nişte soprani remarcabili. La începutul slujbei, cînd popa nu-şi pusese încă decît patrafirul şi în biserică răsuna doar glasul ţîrcovnicului, Pavel, mutîndu-şi mereu greutatea de pe un picior pe celălalt, se distră urmărind cu încîntare razele soarelui matinal care, după ce mîngîiară ferestrele altarului, pătrunseră şi prin perdeaua roză ce spînzura în uşile împărăteşti încrustate.

La un moment dat, în biserică intrară două fetişcane neobişnuit de drăguţe, care, de cum trecură pragul, prinseră a-l măsura cu nişte priviri foarte atente, şirete chiar.

Şi Pavel le privi cu coada ochiului, dar îşi plecă de îndată ochii în pămînt : aidoma unui cavaler neprihănit, voia să-i fie, pînă şi în cugetul său, credincios numai lui Mary.

În sfîrşit, slujba deveni mai solemnă : popa îşi îmbrăcă odăjdiile, apăru dascălul şi corul intonă : „Palatul tău împodobit îl văd, mîntuitorule !“ Pavel îşi imagină de îndată palatul acela al Domnului, Veşmîntul imaculat şi luminos pe care trebuia să-l porţi pentru a pătrunde într-însul. „Sufletul meu apără-l, rogu-te !“ urmă corul. Pavel simţi în piept un fel de freamăt şi dorinţa ca sfîntul duh să-l apere şi pe el necurmat. Sufletul îi era deschis pentru cele mai sublime aspiraţii omeneşti. Se întoarse acasă adînc impresionat şi, pe la douăsprezece, cînd clopotele chemară la liturghie, fu primul care porni spre biserică ; îl uimea faptul că nişte oameni atît de religioşi ca Semion Iakovlevici şi Evlampia Matveevna se rugau fără nici o tragere de inimă : intrau în biserică, se închinau plecîndu-se uşor, apoi făceau o temenea pînă la pămînt şi, cînd se întorceau acasă, nu păreau defel transfiguraţi, ci mai degrabă obosiţi, ca după un travaliu pur fizic. La liturghie, pe Pavel îl impresionă cel mai mult momentul cînd în mijlocul naosului îşi făcură apariţia doi soprani frumoşi ca nişte îngeri cîntînd : „Înalţe-se ruga

mea ca o cădelniță spre tine !". Credincioșii, ba cei din stînga, ba cei din dreapta, cădeau în genunchi și sopranii continuau să cînte. În altar, cu privirile înălțate spre cer, preotul cădelnița domol, amintind parcă de cădelnița aceea din cîntec. În sfîrșit, iată-l, însoțit de diacon, înaintînd cu sfintele daruri. Toți se prostern ca înfricoșați ; pentru o vreme se instăpînește, ușor înfiorată, tăcerea ; dar corul răsună din nou și, parcă izbăviți de toate păcatele, credincioșii se ridică. Cele două domnișoare drăguțe se închină și ele pînă la pămînt, dar tot îi mai aruncă în răstimpuri cîte o ocheadă lui Pavel, care nu le răspunde însă : ochii lui zăbovesc ba pe vreo icoană, ba pe ferestrele lăcașului. Întors de la slujbă, Pavel se simți puternic atras de religie, drept care lăsă la o parte celelalte materii și se apucă să învețe pe de rost parabole. Vedea ca aievea cu ochii minții figura luminoasă și pură a lui Crist. Toate aceste trăiri, ca și postul, care se ținea cu cea mai mare strășnicie în casa Krestovnikovilor, înflăcărară aproape pînă la fanatism închipuirea eroului meu ; pentru spovedanie se pregăti ca pentru cel mai înfricoșător și teribil act din viața lui. În vinerea mare fu prezent la toate slujbele, nu mîncă toată ziua aproape nimic și porni spre biserică întunecat, îmbrăcat în straiele cele mai ponosite. La fel făcură și Krestovnikovii. Pentru ca nimeni să nu tragă cu urechea, spovedania avea loc în biserica de vară. Cea dintîi intră doamna Krestovnikova ; cînd reapăru, obrajii îi ardeau ca focul și se vedea că plînsese. Apoi se spovedi soțul ei, care ieși de asemeni cam stacojiu. Ce păcate neobișnuite putuseră săvîrși acești doi oameni cumsecade — e greu de spus... Pavel se înfățișă preotului cu intenția fermă de a se pocăi întru totul și la întrebările lui : dacă e credincios Domnului, dacă își cinstește părinții și superiorii, dacă ține post — răspunse tare și răspicat : „Am păcătuit, am păcătuit !" „Nu ai călcat porunca a șaptea ?" adăugă preotul, de data asta cu mai multă blîndețe. „Nu, răspunse Pavel cu tremur în glas, dar iubesc, sfinte părinte !", încheie el plecîndu-și privirile.

Popa își ridică ochii spre el și, zîmbind pe sub mustață, spuse absolut mecanic :

— Puţin cam devreme, băiete, trebuie să mai înveţi.

— Dar asta nu mă stînjeneşte defel, părinte !

— Mie-mi spui ? Ehe, cine-a apucat-o pe calea asta .. Ar trebui să-ţi dau canon... „Izbăveşte acum pre robul tău, Doamne..." Hai, sărută crucea şi şterge-o. Vezi dacă mai e vreun păcătos pe afară şi trimite-l încoace.

Pavel se conformă, dar părăsi biserica adînc nemulţumit : i se părea că arătase mult prea puţină căinţă şi, ca să-şi răscumpere barem în parte greşeala, căindu-se amarnic în sufletul lui, ascultă toate pravilele ; cît ţinu utrenia, starea aceea de mîhnire şi nelinişte nu-l părăsi nici o clipă. Cînd se pregătiră de liturghie, Krestovnikovii îl uimiră din nou : se gătiră şi se împopoţonară ca pentru cine ştie ce paradă. Cele două domnişoare frumoase se înfăţişară şi ele la biserică în rochii albe, scrobite şi purtînd pe cap coroniţe de flori ; de data asta nu-i mai dădură lui Pavel nici o atenţie, ferindu-se, pe semne, să păcătuiască în astfel de clipe. Între timp, pe eroul meu îl încerca spaima că, în clipa cuminecăturii o să-l fulgere focul ceresc, despre care se spuneau atîtea în pravilele citite după spovedanie şi înainte de împărtăşanie ; cînd, în fine, se apropie de potir şi repetă după preot formula rituală, mîinile, picioarele, capul, pînă şi buzele cu care primea împărtăşania îi tremurară ; abia izbuti — numai după ce bău o gură de apă — să înghită picătura ce i se oferea ; apoi se închină pînă la pămînt şi înălţă o rugă fierbinte, mulţumindu-i lui Dumnezeu pentru că-l lăsase să se împărtăşească din sîngele şi trupul mîntuitorului. Cînd ieşiră din biserică, afară se luminase de-a binelea ; era o zi cenuşie, cu vînt ; valurile sure ale rîului purtau sloiuri. Lui Pavel i se părea că, aidoma acelor ape, cuminecătura îi despovărase sufletul de tot ce era necurat într-însul, de toate gîndurile păcătoase.

Învierea îi prilejui noi trăiri şi bucurii religioase. Sîmbătă seara, în casa Krestovnikovilor nu se culcă, bineînţeles nimeni şi, la primul dangăt al clopotului de la catedrală, se îndreptară cu toţii spre biserică. Un zvon răsunător şi plin de bucurie învăluia oraşul ; ici-colo, în beznă străluceau clopotniţele bisericilor, luminate dinăuntru cu opaiţe. Cînd intrară Krestovnikovii, chiriaşii lor şi

aproape toate slugile casei, biserica era deja tixită şi încremenise parcă în aşteptare. În sfîrşit, prapurii din partea de sus a lăcaşului se puseră în mişcare, cîţiva credincioşi luară icoana cea mare pe umeri ; preotul şi diaconul ieşiră din altar în odăjdii daurite şi procesiunea porni. Cei ce rămăseseră în biserică ţineau capetele plecate. Într-un tîrziu, parcă de departe, răsunară glasurile preotului şi diaconului : „Cristos a înviat !" Corul reluă numaidecît : „Cu moartea pre moarte călcînd !" Urmară apoi cantatele acelea fremătînd de bucurie şi Pavĕl căzu în extaz : o asemenea fericire nu mai încercase de multă vreme.

După utrenie, aşa cum cerea datina, cunoscuţi şi necunoscuţi se sărutară. Domnişoarele cele drăguţe se întoarseră spre Pavel, grăind într-un singur glas : „Cristos a înviat !" „Adevărat a înviat !" răspunse el, salutîndu-le după moda timpului. Una dintre ele îi oferi chiar un ou roşu. Pavel îl luă cu un aer fistîcit. Amîndouă erau, pe semne, mari ştrengăriţe şi-şi puseseră-n gînd să-l cucerească negreşit, dar el rămase neclintit ca o stîncă şi, deîndată ce ieşi din biserică, se grăbi să le uite. Aşa cum era de aşteptat, în casa Krestovnikovilor postul cel mai aspru fu urmat de cea mai neînfrînată îmbuibare ; masa se umplu de cozonaci, pască, şuncă şi ouă, borş de verdeţuri; Pavel înfulecă pe săturate din fiecare şi dormi ca mort pînă pe la vreo şapte seara, cînd se trezi cu o cumplită durere de cap ; abia după cîteva cești de ceai se mai învioră şi se adînci în lectura lui Tacitus. Substituind parcă motivele religioase, acest strălucit scriitor îi dezvălui figurile marilor bărbaţi ai Romei. Tînărul meu erou nu mai încercase vreodată un atît de înălţător elan al minţii şi inimii. Figurile pure şi grandioase ale religiei şi istoriei îi populau imaginaţia, mintea lui se străduia să pătrundă subtilele adevăruri ale matematicii şi fizicii, în inima lui clocotea dragostea idealistă pentru Mary. Toate acestea sfîrşiseră prin a imprima o notă plăcută şi înfăţişării lui exterioare. Era mereu îngîndurat, cu chipul umbrit de o expresie parcă maladivă, dar ochii îi ardeau vioi şi ageri. Păşea ferm şi apăsat. Examenele fură doar o glumă pentru el ; ieşea cînd era chemat, răspundea şi se întorcea

numaidecît acasă, unde Krestovnikovii îl aşteptau cu masa întinsă.

— Ei, cît ai luat astăzi ? — îl întreba de obicei Semion Iakovlevici.

— Cinci, răspundea Pavel.

Cinci azi, cinci mîine, cinci poimîine — termină clasa pe locul întîi, cu medalie de aur.

Pavel nu-şi închipuise că vestea îi va bucura într-atît pe Krestovnikovi. La masă nici nu isprăviră bine felul întîi, că şi începură să bea în cinstea lui, ciocnind cu el paharele.

— Să dea Dumnezeu să izbuteşti întotdeauna în viaţă ca acum ! îi ură Semion Iakovlevici.

— Şi din parte-mi la fel ! se ralie, fandosindu-se ca de obicei, Evlampia Matveevna.

— Ce cap, domnule, ce cap ! se minună Semion Iakovlevici, desfăcîndu-şi braţele extaziat. Aşa minte n-am întîlnit de cînd mă ştiu !

— Acum — universitatea şi gata : eşti bun de-nsurat! declară — numai izmeneli — Evlampia Matveevna.

— Mireasă mi-am şi găsit, se împăună Pavel.

Buna dispoziţie şi cele trei păhărele de lichior îl îndemnau la confesiuni.

Semion Iakovlevici se mărgini să-l privească surprins, dar soţia lui scoase un prelung „Nu mai spune !" şi-i făcu şireată cu ochiul ; în ciuda celor patruzeci de ani ai săi, Evlampia Matveevna nu era nicidecum străină de o anume cochetărie.

— Cine-i fata ? E bogată ? întrebă Semion Iakovlevici.

— O rubedenie de departe, răspunse Pavel. Îl cunoaşteţi pe Esper Ivanîci Implev, unchiul meu ?

— Ba bine că nu ! Cum să nu-l cunoaştem pe cel mai învăţat om din gubernie ?! se lumină Semion Iakovlevici.

— Ei bine, poate ştiţi că are o fiică naturală.

— Va să zică, o cunosc şi pe logodnică ! — sări bucuroasă Evlampia Matveevna. A luat-o la ea prinţesa Vesneva, nu-i aşa ?

— Aşa-i.

— Păi eu cu răposata maică-mea eram de-ai casei la prinţesă, aşa că îţi ştiu logodnica încă de mică.

— Da, ea trebuie să fi fost, admise Pavel, plecîndu-şi cu modestie privirile.

În aceeaşi seară îşi luă rămas bun de la gazde şi porni spre sat, unde îl aştepta bătrînul său tată.

XVI

LANŢURILE CASEI PĂRINTEŞTI

Scăldată în soare, căsuţa cea veselă a colonelului părea şi mai radioasă ca de obicei. Cu chipul senin, în surtucul lui de nanchin, Mihailo Polikarpîci măsura cu paşii salonul ; cu o seară înainte venise fecioru-său şi, cum acesta mai dormea, căci era abia şapte dimineaţa, pînă una-alta îl luase la întrebări pe Vanka, al cărui chip, datorită ultimului amor pesemne, părea să fi dobîndit o anume expresivitate.

— Aţi dus-o ca niste belferi, ai ? începu colonelul binevoitor.

— Nimic de zis... răspunse Vanka, lăsîndu-şi greutatea de pe un picior pe celălalt.

— Dar Simonov ce mai face ?

Se interesa sistematic de Simonov.

— Nu l-am mai văzut ; doar ne-am mutat la dascălul acela, nu ? Tot şmecher şi potlogar o fi rămas, răspunse Vanka.

În ultima vreme prinsese o ură cumplită pe Simonov, care nu-l mai scotea din prost şi leneş.

Colonelul tăcu un răstimp, gîndindu-se, pesemne, ce-ar mai putea discuta cu Vanka.

— Dar colegi de-ai lui Paşa mai treceau pe-acolo, pe la voi ? urmă el în sfîrşit.

— Veneau, cum să nu. Are o droaie de ortaci.

— Şi cu poznele cum stăm ? Cîte-un chefuleţ din cînd în cînd, ai ?

— Nici vorbă ! răspunse Vanka hotărît, cu toate că în ajunul mutării lui Pavel la Krestovnikovi se adunaseră la el toţi gimnaziştii dintr-a şaptea şi se aghezmuiseră pe cinste, iar Vanka, după ce-i petrecuse pe domnişori, se prăvălise în tindă, unde sforăise pînă în zori. Conaşul nostru, urmă el, stă mai mult cu nasu-n cărţi... Mă credeţi sau nu, Mihailo Polikarpîci, dar pînă şi eu am deprins ceva învăţătură ; daţi-mi numai o slujbă şi-o să vedeţi !

Vanka nu numai că nu învăţase nimic în plus, dar uitase şi ceea ce, de bine de rău, ştia ; dar să zdrăngăne la balalaică pe laviţa din faţa porţii cînd slujnicele se furişau în amurg de prin case — la asta se pricepea de minune !

— Să ştiţi că m-a chemat un negustor. Cică să-i fiu conţopist, minţi el înainte. „Nu-i chip, zic, boierul pleacă la Moscova, la şcoli înalte şi mă ia cu dînsul !"

— Cum adică la Moscova ? tresări colonelul, fulgerîndu-l cu privirile pe Vanka.

— Păi aşa zicea, că la Moscova, răspunse acesta plecîndu-şi privirile în pămînt.

— Cine zicea şi cui ?

— Conaşul îi spunea lui Simonov, se bîlbîi Vanka, negăsind pe cine altul să înfunde decît pe vrăjmaşul lui. „Nu vreau la Iaroslavl, zicea, vreau la Moscova !"

— Ca să vezi ce-i poate mintea ! exclamă colonelul şi în imaginaţia lui bătrînească se înfiripă un tablou care-i răsturna toate planurile : băiatul vrea la Moscova, numai Dumnezeu ştie cîte parale o să prăpădească pe-acolo, o să se apuce de băutură, ba, — mai ştii — poate că dă peste el şi vreo boală.

— Gata, şterge-o ! îl goni el supărat pe Vanka.

Acesta o pornise deja spre uşă, dar după doi-trei paşi se întoarse temător.

— N-o mai trimiteţi, Mihailo Polikarpîci, pe măicuţa la secere ; „tu eşti omul conaşului, zice, iar pe mine mă pun toată ziulica la secerat : mă dor şalele, nu mai sînt tînără ca altădată !"

— Fie. Şi acum, lasă-mă ! spuse colonelul înciudat. După ce argatul ieşi, chipul i se întunecă şi mai mult.

Pavel se trezi în sfîrşit. Apăru din dormitor ciufulit de-ţi era mai mare dragul, dar înfloritor şi sănătos, se

apropie de taică-său şi, fără a-l privi în ochi, îi sărută mîna. Colonelul îi aruncă o privire aproape ursuză.

— Adică te duci la Moscova, nu la Demidovskoe ? îl întîmpină el. Glasul îi tremură uşor.

— La Moscova, răspunse Pavel cît se poate de calm şi, aşezîndu-se pe locul lui obişnuit, de parcă discuţia ce începuse n-avea nimic deosebit, se adresă chelăresei care tocmai servea ceaiul : Adă-mi şi mie unul, numai să fie tare şi fierbinte !

Femeia îi turnă în ceaşcă. De nerăbdare, colonelul bătea uşor cu talpa cizmei în podea.

— Şi cu ce ai să trăieşti la Moscova, mă rog ? De unde să mai scot bani şi pentru asta ? urmă el.

— Nu-ţi cer bani, replică Pavel la fel de liniştit. Unchiul Esper Ivanîci mi-a dat cinci sute de ruble, care pentru început îmi ajung, iar acolo o să-mi cîştig singur existenţa, dînd meditaţii.

Colonelul păli de mînie.

— Ştiam eu că tot unchiu-tău e la mijloc ! izbucni el. De la el ai învăţat să-l socoţi pe taică-tău un netot şi-un terchea-berchea...

Colonelul era convins într-adevăr că Esper Ivanîci îl zugrăvea astfel în faţa fiului său.

— Ajunge, Dumnezeule mare ! exclamă Pavel. E destul să te gîndeşti la mintea lui ca să-ţi dai seama că nu şi-ar fi îngăduit să spună aşa ceva !

— Adică nu vrei nici să mă mai vezi, mă părăseşti cu totul ? urmă colonelul. De mînie şi amărăciune îi tremurau pînă şi muşchii obrajilor.

— De ce să nu te mai văd ? O să vin în fiecare vacanţă acasă, întocmai ca şi de la Demidovskoe.

— Mare deosebire !... Foarte mare !... obiectă colonelul şi muşchii feţei continuară să-i tremure. La Demidovskoe aş fi trimis după tine o caleaşcă ; or, ca să vii de la Moscova îţi trebuie bani, băiete, şi încă ce bani !

Pavel strînse din umeri.

— Încă o dată îţi spun, începu el, vrînd să arate cu tot dinadinsul că-i e lehamite să mai vorbească despre asta, că banii dumitale nu-mi fac trebuinţă : ţineţi-i sănătos şi fii liniştit în ce mă priveşte.

Știa că prin acest răspuns îl rănește amarnic pe bătrîn.

— Nu de bani e vorba, tinere domn ! strigă acesta.

— Atunci despre ce mă rog ? sări Pavel la ceartă. De-aia am învățat la gimnaziu fără să-mi cruț timpul și sănătatea, urmă el pe un ton amar și ironic totodată, ca să uit totul după absolvire ?

— Cum adică, ăia de la Demidovskoe nu te mai pot învăța nimic ? replică înciudat colonelul.

— Dimpotrivă ! O să mă-nvețe de toate, dar, vorba e — cum ? La universitate o să studiez ceva anume, o să ies ori medic, ori jurist, ori matematician, iar din Demidovskoe — orice și nimic ; în fine, practic vorbind : din liceu o să ies cel mult la clasa a patrusprezecea, deci sublocotenent, iar cu universitatea pot ajunge la a zecea, adică locotenent.

Ultimul argument îl surprinse, pare-se, pe colonel căci o vreme nu găsi nici o obiecție.

— În schimb la Demidovskoe ai trăi pe seama visteriei și ai fi, oricum, sub supravegherea superiorilor ! replică el în sfîrșit.

Faptul că n-ar fi trebuit să-i plătească învățătura, explica în bună măsură dorința colonelului ca băiatul să-și continue studiile la Demidovskoe.

Pavel îl privi o vreme drept în ochi.

— Mi-am petrecut copilăria fără nici o supraveghere, începu el domol, și totuși n-am făcut nimic atît de grav încît să merit mustrările dumitale.

— Nici n-am spus așa ceva, departe de mine ! se grăbi colonelul să precizeze.

— Atunci eu unul refuz să te mai înțeleg ! Știi că la Demidovskoe singura distracție a studenților e să se îmbete la cîrciuma lui Semionov ?! Dimpotrivă, la Moscova am la dispoziție un teatru excelent, o societate bogată și o droaie de biblioteci. Așa că nu numai învățătura, ci viața însăși o să mă facă om ! Socot deci că a-mi nesocoti dorința, punîndu-mi în joc poate întreaga viață, e nedrept și crud din partea dumitale !

Acestea fiind spuse, Pavel se ridică și ieși. Colonelul rămase năuc : cel mai mult îl uimeau inteligența și

coerenţa cu care vorbise băiatul ; prima explicaţie care-i veni în minte fu aceea că Esper Ivanîci îl învăţase toate astea, dar apoi îşi aduse aminte că acesta era bolnav de-acum şi cu mintea slabă. „Nu cumva pezevenghiul naibii o fi născocit toate astea singur ?“ se gîndi el nu fără un strop de satisfacţie ; unde mai pui că începu să-l sîcîie şi conştiinţa : mijloacele îi permiteau să-şi întreţină fiul la Moscova fără dificultate, asigurîndu-i un trai îndestulat, numai că în acest caz n-ar mai fi pus banii de o parte, tot pentru Paşa. Aşa trecu aproape toată ziua. Pavel era, pesemne, supărat rău pe taică-său. Se purta politicos cu dînsul, dar îi arăta o răceală de gheaţă. În sfîrşit, situaţia deveni insuportabilă pentru colonel. Capul îi plesnea de atîtea gînduri, care de care mai negre. „Dacă nu-l las la universitate, îşi spunea el, te pomeneşti că se înhăitează cu beţivanii la cîrciuma aia a lui Semionov, ba — fereşte, Doamne ! — poate şi mai rău !“ Chipul schimonosit al soldatului ucis îi răsări iarăşi în minte.

— Ce tot faci pe bosumflatul ?! izbucni el în sfîrşit, cînd se reîntîlniră seara la ceai.

— Eu ? făcu Pavel, dînd de înţeles că n-are chef de vorbă.

— Cine, dacă nu tu ? repetă colonelul. Parcă asta-i problema : Universitatea sau Demidovskoe !

— Dar care, mă rog ? întrebă Pavel rece ; îl cunoştea bine pe bătrînul său tată.

— Chestia e că ai pus totul la cale cu unchiu-tău ; acu, înainte de ducă, aproape cu lumînarea la creştet, te-a trimis la taică-tău să-i spui că pleci la Moscova !

— Pînă acum n-am avut nici un temei să vorbesc ! replică Pavel strîngînd din umeri. Nu ştiam cum o să termin gimnaziul şi dacă o să am sau nu dreptul să intru la universitate.

— Minţi, nu asta-i pricina ! se înfierbîntă colonelul, ameninţîndu-l cu degetul, dar renunţă să-şi continue ideea. Viaţa, necum banii, mi-aş da pentru tine ; poftim, uite căpăţîna asta ! Taie-o, dacă-ţi face trebuinţă ! strigă el cu glasul spart de un suspin înăbuşit. Îl jignea cumplit faptul că dragostea lui fierbinte trecea nebăgată în seamă. Nu cinci sute pe an, două mii cinci sute îţi dau, numai nu

te obliga față de unchiu-tău și poftește de-i du banii înapoi !

— Nu pot să fac una ca asta, obiectă Pavel, strîngînd iarăși din umeri, nu-mi pot permite să ofensez un om care mi-a arătat atîta simpatie și mi-a făcut atîta bine.

— Păi sigur !... El e, pasă-mi-te, binefăcătorul !... Puțin îi pasă unde te duci : la Moscova, în Siberia ori la Astrahan ; în vreme ce eu mă cutremur numai la gîndul c-o să nimerești singur-singurel cu netotul de Vanka în bulboana aia moscovită : numai umblînd pe străzi și te poți rătăci !

Pavel își privi tatăl zîmbind.

— Tu însuți mi-ai povestit că la paisprezece ani erai deja la regiment ; or asta e mai ceva ca Moscova.

— Erau cu totul alte vremuri, stimate domn ! Comandantul m-a dat numaidecît în grija unui soldat... „Să-mi păzești, zice, puiul ăsta de nobil ca pe lumina ochilor !" ; am avut cine să-mi spele, ba și să mă ferchezuiască și să mă învețe carte ! Să cauți cu lumînarea și nu mai găsești astăzi asemenea șefi !

— Nici n-am nevoie ! replică Pavel ironic.

— Mie-mi spui ? ! Domnul nu mai are nevoie de nimeni ; e ditai zdrahonul, trecut prin ciur și prin dîrmon !

Pavel se mulțumi să dea iarăși din umeri.

Colonelul îl mai cicăli pe puțin o jumătate de ceas, apoi, amintindu-și parcă de ceva și, bombănind mai mult pentru sine ceva în genul „Da, numai așa dacă n-om face", răcni cît îl ținea gura :

— Vanka !

Din odaia alăturată, argatul ascultase cu sufletul la gură toată discuția : se temea grozav că n-or să-l lase cu Pașa la Moscova. Căci — vai ! — își pierduse de mult dragostea pentru sat și spaima în fața orașului... Trecu pragul.

— Dă fuga după Alena Sergheevna ! îi porunci colonelul.

Pavel își privi tatăl nu fără o anume uimire.

Mihailo Polikarpîci tăcu. Așteptîndu-se, pesemne, la niscai obiecții din partea băiatului, nu-și dezvălui încă intențiile.

Alena Sergheevna era o țărancă bătrînă, cea mai bogată și mai îndestulată de pe moșia lui Vihrov. Conacul făcea corp comun cu satul. Alena se înfățișă, dichisită cu migală, într-un cojocel nou, cu basma nouă și cizmulițe noi din blană de lutru.

— Să ne trăiești, coane Mihailo Polikarpîci ! Bun venit, Pavel Mihailovici, conașule ! Uite ce bucurie ne-a hărăzit Dumnezeu ! se desfășură ea, rostind răspicat fiece cuvînt și pupînd mîinile boierului și ale lui Paşa.

Alena Sergheevna era o femeie șireată foc și isteață așijderea. Își convinsese de mult soțul, un bătrîn dogar înstărit, care de fapt locuia în permanență la Moscova, să plătească dijmă întreită numai ca să se pună bine cu boierii și să nu fie chemată la nici un fel de corvezi pe moșie; îl povățuise ba să dreagă iconostasul bisericii, ba să-i meșterească turle de argint, pentru ca, în chip de nevastă a celui ce împodobise lăcașul domnului, să aibă trecere în parohie. Cînd bătrînul mai poposea prin sat, punea la cale pe banii lui chiolhanuri, la care invita aproape întreg județul, pentru ca, la rîndul ei, să fie poftită la toate petrecerile. Lui Mihailo Polikarpîci îi plăcea să stea la taclale cu dînsa, căci Alena Sergheevna spunea într-adevăr lucruri cu miez și se pricepea să-l flateze ca nimeni altul ; în schimb, Pavel nu putea s-o sufere.

— Unde stă bărbatu-tău la Moscova, pe Kislovka ? începu colonelul.

— Pe Kislovka, boierule, pe Kislovka, în casa luminăției sale prințesa Urusova, confirmă Alena cu ifos.

— Așa... Dar, ia spune-mi, o fi departe de-acolo pînă la nuversitate, la școala nuversitească ? urmă colonelul.

Pavel își ridică privirile spre taică-său : nu pricepea în ruptul capului unde vrea să ajungă.

— La nuversitate ? repetă bătrîna ca pentru a cîștiga timp să chibzuiască. Unde învață doftorii ?

— Da' dracu' să-i pieptene ! spuse colonelul cu năduf.

— Învață și doctori acolo, interveni Pavel, nedumerit încă.

— Dacă-i așa, domnii mei dragi și boieri dumneavoastră, începu bătrîna cu dichis, apoi stați să vă spui : într-o zi, să ne fie cu iertăciune, ca să zic așa, mergem noi

cu Makar Grigorici la un ceai. „Uite, zice, aici învaţă doftorii. Îi căsăpesc pe morţi, zice, ca să le vadă vracii vintrele !“ Eu, păcatele mele, îmi fac semnul crucii şi-mi scuip în sîn după datină. „Faini vecini ne-am găsit, mă gîndesc. Halal !“ ; îs, ca să zic aşa, chiar sub nasul nostru ; se vîră omul în aşternut şi gîndurile nu-i dau pace : „Uite-acu' se scoală morţii şi-o pornesc spre noi pe ulicioară !“

— Şi aveţi locuinţă mare la omul tău ? o ţinu colonelul înainte cu întrebările.

— D'apoi, coane, nu ne plîngem : un dormitoraş, ca să zic aşa, şi încă o odăiţă — un fel de tindă.

— Pavluşa al meu se duce la Moscova, să înveţe la nuversitatea aia.

— Păi de, coane, vremea i-i de-acum ; ar trebui înfăţişat chiar măriei sale împăratului. Tăicuţul lui a slujit atîţia ani ; cuveni-s-ar drept pildă să-i fie.

— Ce zici, învoi-se-va omul tău să-mi găzduiască băiatul ?

— Adică de ce să nu se-nvoiască ? ! răspunse Alena Sergheevna, de parcă propunerea n-ar fi putut stîrni nici cea mai vagă îndoială.

Pavel înmărmurise de ciudă : concluzia discuţiei era cu totul neaşteptată pentru el.

— Va să zică, să-i procure şi de-ale gurii, urmă colonelul.

— Şi de-ale gurii ! căzu de acord Alena Sergheevna.

Lui Pavel i se păru că de data asta slugărnicia ei întrece orice limită.

— Să ştiţi că au nişte bucate !... Să te lingi pe deşte, nu alta ! De un veac hălăduiesc pe coclaurile astea, dar aşa carne de porc n-am gustat ; şi nişte crumpe, ...o minunăţie, tăicuţă Mihailo Polikarpici !...

— Socot că mai potrivit ar fi să locuiesc împreună cu vreun coleg, nu cu un ţăran ! izbucni Pavel în sfîrşit, cu o notă de iritare în glas.

— Iar eu socot potrivit să locuieşti cu un ţăran ! i-o tăie colonelul scos din fire. Aşa am să fiu şi eu mai liniştit. Pentru început, cînd o să ai de mers undeva, ori o să te-nsoţească Makar Grigoriev, ori o să-ţi dea pe altcineva drept călăuză !

— Nici o grijă : ori el, ori altul ! îl asigură Alena Sergheevna cu aceeaşi slugărnicie nedisimulată.

În clipa aceea, Pavel ar fi fost gata să-i facă de petrecanie.

— Bine, băbuţo, va să zică aşa rămîne ! Te poţi duce la ale tale, o concedie colonelul.

— Rămîneţi cu bine ! spuse femeia şi apoi adăugă, cu aerul cel mai nevinovat din lume : cînd aţi binevoit să trimiteţi să mă cheme, eu, păcătoasa de mine, tocmai porniseм încoace. De cîtăva vreme colniţa aia nenorocită abia se mai ţine : ia să mă duc, zic, la Mihailo Polikarpîci, poate s-o milostivi să-mi dea şi mie nişte buşteni acolo, că doar nu m-oi duce la alt boier !

— Ia de la mine cît îţi trebuie, îi îngădui colonelul.

— Mare mulţămită ! încheie Alena Sergheevna, sărutînd iarăşi mîinile celor doi boieri.

Profitînd de această sumară explicaţie, bătrîna dădu iama în pădurea colonelului, cărînd lemne de vreo două sute de ruble, ceea ce în alte împrejurări n-ar fi izbutit cu nici un chip.

Rămaşi singuri, tatăl şi fiul tăcură îndelung. „Nu-i uşor să mă smulg din mocirla în care m-am născut !“ se gîndea Pavel în sinea lui. Între timp, colonelul îi pregătea o nouă încercare.

— Miine, începu el, străduindu-se să folosească un ton cît mai aspru, să binevoieşti a pofti cu mine la Alexandra Grigorievna... Că nu mai scap de gura ei : „Feciorul dumitale, zice, tot vine prin sat, dar nu catadixeşte să-mi treacă pragul !“ S-a întors şi băiatul ei, ditamai ofiţerul !... Aşijderea, flăcăii ispravnicului ; nu te mai poţi învîrti de tineret pe acolo !

Colonelul era încredinţat că Pavel o evită pe Alexandra Grigorievna tot la sugestia lui Esper Ivanîci, care nu putea s-o sufere.

— Fie, merg, răspunse Pavel în pofida aşteptărilor tatălui său.

Era gata să facă şi să îndure orice, intrîndu-i în voie colonelului, pentru ca acesta să nu-i mai pună beţe-n roate şi să-l lase cît mai curînd la Moscova.

„Da, nu-i uşor să mă smulg din propria-mi mocirlă !“ îşi repeta el în gînd, măsurînd cu paşii curtea aceea frumoasă şi cuprinzînd cu privirea cîmpul şi luncile prin care zburdase atît de vesel odinioară şi care acum îi erau aproape nesuferite !

XVII

MUGURI

A doua zi, pregătindu-se de vizită, Pavel îşi puse redingota cea nouă, vestă de atlaz, pantalonii cei noi şi pălăria de fetru. Colonelul îl privea şi, la gîndul că şi straiele astea erau făcute pe banii lui Esper Ivanîci, se simţi teribil de jignit. „Toate-s din darul unchiului ; mie, lui taică-său, n-a catadixit să-mi sufle un cuvinţel, ca să-i fi cusut şi eu ceva, acolo“, bombăni el în sinea lui şi clătină din cap cu înţeles, iar apoi, cît ţinu drumul pînă la Abreeva, nu mai schimbă cu fecioru-său o vorbă, răbufni abia cînd începură să se apropie de conacul Alexandrei Grigorievna : „Uite ce-a ajuns Vozdvijenscoe !... Ai zice că-i o abaţie în paragină !... De !... Bătrîna nu mai are cu ce să-l repare... Cică scumpul ei fiu a făcut încă în şcoală datorii de vreo treizeci de mii ; plăteşte mămucă !... Halal odrasle ni se mai prăsiră !... Nu s-ar putea spune că această tiradă nu-l viza într-un fel şi pe Pavel, dar, mai mult ca sigur, nici colonelul n-ar fi izbutit să explice de ce nutrea astfel de gînduri despre fecioru-său.

Conacul se dărăpănase într-adevăr : pereţii pridvorului, pe jumătate năruit, se decoloraseră ; vestibulul era la fel de murdar. Aceeaşi scorojeală şi în salon, unde picturile istorice de pe plafon erau brăzdate de prelingerea apei. În mijloc, lustra enormă cu ciucuri de sticlă spînzura jalnic. Pavel nu-şi putea explica de ce salonul i se păruse odinioară atît de frumos. Vihrovii găsiră aici o societate

destul de numeroasă : gazda, care, deşi mult îmbătrînită, era îmbrăcată la fel de pretenţios şi purta aceleaşi bucle ca în anii '30, fiul ei, cu vestonul descheiat şi epoleţi strălucitori, precum şi un călugăr în potcap şi sutană de mătase, cu cizme lustruite, cu obrajii puhavi şi nişte mătănii frumoase în mîini. Era stareţul mînăstirii din apropiere, părintele Ioachim, om cu carte şi magistru în teologie. Arborase o morgă gravă şi, pesemne, se bucura de mare preţuire în ochii gazdei. Alături de tînărul Abreev, căutîndu-i făţiş prietenia, şedea un tînăr într-un costum cu revere verzi, care, după croială, semăna foarte mult cu veşmintele gimnaziştilor, dar fusese cusut cu atîta măiestrie şi cădea atît de perfect, încît nu era aproape cu nimic mai prejos decît eleganta uniformă militară. Pavel ghici că era vorba de feciorul cel mare al lui Zaharevski, juristul; celălalt băiat, în nişte nădragi oribili de cadet şi cizme cu carîmbii răsfrînţi, tuns perie, şedea chiar lîngă Ardalion Vasilievici, care tot mai era ispravnic şi adoptase aceeaşi poză în care l-am surprins întîia oară : atîta că, din pricina anilor se mai îngrăşase, chipul i se buhăise şi mai mult, era mai gîrbov şi complet cărunt. Cadetul nu proba manierele mondene pe care şi le însuşise, prin educaţia primită, juristul.

— Bună ziua, tinere ! spuse Alexandra Grigorievna. Îl salutase întîi pe colonel, adresîndu-se apoi pe un ton destul de cald lui Pavel, pe care-l recunoscuse de îndată.

Pavel se înclină şi, cu privirile-n pămînt, se apropie numaidecît de stareţ pentru binecuvîntare : în răstimpul petrecut la Krestovnikovi prinsese mare respect pentru toate feţele bisericeşti. Ridicîndu-se pe jumătate de pe scaun, stareţul îl binecuvîntă.

— Vă cunoaşteţi ?... L-ai recunoscut ?... îl întrebă Alexandra Grigorievna pe fecioru-său, arătînd spre Pavel.

— Recunoscut — răspunse acesta, graseind uşor.

— *Et vous messieurs* ?[1]... se întoarse Alexandra Grigorievna spre băieţii ispravnicului.

Tinerii schimbară plecăciunile de rigoare.

— S-or fi jucat, bag seamă, împreună, grăi colonelul spre ispravnic pe un ton blajin.

[1] Şi dumneavoastră, domnilor ? (fr.).

— Pesemne ! răspunse acesta rece şi nu fără ifos.

În sfîrşit, se aşezară cu toţii.

— Închipuiţi-vă că nu vrea la Demidovskoe ! o informă colonelul pe Alexandra Grigorievna, arătînd cu capul spre fecioru-său. Merge la universitate.

Gîndul acesta era mîndria şi neliniştea lui.

— A!... pronunţă gazda prelung. Iniţiată mai mult în problemele militare, Alexandra Grigorievna nu ştia mare lucru nici despre Universitate, nici despre Demidovskoe.

— Şi ce facultate anume vrea să urmeze fiul dumneavoastră ? întrebă stareţul, întorcîndu-se cu tot corpul spre colonel.

— Habar n-am ! răspunse acesta strîngînd din umeri.

— Mă gîndesc la o secţie a Facultăţii de filozofie, preciză Pavel. Mă atrage foarte mult educaţia umanistă.

Alexandra Grigorievna îl privi atentă. Pe de o parte, îi plăcuse intervenţia lui, pentru că-l auzise pronunţînd cîteva cuvinte alambicate, pe de altă parte, felul cum vorbise i se păru cam impertinent pentru un copil de vîrsta lui.

— *Homo prinsquam civis !*[1] proclamă stareţul legănîndu-şi piciorul.

— *Homo superior cive !*[2] răspunse Pavel.

— *Sic !*[3] încuviinţă părintele Ioachim.

Acest dialog în latineşte avu darul de a o indigna definitiv pe Alexandra Grigorievna. El i se păru curată obrăznicie din partea unui gimnazist.

— La ce bun s-o mai fi predînd latina asta ? începu ea pe un ton aproape dispreţuitor. O limbă inutilă, vulgară, moartă ?!

— Cum adică inutilă ?... interveni părintele Ioachim lungind silabele. E limba filozofilor, oratorilor, poeţilor antici şi limba medicinii moderne, îi explică el.

— Doamne, sfinţia ta ! exclamă Alexandra Grigorievna. Să admitem că este de trebuinţă unui savant, ori dumneavoastră, ca faţă bisericească, dar la ce i-ar putea sluji unui tînăr ca acesta, bunăoară ? Şi Alexandra Gri-

[1] Omul e în primul rînd cetăţean (lat.).
[2] Omul e mai presus de cetăţean (lat.).
[3] Aşa ! (lat.).

gorievna arătă spre jurist. Ori fiului meu, ori băiatului domnului colonel ?...

— Cum adică la ce-i trebuie latina unui jurist ? interveni iarăşi Pavel, la fel de bătăios.

— Întocmai : la ce ? repetă la rîndul ei, tăios, Alexandra Grigorievna.

— Pentru că toate capodoperele juridice sînt scrise în latină, răspunse Pavel, roşind uşor.

De fapt, nici el nu ştia prea bine ce opere erau acelea.

— Codul Justinian, bunăoară, îl citim numai în latineşte, preciză juristul.

— Exact ! Codul Justinian ! întări Pavel.

Alexandra Grigorievna se mulţumi să ridice din umeri. Socotea că a continua această discuţie cu un copil e indecent şi penibil, dar colonelul, bineînţeles, nu intui nimic din toate astea.

— Cică i-ar scoate locotenenţi ! vorbi el din nou, arătînd spre fecioru-său.

— Cum adică locotenenţi ? întrebă supărată de-a binelea Alexandra Grigorievna.

— Nu militari, civili, dar în acelaşi rang, desluşi colonelul, vrînd să-şi verifice, cu o cale, odrasla.

— Candidaţii obţin clasa a zecea şi titlul de secretari de colegiu, adăugă Pavel.

— Da, a zecea, întocmai ca la lavra noastră ! confirmă stareţul. La dumneavoastră, pare-mi-se, se acordă un rang mai mare, se adresă el, zîmbind, juristului, vrînd fără îndoială să arate că nu-i sînt străine nici rînduielile laice.

— Absolvenţii noştri ies consilieri titulari, adeveri juristul.

— Sincer vorbind, acest lucru mi se pare cu totul de neînţeles, spuse Pavel, strîngînd din umeri. Dumneavoastră cînd veţi deveni consilier titular ? îl interpelă el pe jurist.

— Anul viitor, răspunse acesta.

— Eu însă, continuă Pavel înfierbîntîndu-se, să dobor şi stelele cerului, n-am să obţin decît clasa a zecea şi încă după patru ani !

— De ! Fiecare instituţie cu drepturile ei ! ripostă juristul zîmbind.

— La noi, corpul de paji scoate, de asemenea, locotenenţi, iar celelalte — sublocotenenţi, interveni, graseind iarăşi, Serghei Abreev.

— Asta e nu numai rău, ci şi dăunător, continuă să se aprindă Pavel. Veţi deveni consilier titular, se întoarse el din nou spre jurist. Potrivit rangului va trebui să vi se dea o funcţie, pentru care însă n-aţi avut nici timp îndestulător ca să vă pregătiţi, şi n-aveţi nici experienţa de viaţă necesară.

— De ce socotiţi că n-am avut timp să mă pregătesc ? întrebă juristul jignit, împurpurîndu-se la chip.

— Deoarece, cum să vă spun, ca să înţelegi legile ca lumea, trebuie o anume cultură generală.

— Şi de ce credeţi că nu ni se asigură cultura generală ? îşi continuă juristul obiecţiunile.

— Pentru că n-aveţi timp ; nu de alta, din lipsă de timp ! urmă Pavel pornit.

— Ba timp de ce să n-aibă ? interveni iarăşi Serghei Abreev. Numai să nu li se predea ca la noi, fel de fel de tîmpenii. Statistica, bunăoară, — un fel de n-ar mai fi !...

— Întîi şi-ntîi, statistica nu-i „un fel de n-ar mai fi", ci temelia înţelegerii propriului tău stat şi a celorlalte state contemporane, ripostă Pavel.

Stareţul dădu aprobativ din cap.

— Despre instituţia dumneavoastră de învăţămînt, se adresă el juristului, deţin informaţii amănunţite de la colegul, prietenul şi binefăcătorul meu, domnul Speranski...

Şi părintele Ioachim făcu o scurtă pauză, ca pentru a lăsa ascultătorilor timp să-şi dea seama ce cunoştinţe şi prieteni avea.

— Aşa cum poate că ştiţi, domnul Speranski a lansat cel dintîi ideea acestei şcoli, în intenţia ca, după terminarea cursului de ştiinţe la academie, domnii seminarişti să studieze aici jurisprudenţa şi, întrucît obţineau deja un titlu ştiinţific şi aveau vîrsta necesară, să primească un rang superior corespunzător acestora — clasa a noua ; dar aristocraţii bogaţi şi nobilimea noastră s-au năpustit cu jind asupră-i, adjudecîndu-şi-o deîndată...

— Tot ce se poate... admise juristul.

— Chiar aşa este, întări stareţul.

— Ideea lui Speranski e firească şi absolut îndreptăţită, exclamă Pavel, vorbind atît de tare, încît Alexandra Grigorievna făcu o grimasă ; pînă şi colonelul, pe care, la început, volubilitatea filului său îl bucurase, băgă de seamă acest lucru şi-i trînti un picior pe sub masă. Pavel înţelese, tăcu şi prinse a-şi roade unghiile.

— O, Doamne ! oftă Alexandra Grigorievna. După mine, Rusia are nevoie în primul rînd nu de savanţi, de feluriţi palavragii, ci de slugi credincioase tronului şi buni creştini. N-am dreptate, sfinţia ta ?! se întoarse ea spre stareţ.

— Mda... răspunse acesta tărăgănat, nu atît ca s-o aprobe, cît ca să n-o contrazică.

— Dar, oaspeţi dragi, poftiţi la masă ! curmă ea discuţia, ridicîndu-se de pe scaun.

Se ridicară cu toţii. Colonelul îi întinse numaidecît braţul. Era unica manieră mondenă pe care o deprinsese cu adevărat.

— Fiul dumitale e un mare visător. Ocroteşte-l în această privinţă ! îi şopti ea, ameninţîndu-l cu degetul.

— Ce-i drept, e puţin cam cu capu-n nori ! confirmă colonelul.

La masă Pavel fu instalat alături de cadet. Îl considerau pesemne un puşti cu caş la gură. Acest lucru îi răni întrucîtva vanitatea, dar, din fericire, cadetul se dovedi a fi un băiat nespus de amuzant : şterpeli de pe platou cu multă dibăcie (nu-l observă nimeni) o portocală, în care scobi nişte ochi, apoi, crestînd coaja, făcu un nas şi o gură; cînd o strînse uşor în palmă, portocala prinse să semene perfect cu chipul unui om căruia i se făcuse greaţă. Pavel se tăvălea de rîs nu alta.

Între timp, Alexandra Grigorievna se năpustise asupra preotului.

— În bunăvoinţa dumneavoastră, aţi stat de vorbă cu acest tînăr, spuse ea arătînd spre Pavel, dar pentru mine a fost nespus de trist şi neplăcut să ascult toate astea.

Părintele o privi cu un aer întrebător.

— Cînd, în prezenţa mea, continuă ea, vrînd să-şi explice ideea, un tînăr vorbeşte mult şi aiurea, parcă simt un pumnal pătrunzîndu-mi în inimă : acum, bunăoară, rîde şi asta-mi place, pentru că se potriveşte vîrstei.

— Dar de ce nu admiteți, obiectă cu modestie părintele Ioachim, ca un tînăr să intervină, fie și stîngaci, într-o discuție, încercîndu-și, ca să zic așa, inteligența, întocmai cum un prunc își încearcă dinții pe o hrană mai aspră decît laptele mumei ?

— Pentru că încercările astea sfîrșesc de multe ori prin a li se urca la cap. La 14 decembrie ni s-a oferit un exemplu elocvent în această privință.

La acest argument starețul nu găsi nici o replică.

După masă toți tinerii ieșiră în cerdacul pe care-l cunoaștem și se așezară pe trepte, ipostază în care tînărul Abreev se dovedi a fi o mîndrețe de băiat.

— *Voulez-vous un cigare ?* [1] pronunță el, adresîndu-se juristului, care stătea chiar în fața lui.

Acesta întinse mîna și luă țigara de foi.

— *Monsieur* Vihrov, *desirez-vous* [2]?, îl ispiti Abreev pe Pavel, care însă mulțumi și refuză ; în ignoranța lui, îi plăcea numai mahorca.

— *Et vous, monsieur ?* [3] îl întrebă Abreev pe cadet.

Acesta luă trabucul și, în stilul unui mare cunoscător, îi mușcă dibaci capătul și-l aprinse.

— *Le cigare est excellent !* [4] declară Abreev, culegînd fumul cu mîna și trecîndu-și-l pe sub nări.

— *Magnifique !* [5] întări juristul, urmîndu-i pilda.

— Utvinov a ajuns în regimentul vostru ? — întrebă el.

— *Oui* [6], răspunse tărăgănat Abreev.

— E adevărat că prințul moștenitor i-ar fi spus că preferă să-l vadă civil ?

— *On dit* [7], răspunse Abreev. Însă acest lucru nu intra defel în socotelile lui. De, ca omul bogat ! „Dacă aș fi putut urma diplomația, mai treacă-meargă, zice, dar așa, să mă trimită avocat într-un centru de județ oarecare !...“

[1] Doriți o țigară ? (fr.).
[2] Dumneavoastră doriți ? (fr.).
[3] Și dumneavoastră, domnule ? (fr.).
[4] O țigară excelentă ! (fr.).
[5] Magnifică ! (fr.).
[6] Da ! (fr.).
[7] Așa se spune (fr.).

— Nu de judeţ, ci de gubernie, îl corectă juristul.

— Pentru el e acelaşi lucru !... „Eu, zice, sînt absolut incapabil să-mi pierd vremea cu astfel de chiţibuşuri.

— De aceea ne şi trimit în provincie, ca să se mai termine cu chiţibuşurile, spuse juristul şi apoi, pare-se nu fără intenţie, se grăbi să schimbe vorba. Dar, ia spuneţi, cică şi frate-său e la dumneavoastră şi-ar fi fost eroul unui scandal de pomină.

— Oribil ! confirmă Abreev. Se încurcase cu *madame* Saumot. Cucoana l-a părăsit şi-a şters-o peste graniţă, lăsîndu-i în cîrcă polițe de vreo trei sute de mii... Comandantul regimentului l-a acoperit doi ani cum a putut, dar în cele din urmă tot albastră a ieşit : zvonul a ajuns la urechile suveranului, care a poruncit să-l zboare din slujbă... Acum, gata, puşcăria îl mănîncă... Femeile astea, ascultaţi-mă pe mine, muşcă mai rău ca viperele !... Se spune că rănile băneşti nu-s mortale, dar în ce mă priveşte — mersi, m-am săturat.

— Bag seamă, aţi fost şi dumneavoastră rănit ? îl cercă juristul.

— Şi încă cum !... *Mademoiselle* Travaille, o pîrlită de figurantă, m-a costat douăzeci de mii... *Maman* era să moară de supărare ; dar mie cel puţin îmi place teatrul, în vreme ce Ustinov aproape că n-a călcat prin templul Thaliei ; pînă şi pe *madame* Saumot a cunoscut-o într-un salon.

— Pe mine nu mă atrage decît opera, spuse juristul.

— Mie, dimpotrivă, nu prea-mi place, mărturisi Abreev. Deşi cînt eu însumi, n-aş putea asculta muzică cinci ore la rînd, dar la un spectacol de balet aş sta neclintit şi o zi întreagă.

— Cum e posibil, interveni Pavel, ca opera, genul cel mai elevat al artei dramatice, să nu vă placă, iar baletul, ipostaza ei inferioară, să vă încînte ?

— De ce vi se pare că baletul ar fi inferior ? întrebă nedumerit Abreev.

Juristului îi scăpă un zîmbet discret.

— Drama prezentată pe scenă, urmă Pavel, e o cunună a tuturor artelor ; ea îmbrăţişează eposul, lirica, pictura şi sculptura în cele mai sublime forme, iar opera adaugă la toate acestea şi muzica.

— În balet nu distingeţi nici poezie, nici muzică ? întrebă uşor mirat juristul.

— Nu ! răspunse Pavel tăios. El conţine tot atîta poezie cît oricare din artele plastice.

— Bine, dar cum puteţi nega prezenţa muzicii, care, aşa cum ştie toată lumea, însoţeşte baletul ? urmă omul legii.

— Ar putea foarte bine să şi lipsească, ripostă Pavel (de emoţie glasul începuse să-i tremure). Baletul are nevoie din muzică doar de ritm, de tact. Îi ajunge o singură tobă, care să ţină ritmul.

— Vorbiţi prea savant ; mărturisesc că nu vă înţeleg, declară Abreev, bălăbănindu-şi cu eleganţă genunchii.

Juristul îşi plecă privirile-n pămînt, continuînd să zîmbească pentru sine.

— Michel, poate că tu pricepi ? se întoarse Abreev spre cadet.

— Nici n-am auzit ce spuneaţi, răspunse acesta şiret.

Din pricina acestor ironii, Pavel era roşu ca racul.

— Îmi pare foarte rău că nu înţelegeţi, începu el cu glas înăbuşit, deşi am impresia că nu debitez cine ştie ce savantlîcuri, ci spun nişte lucruri cît se poate de limpezi !

Nimeni nu-i răspunse.

— Michel, pe voi vă lasă la teatru ? se adresă Abreev iarăşi cadetului, vrînd, pesemne, să curme discuţia, care căpătase deja o tentă de animozitate.

— Nu, nu ne lasă, răspunse tînărul Zaharevski, dar tot ne ducem, în civil. În primăvara asta, băieţii din ultimul an i-au oferit Asenkovei un buchet de flori.

— Şi n-a fost recunoscut nici unul ?

— Nici unul !

Pavel tăcu, mulţumindu-se să asculte cu o mină ironică.

După amiază, Alexandra Grigorievna, fiul ei, bătrînul Zaharevski şi Zaharevski-senior se aşezară să joace vist. Colonelul angajă o discuţie cu Zaharevski-junior ; cu toate că nu voia să-şi facă băiatul militar, cadeţii îi plăceau, totuşi, foarte mult.

— Ia spune, stimate domn, cînd o să te vedem ofiţer ? întrebă el.

— Peste vreo doi ani, răspunse tînărul.

— Şi apoi, încotro ?

— Apoi, undeva la vreun sector de cale ferată.

— Leafa de sublocotenent nu-i cine ştie ce, după cîte-mi aduc aminte...

— Parcă la noi leafa contează ? răspunse cadetul ridicînd din umeri. Principalul sînt cotele-parte de la antreprenori : uneori numai valoarea lucrărilor din sector ajunge la cincizeci de mii.

— Ce-i drept e drept ! confirmă colonelul.

— Şi-apoi cîteodată te repartizează la administrativ, ceea ce-i şi mai avantajos.

— Că bine zici ! îl aprobă iarăşi colonelul.

Acest bătrîn, care în viaţa lui nu profitase măcar de o copeică străină, nu vedea nimic rău în desluşirile micului potlogar.

Pavel îşi petrecu întreaga seară stînd de vorbă cu părintele Ioachim, cu care, bag seamă, se împrieteniseră la toartă. Spre marea satisfacţie a călugărului, tînărul meu erou îi declară cu binecunoscuta-i înflăcărare :

— Era în firea lucrurilor ca ortodoxismul să fie mai pur, deoarece, sub înfăţişarea lui, creştinismul a pătruns în academia gînditorilor şi învăţaţilor, iar la Roma a fost îmbrăţişat de cavalerii imperiului.

— Cine-şi cufundă sufletul în doctrina ortodoxă, glăsui molcom părintele, dobîndeşte şi tărie, şi putere, şi sănătate, ca dintr-un izvor dătător de viaţă !...

— Pentru că e un izvor adevărat... întări Pavel.

Se răzleţiră cu toţii imediat după cină. Ca să evite orice discuţii cu taică-său de îndată ce se urcă în trăsură Pavel se prefăcu că doarme. În mintea lui răsări numaidecît chipul lui Mary şi el începu să i se plîngă : „Am fost astăzi, Mary, în compania unor oameni de vîrsta mea şi ce să vezi ? ! Nu le-am debitat nişte scorneli de-ale mele, ci le-am împărtăşit ideile unor mari gînditori, dar ei nu numai că n-au priceput o iotă din ele, dar n-au înţeles nici măcar că nu băteam apa-n piuă. Cum se face că tu, Mary, înţelegi întotdeauna totul ?“

Într-adevăr, cînd Pavel, cu limbuţia proprie tuturor adolescenţilor, îi turuia, vorbind uneori cîte o seară întreagă, feluritele lui cunoştinţe ştiinţifice şi estetice, Mary

asculta foarte atentă și observațiile ce le făcea arătau limpede că prinsese toate subtilitățile.

„O, să fie departe oare clipa fericită, continuă el să viseze cuprins de o emoție febrilă, cînd voi avea dreptul să-ți împărtășesc numai ție și cunoștințele, și grijile, și dragostea mea ?“

Pavel era convins că, de îndată ce va absolvi universitatea, se va căsători neapărat cu Mary !

XVIII

A DOUA LOVITURĂ

În drum spre Moscova, Pavel poposi în centrul gubernial și, bineînțeles, trecu mai întîi pe la Krestovnikovi. După ce luară masa împreună, tăifăsuind ca niște oameni lipsiți de griji, se gîndi să-l viziteze și pe Drozdenko, de la care voia să-și ia rămas bun. Îl găsi pe Nikolai Silîci la masă, într-un halat zdrențuit și decolorat, cu pipa în mînă ; îi ținea de urît o gustare săracăcioasă și niște vodcă, din care se aghezmuise deja cu temei.

— A, pan Prudius ! exclamă el nu fără satisfacție, însoțindu-și spusele cu binecunoscutu-i rînjet strîmb.

Pavel se înclină cu oarecare emfază.

— Pe ce cărări te mai poartă ursita ? urmă Drozdenko.

— La Moscova, la universitate, răspunse Pavel.

— A !... comentă Nikolai Silîci prelung, pe un ton destul de straniu.

— Nici nu vă închipuiți cît mi-e de ciudă, continuă Pavel, că trebuie să mai întîrzii o zi pe aici. Universitatea ca universitatea, dar ard de nerăbdare să văd Moscova.

— Și ce crezi, mă rog, că vei găsi acolo, lăsînd la o parte puzderia de biserici ? întrebă Nikolai Silîci cu glas vădit batjocoritor.

— Întreaga noastră istorie, cu zilele ei de glorie şi amărăciune, s-a consumat mai cu seamă la Moscova, între zidurile Kremlinului.

— Şi cum s-a ajuns Moscova asta a voastră ? urmă Nikolai Silîci privindu-l drept în ochi.

— A ajuns ce este, răspunse Pavel strîngînd din umeri, pentru că principatul moscovit le-a biruit pe celelalte.

— Şi cum crezi că le-a biruit ? urmă Drozdenko pe un ton de interogatoriu.

— Prin înţelepciunea şi tactul cnejilor săi.

— Tact zici ? Dar ia spune, băieţaş, cine s-a zbătut mai abitir decît ei, bătucind pămîntul cu fruntea la Hoarda de Aur şi copleşindu-i pe năvălitori cu daruri ?... Dă-i cu linguşeala, înhaţă un strop de milă tătărască şi-apoi hai acasă şi sugrumă-ţi aproapele ! Cu aşa tact m-aş fi învrednicit şi eu să fiu ctitor al Rusiei unite !

— Nu poţi explica totul prin asta, obiectă Pavel, numai din mîrşăvie nu se naşte Istoria ; cauza trebuie căutată mai degrabă în înseşi virtuţile neamului din preajma Moscovei şi a Volgăi.

— Aş ! izbucni Nikolai Silîci şi urmă întărîtat : neamul de oameni cinstiţi s-a strămutat de subt ctitorii voştri de ţară în Ucraina, iar altele, sub semn de schismă, s-au ascuns taman în Siberia de dragi ce le erau ţarii voştri preacucernici.

— Ca rus ce sînt, Nikolai Silîci, îl înfruntă Pavel, nu pot privi în această lumină principatul moscovit, ziditorul statului meu.

— La urma urmei priveşte-l cum pofteşti, cine te-mpiedică ? Ploconeşte-te-n faţa domnilor directori şi inspectori care erau gata-gata să te zboare din gimnaziu ; că erau de neam muscal cu toţii.

Văzînd că — în parte din pricina vreunei amărăciuni ce-i apăsa sufletul, în parte datorită băuturii — Nikolai Silîci se burzuluise din cale afară, Pavel găsi că e mai bine să nu-l zădărască.

— Şi la ce facultate vrei să intri ? întrebă Drozdenko posomorît, după un răstimp de tăcere.

— La Matematici, probabil, răspunse Pavel.

Nikolai Silîci rînji.

— Da ? Şi ca ce chilipir, mă rog ? Ca să te azvîrle dascăl pe cine ştie ce coclauri, să te ţină acolo vreo douăzeci şi cinci de ani cu un blid de linte şi apoi să-ţi dea cu piciorul ? Vei fi ştiind mătăluţă tabla înmulţirii, dar uite că noi trimitem în locul tău unul nou, tînăr şi care habar n-are de tabla aia !

Soartă ce-l aştepta pe Nikolai Silîci însuşi, fireşte, nu pentru că n-ar fi avut cunoştinţele trebuincioase, ci din pricina caracterului său îndărătnic şi recalcitrant.

— Cît despre statul vostru rusesc, îşi reluă el diatriba aproape scrîşnind din dinţi, ştiu eu ce-ar merita. Să-i pui foc, ba să-ţi faci rost şi de nişte foale, ca să se aleagă numai scrumul !

De atîta ură, lui Pavel i se făcu greaţă. Era în clipele acelea mult prea fericit — viitorul i se înfăţişa în culori prea luminoase şi prea plăcute — ca să se lase impresionat de îndîrjirea şi văicăreala lui Drozdenko ; aşa că, mai mult din politeţe, zăbovi încă vreo jumătate de oră, apoi se ridică să-şi ia rămas bun.

— Ei, cu bine, băiete ! spuse Drozdenko, ridicîndu-se la rîndu-i. Se sărutară. Nikolai Silîci sesizase, bag seamă, că Pavel era departe de a-i simpatiza ideile şi de aceea schimbă numaidecît tonul. Salutări Kremlinului tău, încheie el, şi nu uita că fiecare pietricică dintr-însul a ajuns acolo prin milă tătărască, în vreme ce ucrainienii s-au bătut cu vrăjmaşul vărsîndu-şi sîngele...

— O să-mi fac o părere cînd oi şti ceva mai multă istorie, rosti Pavel sec şi ieşi. Dar cum să omoare ceasurile ce mai rămăseseră pînă la căderea nopţii ? Îi veni în gînd să treacă pe la casa lui Esper Ivanîci, ca să revadă locurile unde petrecuse, fericit şi fără griji, aproape un an de zile, şi să afle dacă nu sînt niscai veşti de la Implevi.

Casa, ca şi întreg decorul înconjurător, păreau absolut neschimbate : porţile erau, întocmai ca odinioară, deschise, geamurile de la verandă la fel, ba la fereastra salonului lui Pavel i se păru că zăreşte un sac de voiaj. „Ce minune ! Te pomeneşti că s-or fi întors de la Moscova !“ se gîndi el apropiindu-se de casă. Chiar la intrare îl întîmpină lacheul lui Esper Ivanîci, Silanti, lăsat pe lîngă casă în chip de paznic. Bătrînul se repezise înainte-i cu o grabă sus-

pectă, trîntise ușa după sine, ba o și baricadase cu propria-i persoană. Se vedea cît de colo că e zăpăcit de-a binelea.

— Ceva vești de la Esper Ivanîci ? întrebă Pavel, care nu-și putea ascunde uimirea.

— Nimic, răspunse Silanti fără a se clinti din prag.

— Dă-mi drumul înăuntru ; vreau să văd odaia lui Mary.

— Vai de mine, nu se poate ! îl refuză speriat bătrînul.

— Adică de ce nu ? insistă Pavel.

— Nu se poate, repetă Silanti. Numai o clipă, dacă nu vi-i cu supărare, adăugă el și, parcă neștiind el însuși ce face, deschise ușa, se furișă înăuntru, o încuie cu zgomot, după care porni în fugă pe coridor.

Uimit din cale-afară, Pavel nu mai știa ce să creadă. În sfîrșit, Silanti se întoarse. De data asta deschise ușa fără a da semne de fîstîceală, mai degrabă cu un aer complice. Chipul lui respira ușurare.

— Poftiți, intrați, e voie ! — spuse el.

Pavel păși în antreu.

— Vă poftesc la dumnealor, în odaia Mariei Nikolaevna, a adăugat bătrînul.

— Cine anume mă poftește ? întrebă Pavel pe un ton din care răzbătea de-acum iritarea.

— Doamna Fateeva, răspunse bătrînul aproape în șoaptă, cu o anume șiretenie în glas.

— Dar cum se face că-i aici ? întrebă Pavel pășind în urma lui Silanti pe coridor.

— Uite-așa, a venit..., răspunse bătrînul în doi peri.

În odaia lui Mary Pavel o zări într-adevăr pe *m-me* Fateeva. Slăbise atît de mult și lacrimile lăsaseră pe chipul ei urme atît de vizibile, încît Pavel rămase pentru cîteva clipe țintuit în prag.

— Nu te așteptai să mă vezi, nu-i așa ? spuse ea apropiindu-se de Pavel cu mîna întinsă și străduindu-se să încropească un zîmbet.

— Într-adevăr, nici prin cap nu-mi trecea... Cum de... Sînteți de mult aici ? întrebă Pavel fîstîcit și bucuros totodată.

— O să-ți povestesc totul de-a fir-a-păr. Poți pleca, Silanti, adăugă ea pentru bătrîn, care-l urmase pe Pavel în încăpere.

— Porunciţi să nu mai primim pe nimeni ? întrebă acesta plecîndu-şi capul după moda zilei.

— Întocmai, încuviinţă Fateeva.

Bătrînul se înclină şi ieşi.

— Un cerber, nu alta ! N-a vrut să-mi dea drumul în ruptul capului, spuse Pavel.

— Ce-i drept, mi-e foarte devotat ; mă petrecea de obicei acasă cînd plecam de la Implevi ; pesemne pentru că nu uitam niciodată să-i dau cîte un gologan drept răsplată, îmi poartă o dragoste de-a dreptul fanatică, aşa că sînt aici mai în siguranţă decît în orice hotel, îi explică *m-me* Fateeva, dar era limpede că se gîndeşte la cu totul altceva.

— Şi pentru ce atîta taină ? întrebă Pavel, care tot nu izbutise să priceapă ce sens aveau toate astea.

— Aşa trebuie, răspunse *m-me* Fateeva, oftînd din adîncul pieptului.

Se priviră o vreme drept în ochi.

— Dar soţul dumneavoastră unde-i ? rupse el în cele din urmă tăcerea.

M-me Fateeva tresări ca străbătută de un fior.

— Nu ştiu... răspunse femeia cu glasul acela surd, atît de al ei. Nu ne mai vedem, ne-am despărţit, îl lămuri ea după un nou răstimp de tăcere.

— Asta-i bună ! făcu Pavel, neştiind dacă să se bucure sau nu.

M-me Fateeva tăcea.

— Ce-a fost, la o adică, între dumneavoastră ? o ţinu Pavel înainte cu întrebările.

— Fireşte, faptul că am îndrăgit un alt bărbat, răspunse *m-me* Fateeva.

— Un alt... ? Ochii lui Pavel se ridicară, veseli, spre chipul ei.

— Da, răspunse Fateeva ruşinîndu-se parcă şi ferindu-şi privirile. Cred că mi-eşti prieten, nu-i aşa ? adăugă ea ridicîndu-se şi întinzîndu-i mîna.

— N-aveţi altul mai sincer ! declară Pavel strîngîndu-i mîna cu patimă.

— Atunci am să ţi-l prezint chiar acum ! spuse ea roşind uşor şi trecu în odaia alăturată.

Pavel nu-şi mai revenea din uimire.

— *Venez*[1] *!* răsună de dincolo glasul oarecum poruncitor al Fateevei.

— *Pourquoi ?*[2] întrebă un glas bărbătesc.

— *Venez donc !*[3] repetă Fateeva pe un ton şi mai imperativ. Peste cîteva clipe intră însoţită de un bărbat destul de arătos, dar trecut de patruzeci, al cărui chip fusese cîndva frumos, pesemne, dar acum era vlăguit şi veşted. Purta un costum civil elegant, o cruciuliţă militară la butonieră şi părea că se străduieşte să facă haz de necaz.

— *Monsieur Postin,* iar acesta e prietenul meu, *monsieur Paul,* turui *m-me* Fateeva fără să-i privească, după care se retrase lîngă fereastră.

M-r Postin şi *m-r* Paul se treziră faţă-n faţă, într-o postură nu tocmai agreabilă. Schimbaseră plecăciunile de rigoare, dar era limpede că se căznesc zadarnic să găsească un subiect de discuţie. În fine, *m-r* Postin, care primise, pesemne, poruncă să se arate deferent cu Pavel, îl invită printr-un gest să se aşeze, ceea ce făcu el însuşi. Dar dialogul nu se lega nicicum.

— Postin, începu în sfîrşit Fateeva oarecum sumbru, cu privirile pironite-n podea, spune-i lui Paul istoria rupturii dintre mine şi soţul meu... Mie mi-e greu să vorbesc despre asta...

— Nu văd de ce aş face-o tocmai eu ? ! spuse Postin cu vădită nemulţumire.

— Pentru că ai văzut şi ai auzit totul, răspunse Fateeva cu reproş în glas.

Postin strînse din umeri. Nu părea deloc hotărît să vorbească.

— Şi te rog cît mai deschis cu putinţă ; vreau ca Paul să ştie totul, adăugă *m-me* Fateeva.

Postin zîmbi din nou, dar era vădit că nu ştia cum să înceapă.

— *Monsieur* Fateev avea, după cîte am auzit, un caracter imposibil, interveni în discuţie Pavel, pentru a veni cît de cît în ajutorul interlocutorului său.

— De fapt, totul se rezumă la gelozie, începu Postin cu acelaşi zîmbet forţat, străduindu-se vădit să imprime

[1] Vino ! (fr.).
[2] Pentru ce ? (fr.).
[3] Vino odată ! (fr.).

întregii discuții un ton dezinvolt. Cînd Kleopatra Petrovna s-a mutat la țară, s-a întîmplat că eram și eu la moșie și, ca vecin, am vizitat-o, firește. Era atît de bolnavă și-i era atît de urît singură...

Pavel își întoarse fără să vrea privirile spre Fateeva, dar aceasta își scosese jumătatea de sus a trupului pe fereastră.

— De ce nu-i spui că înainte de asta soțul meu insista mereu să fiu amabilă cu tine ? spuse ea fără să-și întoarcă privirile spre odaie ; îndeobște, tonul și gesturile ei trădau o anume iritare.

— Da, asta a fost dorința lui întotdeauna, rosti Postin cu un fel de uimire. Și cînd colo, începu el să istorisească într-o manieră de-acum mult prea căutată, cînd a venit domnul Fateev însuși la țară și, tot pentru o afacere de-a dînsului, am ajuns tustrei — eu, el și Kleopatra Petrovna — în centrul de județ, închipuiți-vă ! În prezența cîtorva funcționari de-acolo, grizat, cum era de obicei după masă, se repede nitam-nisam la Kleopatra Petrovna cu pumnalul.

— Nu se poate ! exclamă Pavel.

— Întocmai cum vă spun ; am apărat-o, firește ; m-am ales chiar cu o ușoară rană la braț, urmă Postin cu aceeași coerență studiată.

Pavel își întoarse din nou privirile spre Fateeva. Rămăsese la fereastră, în aceeași poziție.

— Eu, ca și funcționarii de care vă vorbeam, continuă Postin, am căutat să-l lămurim că întrece măsura și că statutul de soț nu-l va scuti de rigorile legii. În fine, probabil ca să mușamalizeze într-un fel lucrurile, i-a oferit Kleopatrei Petrovna o poliță, dar apoi, proferînd noi amenințări, a început să i-o pretindă îndărăt... Ce mai era de făcut cu un astfel de om ? I-am pus Kleopatrei Petrovna la dispoziție caleașca și caii mei, ca să se refugieze aici.

Pavel se abținu de la orice comentarii. Oricît de puțină experiență de viață ar fi avut, povestea cu polița îi lăsase o impresie neplăcută. În ce-l privește pe Postin, acesta i se părea de-a dreptul respingător : nu vedea în el decît un individ desuet și stors, incapabil să se ridice deasupra laturii practice a lucrurilor. Ce va fi găsit la el *m-me* Fateeva îi era peste putință să priceapă. La rîndu-i, aceasta

păru că sesizase impresia cu totul defavorabilă pe care alesul inimii sale o făcuse asupra lui Pavel şi voia pesemne să discute cu el despre asta, căci îl expedie pe Postin fără vreo pricină cît de cît îndreptăţită.

— Mîine aş vrea să plec, îi declară ea pe un ton nici măcar binevoitor.

— Mîine ? repetă Postin întrebarea.

— Întocmai. Aşa că fii bun şi pregăteşte caii.

— Dacă pleci mîine, atunci într-adevăr trebuie pregătiţi de îndată, spuse el şi ieşi, nu înainte de a schimba plecăciunile de rigoare cu Pavel şi de a o gratifica pe Fateeva cu un surîs umil.

Pavel şi Fateeva tăcură o vreme.

— Cum ţi-a plăcut domnul ? întrebă ea în sfîrşit.

— E drăguţ, mai ales dacă vă place, răspunse Pavel cu privirile pironite-n pămînt.

M-me Fateeva nu insistă.

Era rîndul lui Pavel să reînnoade conversaţia.

— Şi acum, încotro ?

— Pînă una, alta la Petersburg, răspunse Fateeva pe un ton sumbru. Într-un adînc de bulboană mi-ar fi locul, şi cu cît mai repede cu atît mai bine !... adăugă ea.

Pavel îi căută privirea. „O femeie îndrăgostită nu vorbeşte aşa !" observă el pentru sine.

— Ceea ce mă nelinişteşte mai mult acum, mărturisi Fateeva reluîndu-şi pe neaşteptate confesiunea, e gîndul că liota de mătuşi şi cumetriţe o să-nceapă să ţipe în dreapta şi-n stînga că de ce am acceptat poliţa de la soţul meu şi, vezi bine, refuz să i-o restitui. Adevărul e că n-o am. E la Postin şi Postin nu vrea să mi-o dea.

— De ce la Postin şi mai cu seamă de ce nu v-o dă ? întrebă Pavel fără s-o privească.

În glasul lui se strecurase o notă aspră.

— Zice că dacă aş păstra-o eu, na-ş rezista să n-o restitui şi că e o creanţă indispensabilă pentru liniştea întregii mele vieţi viitoare.

— Şi prin ce anume, mă rog, e atît de indispensabilă pentru liniştea întregii dumneavoastră vieţi viitoare ?

— Într-un fel, l-ar mai ţine pe soţul meu la respect.

— Bine, dar, după cîte am înţeles, nu mai trăiţi împreună.

— Aşa e, numai că în orice clipă mă poate readuce lîngă sine prin lege.

Pavel căzu pe gînduri ; cine l-ar fi urmărit în episodul care urmează ar fi zis că-i un bărbat în toată legea.

— De fapt, tocmai în legătură cu asta aş fi vrut să mă sfătuiesc cu dumneata, prietene : ce crezi : am sau nu dreptul să uzez de această poliţă ?

Pavel îşi desfăcu dilematic braţele şi începu nu fără oarecare emfază :

— După mine, aveţi şi n-aveţi : nu — pentru că soţul dumneavoastră nu doreşte să vă lase această poliţă şi da — pentru că v-a distrus viaţa ; e dator, aşadar, să-şi răscumpere vina, şi nu numai în bani ; ar trebui să vă ofere chiar şi viaţa, dacă i-aţi pretinde-o !...

— Ei asta-i ! Cine crezi că o să judece lucrurile astfel ? Lumea nu ştie nimic din tot ce s-a-ntîmplat şi nici nu vrea să ştie ! Nu uita că sînt cu desăvîrşire singură aici. Cine să mă sfătuiască ? Cine să mă apere ? spuse *m-me* Fateeva, izbucnind în lacrimi amare.

Pavel resimţi mila pentru femeia de alături pînă-n adîncul sufletului.

— Ce vă pasă dumneavoastră de lume !... clamă el, străduindu-se să fie cît mai convingător cu putinţă. N-are decît să creadă ce-i place ! Dar Mary, bunăoară, e la curent, sper, cu toată povestea asta tristă, adăugă el ; de mult căuta un prilej ca să aducă vorba de nepreţuita-i comoară.

— Aşa se pare, admise Fateeva pe un ton destul de rece. Am auzit, cel puţin, că soţul meu le-ar fi scris totul, ei şi lui Esper Ivanîci. De, ca între rude... Dar cred că-l simpatizează mai degrabă pe el.

— Mary ? se miră Pavel.

— Da, confirmă Fateeva. În chestiuni de genul ăsta e nemaipomenit de puritană, mai cu seamă cînd e vorba de alţii.

— Şi cînd e vorba de ea — nu ? întrebă Pavel. Sesizase că; din cine ştie ce motiv, Fateeva era foarte supărată pe Mary.

— O, cînd e vorba de ea însăşi, nu ! De s-ar fi dezminţit măcar în ce te priveşte... Căci nu ţi-e indiferentă, nu-i aşa ?

— Mie ? făcu Pavel roşind.

— Da, dumitale !... Nu ţi-e deloc indiferentă, nu-i aşa ?

— Se prea poate, recunoscu Pavel zîmbind : întrebarea îl bucurase nespus.

— După mine, vorbi Fateeva trist şi grav totodată, cu dumneata Mary s-a purtat foarte urît ; dacă şi-a dat seama ce simţăminte nutreşti pentru ea, de ce nu ţi-a spus că iubeşte pe altul ?

— Mary iubeşte pe altul ?... Pe cine ? întrebă Pavel cu glas surd, lacom parcă de durere.

— Ei, un domn de pe-acolo. Nunta e fixată, probabil, pe curînd.

În craniul lui Pavel ceva plesni cu zgomot.

— Cum se poate ? !... Doar v-am întrebat chiar pe dumneavoastră dacă Mary n-are pe cineva la Moscova şi mi-aţi spus limpede că nu ! aproape că strigă Pavel cu reproş în glas.

— Prietene ! vibră Fateeva. În clipa aceea mi-a fost cu neputinţă să-ţi spun. Mary m-a implorat, m-a pus să jur că n-o să-mi scape nici măcar o aluzie. Nu voia, după cum mi-a mărturisit ea însăşi, să te amărască. „Important e acum, zicea, să înveţe cît mai bine !".

— Tot e ceva, spuse Pavel cu un zîmbet trist. Cel puţin am fost înşelat în scopuri nobile. Ce hram poartă viitorul ei soţ — e ofiţer, husar, general ?

— Colonel de artilerie ; un om foarte bine, se spune ; povestea e veche ; logodna se lungeşte de vreo trei ani...

— Cine le-a stat atîta amar de vreme în cale ?

— Mary însăşi, fireşte... Nu ştiu, e cam nehotărîtă ; o fi pudoarea la mijloc : îmi imaginez ce greu i-a venit să-şi recunoască simţămintele chiar faţă de sine însăşi. După mine, dacă ai îndrăgi un om — nu logodnic fie, ci ţinta unei aşa-zise „iubiri nelegiuite" — n-are sens să te ascunzi, că tot nu-ţi merge.

— Şi o iubeşte mult ? îngînă Pavel.

Prin toate aceste întrebări parcă ar fi vrut să se sfîşie, să se tortureze şi mai cumplit, cu toate că vacarmul dinlăuntrul lui nu încetase o clipă.

— Tot ce se poate. Cel puţin în ultima scrisoare pe care mi-a scris-o nu-l scoate din „bunul şi nepreţuitul meu".

— Aşadar *„bunul şi nepreţuitul"* ! repetă Pavel cu privirile rătăcite undeva într-o parte.

M-me Fateeva realiză, pare-se, în sfîrşit, ce îngrozitoare lovitură îi dăduse lui Pavel prin aceste dezvăluiri.

— Mergi la Moscova... O să-i vizitezi totuşi pe Esper Ivanîci şi pe tinerii însurăţei după nuntă ? întrebă ea privindu-l compătimitor.

— Fireşte !... În fond, ce drept am să mă supăr pe ei ? Cazul e cît se poate de banal şi mai mult ca sigur nu-i singura iubire nefericită care mă aşteaptă în viaţă.

Se străduia din răsputeri să pară că ia lucrurile în zeflemea. Îi era ruşine faţă de Fateeva, de hohotele de plîns care erau gata-gata să-i spargă pieptul.

— Ei bine, cum şi eu plec mîine, a venit timpul să mă îngrijesc la rîndu-mi de cai !... spuse el ridicîndu-se şi întinzîndu-i mîna Fateevei.

— Poate că o să vin la Moscova şi sînt sigură că o să am mare, foarte mare nevoie să mă sfătuiesc cu dumneata ! rosti ea cu subînţeles.

— Oricînd la dispoziţia dumneavoastră, spuse Pavel şi se grăbi să plece. Lumea lui lăuntrică se prăvălea în vaier. Pete verzi îi jucau pe dinaintea ochilor ; picioarele aproape că nu-l mai ascultau. Ajuns acasă, în aceeaşi odaie din apartamentele Alexandrei Grigorievna, se trînti pe pat şi zăcu acolo pînă dimineaţa, cu ochii deschişi, ocolit de somn, pustiu de gînduri şi de simţăminte.

Puterea dragostei nu depinde nici de reciprocitate, nici de virtuţile celui spre care se îndreaptă ; totul stă în valenţele propriului nostru suflet, în capacitatea lui de a vibra intens. Aproape nimic nu încurajase flacăra ce izbucnise în inima eroului meu pentru Mary ; şi totuşi, vestea despre dragostea ei pentru altul îl ţintui şi a doua zi la pat. Pe Vanka îl cuprinse o spaimă cumplită. Îngăduindu-i să-i însoţească feciorul la Moscova, colonelul îl avertizase că-l jupoaie dacă, ferească Dumnezeu, i se întîmplă ceva lui Pavel Mihailovici. Paralizat de groază, argatul vărsa lacrimi amare. Noroc de Simonov, care nu se pierdu cu firea : alergă numaidecît după doctor şi, pe proprii lui bănişori, trimise un om să-l înştiinţeze pe colonel. Medicul declară că Pavel are aprindere de nervi şi

Simonov îi puse cu propria lui mînă prişniţe, îl fricţiona cu oţet şi vin, dondănindu-şi fără încetare nevasta, care se străduia să-l ajute şi care află că-i o moaflă şi-o prostănacă fără carte. Grija bravului soldat pentru Pavel se explica, pare-se, nu atît prin zelul de a-l sluji, cît prin deprinderea lui de a urmări în tot ce făcea perfecţiunea !... Colonelul apăru în sfîrşit, după ce scosese sufletul din caii de poştă. Văzîndu-şi feciorul într-o asemenea stare, căzu pradă unei disperări fără margini.

— Ei poftim ! Universitate i-a trebuit ! Şi dacă nu i-aş fi spus ! repeta el într-una şi tuturor.

O vreme Pavel nici nu-şi recunoscu tatăl, dar cînd se mai înzdrăveni, colonelul îi repetă şi lui acelaşi lucru.

— Nu ţi-am spus ? Uite unde te-a adus universitatea ! Dă-o-ncolo şi mergi frumuşel la Demidovskoe !

Încrîncenat, Pavel se lovi cu pumnul în piept.

— Ascultă-mă, începu el cu iritare în glas, am pierdut totul ! Totul, înţelegi ? Măcar ştiinţa nu mi-o lua !

Colonelul nu putea înţelege în ruptul capului ce pierdere atît de cumplită putuse încerca fecioru-său.

Spectrul morţii, de care fusese atît de aproape, trezi din nou în Pavel simţămîntul religios. În pat, spre bucuria colonelului, se ruga tot timpul şi citea evanghelia.

— Aşa, roagă-te ! Rugăciunea tămăduieşte mai bine ca orice doctor !... spunea Mihail Polikarpîci, care nu contenea cît era ziulica de lungă să vorbească despre fiul său cu Simonov.

— Leit maică-sa, frăţioare : că şi ea, fie iertată, era ageră la minte, dar tot aşa, din cale afară de simţitoare şi sperioasă. Cînd era Pavluşa mic şi s-a îmbolnăvit, întocmai ca acum, ce crezi că-i dă prin minte : „Ca să-mi izbăvesc băiatul, zice, mă duc desculţă, pe jos, pînă la mînăstirea Sfîntului Ghenadi !...“ S-a dus, şi-a zdruncinat sănătatea şi s-a prăpădit fără vreme. Are Dumnezeu nevoie de aşa ceva ? !...

— Oamenii munciţi de griji, înălţimea voastră, sînt întotdeauna mai şubrezi decît cei care trăiesc fără păs, observă Simonov.

— Aşa-i, frăţioare, numai că în toate trebuie să existe o măsură ; şi eu am o groază de necazuri, dar lor — ăstuia

şi lui răposata maică-sa — dacă le intră ceva-n cap zici că-i bate careva cu vergile.

— Acum, înălţimea voastră, Pavel Mihailîci e încă tare fraged. Cu ajutorul lui Dumnezeu o să se mai împlinească, o să prindă rădăcini ; mai rar aşa boier chipeş şi bun la suflet ! spuse Simonov.

— Ce-i drept, are inimă bună, întări colonelul cu satisfacţie.

Cînd fecioru-său îi declară încă o dată şi definitiv că pleacă la Moscova, colonelul îi vorbi cu un glas în care se putea ghici implorarea :

— Măcar lasă-mă să te însoţesc pînă acolo !

— Pentru nimic în lume ! i-o reteză Pavel pe acelaşi ton iritat. Nu vreau să te stînjenesc în nici un chip.

— Păi aşa o să fie şi mai rău : am să-ndur toate chinurile gîndindu-mă că ai pornit singur la asemenea drum!

— Chinurile mele ar fi şi mai crunte dacă ai veni cu mine, spuse Pavel. Ştiu cîte treburi te aşteaptă în sat.

De fapt, Pavel nu dorea ca taică-său să-l însoţească, pentru că toţi oamenii cît de cît apropiaţi îi deveniseră nesuferiţi şi voia ca nimeni, în afara nătărăului de Vanka, să nu fie martor la suferinţele lui.

Colonelul, care în ultima vreme încerca un fel de teamă faţă de fecioru-său, se mărgini să clatine amărît din cap şi să ofteze ; iar cînd, în sfîrşit, îşi petrecu fiul, care era departe de a se fi înzdrăvenit, spre Moscova, amărăciunea lui nu mai cunoscu margini : i se părea că l-a pierdut pe veci, că băiatul lui murise şi-l ura !... Chipul mutilat al soldatului îi răsărea necontenit înaintea ochilor.

— Da, ştiu, ca să te răzbune pe tine îmi trimite Dumnezeu toate încercările astea ! spunea el, salutînd vedenia aceea ca pe un vechi prieten, printr-un semn cu capul...

PARTEA A DOUA

I

MAKAR GRIGORIEV

Moscova se topea în zăpuşeala unei zile toride de iulie. Într-o odăiţă cotropită de funingine, cu geamul larg deschis, pe un divan de piele jerpelit, zăcea, istovit de boală şi de drum, cu trupul supt, ca de mort, Pavel. Într-un colţ al încăperii se vedea o măsuţă cu icoane înnegrite de vreme, într-altul un scrin, iar pe scrin o garafă goală, opacă de-acum, un păhărel, al cărui picior rupt fusese înfipt într-un dop de plută, două-trei pahare mari şi cîteva căni. Cu toate că nu era cine ştie ce pretenţios, Pavel se străduia să nici nu privească într-acolo, atît de murdare erau lucrurile acelea. Pe pervazul ferestrei rămăsese o călimară plesnită, din care se ieţea pana, uscată şi tocită. Cîteva dintre vergelele abacului de alături erau îndoite în jos. Pesemne, socotind la el, stăpînul casei binevoia din cînd în cînd să se înfurie şi-i ardea cîte un pumn. Pe peretele din faţa divanului, atîrna o oglindă pătată de muşte, în care Pavel îşi zărea chipul, fioros, strîmbat într-o parte. Lîngă oglindă — o mîzgălitură cu pretenţii de tablou : „Gerul rusesc şi neamţul", care înfăţişa un individ în frac, pocit din cale-afară şi cu un nas enorm, asupra căruia se năpustea cu măciuca un mujic rus în scurtă îmblănită. În partea de jos scria : *„Neamţule, păzeşte-ţi nasul, gerul nostru ţi-i nănaşul !"*

Odaia aparţinea lui Makar Grigoriev Sinkin, misitul moscovit la care, aşa cum ştim, Mihail Polikarpîci îşi trimisese feciorul... Vanka sosise şi el la Moscova, odată cu Pavel, şi acum sforăia în atelier, unde-l expediase Makar Grigoriev, pe un morman de rogoz care servea la etanşeizarea butoaielor. Rogozul îi umpluse mutra de zgîrieturi.

dar el continua să doarmă ; de plăcerea somnului îi apăruse chiar un firişor de salivă în colţul gurii : cele trei sute de verste străbătute pe caprele trăsurilor de poştă îl vlăguiseră. În chip de bun venit, Makar Grigoriev îl privise batjocoritor şi, arătîndu-i ca unui cîine locul acela de pe rogoz, mormăise : „Întinde-te uite colea ; pentru tine nici că se află culcuş mai acătării".

În clipa de faţă, Makar Grigoriev, un bărbat trecut de şaizeci de ani, cu mîinile umflate, gras, îmbrăcat numai în rubaşcă şi nişte pantaloni de catifea reiată, zăbovea fără prea mare tragere de inimă în faţa tînărului boier.

— Nevastă-ta l-a încredinţat pe taică-meu că pot rămîne la tine, îl încunoştiinţă Pavel, care se zbătea încă, pesemne, în ghearele suferinţei lui.

— O toantă şi o bestie ! comentă Makar Grigoriev înciudat. De cînd i-am făgăduit să-i pun limba pe butuc şi să i-o tai frumuşel cu securea, ca să nu mai crăuăie atîta...

Convorbirea lîncezi pentru o vreme.

— Iar tăicuţul dumitale aşijderea, urmă el la fel de supărat : „Primeşte-mi feciorul" ! De parcă aş avea nu ştiu cîte apartamente la Moscova !...

Ultimele cuvinte i se părură lui Pavel întrucîtva jignitoare.

— Nu-ţi pretind nici un fel de apartament, i-o reteză el, arată-mi numai unde-mi pot găsi cît mai repede o locuinţă.

Makar Grigoriev cedă numaidecît.

— Apăi dumneavoastră sînteţi om cu carte, începu el pe un ton mult mai blînd, în care rămăsese doar o umbră de ironie. Dacă vă preumblaţi puţin pe ulişe, o să vedeţi prin geamuri o mulţime de anunţuri ; ori intraţi într-un local şi cereţi gazeta : şi acolo sînt cîte vreţi. Nu mi-e de odăiţa asta, dar, oricum, nu se poate ! Ştiţi cum e : mai vin cîteodată cherchelit şi nu se cade ca dumneavoastră să vedeţi aşa ceva.

— Stai jos, te rog, spuse Pavel, care băgase în sfîrşit de seamă că Makar Grigoriev îşi muta tot mai des greutatea de pe un picior pe celălalt.

— Păi să şed, dacă ziceţi, se învoi acesta şi se aşeză numaidecît. Am îmbătrînit, ce mai ! Uite-aşa păţeşti cîte-

odată și umblînd prin lume după marfă : ajungi, stai ce stai și te așezi pe unde poți, că te dor ciolanele : „Nu-i boierul, cică, mai așteaptă ; destul am stat și noi în picioare dinaintea voastră !"...

— Spune-mi, ai fost cumva pe la Esper Ivanovici Implev ? E suferind și a venit aici să se trateze, îi explică Pavel.

— Nu, n-am fost !... Cînd stătea la țară, la Novoselki, mai treceam pe la dînsul ; numai cărți cîte am trimis acolo la porunca dumnealui ! Odată boier, Esper Ivanîci ! Numai că, uite, a trăit o viață întreagă cu chelăreasa, de parcă i-ar fi fost nevastă.

— Păi dacă a iubit-o ! declară Pavel cu tristețe în glas.

— A iubit-o !... Prostii ! Parcă un boier ar putea iubi o fată de mujic, o prăpădită de jupîneasă acolo...

— La o adică de ce să nu poată ?

— Pentru că-s toante și netrebnice, d-aia !... Fiecare se cuvine să-și taie copăcel pe măsură.

— Anna Gavrilovna nu-i nici pe departe toantă și cu atît mai puțin netrebnică, ripostă Pavel, uimit de duritatea bătrînului. Tu, bunăoară, n-ai iubit niciodată ? adăugă el cu un zîmbet abia ghicit.

— Eu ?... Nu !... răspunse Makar Grigoriev cît se poate de serios. Dintotdeauna mi-au fost nesuferite... Le-am dat banii și basta — marș ! Să nici nu mai aud de ele.

— Dar fata lui Esper Ivanîci s-a măritat au ba ? întrebă Pavel cu aerul că o face doar așa, de dragul de a sta la taifas.

— Bag seamă, da, răspunse Makar. Într-o zi a picat pe-aici Kucerenko ăla al lor ; altul care mă socoate neam și-și închipuie că o să mă topesc de bucurie, nu alta : măiculiță doamne, ce oaspete drag s-a milostivit să-mi treacă pragul, ia să-l cinstim noi cum se cuvine ! Aș! Am poruncit să-i aducă afară, în curte, un nenorocit de ceai, i-am dat și un gologan acolo și i-am spus : nu mă mai călca, frățioare, că nu-i nici o scofală". El parcă bălmăjea ceva că, cică, a fost nuntă...

— A fost ?...

— A fost, repetă Makar Grigoriev și apoi, observînd că osteneala și paloarea de pe chipul lui Pavel se accentua-

seră parcă, adăugă : Doamne, că neghiob mai sînt ; să vă aduc ceva de-ale gurii şi nişte ceai.

— Da, porunceşte să-mi aducă ceva, orice, din ce aveţi gătit spuse Pavel.

— Cum asta : din ce avem gătit ? O ciorbă prăpădită, acolo ! obiectă Makar Grigoriev. Se ridică şi, întredeschizînd uşa spre tindă, strigă : Ei, Ogurţov !

Ca răspuns la această chemare în odaie intră sprinten un flăcău de vreo douăzeci şi cinci de ani, numai în cămaşă, cu părul prins într-o cureluşă şi purtînd nişte cizme scîlciate, ai căror carîmbi se bălăbăneau încoace şi încolo.

— Să ne trăiţi, Pavel Mihailovici, conaşule ! spuse el cu chip vesel şi plin de bunătate, apropiindu-se de mîna lui Pavel.

— Lasă, nu trebuie, îl opri acesta neîntinzîndu-i mîna şi sărutîndu-l pe obraz ; recunoscuse în el un prieten din copilărie, pe Efimka, băiatul din satul vecin, care, duminicile, cînd se jucau de-a caii, era un trăpaş fără pereche.

— Ia te uită ce mare te-ai făcut ! spuse Pavel.

— Da, conaşule. Şi dumneavoastră v-aţi făcut un domnişor în toată legea, constată Efim cu aceeaşi veselie pe chip.

— Asta nu-i pricină ca să te umfli în pene : şi plopul de pe marginea şanţului creşte ! îl întrerupse Makar Grigoriev. Uite ce-i, urmă el cu glas poruncitor de-acum, repede-te pînă la birtul lui Pecikin, de pe Moskovskaia, m-auzi ? Ia douăzeci şi cinci de ruble — Makar Grigoriev scoase plin de importanţă din buzunarul jiletcii o bancnotă şi i-o înmînă lui Ogurţov — adă nişte ciorbă de cegă, purcel cu hrean, cea mai bună bucată pe care o au, o friptură, din care găseşti, şi o sticlă cu vin spumos de Don !... Cumpără şi ceva dulce, du-te la prăvălia lui Egorov şi spune-i să-ţi dea pentru mine cele mai prima fructe de-acolo, vreo zece bucăţi.

— Doamne, dar pentru cine comanzi asemenea ospăţ ? ! Că eu unul nici vorbă să pot mînca atîtea bucate, încercă Pavel să-l tempereze.

— Ei, nu puteţi !... Şi încă cum ! exclamă Makar Grigoriev. Am ospătat noi, că, ce să-i faci, ăsta-i negoţul, şi pe alţi boieri : tocmai pe al nostru să nu-l cinstim cum se cu-

vine ?... Slavă Domnului, de unde — avem, n-o să ajungem la sapă de lemn din pricina asta, conchise Makar Grigoriev, zîmbind mulţumit de sine.

În aceleaşi încălţări scîlciate, după ce-şi aruncă pe umeri o podiovcă ponosită, Ogurţov ieşi în goana mare şi aduse foarte curînd tot ce i se poruncise. E drept, că o parte din ciorbă o vărsase peste pîine şi că pe drum scăpase castravetele pe jos punîndu-l apoi, aşa plin de praf cum era, îndărăt pe farfurie, isprăvi pentru care Makar Grigoriev îl luă numaidecît în primire.

— Un ţărănoi nerod şi bleg, asta eşti ! îl apostrofă el. Apoi, la fel de împrăştiat şi de neîndemînatic, prinse a înşira dinaintea lui Pavel bucatele. Ogurţov îl ajuta şi el. Era limpede că amîndoi voiau să-l servească cum scrie la carte şi că amîndoi erau deopotrivă de nepricepuţi.

— Te rog să mănînci cu mine, îl invită Pavel pe Makar.

— Mulţumesc, am mîncat, refuză acesta întorcîndu-se într-o parte şi roşind uşor : invitaţia atît de binevoitoare şi de directă a boierului îl făcuse să se fîstîcească.

Pavel începu să mănînce. Ciorba de cegă, purcelul şi friptura de pui erau excelente, dar, firește, fu incapabil să înfulece tot ce i se pusese dinainte.

— Cheamă bucătăreasa ! îi porunci Makar Grigoriev lui Ogurţov.

Acesta ieşi. Pavel se aştepta să apară o femeie, dar în odaie se înfăţişă un băietan care nu părea să fi făcut vreodată cunoştinţă cu apa şi săpunul.

— Strînge astea ! E mîncarea boierului ; ai grijă să le găsesc aşa cum le-ai luat, spuse Makar Grigoriev.

Cu mîinile lui soioase, băiatul se apucă să strîngă şi să care farfuriile.

— Vinul l-ai adus desfundat ? se întoarse Makar Grigoriev spre Ogurţov, care se înfăţişase din nou la poruncă.

— Desfundat, răspunse acesta.

— Toarnă !

Ogurţov scoase din dulăpior două pahare, dintre care unul, mai curat, îl puse dinaintea lui Pavel, iar celălalt, înfiorător de murdar, în faţa stăpînului. Turnă apoi vinul cu grijă, temîndu-se să nu scape vreun strop pe masă.

— Sănătate ! închină Makar Grigoriev, mijindu-şi ochii şi ducînd la buze paharul cu vin roşu de Don.

— Sănătate să dea Dumnezeu ! spuse Pavel şi ciocni.

— Deci iată cine o să fie boierul nostru, stăpînul nostru al tuturor, spuse Makar Grigoriev pe un ton nu lipsit de ironie. Numai că semănaţi mai mult cu măicuţa dumneavoastră, nu cu Mihail Polikarpovici, adăugă el de astă dată cu seriozitate.

— De ce cu măicuţa ?

— Păi de-aia, că şi dumneaei era o cucoană adevărată, creştină... din neam neaoş şi bun, cu cheag.

Makar Grigoriev nu prea-l avea la inimă pe colonel, mai cu seamă pentru că provenea din nobilimea scăpătată.

— Şi tata e un om foarte bun şi cinstit, spuse Pavel.

— Nu ştiu, replică Makar Grigoriev codindu-se. Sigur, noi n-avem cădere să-i judecăm pe stăpîni, dar mie unul, încă de cînd am ajuns sub stăpînirea lui, parcă toate mi-au mers anapoda cu dînsul şi, bag seamă, cam aşa se întîmplă şi astăzi.

— E pentru întîia oară că aud asta, spuse Pavel.

— Cred şi eu ! De unde să auziţi, că pe atunci nu era nici pomeneală de dumneavoastră. Trec eu într-o bună zi prin sat — eram om cu stare de-acum şi umblat prin lumea bună — şi mă pune necuratul să intru în vorbă cu dînsul. Şi numai ce începe să mi-i ridice în slăvi pe soldaţi, iar pe mujici şi pe argaţi să-i facă de două parale. „Dacă soldaţii-s aşa de grozavi, zic, s-ar cuveni ca boierii să ia de la ei şi dijmele. Cînd colo, argaţii şi mujicii îi hrănesc pe toţi şi, drept răsplată — numai batjocură". Măiculiţă doamne, ce şi-a mai ieşit din pepeni. Numai ce-l văd că se face ca racul şi prinde a bate amarnic din picior. „Puneţi cnutul pe el !" strigă. Noroc cu măicuţa dumneavoastră, fericească-o Dumnezeu în împărăţia cerului : „Nu, zice, Mişa, te rog, nu te atinge de Makar Grigoriev. Oamenii nu-s cu toţii la fel... O să-l răneşti pentru o viaţă întreagă..." Dînsul — nimic. „Umflaţi-l, zice, ardeţi-l !"... Măicuţa dumneavoastră, draga de ea, n-a pregetat chiar să-i cadă în genunchi, ca să mă scape : „Îl nenoroceşti pentru totdeauna!" zice. Şi mare dreptate avea. Că dacă m-ar fi biciuit atunci, aşa cum voia tatăl dumneavoastră, ar fi fost musai să-mi las treburile baltă ; cum i-aş mai fi luat după aceea la trei păzeşte pe cei aflaţi sub porunca mea, cum aş mai fi pu-

tut pedepsi pe cineva, fie şi pe un prăpădit de beţiv ? Mi-ar fi pufnit drept în faţă : „Ce, ai uitat cum ţi-au învineţit spinarea ?“. Măicuţa dumneavoastră a cîntărit şi a înţeles toate astea, că era bună şi avea minte trează. La chip semănaţi mult cu dînsa.

Makar Grigoriev vorbea cu glas aspru, mînios aproape, dar ochii lui mici şi înecaţi în grăsime se umeziseră. Pavel nici cu gîndul nu gîndea că odată, într-una din clipele cele mai grele ale vieţii lui, acest bătrîn se va dovedi a-i fi cel mai adevărat şi credincios prieten. Acum aproape că nici nu-l asculta : îi stăruia neadormit în minte gîndul că e numai la o verstă sau două de Mary şi că într-o jumătate de ceas ar fi putut s-o vadă de-ar fi vrut ; şi se hotărî s-o vadă neapărat. Măritată sau nu — îi era totuna !

— Ce zici, aş putea trece acum pe la Esper Ivanîci ? Or fi stat oare la masă ? întrebă el de parcă ar fi aşteptat un sfat de la Makar Grigoriev.

— Trebuie că da : e trecut de vecernie. Mergeţi : decît să zăceţi pe divanul acela... Să vă trimit lacheul ?

— Trimite-mi-l !

Makar Grigoriev trecu în atelier.

— Scoală ! spuse el apropiindu-se de Vanka şi împungîndu-l uşor cu vîrful cizmei.

Vanka nici nu se clinti.

— Scoală ! repetă Makar Grigoriev, supărat de-acum, şi-l pocni destul de zdravăn în coaste.

Vanka păru a schiţa un început de mişcare.

— Scoală, lua-te-ar dracu ! răcni în sfîrşit Makar Grigoriev, izbindu-l din răsputeri ; dar Vanka reacţionă şi la acest argument doar întorcîndu-se cu faţa în sus şi întinzîndu-se cu şi mai multă voluptate.

— Ogurţov, ia scutură-l puţin ! ţipă Makar Grigoriev aproape cu turbare spre Ogurţov, care trebăluia ceva pe aproape.

Acesta îl apucă pe Vanka de guler şi începu să-l zgîlţîie.

— Scoate-l pe ticălos în cerdac, poate-şi vine mai repede-n fire ! urlă Makar Grigoriev.

Ogurţov prinse a-l tîrî pe Vanka pe podea.

— Ce naiba mai e și asta ? O fi beat, diavolul ? se întreba Makar Grigoriev.

Aproape de ușă, Vanka se ridică în fine pe picioare și, bălmăjind pe sub nas ceva numai de el înțeles, ieși cu capul înainte. Peste cîteva minute se înfățișă la Pavel cu părul vîlvoi și chipul boțit de somn.

— Ce-i baiul ? întrebă el îmbufnat.

— Vreau să mă îmbrac, spuse Pavel.

Vanka se apucă să scoată, mai bine-zis să azvîrle din geamantan felurite lucruri.

— Ce faci, le înșiri pe toate ? îi făcu Pavel observație.

— Păi de unde să știu eu care vă trebuie ? replică Vanka ursuz. Era cumplit de furios că-l treziseră.

— Dă-mi redingota și o cămașă curată.

Vanka alese lucrurile cerute și, după ce-l petrecu pe tînărul boier, fără a se mai osteni să strîngă calabalîcul împrăștiat prin odaie, se trînti din nou pe mormanul de rogoz. Peste o clipă sforăia.

II

ÎN VIZITĂ LA ESPER IVANÎCI

Numai spiritele trîndave și netulburate pot găsi desfătare în contemplarea unor locuri și orașe noi. Pradă suferinței lui, Pavel străbătu stradela Gazetnaia, tixită de magazine, și chiar celebra Tverskaia, fără să vadă aproape nimic. Numai după ce ieși în Malaia Dimitrovka prinse a examina clădirile cu mai multă atenție, ca să descopere printre ele casa prințesei Vesneva, în care locuia Esper Ivanîci. Întîmplarea îi veni curînd în ajutor, căci pe spinarea unuia dintre sfincșii ce gardau intrarea unei case boierești cu arhitectură destul de complicată îl zări deodată pe Ivan Ivanîci, lacheul unchiului său.

— Pavel Mihailovici, conașule ! îl întîmpină acesta bucuros, cînd tînărul boier ajunse aproape.

— Aici stă unchiul ? întrebă Pavel.

— Aici !

— Ce crezi, ar putea să mă primească la ora asta ?

— Vă primește, cum să nu, îl asigură Ivan Ivanîci și-l conduse spre încăperile de la parter. În salon și în sufragerie, Pavel zări cîteva obiecte binecunoscute : aproape toate tablourile din Novoselki, pendula, balansoarul lui Esper Ivanîci și, în fine, pianul lui Mary. Îl încercă deodată gîndul că ea nu se măritase încă și că toate zvonurile acelea fuseseră niște aiureli, așa că intră în odaia lui unchiu-său cu inima strînsă, așteptîndu-se să-i răsară din clipă în clipă înaintea ochilor, dar — vai ! — îl zări doar pe Esper Ivanîci. Ședea în fotoliu, o mînă îi atîrna, ce-i drept, inertă, dar era bărbierit cu extremă îngrijire, drapat cu gomă într-un halat de mătase și împresurat din toate părțile de cărți.

Bolnavul se bucură nespus văzîndu-l.

— A, domnul student ! exclamă el și chipul i se lumină.

Pavel îi sărută, ca de obicei, mîna.

— Ai intrat la universitate ? urmă Esper Ivanîci strivindu-și limba, care nu-l mai asculta cu supunerea cuvenită.

— Sînt pe cale ! Examenul de absolvire a gimnaziului l-am luat... După cîte văd, ți-e mai bine, unchiule.

— Da, mulțumesc lui Dumnezeu !

Pavel prinse să examineze odaia, pe care, se vedea cît de colo, cineva o deretica cu deosebită grijă. De-a lungul pereților se înșiruiau divane moi, fără detalii de lemn vizibile, podeaua era acoperită de un covor cald și pufos ; pentru ca soarele verii să nu-l supere pe locatar, ferestrele fuseseră prevăzute cu marchize uriașe ; mai mult, o ușă mare, nedisimulată, îi permitea să iasă pe terasă și de acolo în grădina plină de flori și verdeață.

— Ce frumos e la tine, unchiule, un adevărat paradis ! exclamă Pavel, încîntat de priveliște și îmbătat de mirosmele dulci ce răzbăteau din grădină.

— Da, e bine, admise Esper Ivanîci. Dar, ia spune-mi, cum o mai duce taică-tău ? tot la țară își face veacul ?

— La țară ; mi-a poruncit să-ți transmit salutări.

Își dădea seama că, fie și numai din simplă politețe, trebuia să-l întrebe pe unchiu-său despre Mary, dar limba

parcă refuza să i se supună. Gîndul că ea nu se măritase nu-l părăsea încă şi ochii lui căutau prin odaie urme ale prezenţei ei, vreo andrea ori cuţitaşul de os cu care tăia paginile cărţilor şi pe care de obicei îl uita în odaia unchiului, dar nu găsea nimic din toate acestea.

— Maşa s-a măritat, spuse, în sfîrşit, chiar Esper Ivanîci.

— Da, am auzit. Împotriva voinţei lui Pavel, din glasul lui răzbătea nemulţumirea şi Esper Ivanîci sesiză pesemne acest lucru, pentru că schimbă numaidecît vorba.

— Ia uite ce cîine grozav !... spuse el, arătîndu-i lui Pavel, pe dulap, statueta unui cîine, într-adevăr admirabil lucrată din pastă de hîrtie.

— Minunat, recunoscu Pavel examinînd bibeloul.

— Botul ai zice că-i al unui cîine viu, iar coastele par încordate ca nişte resorturi, detalie cu satisfacţie Esper Ivanîci.

— Da, excelent lucrat, confirmă Pavel.

În sufletul lui Esper Ivanîci, înclinaţiilor estetice de odinioară le luase locul atracţia pentru bibelourile frumoase ; afară de cîine, mai avea un tablou înfăţişînd o scenă în care se dansa, se zdrăngănea la diferite instrumente şi se cînta din vioară ; uneori stătea ceasuri întregi cu ochii pironiţi asupra acelei petreceri.

Între timp, în cameră pătrunse un lacheu în livrea.

— Prinţesa întreabă dacă ar putea să vă vadă, spuse el.

— O aştept cu multă bucurie, din tot sufletul, rosti Esper Ivanîci în chip de răspuns.

Lacheul ieşi.

Peste cîteva clipe în odaie îşi făcu apariţia o bătrînică uscată. Capul îi tremura uşor, iar chipul ei aducea cu un măr copt.

— Bună ziua, prietene, spuse ea apropiindu-se şi sărutîndu-l pe Esper Ivanîci pe umăr.

— Bună ziua ! îi întoarse el bineţea zîmbind.

— Am trecut, dragă amice, să te văd, dar, bag seamă, iar ai stat toată ziulica cu nasul în cărţi, urmă bătrînica aşezîndu-se nu departe de Esper Ivanîci.

— Iar, recunoscu el zîmbind.

— Am să poruncesc să ţi se ia toate cărţile. Bătrînica îl ameninţă cu arătătorul ei mic, furîndu-l între timp din ochi pe Pavel.

Esper Ivanîci băgă numaidecît de seamă acest lucru şi-i explică :

— E nepotul meu, fiul unui bătrîn colonel veteran.

— Aşa, va să zică ! spuse prinţesa cu bunăvoinţă, învăluindu-l pe Pavel într-o privire mîngîietoare. Mă duc, prietene, la o serată la guvernatorul general... E aşteptat suveranul... A sosit o ştafetă.

— Foarte bine, articulă Esper Ivanîci.

— Nici vorbă că e bine, amice ! Peste o săptămînă încep manevrele de la Borodino. Trebuie, nu-i aşa, să inspecteze trupele. Se zvoneşte că regele Prusiei şi împăratul Austriei au pornit încoace, ca să asiste la demonstraţii.

— Vor, pesemne, să-şi amintească de Sfînta Alianţă, observă Esper Ivanîci.

— Probabil... Pe Maşa Krivţova, ţii minte, am adus-o o dată pe aici... una, drăguţă în felul ei... au făcut-o domnişoară de onoare. Se pare că-i un fel de nepoată a bătrînei Tucikova ; or, ăsteia i-au pierit trei feciori la Borodino ; aşa că i-a scris ţarului, rugîndu-l să se arate binevoitor faţă de nepoată-sa. Şi i-au făcut-o domnişoară de onoare.

— Aşa se şi cuvenea, opină Esper Ivanîci.

— Ba bine că nu !... spuse prinţesa. Oricum avea o uşoară atracţie pentru cancanurile de la curte, dar acum, cînd nimic n-o mai preocupă în afară de asta, atracţia a devenit aproape patimă. Nu şi-a cruţat defel sănătatea, cam plăpîndă, s-a vînturat peste tot, a primit pe oricine, numai din lumea bună să fie, în nădejdea că doar-doar o să prindă măcar o şoaptă despre ce se petrece în sferele înalte.

— Annuşka s-a dus la Maşa ? întrebă ea pe un ton vădit precipitat, rotindu-şi privirile prin odaie.

— Da, răspunse Esper Ivanîci.

— O să-ţi trimit măcar pitica, să te mai înveselească niţel, dar acum la revedere ! încheie prinţesa ridicîndu-se în picioare.

— E încă devreme, observă Esper Ivanîci.

— Ah, prietene, eu fac un an pînă acolo. Merg numai la pas : nu pot altfel, mi-e frică ! mărturisi prinţesa. Pe chipul ei mic se înstăpînise de-acum nerăbdarea.

Cînd ieşi, capul îi tremura din nou, uşor. Lacheul care o anunţase o aştepta, îmbrăcat în manta şi cu pălăria pe cap. La intrare lîngă el îşi făcu apariţia un altul, în aceeaşi uniformă, şi amîndoi o instalară cu grijă în caleaşcă, după care îşi ocupară locurile în spate. La caleaşcă erau înhămaţi patru cai negri, bătrîni, mînaţi de un surugiu zdravăn, cocoţat pe capră, şi de încă unul, uriaş, călare pe înaintaşul din dreapta. Şi întregul echipaj porni într-adevăr la pas. Pavel, care vedea întreaga scenă pe geam, se prăpădea în sinea lui de rîs, dar iată că se auziră alţi paşi, mult mai apăsaţi de această dată.

— E Annuşka ! Ascunde-te ! îi şopti Esper Ivanîci, precipitat, lui Pavel, arătînd cu capul spre draperie.

La început, Pavel nu înţelese.

— Ascunde-te, rogu-te ! S-o speriem ! repetă Esper Ivanîci pe un ton aproape implorător.

Cu toate că ideea nu-i surîdea de loc, Pavel îndeplini dorinţa unchiului său şi se ascunse după draperie.

Anna Gavrilovna intră, roşie ca racul.

— Uf, ce-am mai ostenit ! începu ea, pe tonul acela prea familiar. Am mers şi-am tot mers pe blestematele astea de ulicioare, de mi se părea că nu le mai dau de capăt !

— Aşa-ţi trebuie. De ce n-ai luat o birjă ? spuse Esper Ivanîci cu reproş în glas.

— Nu mă prea prăpădesc după birjarii ăştia !... Pas de colindă oraşul în grija unui mujic străin, care cine ştie ce hram poartă ! glumi Anna Gavrilovna, dar într-adevăr nu folosea niciodată birja, pentru că i se părea mult prea costisitor. Apăra cu sfinţenie fiecare copeică de-a lui Esper Ivanîci, mai cu seamă cînd era vorba s-o cheltuiască pentru sine.

— Ei bine, pentru că tot ţi-e teamă de bărbaţi, ia să-ţi arătăm noi o stafie !... Preanobile străin, înfăţişează-te ! declamă Esper Ivanîci spre draperie.

Pavel ieşi, mulţumit că, în sfîrşit, pînda se terminase.

— Doamne Maica Domnului ! se sperie într-adevăr Anna Gavrilovna.

Esper Ivanîci rîdea din toată inima.

— Ca să vezi : cînd nici cu gîndul nu gîndeşti ! se linişti Anna Gavrilovna, recunoscîndu-l pe oaspete. Sînteţi de multă vreme la Moscova ? întrebă ea. Îşi păstrase zîmbetul blînd pe care Pavel îl cunoştea atît de bine.

— Abia azi am sosit, răspunse el, străduindu-se, la rîndu-i, să încropească un surîs.

— Aşa... Dar ia spuneţi-mi, conaşule, îl descusu ea după un răstimp de tăcere, pe un ton în care Pavel desluşi o tentă de zeflemea, n-aţi văzut-o de curînd, pe-acolo pe la noi, pe Kleopatra Petrovna Fateeva ?

— Ba am văzut-o, recunoscu el. I se părea că a ascunde acest lucru ar fi fost o dovadă de laşitate.

— Aţi auzit de ultima ei ispravă ? Cică şi-a lăsat bărbatul.

— Şi bine-a făcut ! spuse Pavel grav. Doar nu era să-şi ţină capul pe butuc o viaţă-ntreagă ! Sesizase că, cine ştie de ce, Anna Gavrilovna resimţea faţă de *m-me* Fateeva o anumită aversiune şi voia să-i arate că el o vede într-o cu totul altă lumină.

— Cum adică „bine-a făcut" ? ! se iţi, la rîndul ei, Anna Gavrilovna. După dumneavoastră, e bine că l-a jefuit, pentru că pur şi simplu l-a jefuit, asta-i !

— Cine l-a jefuit ? întrebă Pavel supărat.

— Cum cine ? După ce, într-adins, l-au ţinut o săptămînă întreagă în băutură, s-au apucat să-l batjocorească pe faţă. Şi cînd, sub ochii lui, domnul Postin nu s-a sfiit s-o sărute pe Kleopatra Petrovna pe gură, bietul om sigur că şi-a ieşit din fire : s-a repezit la el cu pumnalul... Apoi cică au adunat nişte lepădături de cinovnici, l-au legat şi-au prins să-l sperie cu puşcăria, iar el, ca să-şi răscumpere libertatea, le-a dat o poliţă... Purtare de nobil e asta ?

Pavel zîmbi amar şi caustic.

— Nu ştiu, Anna Gavrilovna, începu el clătinînd din cap, din ce surse deţineţi aceste informaţii, dar mă tem că sînt total nedemne de încredere : un cerdac ori vreo bucătărie, pesemne...

Anna Gavrilovna roşi uşor.

— Într-adevăr, urmă Pavel doctoral, s-a repezit la dînsa cu pumnalul, iar apoi, ca toţi oamenii de nimic în si-

tuații de-astea, s-a speriat zdravăn și i-a oferit o poliță. În ce o privește pe Kleopatra Petrovna, după mine, foarte bine a făcut că a primit-o : de trăit mai departe cu un bețiv și-un netrebnic de teapa lui n-avea putere, iar să-l părăsească în chip de muritoare de foame — iarăși n-ar fi fost cuminte.

— Păi s-o fi ținut domnul Postin, de vreme ce tot o iubește de nu mai poate ! obiectă Anna Gavrilovna.

— Dacă domnul Postin o iubește sau ba — nu știu ; despre asta putem doar da cu presupusul ; dar că Fateev i-a mîncat zilele e lucru știut de toată lumea.

— Adevărat grăiești, se ralie Esper Ivanîci.

— I-a mîncat zilele ! se aprinse și mai abitir Anna Gavrilovna. Dar, ia spuneți-mi, cine ar fi luat-o, de n-ar fi fost el ?... Cum am ajuns aici am aflat că prințesa îi primea doar așa, din marea-i bunătate, nu că ar fi fost demni de asta. Maică-sa și-a prăpădit toată moșia pe ibovnici și fiică-sa, bag seamă, îi calcă pe urme.

— Asta iarăși rămîne de văzut, obiectă Pavel : ce e mai rău : să-ți irosești averea pe ibovnici, ori să te îmbogățești de pe urma lor ? În primul caz te mai scuză temperamentul, dar al doilea înseamnă, fără doar și poate, să te vinzi.

Un val de roșeață năpădi din nou chipul Annei Gavrilovna ; își dădea prea bine seama că era ținta acelei aluzii. Esper Ivanîci se posomorîse.

— De fapt, reluă Anna Gavrilovna, n-are decît să facă ce-i place : nimeni nu-i poartă grija ; dar măcar să nu-i mînjească pe alții cu limba ei ticăloasă.

— Pe cine adică ? întrebă Pavel.

— Pe Maria Nikolaevna și pe dumneavoastră — iacă pe cine !... dezvălui Anna Gavrilovna în sfîrșit adevărata pricină ce o întărîtase atît de mult împotriva Fateevei. Într-o bună zi, mustrînd-o, bărbatu-său îi zice : „De-ai învăța măcar de la prietena ta, Maria Nikolaevna, cum să te porți !“ „Că bine te-ai gîndit, îl zeflemisește ea : Mary se mărită cu unul, dar ochi dulci îi face altuia — gimnazistului Vihrov !“

Chipul lui Esper Ivanîci se întunecă și mai mult. Era cît se poate de limpede că nu-i plăcea defel cum vorbea

Anna Gavrilovna care, de obicei atît de prudentă în cele ce spunea, devenise un fel de tigroaică...

De, era mamă și cineva cutezaze să-i năpăstuiască puiul !

— Și astea sînt, pesemne, cleveteli din cine știe ce gură scîrnavă ! conchise Pavel și părăsi definitiv subiectul.

Nimic din ce văzuse de această dată la Esper Ivanîci nu mai avea culorile atrăgătoare de odinioară: prințesa aceea, în care viața abia mai pîlpîia și care se ducea la o serată în saloanele guvernatorului general, Esper Ivanîci, a cărui singură distracție rămăseseră bibelourile, Anna Gavrilovna, pe care începuseră nitam-nisam s-o preocupe preceptele morale și, în sfîrșit, netrebnica de Mary, care proiecta un mariaj cu altul și totodată, așa cum pe drept cuvînt observase Fateeva, cocheta cu el.

Naivul ! Nu-și dădea seama că tocmai Mary dădea farmec acestui mic univers ; dar îngerul ce-l însufleța zburase dintr-însul, lăsînd în urmă-i pustiu !

III

ÎN VIZITĂ LA MARY

Pavel părăsi locuința lui Esper Ivanîci pe la unsprezece. Peste zăpușeala zilei căzuse o noapte înăbușitoare. Pe Tverskaia, lui Pavel, deprins cu aerul proaspăt din provincie, i se păru că, într-adevăr, n-are cu ce-și umple plămînii, iar Kislovka îl întîmpină cu un iz acru care, pe măsură ce se apropia de casa lui Makar Grigoriev, devenea duhoare. Explicația era cît se poate de simplă : preacinstitul gospodar se apucase să dreagă putinile de varză care, în număr de cel puțin cinci sute, zăceau în curtea domniei sale, exalînd amintitul parfum. În odaia lui, bine impregnată cu aceeași mireasmă, Pavel îl găsi pe Vanka într-o postură cu totul inedită : așezat pe podea, lîngă ușă, băiatul îl aștepta, ca o întruchipare a cumințeniei. Adevărul

e că pe Vanka îl băgase de-a binelea în sperieţi Makar Grigoriev. Întors acasă cam afumat, ca de obicei, mujicul îi poruncise aceluiaşi Ogurţov să-i aplice feciorului tratamentul ce ne este de-acum binecunoscut tuturora şi, cînd Vanka se propti, în sfîrşit, pe picioare şi păru a pricepe, fie şi vag, ce se întîmplă, îl luă la trei păzeşte :

— Ascultă mă, tu ai venit la Moscova să sforăi, sau cu treabă ?

— Cu ce treabă ? replicase Vanka, la început destul de înfipt.

— Cu ce treabă ? Ai să vezi tu acuş, cînd o să te vîr cu rîtul în ea : straiele boierului trebuia să le cureţi, au ba ?

— O să le curăţ, se angajă Vanka şi dădu s-o ia din loc, cu gînd să-şi împlinească făgăduiala.

— Uşurel, uşurel ! îl opri Makar Grigoriev. Va să zică mi te tolăneşti încă din ceas de vecernie ? Casa mea-i deschisă : orice străin se poate furişa înăuntru înşfăcînd tot ce-i cade în labă. Aşa chiteşti tu să păzeşti averea boierului, mă, rît de scroafă ? !

— Ce mă ocărăşti ? se oţărî Vanka.

— Te ocărăsc ? Auzi, bestia ! Adică ce-ar trebui să fac, să te mîngîi pe creştet ?... răcni Makar Grigoriev. Ba bine că nu ! Află că nici măcar nu-l întreb pe boier, te tîrăsc la secţie, javră, şi te învăt eu minte acolo : cu şeful mă cunosc bine ; nu ştiu pentru alţii, dar pentru tine sigur ţine la păstrare un snop de nuiele verzi !

— De ce să mă duci la secţie ? îngînă Vanka pe un ton mustrător şi iar dădu s-o ia din loc.

— Uşurel, uşurel ! îl opri din nou Makar Grigoriev. Boierul trebuie să pice dintr-o clipă în alta şi dintr-ai mei n-are cine-l aştepta... La mine oamenii trudesc cît e ziulica de lungă, nu sforăie pe cuptor. Aşa că, potaie, aci să crăpi aşteptîndu-l ! Eu n-am vreme să stau cu ochii pe tine ; slavă Domnului, am cu cine mă sfădi şi la cine lătra...

Într-adevăr, seară de seară, Makar Grigoriev simţea nevoia organică de a înjura şi de a căuta gîlceavă cuiva, oricui, dintre ai casei.

— Ca să vezi cu ce comoară s-a procopsit Moscova ! Ţine-l şi îndoapă-l cu potol acătării, că doamne mult folos o să ai de pe urma lui ! bombăni el şi, retrăgîndu-se în

odaia lui, trînti supărat uşa, se dezbrăcă şi se vîrî în aşternut.

— Adevăr grăiai, Mihailo Polikarpîci, că toate slugile-s nişte trîntori, continuă el şi aici să-şi consume indignarea, cuibărindu-se între cergă şi pernă în aşa fel, încît să aibă nările şi gura neacoperite — asta cu scopul vădit de a putea sforăi mai în voie, întreprindere la care şi purcese curînd, cu remarcabilă temeinicie. Între timp, Vanka, ai fi zi că pe furiş, ferindu-se să facă cel mai mic zgomot, de teamă ca nu cumva să-l trezească pe Makar Grigoriev, rîndui toate straiele boierului în geamantan, îi aşternu cu grijă culcuş pe divan şi se puse pe aşteptat ; cînd Pavel îşi făcu, în sfîrşit, apariţia, nu pregetă să-şi reverse asupra lui o parte din mînia adunată în suflet.

— Pe mine, Pavel Mihailovici, faceţi bine şi mă lăsaţi acasă, spuse.

— Da' ce-ţi veni ? întrebă Pavel mai mult mecanic.

— Păi, Makar Grigoriev zice că o să mă snopească în bătaie cu vergile. „Cu sau fără ştirea boierului, zice, o să te altoiesc oricînd oi găsi cu cale !"

— Ce aiureli ! Ia mai lasă-mă-n pace ! îl repezi Pavel, căruia în clipa aceea numai de plîngerile lui Vanka nu-i ardea.

— Cum adică ? Oricine să dea în mine cînd îi tună ?

— Dă-mi pace ! Milostiveşte-te şi dă-mi pace ! spuse Pavel pe un ton aproape implorător.

— Măcar de vergi scăpaţi-mă ! nu-l slăbi Vanka.

— Bine, nu-ţi fie teamă ! îl linişti Pavel.

— Că unde o s-ajungem dacă fiecare ticălos o să facă pe grozavul ? ! conchise Vanka, de data asta fălos, şi ieşi.

Laş cum era, Vanka îşi băgase în cap ideea că Makar Grigoriev o să pună într-adevăr să-l altoiască cu vergile ori de cîte ori o să poftească, şi căutase să se pună la adăpost măcar din această direcţie.

Rămas singur, Pavel se culcă, hotărît să adoarmă de îndată, căci ultimele două nopţi n-avusese parte de somn. Numai că divanul acela, ori cu cîtă grijă l-ar fi aşternut Vanka, nu se făcuse nici mai larg, nici mai comod. Pe deasupra, în odaie era un zăduf de neîndurat, la care se adăuga sforăitul neîntrerupt şi respingător al lui Makar

Grigoriev. Pavel se răsucea şi se zvîrcolea. Cu fiecare clipă ce trecea, îşi simţea capul arzînd tot mai tare şi nervii gata-gata să plesnească. Ca toţi oamenii impresionabili, se vedea pradă unor chinuri eterne, osîndit să-şi trăiască toată viaţa în starea de acum. „A meritat oare să mă zbat şapte ani, se gîndea el, pentru ca să ajung într-o odaie înăbuşitoare ca o temniţă, să mă duc în vizită la un unchi semiidiot şi să văd cu proprii mei ochi fericirea femeii care m-a trădat ?“ Nu, decît o astfel de viaţă — mai bine moartea !

Dar iată că, în sfîrşit, zarea se împurpură. Pesemne undeva, dincolo de oraş răsărise soarele, căci crucile cîtorva biserici prinseră a scînteia. Ca ajuns de un soi de turbare, Pavel sări din aşternut şi deschise cît putu de larg fereastra. Primi în faţă valul binefăcător al aerului împrospătat acum către zori ; peste oraş se ridica zvon de utrenie, făcînd şi mai respingător sforăitul lui Makar Grigoriev. Fie şi numai ca să scape de sforăitul acela, Pavel se hotărî să se ducă la utrenie şi, fără să ştie încotro îl purtaseră paşii, se trezi în biserica mînăstirii de maici Nikitskaia. Chipurile frumoase şi tinere ale călugăriţelor rînduite în spatele bisericii, glasurile cîntăreţelor de strană ce rămîneau ascunse privirii redeşteptară în el gîndul femeii, al iubirii lui nefericite. „Oare cîte dintre ele vor fi tăinuind înăbuşit în suflet acest simţămînt ? se gîndea. Chiar : ce-ar fi să se facă şi el călugăr ? Fireşte, după ce termină universitatea, căci un monah neinstruit e o făptură de plîns, în vreme ce statutul de monah învăţat reprezintă, dimpotrivă, cea mai sublimă opţiune umană“. Robit unor astfel de gînduri, Pavel rămase acolo cît ţinu slujba. Se întoarse acasă şi mai ostenit, dar întremat întrucîtva de răcoarea sfîntului lăcaş. Ca noroc, nici Makar Grigoriev nu era acasă. De cum se trezise, o şi zbughise la cîrciumă, să-şi bea ceaiul, încunoştiinţîndu-l pe Ogurţov că o să lipsească toată ziua ; se vede că prezenţa boierului în gospodăria lui nu-i venea defel la socoteală. Pavel se culcă din nou şi adormi numaidecît, zăbovind în braţele somnului pînă pe la douăsprezece, încît Ivan, care dormise şi el pînă pe la vreo zece, îl deşteptă pe un ton de dojană :

— Că mult mai dormiţi astăzi ! E trecut de douăsprezece.

Pavel porunci să i se aducă lucrurile trebuincioase pentru spălat și hainele cele mai bune. Se hotărîse s-o viziteze numaidecît pe Mary, spre care îl atrăgea de-acum nu dragostea, ci mai degrabă ura. Din Kislovka pînă în Sadovaia, unde locuia Mary, răsuci în minte tot felul de fraze usturătoare, pe care avea de gînd să le servească verișoarei sale.

Ordonanței care-l întîmpină în holul casei lui Mary îi zise pe un ton aproape poruncitor :

— Spune-i lui *madame* Eismond (acesta era acum numele de familie al lui Mary) că a venit Vihrov.

Ordonanța ieși să-i împlinească porunca.

Rămas singur, Pavel se examină fugar în oglindă și constată satisfăcut că avea chipul slab și palid. „Măcar cît de cît, poate că totuși o să i se facă rușine", se gîndi. Ordonanța se întoarse și-l pofti în salon. De cum aflase despre sosirea lui Pavel, Mary țîșnise sprintenă în picioare.

— Doamne ! exclamase ea bucuroasă și pornise aproape în fugă să-și întîmpine oaspetele, dar la ușa dintre salon și antreu, răzgîndindu-se parcă în ultima clipă, se oprise. Pavel intră, țeapăn și grav.

— Soțul meu nu-i acasă ; tocmai a plecat, spuse Mary, parcă fără să-și dea seama ce vorbește, așezîndu-se între timp pe locul ei obișnuit din salon. Pavel o urmă și se instală pe un scaun din apropiere.

— Și unde s-a dus, mă rog ? întrebă el brutal, simțind cît de greu îi era să se stăpînească.

— În tabără. De fapt acolo ar trebui să și locuiască ; numai cu prilejul căsătoriei a obținut permisiunea de a sta în oraș, îi explică Mary.

Pavel nu spuse nimic, prinse a examina batjocoritor salonul lui Mary, care, de fapt, arăta ca toate saloanele tuturor tinerilor ofițeri din lume. Mobilă nouă-nouță, lustruită și tapițată, cu siguranță de mîini ostășești ; un bufet cu veselă de argint cumpărată din felurite economii ; un alt dulap cu lucruri de-ale lui Mary, pe care Esper Ivanîci o înzestrase generos, dăruindu-i tot ce moștenise el de la răposata maică-sa ; două-trei covoare drăguțe, o lampă cu abajur de cristal și, în sfîrșit, măsuța tinerei doamne, cu oglindă și polițe pentru sticluțele de parfum ; pe masă

— o frumoasă mapă de birou, un cuțit de sidef, cu care Mary tăia paginile cărților, și o cutie de baga pentru lucru de mînă. Lui Pavel, căruia îi fusese rareori dat să vadă interioare proaspăt dichisite, toate acestea i se păreau un lux nemaipomenit.

„Nu-i de mirare că s-a vîndut pentru toate astea", gîndi el cu dispreț despre Mary.

— Și-i departe tabăra asta, unde s-a dus soțul tău ? întrebă el.

— La vreo trei verste de oraș.

— Asta înseamnă o semeață și aprigă troică zvonind din zurgălăii cei veseli ?

— Da' de unde ! O sanie veche și cu doi cai cît se poate de pașnică, de care, între altele fie spus, mă folosesc și eu.

Mary simțea batjocura ascunsă din purtarea lui Pavel.

— La ce facultate vrei să intri ? întrebă ea ca să schimbe vorba.

— Drept să-ți spun, habar n-am ! răspunse Pavel, dar pe un ton care voia să spună nu atît că el însuși nu știa, cît că n-avea nici un chef să discute cu ea despre asta.

— Parcă voiai să dai la matematici, cu gînd să te îndrepți spre meseria armelor, reluă Mary binevoitoare.

— Cîte nu voiam și cîte nu credeam eu odată ! spuse Pavel insinuant și răutăcios. Mi-am luat gîndul de la știință, mai nou parcă mă atrage schimnicia, urmă el ușor ironic.

— Doar nu vrei să te faci călugăr ? !

— Ba da, răspunse Pavel lăsînd capul în jos.

Se jena oarecum să-și mărturisească aceste gînduri, dar, pe de altă parte, voia neapărat să i le împărtășească lui Mary, pentru ca ea să știe în ce stare l-a adus, și tînăra femeie păru să priceapă, căci se fîstîci vizibil.

— Nimic de zis : o să fii un monah cît se poate de interesant, comentă ea cu privirile plecate.

— Nu mă călugăresc ca să devin mai interesant, replică el dur.

— Atunci de ce, ca să te pocăiești ?

— Da, ca să mă pocăiesc...

— Nu te știam atît de religios...

— Multe n-ai ştiut tu sau, mai bine zis, n-ai vrut să ştii, spuse Pavel.

Mary roşi uşor.

— Ştii ce ? începu ea după o scurtă pauză, odinioară erai cu totul altfel.

— În ce sens ?

— Erai aşa de bun şi de drăguţ...

— Şi acum ?

— Acum eşti rău.

Pavel pufni.

— Iar tu, jucîndu-te cu puiul de tigru, nu ţi-ai închipuit că el poate deveni cîndva, cu timpul, tigru în toată legea.

— Niciodată nu m-am jucat cu tine, spuse Mary gravă, totdeauna ţi-am vrut binele, aşa cum i l-aş fi dorit propriului meu fiu.

Pavel îşi plecă fruntea, zîmbind ironic.

— Nu-mi rămîne decît să-ţi mulţumesc, spuse.

Mary nu replică : îi era, pesemne, teamă să nu-i ofere un pretext ca să se arate şi mai obraznic.

Curînd, Pavel se ridică şi începu să-şi ia rămas bun.

Mary se ridică la rîndu-i.

— Sper că n-ai să ne ocoleşti, spuse ea fără să-l privească şi ţinînd mîinile împreunate.

— De trecut pe aici, trebuie să trec, începu Pavel fără grabă ; chestie de etichetă ; numai că te rog să-mi spui în ce zi nu eşti în nici un caz acasă, ca să mă înfăţişez exact în ziua aceea.

Pe Mary aceste cuvinte o jigniră şi o întristară vădit.

— Dacă ţii neapărat, află că nu sîntem acasă marţea, pentru că luăm masa la mama soţului meu şi ne petrecem toată ziua acolo, spuse ea nemişcată.

— Minunat ! declară Pavel. Şi acum, punctul doi : pe la Esper Ivanîci sînt dator de asemeni să trec şi de aceea te-aş ruga să-mi spui în ce zi nu-l vizitaţi, ca să-mi rezerv pentru unchiul meu tocmai ziua aceea.

— Pe la Esper Ivanîci nu ne ducem sîmbăta, întrucît în această zi primim noi, spuse Mary.

— Ei, dacă-i aşa, aşa o să şi facem. La revedere ! Şi Pavel îi întinse lui Mary mîna ; Mary i-o strînse, însă destul de rece.

— S-ar putea ca soţul meu să vrea să-ţi facă o vizită ; nu ştiu dacă acest lucru ţi-ar fi pe plac, spuse Mary cu oarecare ţîfnă.

— Faceţi-mi favoarea, voi fi foarte bucuros ! răspunse Pavel şi, fluturîndu-şi cîrlionţii, salută scurt şi ieşi.

Rămasă de una singură, Mary căzu pe gînduri. „Ce tînăr romantic !“ îşi spuse cu glas tare. „Dar oare de ce m-o fi urînd atît de mult ?“ se întrebă ea după un scurt răstimp de tăcere şi o tristeţe sinceră, adevărată i se întipări pe chip.

IV

ODĂILE DOAMNEI HARTUNG

Pavel ieşi de la Eismonzi pe jumătate furios, pe jumătate vesel. Orice iubire, fericită sau nu, înseamnă la urma urmei nişte cătuşe morale, din care Pavel se simţea acum pe deplin eliberat. Imaginaţia, cea care-i prefigurează fiecărui om viitorul, îi era dominată doar de perspectiva universităţii, lîngă care mai stăruia, destul de tulbure, gîndul schimniciei. Cum voia ca Dumnezeu să-i dea puteri pentru fapte mari în noua-i viaţă, se gîndi să treacă mai întîi pe la mănăstirea Iverskaia, ca să se roage. Aici parcurse cu toată atenţia rugăciunea recomandată întru împlinirea unui astfel de ţel şi o găsi, în cea mai mare parte, foarte apropiată de propriile lui simţăminte. Şi cercetă cu aceeaşi atenţie şi pe călugării care oficiau slujba. Chipul părintelui protoiereu era dolofan şi rumen, în schimb cel al novicelui de lîngă el, deşi uscăţiv, purta pecetea apăsată a neghiobiei. Dar lîngă uşa capelei Pavel zări un alt novice, a cărui înfăţişare era cu totul diferită : chipul lui cu trăsături fine nu lăsa să se vadă nici urmă de falsă smerenie, respira tihnă lăuntrică şi blîndeţe ; privirea ochilor lui albaştri părea aţintită spre ceruri şi un surîs uşor îi stăruia pe buze ; părul lung al tînărului călugăr era pieptănat cu o oarecare cochetărie ; sutana, încinsă cu o centură de piele, era, fără

doar şi poate, croită dintr-un material de soi, dar cam purtată ; tînărul avea mîini albe şi nespus de frumoase. Cînd Pavel părăsi capela, monahul ieşi de asemeni şi, spre uimirea eroului nostru, îşi puse pe cap nu un comănac şi nici căciula de novice, ci un biet chipiu ponosit.

„Măi să fie !" se gîndi Vihrov şi porni pe urmele monahului. Acesta intră în grădina Alexandrovski, unde se aşeză sub primul copac mai umbros. Pavel se instală alături. Monahul îl învălui cu privirea lui blîndă, calmă.

— Sînteţi, bag seamă, novice ? îl întrebă Pavel.

— Eu ? îi întoarse necunoscutul întrebarea. Nici măcar nu-s monah.

— Şi vesmintele astea ?

— Le port pentru că-mi plac.

— Curios... Ce plăcere puteţi găsi în ele ?

Necunoscutul zîmbi.

— După mine, începu el fără grabă, potrivite pentru om sînt doar două veşminte : colereta spaniolă, care se mulează şi pune în valoare întregul corp, şi sacul, sutana, care-l ascunde. L-am ales pe al doilea.

„Ca să vezi ! Într-adevăr, nu-i monah", se gîndea Pavel ascultîndu-l.

— Dacă-mi îngăduiţi, cu cine am onoarea ? întrebă el cu un aer de curiozitate provincială.

— Mă numesc Nevedomov, sînt nobil şi candidez pentru cursurile universităţii de aici. Dar eu cu cine am onoarea ?

— Numele meu e Vihrov. Intenţionez de asemeni să intru la universitate şi tocmai caut o locuinţă unde să pot trăi aproape de alţi studenţi.

Nevedomov reflectă o vreme.

— La noi sînt cîteva odăi libere, spuse el în cele din urmă.

— Ah, faceţi-mi favoarea ! Aş fi foarte bucuros să locuiesc în preajma dumneavoastră ! rosti Pavel candid. Noua lui cunoştinţă începuse să-i placă. Spuneţi-mi, e departe ?

— Nicidecum. E chiar aici, pe Tverskaia ; poftiţi să vedeţi despre ce-i vorba.

— Cu cea mai mare plăcere !

Şi cei doi tineri porniră alături. Ajunşi pe Tverskaia, intrară aproape numaidecît pe porţile unei clădiri imense, unde prinseră a urca o scară lungă cît toate zilele şi foarte abruptă.

— Groaznică scară, comentă Pavel.

— Da, nimic de zis, numai că ţine loc de munte ; iar muntele, cum bine ştiţi, stimulează dezvoltarea organelor respiratorii, spuse Nevedomov. Iată şi odăile libere : una, două, trei ! le numără el, purtîndu-l pe Pavel prin încăperile pustii. În comparaţie cu locuinţa lui Makar Grigoriev, camerele acelea i se părură lui Vihrov foarte elegante şi curate.

— Excelente ! îşi manifestă el încîntarea.

— În acest caz, să vă conduc la proprietară, ca să vă înţelegeţi cu dînsa, spuse Nevedomov şi, apropiindu-se de o uşă din capătul coridorului, bătu : E voie, Katerina Karlovna ?

— Intră, răspunse o voce de femeie cu uşor accent străin.

— V-am adus un chiriaş, anunţă Nevedomov, pătrunzînd împreună cu Pavel în odaia proprietarei, o încăpere foarte spaţioasă. O parte din ea era ocupată de o masă lungă, de pe care nu fusese încă scoasă faţa albă, plină de firimituri, iar cealaltă era despărţită de rest printr-un paravan de mahon, după care, pesemne, se afla patul Karolinei Karlovna.

— O să mîncaţi mîncarea mea ? întrebă ea de după paravanul acela, adresîndu-se lui Pavel.

— A dumneavoastră. Şi mai am pe cineva cu mine... răspunse acesta.

— Împreună cu domnul Vihrov va mai locui cineva, îi explică Nevedomov Karolinei Karlovna.

— Foarte bun ! Folosiţi samovar, lumînare şi apa al meu ?

— Samovarul, lumînările şi apa dumneavoastră, repetă Nevedomov.

— Şaptezeci de ruble pe lună, nici un ban mai puţin.

— Nu e scump ? îl întrebă Pavel naiv pe Nevedomov.

— Nu, nu e scump, răspunse acesta zîmbind.

— Mă învoiesc, spuse Pavel.

— Domnul Vihrov e de acord, traduse din nou Nevedomov pentru Karolina Karlovna.

— Dar vă rog plătiți avans, pretinse femeia.

Pavel scoase din buzunar o bancnotă de cincizeci de ruble și i-o întinse lui Nevedomov.

— Domnul Vihrov vă oferă cincizeci de ruble ; unde porunciți să le punem ? întrebă acesta.

— Ah, fiți amabilă, întindeți mîna dumneavoastră cu ei prin acest gaură în paravan ! spuse Karolina Karlovna pe un ton care devenise mult mai binevoitor.

Nevedomov își strecură prin paravan mîna în care ținea banii și ea îi înșfăcă.

— Nici astăzi nu vă e mai bine ? întrebă el.

— Defel. Iarăși am frison și sînul mă doare înfiorător, răspunse Karolina Karlovna, fără pic de jenă.

— De ce suferă ? întrebă Pavel, după ce, împreună cu Nevedomov, ieșiră din încăpere.

— E lăuză, îi explică acesta pe un ton cît se poate de firesc.

— Înseamnă că e căsătorită, presupuse Pavel.

— Nu, nu e, îl informă Nevedomov pe același ton.

— Atunci al cui e copilul ? făcu Pavel uimit.

— Asta e mai bine s-o întrebați pe dînsa, spuse Nevedomov zîmbind.

— Și unde-l ține ? îi dădu Pavel înainte cu întrebările.

— Se pare că l-a dus la un orfelinat, răspunse Nevedomov.

Între timp, ușa uneia dintre odăi se deschise cu zgomot și în pragul ei își făcu apariția o tînără fată, într-o rochie ușoară de casă, cu nasturii descheiați la piept, în pantofi, dar fără ciorapi, cu părul volbură, dar drăguță foc, zveltă, cu trup de silfidă.

— Ah, dumneata ești, Nikolai Semionîci ! exclamă fata. Ascultă, urmă ea răsfățată, legănîndu-și piciorușul numai pe jumătate încălțat, trimite-mi-o, te rog, pe Marfușa ; de un ceas o tot strig, dar nu binevoiește să se-arate.

— Ce să faci tu cu Marfușa ? întrebă Nevedomov, cîntărind-o din ochi cu vădită plăcere.

— Păi, ca să mă îmbrac, răspunse ea cu o reverență cochetă.

— Ce să te mai îmbraci, eşti frumoasă şi aşa, rîse Nevedomov şi ochii i se aprinseră.

— Pe deasupra groaznic ce-aş mai vrea un ceai, şi nimeni nu-mi aduce, se smiorcăi fata.

— Ei, ăsta de-acum e un motiv serios ! declară Nevedomov şi, apropiindu-se de uşa ce dădea spre bucătăria de jos, strigă : Marfuşa, la Anna Ivanovna !

— Acuş ! răsună un glas de jos şi, cînd camerista apăru în fugă, intrînd în odaia Annei Ivanovna, care o urmă trîntind uşa, Pavel îl întrebă pe Nevedomov :

— Asta cine mai e ?

— O fetişcană venită de curînd, răspunse Nevedomov şi, în glasul lui, Vihrov ghici un fel de respect.

— Atunci eu mă duc să-mi iau lucrurile, spuse.

— Mergeţi şi apoi treceţi pe la mine.

— Neapărat ! făgădui Pavel şi o luă numaidecît spre Kislovka. Părăsi imperiul doamnei Hartung năuc aproape. Cele văzute aici îl uluiseră. Crescut în decenţa vieţii familiale şi provinciale, unde cinovnicul era cinovnic şi monahul monah, unde aveau voie să nască doar femeile măritate, unde rochiile fetelor se încheiau pînă la ultimul nasture, i se revelase deodată o lume cu totul anapoda. Oricum însă, această libertate de moravuri nu-i displăcea defel !

Potolindu-şi în grabă foamea cu rămăşiţele de la prînzul din ajun, Pavel le porunci lui Vanka şi lui Ogurţov să-i care lucrurile, iar el, fără să se mai moşmondească (odăiţa sordidă a lui Makar Grigoriev îi era mult prea nesuferită), se reîntoarse la clădirea de pe Tverskaia, unde se şi înfiinţă la Nevedomov. Camera acestuia îl uimi de asemeni peste măsură : zări întîi de toate un divan, care aducea grozav cu un sicriu, de fapt era tapiţat cu un material de culoare zmeurie, întocmai ca sicriele ; apoi o masă destul de mare acoperită cu pînză neagră, pe care zăceau o tigvă omenească, nişte fragmente de oase de la membrele superioare şi inferioare, o evanghelie enormă şi încă nişte cărţi groase în legături scumpe, iar în spatele mesei, lîngă perete, un crucifix de os.

— Ce interior simbolic ! nu se putu el abţine să-l laude pe Nevedomov, care şedea liniştit pe divanul-sicriu.

— D-da, admise acesta. Dealtfel, urmă el cu obişnuitu-i zîmbet blînd, întocmai ca şi îmbrăcămintea, interioarele

pot fi de două feluri : sau foarte bogate şi elegante — or, pentru aşa ceva n-am bani —, sau aranjate după o idee, adică, aşa cum foarte bine aţi formulat dumneavoastră, simbolice.

— Acesta este fără doar şi poate simbolic ! repetă Pavel, satisfăcut că Nevedomov îi preluase expresia. Tigva evocă, firește, moartea ?

Nevedomov zîmbi uşor.

— Oarecum... Dar mărturisesc că mă atrage puţin anatomia.

— Şi evanghelia ?

Chipul lui Nevedomov deveni grav.

— Evanghelia, începu el pe un ton cît se poate de serios, trebuie, după mine, să-şi găsească loc pe masa fiecăruia.

— Iar crucifixul sugerează răstignirea ideii, intui Pavel.

— Răstignirea ideii, confirmă Nevedomov.

— Şi, în sfîrşit, Shakespeare, spuse Pavel oprindu-şi privirile asupra unei cărţi în legătură scumpă.

— Shakespeare... repetă Nevedomov.

Cel mai mult îi plăcea lui Pavel la noua lui cunoştinţă faptul că acesta, după toate aparenţele, nu făcea în viaţă nici măcar un pas fără să ştie exact de ce şi pentru ce îl face.

— Din Shakespeare există, pare-se, multe traduceri, spuse el pe jumătate interogativ pe jumătate afirmativ, constatînd în sinea lui, nu fără ruşine, că nu cunoştea nici una dintre ele şi că pînă şi numele lui Shakespeare îl întîlnise doar în articolaşele umoristice ale lui Senkovski, din „Biblioteca pentru lectură".

— Da, există, dacă-mi aduc bine aminte, traducerea lui Viskobatov, apoi „Iuliu Cezar" în versiunea lui Karamzin şi, în fine, Polevoi a tradus sau, mai bine zis, a adaptat „Hamlet" !... Ultimele cuvinte ale lui Nevedomov aveau o tentă ironică.

— Shakespeare trebuie tradus cît se poate de exact şi de conştiincios, opină Pavel.

Nevedomov reflectă un răstimp destul de îndelungat.

— Nu-i uşor de tradus, începu el fără grabă. De altfel, urmă cu un răsărit de zîmbet şi plecîndu-şi uşor privirile,

tocmai mă bate gîndul să încerc o tălmăcire din „Romeo și Julieta".

— Vi se pare piesa lui cea mai bună ? întrebă Pavel.

— Da, e una dintre operele lui cele mai înflăcărate, mai pasionate, dar pe mine, pe lîngă subiectul principal — *iubirea*... și cui nu-i place iubirea ? (Nevedomov rîse), pe mine, urmă el mă ispitesc și o serie de personaje secundare care evoluează în piesă.

— Bunăoară ? se arătă Pavel interesat, vrînd să alimenteze această convorbire care-i făcea mare plăcere.

— Bunăoară, Lorenzo, monahul franciscan, om cu totul străin de patimi, divinizînd doar natura !... Dacă aș ști că nu vă plictisesc, aș putea să vă ofer o imagine despre acest călugăr, traducînd, cu oarecari aproximații, un monolog... adăugă Nevedomov și, ridicîndu-se cu vădită însuflețire de pe divanul acela, luă una din cărțile lui Shakespeare și o deschise. Pesemne, Shakespeare era poetul lui preferat.

— Lorenzo iese din lăcașul său în zori de zi și zice !...

Și Nevedomov, cu ochii în carte, prinse a tălmăci, ușor declamativ :

Nimic nu-i rău să n-aib-o parte bună [1],
Ci-n rău ce-i bun adesea se răzbună.
Cînd e-abătută calea lui cea dreaptă
Virtutea chiar se poate face viciu
Și viciul poate-a se-nălța prin faptă.
E și balsam și leac într-un caliciu
Gingaș de floare, dar e și otravă ;
Cînd o miroși, mireasma e suavă,
Dar cînd o guști inima nu-ți mai bate.
În om, ca și în plantă și în toate,
Sînt doi stăpîni mereu în dușmănie :
E bunul har, e crunta lăcomie.
Și cînd spre cer mai rău înclină sorții,
Atuncea vine negrul vierme-al morții...

— Formidabil ! exclamă Pavel, căruia Nevedomov însuși i se părea în aceste clipe un călugăr franciscan aidoma

[1] Shakespeare, *Opere*, vol. 1, E.S.P.L.A., 1955 (traducere de Șt. O Iosif, revăzută de Al. Philippide).

celui din piesa marelui Will, cuprinzînd cu mintea şi inima întreaga fire. Deosebit de plăcut îl surprinse chipul celui ce declama, ale cărui trăsături, în cîteva momente ale monologului, se aprinseseră în văpaia inspiraţiei.

— Da, nu e rău, întări Nevedomov. Shakespeare e poetul cel mai mare şi, totodată, cel mai realist. Aici stă adevărata lui forţă !

— Şi Victor Hugo e un poet extraordinar ! plasă Pavel unul dintre puţinele lui atuuri. Cînd învăţase pentru Mary franţuzeşte, citise asiduu din Hugo, pentru că era poetul preferat al verişoarei sale.

— Altceva ! Cu totul altceva ! îl combătu Nevedomov, care părea chiar uşor uimit de o asemenea comparaţie. Gloria lui Hugo vine mai cu seamă din faptul că el a apărut pe fondul literaturii sarbede şi placide de după revoluţie, izbutind, într-adevăr, să descopere în această biată limbă franceză culori noi şi deosebit de expresive.

— Ce grozavă e, de pildă, prinse-Pavel momentul de a străluci puţin în faţa lui Nevedomov prin cunoştinţele lui despre Victor Hugo, poezia lui *„La o frumoasă"*, în care spune că dacă ar fi Dumnezeu, ar ceda pentru un sărut de-al ei puterea asupra îngerilor şi demonilor... La noi, de la Rue, pare-mi-se, a tradus-o şi a şi păţit-o pentru asta.

— Poezioara asta nu-i decît o aiureală, după mine, obiectă Nevedomov. Dacă ar fi fost Dumnezeu, nici măcar nu i-ar fi dorit vreodată sărutarea.

— Cum adică ? ! făcu Pavel, pare-se în total dezacord cu opinia interlocutorului său.

— Întocmai cum spun ! perseveră Nevedomov. În cele mai îndrăzneţe comparaţii şi metafore, poezia nu trebuie să părăsească niciodată terenul bunului simţ. Şi la noi, urmă el aprinzîndu-se, au fost şi mai sînt destui Hugo în miniatură, lipsiţi, firește, de forţa talentului său.

— Bunăoară ? întrebă Vihrov.

— Bunăoară Marlinski sau Benediktov. Şi ei cultivă fraza bombastică, sforăitoare şi goală de orice substanţă lirică.

Lui Pavel îi plăceau foarte mult amîndoi aceşti poeţi, dar nici măcar nu cuteză s-o mărturisească, dîndu-şi seama că Nevedomov era introdus mult mai bine şi mai profund în universul poeziei.

Colocviul lor se lungi însă pînă pe la vreo douăsprezece. În sfîrşit, Pavel, ostenit de ziua aceea bogată în evenimente, se ridică.

— La revedere ! Îngăduiţi-mi să vă mai vizitez şi să profit de aceste convorbiri atît de instructive şi de plăcute, spuse el cu un glas în care se citea respectul.

— Oricînd bucuros de oaspeţi ! grăi Nevedomov în chip de rămas bun.

Pavel ajunse în odaia lui într-o stare de spirit cît se poate de paşnică. Îl întîmpină, vesel şi el nevoie mare, Vanka : scăpase de Makar Grigoriev, pe care îl urîse şi de care se temuse din prima clipă.

— Ei, Ivan, ce zici : îţi place aici ? îl întrebă Pavel dezbrăcîndu-se şi strecurîndu-se în aşternut.

— Îmi place conaşule. Chiar acum am fost să cinez şi mi-au dat o ciorbă să te lingi pe degete, nu alta, răspunse Vanka minţind cu neruşinare, pentru că, de fapt, primise o ciorbă searbădă, pe care o sorbise cu noduri.

V

STUDENTUL SALOV

Aşa cum intenţionase din capul locului, Pavel intră la Facultatea de matematici. Primul curs la care asistă era de analitică. De cum pătrunsese pe uşa Universităţii, fusese îndrumat în marele amfiteatru de matematică. Uriaşa sală parchetată, băncile de frasin, lustruite, deschise la culoare, droaia de studenţi, în cea mai mare parte tineri foarte arătoşi, purtînd cu toţii tunici nou-nouţe şi, în sfîrşit, profesorul, care veni, îşi debită cursul şi plecă, de parcă n-ar fi avut nici în clin nici în mînecă cu nici unul din cei prezenţi — toate acestea îi plăcură nespus lui Pavel. La prima oră, profesorul le explică ce este analiza matematică şi Pavel Vihrov notă totul cu un fel de evlavie. Urmă lecţia de religie, într-o sală şi mai impunătoare. Se

adunaseră acolo toate patru facultățile, inclusiv oameni trecuți de prima tinerețe, studenți mulți și de toate neamurile. Profesorul de religie, cu o înfățișare foarte prezentabilă, purtînd un potcap de protoiereu și, pe piept, crucea de doctor în teologie, se instală la catedră ; ceremonia aceasta i se păru lui Pavel de-a dreptul sublimă. Protoiereul le vorbi despre felurite religii păgîne, evidențiind superioritatea credinței creștine asupra lor. Nu spuse nimic cu adevărat nou pentru Vihrov, dar proaspătul student își luă și la această lecție notițe scrupuloase. Scurt timp după aceea, profesorul de literatură îi desființă pe toți maeștrii retoricii studiați anterior de ascultătorii săi, spunînd : „Stimați domni ! Ați fost învățați că invenția artistică își are obîrșia în patru întrebări : cine, ce, unde și în ce împrejurări ?... Dar dați-mi voie să vă întreb, stimați domni, cine, așezîndu-se la masa de scris, își va da osteneala să-și pună atari probleme și cum va arăta opera construită după această rețetă ?... Izvorul fabulației literare, stimați domni, îl constituie universul lăuntric al omului și mediul lui ambiant : iată cui își datorează artistul inspirația, iată cine îi oferă materia operei !"

Tînărul meu student era întru totul de acord cu această teorie. În drum spre casă, purtînd asupră-i tezaurul spiritual dobîndit la universitate, i se părea că toți trecătorii îl privesc ca pe un viitor corifeu al științei. Odată ajuns în odaia lui, se apucă numaidecît să-și transcrie notițele pe curat, tocindu-le minuțios. După vreo două săptămîni, își găsi o altă ocupație sau, mai bine zis, pasiune. Același profesor de literatură le dăduse studenților teme pentru compuneri. Pe Vihrov faptul îl bucură nespus. Își alese subiectul *„Possevin în Rusia"*, pe care se apucă numaidecît să-l dezvolte. Așa cum știm, încă înainte, exersîndu-se în nuvelistică și înghițind apoi sute de romane istorice, el înfățișase lucrarea lui Possevin în Rusia sub forma unei povestiri : îi descrisese în acest scop și pe țarul Ioan, și pe iezuiți, cu portul și obiceiurile lor, ba născocise și o frumoasă poloneză, pe care, chipurile, străinii ar fi adus-o cu dînșii. Vihrov lucră la compunerea lui două săptămîni în cap și, în sfîrșit, o prezentă profesorului, fără să aștepte din partea acestuia nimic deosebit, ci doar așa, ca să-și măgu-

lească propriul orgoliu. La scurt timp după aceea, profesorul începu să comenteze compunerile citite. De obicei, le căra de la universitate acasă şi îndărăt folosind un hamal. În ziua aceea, urcînd la catedră, rămase un lung moment pe gînduri, derutat parcă.

— Stimaţi domni, se auzi în sfîrşit glasul lui sonor, spre uimirea mea, mă văd nevoit să acord de această dată întîietate unei compuneri care aparţine nu vreunuia dintre studenţii facultăţii de literatură, ci unui matematician... Am în vedere lucrarea domnului Vihrov *„Possevin în Rusia"*.

Lui Pavel mîinile şi picioarele începură să-i tremure, iar privirile i se înceţoşară.

— Domnule Vihrov ! spuse profesorul, căutîndu-l cu privirile în sală.

Pavel se ridică.

Profesorul îl privi îndelung, atent.

— Compunerea domniei tale, lăsînd la o parte cunoaşterea temeinică a subiectului, dezvăluie şi o neobişnuită dexteritate în mînuirea mijloacelor narative ; totul denotă o experienţă solidă şi un exerciţiu îndelung.

— Într-adevăr, scriu de multă vreme !... recunoscu Vihrov şi buzele îi tremurară.

— Perseveraţi !... Admirabil ! Acesta e cuvîntul : admirabil ! Talentul dumneavoastră e în afară de orice dubiu ! Şi profesorul îi făcu lui Pavel un semn cu capul, permiţîndu-i să-şi reia locul.

Pavel se lăsă, de fapt mai mult căzu, îndărăt în bancă. De emoţie, abia se ţinea pe picioare ; dar apoi, cînd cursul se termină şi profesorul prinse a coborî pe scară, se repezi în întîmpinarea lui.

— Am o nuvelă, domnule profesor ! spuse el. Permiteţi-mi să v-o prezint spre lectură.

— Ad-o încoace ! se învoi profesorul, plăcut surprins.

La cursul următor, Pavel îi şi aduse nuvela lui „Inelul de fontă".

Profesorul luă caietul.

O săptămînă întreagă Vihrov stătu ca pe jăratec. Pe profesor îl văzu destul de des la universitate, dar acesta nu sufla o vorbă despre nuvela cu pricina.

În sfîrșit, o dată, după un curs, zăbovi o clipă la catedră și spuse :

— Domnul Vihrov e aici ?

— Aici ! sări Pavel în picioare și din nou buzele îi tremurară.

— Vă rog să treceți astă seară pe la mine ; aș vrea să stăm puțin de vorbă.

Vihrov i-ar fi făcut bucuros nu una, ci douăzeci de vizite.

„Oare ce o să-mi spună, oare cum o să mă laude ?" întrebările astea îl frămîntară ceasuri întregi, în vreme ce aștepta nerăbdător căderea serii : că profesorul o să-l elogieze n-avea nici o îndoială. Pe la șapte, porni și străbătu mai mult în fugă drumul pînă la locuința profesorului, unde, cu o mînă timidă, trase de mînerul clopoțelului. Un lacheu îi deschise, făcîndu-i loc să treacă ; Pavel își spuse numele. Lacheul îl conduse mai întîi prin salon. Vihrov respira cu adevărată evlavie aerul acela cărturăresc ; în cabinetul slab luminat de lumînările prinse în șfeșnice cu abajur îl aștepta profesorul ; toți pereții cabinetului erau căptușiți cu cărți, iar masa de lucru gemea de hîrtii.

— Bună seara, vă rog luați loc ! îl invită profesorul binevoitor.

Vihrov se așeză.

— Te-am chemat, urmă profesorul, ca să te sfătuiesc să abandonezi acest gen, pe care l-ai abordat mult prea devreme ! Totul fusese spus cu o mînă plină de importanță.

Vihrov roși.

— De ce, dacă-mi permiteți ? întrebă el.

— Pentru că mata încerci să descrii o viață pe care încă n-o cunoști ; la această oră, poți scrie foarte bine o lucrare inspirată din cărți — în fine, poți descrie propriile dumitale simțăminte, dar nu e cazul nicidecum să te încumeți a ataca romanul sau nuvela. În ce mă privește, mărturisesc că mie narațiunea dumitale mi-a făcut o impresie foarte, foarte neplăcută ; ea dezvăluie sau o fantezie cît se poate de rău călăuzită, dacă ai născocit tot ce ai scris... Iar dacă nu, atunci te recomandă cu totul defavorabil sub raport moral !

Şi profesorul arborînd din nou mina aceea plină de importanţă îi restitui lui Vihrov nuvela. Pavel mai rămase exclusiv din politeţe, vreo jumătate de ceas, timp în care profesorul nu încetă să-i indice modelele pe care trebuia să le asimileze, dacă vrea să devină literat, îi vorbi despre viaţa austeră şi cumpătată pe care trebuie s-o ducă pentru a ajunge un adevărat slujitor al artei şi încheie prin constatarea că „mijloace, adică talent, pentru cariera literelor, el, Vihrov, are îndeajuns, dar substanţă, deocamdată, nici de leac".

Eroul meu ieşi de la profesor buimăcit. „Într-adevăr, poate că e prea devreme să mă apuc de scris!" se gîndi el, hotărînd pînă una-alta să înveţe, să înveţe din răsputeri! Lui Nevedomov, Pavel îi ascunse cu grijă toată tărăşenia cu nuvela, din care pricină îl şi ocoli multă vreme. Presimţea aproape că acesta nu i-ar lăuda nici el opera, dar cum, după convorbirea cu profesorul, chestiunea era de fapt lămurită, se hotărî în sfîrşit să-şi viziteze prietenul.

— Unde aţi dispărut? îl întîmpină acesta mustrător.

— Am avut de învăţat, se explică Pavel puţin încurcat.

— Apropo, spuse Nevedomov, un domn de aici vrea foarte mult să te cunoască.

— Cine anume? întrebă Vihrov.

— Un oarecare Salov. Student. Zice că e de prin părţile dumneavoastră şi m-a rugat să trimit pe cineva să-l anunţe, cînd o să mai treceţi pe la mine.

— Mi-ar face multă plăcere, acceptă Vihrov.

Nevedomov se ridică, ieşi pe coridor şi trimise un om la Salov.

Nu mult după aceea, în odaie îşi făcu apariţia un tînăr mic de statură, dar foarte iute în mişcări. Purta ochelari, avea un chip de pasăre şi ochi sfredelitori. Acesta era Salov. Nevedomov i-l prezentă numaidecît lui Vihrov.

— Mi s-a vorbit mult de dumneavoastră, începu noul venit, fixîndu-l pe Pavel cu privirea aceea pătrunzătoare. Aţi făcut o puternică impresie, pare-se, asupra colegului dumneavoastră Jivin, cu care eu am învăţat împreună la Demidovskoe.

— A! îşi aminti Vihrov. Jivin era gimazistul acela care, cîndva, admirase atît de sincer arta de pianist a lui Pavel,

— Cu băiatul ăsta am stat ceasuri lungi la taclale, reluă Salov. Avea două subiecte de discuţie preferate : talentul dumneavoastră scenic şi pantalonii lui gri, de postav subţire, la care ţinea foarte mult. În fiecare duminică, îi spunea portarului : „Ai grijă de-mi curăţă ca lumea pantalonii ăştia, că-i scot la plimbare !"

Asocierea talentelor sale cu nădragii gimnazistului Jivin i se păru lui Vihrov întrucîtva ofensatoare, dar se strădui să-şi compună o expresie care să nu trădeze acest lucru, lăsînd în schimb să se înţeleagă că e nevoit să asculte nişte aiureli lipsite de orice haz. Salov păru să priceapă că gafase, căci se grăbi numaidecît să se dea bine pe lîngă Pavel.

— Dealtfel, spuse el, părerea lui era împărtăşită şi de ceilalţi colegi ai dumneavoastră, de unde deduc că aveţi o glorie consacrată.

Pavel lăsă şi această remarcă fără răspuns, în schimb întrebă :

— Aţi părăsit de multă vreme Demidovskoe ?

— De aproape doi ani !... Acolo profesorii ştiu doar două lucruri : să bea şi să se sfădească cu nevestele : n-am găsit cu cale că ar trebui să asist la toate astea, îi explică Salov precipitat.

— Cei de aici n-au astfel de năravuri, şi totuşi se pare că nici ei nu se prea bucură de atenţia domniei tale, remarcă zîmbind Nevedomov.

— Cînd să le mai faci pe toate ? ! replică Salov rînjind scurt şi încruntîndu-se totodată. Dădea pe la universitate din an în paşti, drept care rămăsese în anul întîi şi n-avea, pare-se mari speranţe să treacă vreodată în al doilea.

— Află, amice, se întoarse el cu o mişcare bruscă spre Nevedomov arzîndu-i o palmă peste umăr, că azi l-am isprăvit pe Auguste Compte şi sînt în măsură să-ţi spun că tot ce ştia lumea în materie de filozofie pînă la el trebuie aruncat de îndată peste bord, ca un balast absolut inutil.

— Chiar aşa ? întrebă Nevedomov uşor ironic.

— Chiar aşa ! repetă Salov tăios, căci Compte scrie negru pe alb : „Cunoaştem doar fenomenele, dar sorgintea lor ne scapă, putem doar studia raporturile lor cu alte fenomene, care raporturi se şi numesc legi, dar esenţa fiecărui lucru şi cauzalitatea lui primară au fost şi vor fi întotdeauna pentru raţiunea noastră *„terra incognita"*.

— Kant spune acelaşi lucru, observă, oarecum derutat, Nevedomov.

— S-avem pardon ! aproape că ţipă la el Salov. Kant al tău admitea la modul cel mai pozitiv toate acele substanţe, iar Hegel a născocit omul ca microcosm. Toate astea-s curate aiureli ! Daţi-mi voie, continuă Salov să ţipe, părînd a se adresa, de această dată, mai mult lui Pavel, de-ar fi numai atît şi Compte tot ar fi un gigant : el a împărţit filozofia în teologică, metafizică şi pozitivă : e cea mai înaltă culme atinsă vreodată de raţiunea umană ! Teologia, spune el, reprezintă forma de gîndire a popoarelor cvasisălbatice, metafizica — perioada de tranziţie şi, în fine, pozitivismul este ultimul cuvînt al spiritului uman sănătos, nealterat.

Urmărind pledoaria lui Salov, Nevedomov zîmbea maliţios.

— Ce rîzi, domnule, ce rîzi ? îl admonestă Salov înfierbîntat.

— Rîd, răspunse acesta blajin, pentru că n-am făcut nimic dacă, parcurgînd primul sistem filozofic ce ne cade sub ochi, ne apucăm să le desfiinţăm, să le anulăm pe toate celelalte.

— Bah ! Lucrurile se schimbă radical cînd acest sistem satisface toate cerinţele raţiunii. Nu-i aşa că am dreptate, i se adresă Salov, de data aceasta direct, lui Pavel. Dumneavoastră ştiţi, firește, ce caută toate şcolile filozofice ?

— Cauza cauzelor, răspunse acesta zîmbind uşor.

— Cauza cauzelor, repetă Salov. Iar Compte le spune : „Niciodată nu aţi cunoscut această cauză şi nu o cunoaşteţi, cunoaşteţi doar fenomenele — chiar şi fenomenele doar prin raportare la un alt fenomen, fenomen pe care, la rîndul său, îl înţelegeţi prin raportare la alt fenomen." E just acest lucru au ba ?

— Poate că e just, opină Pavel, dar nu sînt deloc de acord cu dumneavoastră în privinţa teologiei care e proprie şi celor mai civilizate popoare.

— Într-adevăr, e tolerată pretutindeni — pentru ţărani —, chiar şi în inteligenta Anglie, replică Salov.

— În plus, urmă Pavel de parcă remarca preopinentului său i-ar fi scăpat, necesitatea ei e dovedită de credinţa unanimă a popoarelor.

— Cum, cum ? îl interpelă Salov.

— Necesitatea teologiei e dovedită de credința unanimă a popoarelor, repetă Vihrov de data aceasta puțin dezorientat.

— Uitați ce e, începu Salov pe un ton vădit condescendent, am impresia că eu vă vorbesc despre filozofie, iar dumneavoastră îmi serviți argumente din catehism.

— Cum adică ?... spuse, de fapt mai mult bombăni, Pavel. Își dădea el însuși seama că nu se exprimase tocmai fericit.

— Argumentul nu e nicidecum din catehism, e un argument istoric, îl sprijini Nevedomov. Omniprezența religiei este un fapt la fel ca această casă, acești copaci, acești nori — și nici un filozof n-are dreptul să-l nesocotească.

— E într-adevăr un fapt, admise Salov, dar unul morbid.

— Nici o boală nu poate fi universală, obiectă Nevedomov, strîngînd din umeri. În cazul oricărei epidemii, mai bine de jumătate din populație rămîne neafectată, or religia cuprinde toată suflarea omenească...

— Iacătă și molima molimelor ! proclamă Salov batjocoritor. În realitate religia se dezvoltă mai puternic numai la anumite popoare și anume la cele meridionale, cum sînt, bunăoară, spaniolii și italienii ; la cele nordice — în mult mai mică măsură. Dar nu despre asta-i vorba : să nu deviem de la discuția noastră anterioară și să revenim la Compte. Tu nici măcar nu l-ai citit ? ! Nu-i așa ? Este ? îl acroșă el caustic pe Nevedomov.

— Este, răspunse acesta calm. Nu l-am citit și nici n-am de gînd.

— Și de ce găsești cu cale să-i refuzi această cinste ? îl chestionă Salov ironic.

— Pentru că, urmă Nevedomov cu același glas liniștit, poate că n-am dreptate, dar mie orice filozof pozitiv, realist, materialist, ziceți-i cum vreți, îmi repugnă din capul locului. Am impresia că toți sînt extrem de unilaterali : își închipuie că omul poate fi redus la capacitatea lui de cunoaștere, la rațiune. Eu știu foarte bine că rațiunea reprezintă o facultate majoră a spiritului și că, într-adevăr, ea înseamnă totul pînă la limita ce-i este accesibilă : căci

are o limită. Ei bine, tocmai aici, unde ea se oprește și începe, cred eu, să acționeze o altă facultate a spiritului nostru — fantezia, care a dat naștere tuturor artelor și tuturor religiilor și care, sînt convins, a jucat un mare rol în recunoașterea probabilității existenței Americii și a oferit sugestii deloc neglijabile pentru descoperirea sistemului solar.

— Admite însă — din nou Salov aproape că strigă la el — că la popoarele barbare sfera acestei fantezii este mult mai largă și că progresul umanității rezidă tocmai în faptul că rațiunea acaparează teritoriul fanteziei.

— Asta, în parte, poate fi adevărat.

— Și în cele din urmă îi va cuceri întreg teritoriul.

— Ei, asta nu mai știu !

— Cum adică nu știi, Nevedomov !... La urma urmei, nu-i cinstit : ideile omului te țintuiesc la zid ca niște furci, iar tu îl iei pe nu știu în brațe ! se înfierbîntă Salov.

— Ce vezi necinstit în faptul că spun *nu știu* într-o chestiune asupra căreia istoria însăși nu s-a pronunțat ?

— Te înșeli : s-a pronunțat. S-a pronunțat prin ceea ce au gîndit mințile cele mai luminate — un Voltaire, un Compte.

— La ce bun îmi îndrugi toate astea ? i-o reteză ușor iritat Nevedomov. Doar știi prea bine că nici mintea ta, nici a lui Voltaire sau Compte, nici propria mea minte nu-s în stare să distrugă credința și reprezentările pe care mi le-au creat religia și imaginația poporului meu.

— Ți le spun, drăguță, pentru că vreau să te educ ; mă tem, puișor, că, dacă n-am grijă de tine te prăpădești ! îl zeflemisi Salov. Părea foarte satisfăcut că izbutise să-l irite pe Nevedomov.

— Decît să te osenești făcîndu-mi educația, mai bine ne-ai recita niște versuri de-ale tale ; ar fi și mai plăcut, și mai amuzant.

— Ce idee ! protestă Salov, dar se ridică și prinse a măsura încăperea cu pași rari.

Pavel, care, așa cum am văzut, intervenise foarte puțin în această dispută, asistă la duelul celor doi preopinenți cu fruntea încruntată ; inima lui înclina mai mult spre ce

spunea Nevedomov, dar raţiunea, trebui el să recunoască înciudat, era de partea lui Salov.

— Ce gen de versuri scrie domnul Salov ? îl întrebă Vihrov pe Nevedomov.

— E vorba mai mult de nişte transpuneri, răspunse Salov însuşi. Pentru început, am să vă spun o poezie comisă de curînd. Domnul Puşkin, aşa cum, probabil, ştiţi, a scris poezia „Îngerul" : „În prag de rai, suavul înger"... şi aşa mai departe. Pe aceeaşi temă, eu zic cam aşa... Şi Salov începu să recite cu glas cîntător :

În prag de falnice palate
Ieşi ciocoiul, gras şi chel.
Un hoţ — limbric şi coate-goale —
Privirile-şi nălţă spre el
Şi-l urmări cum, plin de grijă,
Îşi suie pîntecu-n caleaşcă.
— O, Prometeu ! prinse proscrisul
Spre cel avut să glăsuiască.
Îţi jur că fără pic de ciudă
Văd cum îţi umpli burduhanul
Cu vin ales şi dulci bucate,
Cum nu mai isprăveşti chiolhanul !
Nu, nici o pizmă nu mă roade,
Eu ştiu că să te-admir se cade !
Deşi sînt meşter în sperjururi
Şi-afund caraba mi-am băgat
În ce-i de altul adunat,
Tu fi-mi-vei ideal de-a pururi !

— Foarte frumos ! îl lăudă Vihrov, mai mult din politeţe.

— Ce inepţii ! lăsă să-i scape, parcă fără voia lui, Nevedomov cu fruntea uşor plecată.

— Cum adică inepţii ? se prefăcu ofensat Salov. Ştiţi ce, domnule Vihrov ? Haidem la mine ! Nu vreau să vă strice scepticul ăsta, adăugă el şi, luîndu-l pe Pavel de braţ, îl scoase aproape cu sila din odaia lui Nevedomov.

— Cică eu sînt sceptic, nu el ! lansă acesta în urma lor.

Camera lui Salov lăsa o impresie de bunăstare : draperii grele în chip de paravan şi la ferestre ; o canapea

moale, pe care se lăfăiau două perne cu feţe de lînă, brodate destul de iscusit. Într-un colţ — pipe cu găvane din lemn de cireş şi muştiuce scumpe, de chihlimbar. Pe pervazul ferestrei zăcea o sticlă goală de şampanie ; pe comodă — o luxoasă trusă de voiaj deschisă şi vreo duzină de pachete de cărţi de joc nedesfăcute. Îndeobşte, odaia lui Salov avea un aer mai mult ofiţeresc decît studenţesc. Cărţi nu se vedeau aproape deloc, afară de Auguste Compte, al cărui volumaş, încă netăiat în întregime, era aruncat pe masă.

— Luaţi loc, vă rog ! spuse Salov, instalîndu-l pe Vihrov pe canapea şi strecurîndu-i la spate una dintre pernele acelea brodate. Se trînti apoi, la rîndul lui, la celălalt capăt al canapelei ; din poza pe care o luase se vedea că îi plăcea şi ştia să se răsfeţe şi să facă pe sibaritul.

— Iată-l şi pe Compte ! spuse Pavel, arătînd spre cărţulia ce zăcea pe masă.

— Da... Am cumpărat-o doar aşa, de amuzament şi, închipuiţi-vă, se pare că sînt singurul din Moscova care o am... Aici toţi studenţii sînt hegelieni... Într-o bună zi, la o cofetărie, unde trec zilnic să-mi beau cafeaua, citesc într-un ziar franţuzesc că, împotriva tuturor filozofilor germani, la Paris se afirmă şcoala pozitiviştilor şi că exponentul lor e Auguste Compte... Dau fuga la librar : „Daţi-mi-l pe Compte !“ — „Nu-l avem încă...“ — „Comandaţi-l !“. Mi l-au comandat. M-a jecmănit de treizeci de ruble pentru o biată cărţulie ; de, e interzisă la noi... Dar acum am citit-o şi-i tai pe toţi ! încheie Salov frecîndu-şi mîinile satisfăcut.

— Pe Nevedomov, bag seamă, e greu să-l puneţi la pămînt, obiectă Pavel.

— Pe Nevedomov ! persiflă Salov. Nu vedeţi că-i smintit ?... Straiele alea... Apropo, ce ziceţi de felul cum se îmbracă ?

— Ce-i drept, se îmbracă destul de straniu, admise Pavel.

— Ei bine, din cauza straielor acestora a stat şi la zdup, urmă Salov cu vădită plăcere. Se înfiinţează omul nostru la Tula sau la Kaluga, nu mai ţin minte... Sutana aceea era încă nouă, nu împuţită, ca acum... Tînărul se împopoţonează într-însa, se înarmează cu nişte mătănii, se duce la

biserică și, căzînd în genunchi sub ochii tuturor domnișoarelor, cu ochii înălțați spre ceruri, începe a se ruga. Lumea, firește, curioasă : „Cine e, cine să fie oare monahul ista atît de interesant ?“ Numai că și poliția s-a arătat intrigată... El din biserică îndărăt la hotel, iar sticleții după el. „Ce hram poartă domnul ăsta, de stă la voi ? Ia să-i vedem actele !“ Și iese la iveală că monahul nostru e cît se poate de mirean. Drept care tipii îl umflă, îl tîrăsc întîi la secție, apoi la închisoare și, în sfîrșit, îl expediază din post în post la Moscova, cu domiciliu obligatoriu.

— Canaliile ! se revoltă Vihrov. Și de ce mai poartă straiele alea ?

— Le poartă ca să placă damelor, îi explică Salov caustic.

— Ei, asta-i prea de tot ! Nu pare defel un astfel de om.

— Nu pare... Bunăoară, acum e înamorat de o fetișcană tinerică și, ce-i drept, curățică încă, dar care, firește, nu așteaptă decît pe cineva care să-i poarte de grijă ; cînd colo, el îi împuie capul cu Shakespeare și cu tot felul de versuri. Stupid, după mine.

— De ce stupid ? întrebă Pavel.

— Păi pentru că, dacă vrea să scoată din ea o ființă cultivată, nu văd la ce i-ar folosi cultura. La ce naiba ?... Iar dacă vrea doar s-o seducă, atunci sînt sigur că i-ar ceda mai degrabă pentru parale.

— Dar poate că vrea să se însoare cu ea și o cultivă tocmai în această idee.

— Cum să se însoare, cînd e aproape muritor de foame ?

— N-are avere ?

— Deloc !... Abia o scoate la capăt cu niște biete meditații, dar și din astea primește puține : din pricina vestimentației e luat ba de nebun, ba de vagabond.

— Parcă un om atît de deștept și de instruit poate fi vagabond ! se indignă Vihrov.

— Și de ce nu ? Am văzut vagabonzi și excroci mai instruiți decît el, replică Salov candid ; îndeobște, prin tonul pe care-l folosea și prin tot ceea ce spunea despre Nevedomov, era limpede că se străduia să-l denigreze în fața lui Pavel.

— Dar, ia spuneți-mi, dumneavoastră nu luați masa cu noi, în salon ? întrebă el după un răstimp de tăcere.

— De obicei iau masa în camera mea, răspunse Pavel.

— Nu se poate ! O să prînzim acolo !... Piotr !... răcni Salov.

La acest apel se înfățișă, neobișnuit de repede și cu vădit respect, lacheul care-i slujea pe pensionarii doamnei Hartung.

— Ce mîncăm astăzi ? îl întrebă, cu glas aproape poruncitor, Salov.

— Masa e gata, dacă binevoiți să porunciți, răspunse acesta.

— Binevoiesc ! Apropo, adăugă Salov, adresîndu-se lui Pavel, vă pricepeți la jocul de cărți ?

— Nu.

— Cum se poate ? Trebuie să învățați ! declară Salov.

— O să învăț, pînă la urmă, se angajă Pavel.

— Neapărat ! Neapărat ! repetă Salov.

Scurt timp după aceea, amîndoi își făcură intrarea în sala de mese. Doamna Hartung era, și de această dată, ascunsă privirilor după paravan. Încă nu toate odăile erau ocupate și de aceea la masă se adună o societate puțin numeroasă. Doi farmaciști, care, așezîndu-se de obicei separat de ceilalți, discutau numai între ei, în șoaptă, cu niște mutre atît de conspirative, încît ai fi zis că tocmai se pregăteau să prepare cea mai cumplită otravă. Nevedomov apăru la braț cu fetișcana ce ne este de-acum cunoscută și care, din această pricină, ba se foia fîstîcită, ba rîdea. În rochie de data asta, nu în bluza aceea, ea i se păru lui Vihrov și mai interesantă. Era o făptură plină de grația cea mai firească ; totul la ea era delicat : buzele, năsucul, piciorușele, talia ; avea un surîs vesel și candid. Nevedomov o așezase lîngă sine și, din cînd în cînd, îi arunca, din ochii lui, altminteri blînzi și albaștri, priviri înfocate de tigru. Salov se așeză alături de Pavel. De cîteva ori, *m-me* Hartung strigă de după paravanul ei, cu glas vădit alintător : „Salov, poftește încoace !". Și Salov, făcînd în văzul tuturor o grimasă, se duse, iar apoi, reîntorcîndu-se și reluîndu-și locul, repetă grimasa aceea, fără a uita, în răs-

timpuri, să-i arate lui Pavel cu capul spre Nevedomov și tînăra lui prietenă, făcîndu-i complice cu ochiul.

— De ce-l tot cheamă proprietara pe Salov la ea ? îl întrebă Pavel pe Nevedomov, după ce luară masa.

— Probabil pentru că e cel mai vechi pensionar al casei, răspunse acesta și, pesemne prea captivat de interlocutoarea lui, îi oferi din nou brațul, conducînd-o spre camera ei. „Cupidon pare a fi făcut aci o mulțime de victime", își spuse Pavel.

VI

CANDIDATUL MARIENOVSKI ȘI STUDENȚII PETIN ȘI ZAMIN

Peste cîteva zile, societatea din jurul mesei comune a doamnei Hartung deveni mai numeroasă ; apăru un tînăr uscățiv, cu chip deosebit de inteligent, într-un costum la modă. La început, Salov i se adresă pe un ton cît se poate de prietenos, dar, cum noul venit îi răspundea extrem de rece, Salov, de obicei îndrăzneț și chiar impertinent, păru deodată intimidat și-și îndreptă atenția asupra Annei Ivanovna, care stătea de data asta singurică. Fata, constată Pavel, se purta cu el la fel de drăguț ca și cu Nevedomov, care era la cursuri și întîrziase la masă, dar, cînd sosi, zărindu-l pe tînărul cel nou, exclamă plin de bucurie : „Dumnezeule, pe cine văd ? Marienovski !". Se apropie apoi de el și se sărutară prietenește. Nevedomov se așeză alături, continuînd să-l privească cu drag. Cei doi amici mai schimbară cîteva cuvinte. Abia apoi Nevedomov își ridică privirile spre ceilalți comeseni și, văzînd că Anna Ivanovna stătea lîngă Salov și, puțin aplecată spre dînsul, asculta nu fără atenție ce-i îndruga acesta, păli, prinse a-și mușca buzele și a răspunde cu vădită neluare aminte la întrebările lui Marienovski. Spre sfîrșitul mesei se mai liniști, pentru că Salov fusese chemat de un vizitator și, plecînd,

declarase că nu mai revine. Cei doi farmaciști, care prînziseră din nou în colțul lor, ieșiră și ei la scurt timp după aceea.

— Ia spune, ce mai e nou în lumea jurisprudenței ? îl întrebă Nevedomov pe Marienovski.

— Tocmai a apărut stenograma procesului lui *madame* Lafarge, răspunse acesta.

Pavel își părăsise scaunul, mutîndu-se mai aproape de ei, ca să audă mai bine discuția.

— Cea care și-a ucis soțul, îl puse Nevedomov în temă.

— Da, și interesant e că, potrivit martorilor ea i-ar fi dat vreo jumătate de funt de șoricioaică, iar la disecție au găsit o cantitate neglijabilă, pe care ar fi putut-o asimila pe cale respiratorie, ca muncitor metalurgist.

— Și totuși a fost pusă sub acuzare ? interveni în discuție Vihrov.

— Da, confirmă neobișnuit de grav Marienovski, și rechizitoriul procurorului general a fost strălucit. Tipul l-a împărțit în două secțiuni : în prima demonstrează că *m-me Lafarge putea să comită această crimă,* teză în sprijinul căreia prezintă întreaga ei biografie, din care rezultă că era o femeie impulsivă, violentă, voluntară ; în a doua probează că ea *a vrut să comită această crimă,* invocînd faptul că nu-și iubea bărbatul, că se certa adesea cu el, certuri presărate cu amenințări...

— Logic, constată Nevedomov.

— Uimitor de simplu, de parcă ar fi rezolvat o problemă de matematică, întări Marienovski.

— Spuneți-mi, juriații au condamnat-o ? se interesă Pavel, arătîndu-i din nou lui Marienovski cel mai adînc respect.

— Bineînțeles, îi răspunse Marienovski la fel de politicos.

— Și toate faptele legate de această afacere sînt publicate ? vru să afle Nevedomov.

— Pînă în cele mai mici amănunte.

— Spune-mi, după legile noastre, ce pedeapsă i s-ar fi aplicat ?

Marienovski strînse din umeri.

— Cel mult ar fi fost menținută sub supraveghere ca suspectă, spuse el zîmbind.

— Așadar, legile noastre penale sînt anemice și lipsite de spirit de prevedere, interveni din nou Vihrov.

— Dimpotrivă ! îl contrazise Marienovski pe un ton cît se poate de serios. Legile noastre nu-s rele defel, dar, dați-mi voie, ce este legea ? O formulă care nu poate nicidecum acoperi toate cazurile întîlnite în viață : viața e mult prea diversă și întortocheată ; în plus, același fapt poate avea o mie de nuanțe și o mie de cauze diferite ; tocmai de aici decurge necesitatea ca fiecare caz în parte să fie supus opiniei publice ori dezbaterii unor aleși ai societății, adică juraților.

— Și la noi de ce nu se introduce instituția juraților ?.. Pe cine ar deranja aceștia ? întrebă nedumerit Pavel.

— Pe foarte mulți ! răspunse, cu un zîmbet malițios, Marienovski. Cîtă vreme ființează o puzderie de instituții abuzive, să nici nu ne gîndim la curtea cu juri ! Ce judecată publică se poate concepe, cîtă vreme samavolnicia celor investiți cu funcții administrative nu cunoaște limite, cînd încă mai dăinuie iobăgia ? În cadrul unei judecăți publice, toate acestea ar fi, bineînțeles, denunțate și condamnate...

— Cît despre demnitatea și imparțialitatea tribunalelor, acestea, cred eu, depind mai cu seamă de inamovibilitatea judecătorilor, observă Nevedomov.

— Nici ea nu înseamnă mare lucru, obiectă Marienovski. În Franța, așa-zisele *tribunaux ordinaires*[1] erau absolut independente : regele nu putea nici să-i înlocuiască, nici să-i recompenseze și nici chiar să-i transfere pe judecători de la o instanță la alta ; în schimb a apărut un tribunal special, *„le tribunel exceptionnel"*[2], în a cărui competență au fost trecute încetul cu încetul toate cauzele ce implicau statul și societatea, iar apoi și cazurile persoanelor particulare. Oricîe domn care dispunea de suficientă putere înainta suveranului o cerere și acesta îi

[1] Tribunale ordinare (fr.).
[2] Tribunal instituit pentru judecarea cauzelor sustrase jurisdicției publice (fr.).

transfera cauza spre dezbatere tribunalului administrativ — iată cîte parale face inamovibilitatea judecătorilor!

Întreagă această discuție cei trei tineri o purtară cu glas scăzut, tratîndu-se unul pe celălalt cu vădit respect. Marienovski, mai cu seamă, produse asupra lui Pavel mare impresie prin claritatea și simplitatea ideilor sale.

— Cine-i băiatul ăsta? îl întrebă el cu glas scăzut pe Nevedomov, cînd Marienovski se ridică de pe scaun ca să fumeze o țigară de foi.

— E candidat la facultatea de științe juridice, răspunse acesta. Tocmai a terminat cursurile.

— Și vrea să se facă profesor?

— Nu știu. Știu doar că și-a vîndut bruma de avere ce-i mai rămăsese și cu banii obținuți intenționează să plece în străinătate, ca să-și desăvîrșească studiile.

Marienovski se apropie din nou și-și reluă locul.

În tot acest răstimp, Anna Ivanovna, care rămăsese singură, arunca din cînd în cînd cîte o ochiadă ba spre Pavel, ba spre Nevedomov. Cum, firește, nu participa în nici un fel la discuție, se pregătea să se retragă în camera ei; dar, auzind deodată zgomot de glasuri dincolo de ușă, exclamă bucuroasă:

— Ah, ăștia sînt, mai mult ca sigur, Petin și Zamin!

Intrară, cu mare larmă, doi studenți: unul — mic și îndesat, cu părul creț, cu niște mîini cam din topor și picioare enorme, îmbrăcat aproape ca o haimana: celălalt — înalt, slab, cu chip neobișnuit de ascuțit, în continuă mișcare, și îmbrăcăminte la fel de ponosită.

— Uite unde erau! exclamă grasul și apoi luă întreaga companie la rînd: fiecăruia îi strînse zdravăn mîna, scuturînd-o, se sărută cu fiecare, inclusiv cu Vihrov, pe care nu-l cunoștea defel. Annei Ivanovna îi strînse de asemeni mîna, zguduind-o atît de puternic, încît fata chiar țipă: „Zamin, mă doare!". În chip de recompensă, el îi sărută mîna, iar ea îl pupă pe creștet. Petin, subțirelul coleg al lui Zamin, se sărută și el cu toți, iar în fața Annei Ivanovna făcu în plus o plecăciune cerentonioasă, care stîrni hohotele vesele ale tinerei domnișoare.

— De la țară? îi întrebă pe noii veniți Nevodomov.

— Întocmai! răspunse grasul, prăvălindu-se cu zgomot pe un scaun. Petin se instală alături de el, compunîndu-și

o poză atît de țeapănă și de plină de ifos, încît Anna Ivanovna nu-l putea privi fără să se prăpădească de rîs : așa cum aflară ulterior, Petin voise să imite alura aferată a unui englez.

— Al cui e lacheul ăla cîrlionțat ? se interesă grasul.

— Trebuie că e vorba de Ivan al meu, spuse Pavel zîmbind.

— Ce băiat simpatic ! Sînt sigur că-i un tip nemaipomenit ! urmă Zamin sincer entuziasmat. Vin eu încoace, el — șezînd în poartă, îngîna un cîntec. „Ce cîntec e ăsta, băiete ?" zic. Îmi spune ; îl știam. „Hai, zic, să-l cîntăm împreună". „Hai !" zice... Și dă-i drumul !... S-a strîns la lume, ceva de groază ! Da, nemaipomenit băiat ! Un flăcău fără pereche, ce mai !

— Zamin, tu ești ? răsună deodată de dincolo de paravan glasul nu tocmai binevoitor al proprietăresei.

— Eu, răspunse Zamin, făcîndu-le cu ochiul tuturor celor de la masă.

— Iar ai început cu scandalul ! Fă-mi plăcerea și răcnește în altă cameră ! îl alungă *m-me* Hartung.

— Tot bolnăvioară sînteți ? întrebă Zamin destul de blajin.

— Tot ! Pleacă te rog ! insistă ea.

M-me Hartung era supărată pe Zamin și Petin, pentru că cei doi locuiseră la ea aproape un an fără să-i plătească o copeică măcar : numai cu chiu cu vai izbutise să-i pună pe fugă.

— E cazul să ne căutăm un adăpost, spuse Zamin pe același ton blajin.

— Yess ! confirmă subțirelul cu un accent atît de englezesc, încît toți izbucniră în hohote.

— Faceți-mi favoarea, domnilor, și poftiți la mine. Am o cameră destul de încăpătoare, spuse Pavel : întreaga societate îi plăcea nespus.

— Dar Vania o să fie de față ? întrebă Zamin.

— Neapărat ! îl asigură Pavel zîmbind.

— Excelent ! Haidem ! spuse Zamin ridicîndu-se.

Subțirelul îi urmă numaidecît exemplul.

— Dacă-mi permiteți, v-aș ruga să veniți și dumneavoastră, îi propuse Pavel lui Marienovski.

— Cu mare bucurie ! acceptă acesta.

— Şi cu ? Eu unde o să vă ascult glăscioarele ? se smiorcăi în glumă Anna Ivanovna, adresîndu-se lui Zamin şi Petin.

— Cum unde ? Veniţi cu noi ! răspunse Zamin.

— Mă primiţi şi pe mine ? îl întrebă Anna Ivanovna pe Pavel roşind uşor.

— Faceţi-mi plăcerea ! o invită acesta.

— E-n regulă ! Haidem ! îi îngădui şi Nevedomov, apoi îi oferi braţul şi toţi porniră în urma lor grămadă.

În timp ce treceau pe coridor, de Pavel se apropie Zamin.

— Mă iertaţi, spuse el, nu cumva e deranj la dumneavoastră ? Dacă da, ar trebui strîns puţin. Ştiţi, e o fată minunată ! şopti el arătînd cu capul spre Anna Ivanovna.

— La mine e totul în perfectă ordine, îl linişti Vihrov.

Anna Ivanovna, fiica unui funcţionar sărac, venise la Moscova ca să susţină la universitate examenul de guvernantă. Aproape fără o leţcaie, închiriase o odaie la *m-me* Hartung şi devenise un fel de fiică a regimentului de studenţi : aproape toţi erau îndrăgostiţi de ea, îi apărau onoarea şi castitatea, îi asigurau întreţinerea mînă de la mînă, fără să-şi permită nu numai cu ea, dar nici de faţă cu ea nici un fel de glumă necuviincioasă : era atît de candidă !

Pavel îi porunci lui Ivan să servească ceai şi pipe pentru domni. Pe Anna Ivanovna, ca pe oaspetele cel mai ales, o aşezară pe divan ; lîngă ea se instală, cu evlavie aproape, Nevedomov.

— Uite-l şi pe băiatul nostru de aur ! exclamă Zamin văzîndu-l pe Ivan, care tocmai intrase. Eşti doar de puţină vreme la oraş, bag de seamă ? îl cercă el.

— Da de unde, de mult ! răspunse Ivan aproape ofensat.

— Dă' nu-i aşa că-i mai bine la ţară ?

— De ce să fie mai bine ? Nu-i nici o scofală ! i-o retează Ivan şi, fandosindu-se ca un lacheu sadea, le împărţi tuturor pipe.

— Straşnic băiat ! o ţinu pe a lui Zamin, cu toate că prin ultimul său răspuns Ivan îl dezamăgise vizibil.

— Ei bine, domnilor, urmă el cînd toţi începură să fumeze, să vă povestesc cum la noi, în judeţul Pegrevsk, ţăranii l-au otrăvit pe ispravnic cu varză !...

— Cum adică l-au otrăvit cu varză ? întrebă Marienovski uimit.

— Uite-aşa, cu varză... Descinde el, ispravnicul, într-un sătuc îndepărtat... Acolo — lume cam sălbatică, neînvăţată cu supuşenia. Ei bine, şi, într-o bună zi, mahmur pesemne, se apucă omul să le ceară ţăranilor, de unde de neunde, varză acră, iar varză, în sat, nici de leac. Şi cum nu poate să-şi facă damblaua, mi ţi-i ia pe mujici la altoit : jap în dreapta, jap în stînga, curechi să vă faceţi !... Mujicii rabdă ce rabdă, dar în cele din urmă se înfurie, se reped pînă-n satul vecin şi aduc o putină burduşită cu varză. „Înfuleacă, cică, boierule, pe săturate, că este". Goleşte el o strachină şi, de bună seamă, i se face lehamite. „Gata !" zice. Da' ei de colo : „Nu, boierule, vruşi curechi şi ne înveneţişi spinările pentru el, acu mănînca ; de nu, te plimbăm în gîrbace pînă scapătă !" Care gîrbace i le şi înfăţişară, căci erau pregătite gospodăreşte, din vreme. El, ce să facă, dă-i înainte cu curechiul. Şi uite-aşa, cu ochii la gîrbace, goleşte ispravnicul ca la jumătate de putină. Se-ntoarce acasă şi, peste două, trei zile — dixit : dă ortul popii. Asemenea-ncercare nu putuse-nfrunta nici burduhanul lui de ciocoi !

— Iar la noi la Kazan, începu subţirelul cu glas aşijderea, într-o zi de sărbătoare — mare procesiune, mare : vreo zece mii de oameni cu prapuri, cruci şi icoane ; erau şi o droaie de poliţai, cu gînd să mai astîmpere mulţimea : „Mai domol, domnilor, mai domol !" Şi ce să vezi : mi ţi-i iau oamenii la tescuit, expurgîndu-i ca pe nişte bucăţi de săpun strînse-n palme : uite-aşa, în tricornuri şi cu săbiile la şold, prind a se iţi din mulţime ! Şi Petin se deşiră şi mai mult, compunîndu-şi mutra înspăimîntată a unui poliţai luat pe sus de mulţime. Fără voia lor, toţi izbucniră în hohote.

— Ce actor minunat trebuie să fie prietenul dumneavoastră ! exclamă Pavel, adresîndu-se lui Zamin.

— Clasa-ntîi ! adeveri acesta. Acuşica o să vă şi convingeţi. În doi timpi şi trei mişcări vom monta pentru

dumneavoastră o comedie în toată regula. Ia dă-i drumul ! Știi tu... adăugă el pentru Petin.

Acesta pricepu de îndată, se ghemui pe podea, sprijinindu-se în mîini și, înălțîndu-și căpățîna pe gîtlejul prelung, prinse a lătra cu glas subțire, întocmai cum fac dulăii în nopțile cu lună ; apoi, prăvălindu-se deodată și zgîlțîindu-și mușchii picioruşelor lui scurte, Zamin începu a guița și a grohăi ca porcii. Spectatorii, neștiind încă despre ce era vorba, hohoteau în neștire.

— Doamne, ce mai e și asta ? ! Ce-ați mai născocit ? se arătă curios pînă și Nevedomov, strigînd ca să acopere vacarmul acela și ștergîndu-și lacrimile ce-i răsăriseră între pleoape de rîs.

Pavel hohotea dezlănțuit, în uitare de sine, iar Anna Ivanovna se prăbușise cu fața în jos pe divan, istovită.

— Iar acum, dacă-mi dați voie, începu Petin, într-un soi de falset canin, se taie porcul, iar cățeaua se roagă celui de sus pentru el.

Între spectatori, rîsul luase proporții nefirești, devenind aproape bolnăvicios. Noroc de actori, care, osteniți și ei pesemne, își curmară reprezentația și acum se mărgineau să-și privească satisfăcuți publicul.

— Iubiților ! Drăguții de voi ! le strigă Anna Ivanovna, care, din pricina rîsului, tot nu izbutea să-și dezlipească fața de divan. Arătați-ne tunetul și fulgerul !

— Se poate, cum să nu ! se învoi Petin și cei doi se așezară față-n față, de o parte și de cealaltă a măsuței.

— Eu sînt soarele care apune ! spuse Zamin și, într-adevăr, chipul lui se făcu roșu, tîmp și enorm.

— Iar eu un tip căruia-i place să admire apusul de soare ! se explică Petin, închipuind un tînăr ferchez care privea prin lornion.

— Soarele a asfințit ! declară Zamin, închizînd ochii și, într-adevăr, spectatorii avură senzația că soarele coborîse sub geana zării.

— Cerul se acoperă de nori ! anunță același Zamin și chipul lui se înăspri, devenind din ce în ce mai întunecat.

— A fulgerat ! urmă Zamin, deschizînd ochii doar o clipă și, într-adevăr, spectatorii avură impresia că scăpărase un fulger.

— Iar tipul doarme ; doarme, nu-i așa ? le ceru Petin asentimentul, luînd înfățișarea unui om care doarme sforăind ușor.

— Un tunet în depărtare ! urmă Zamin, sugerîndu-le tunetul. Fulgeră ! Fulger după fulger ! strigă el, clipind din ce în ce mai des. Norii atîrnă grei, tot mai aproape de pămînt !

Chipul lui se posomorî de-a binelea.

— Fulgeră și tună ! răcni el, deschizînd ochii și umplînd încăperea cu glasul lui care imita tunetul.

— Tipul se trezește și-și face semnul crucii ! spuse Petin, arătînd cum omul se trezește brusc și prinde să se-nchine.

Spectatorii nu mai rîdeau ; căzuseră într-o stare de plăcută stupoare ; totul fusese interpretat atît de exact și de artistic !

— Asta întrece orice vodevil, orice comedie ! comentă Pavel.

— Splendid ! Splendid ! repeta și Nevedomov, cufundat pe de-a-ntregul în apa beatitudinii artistice. Ce clauni englezi ? ! Ai noștri, ăștia bunăoară, ce cusur au ?

Multă vreme după ce prietenii noștri se risipiră prin odăile lor, lăsîndu-l singur, Pavel mai rămase sub impresia acelui spectacol.

„Da, ăsta e un rîs adevărat, onest, bun, nu ca izmenelile versificate ale lui Salov !“ comentă el cu glas tare, căzînd pe gînduri.

VII

VIAȚA UNIVERSITARĂ CONTINUĂ

Nicicînd și nicăieri timpul nu trece atît de repede ca în studenție. Aproape fără să bage de seamă, Vihrov se trezi în anul trei. Științele naturale îi dezvăluiseră o întreagă lume nouă : *el harul ierbilor îl pătrunsese și îi gră-*

ise valul mării blînd. Cunoștea de-acum viața Pămîntului — cum se formase, cum apăruseră rîurile, lacurile și mările ; aflase ce respiră oamenii, de ce în nord se hrănesc cu pește, iar în sud cu orez. Într-un cuvînt, natura îndeobște, care odinioară îl interesase doar printr-un peisaj neobișnuit de frumos, prin vremea bună sau rea, prin vreo jivină nemaivăzută, i se destăinuise în cauzalitatea ei, ca un mecanism ale cărui elemente sînt intim legate între ele. În ce privește artele frumoase, în acest răstimp îl studiase pe Shakespeare, despre care discuta mereu cu Nevedomov, precum și pe Schiller, de care se apucase ca să învețe germana, atît de trebuincioasă pentru științele naturale. Schiller îl cucerise de îndată, ca poet al umanismului, civilizației și tuturor elanurilor tinerești. Pe alte planuri, în viața practică, eroului meu nu i s-a întîmplat în acest răstimp aproape nimic deosebit, dacă lăsăm la o parte faptul că se maturizase și mai mult și se număra printre studenții trecuți de vîrsta adolescenței. Pe la Esper Ivanîci trecea tot arareori, și atunci în silă, căci se plictisea de moarte acolo.

Dar într-un rînd Anna Gavrilovna îi istorisise o întîmplare care-i stîrnise interesul :

— Cică — ați auzit ? — Kleopatra Petrovna s-a împăcat cu bărbatu-său, s-a întors acasă, bag seamă, n-a cocolit-o prea mult domnul Postin.

— Mărturisesc că nu mai înțeleg nimic, spuse Pavel.

— Cine să înțeleagă o tartorițâ ca asta ? ! Ce femeie ar fi cutezat, ca ea, să se întoarcă la bărbat după tot ce a făcut ?

— Parcă bărbatu-său... încercă Pavel să obiecteze.

— Bărbatu-său ! Bărbatu-său e om cumsecade ; atîta doar că bea... Îi scrie, săracul, lui Esper Ivanîci : „Unchiule, Kleopașa s-a întors iarăși la mine ; i-am iertat totul, căci și eu, la o adică, am fost cam nedrept cu dînsa", cită Anna Gavrilovna : tot mai era supărată pe Fateeva pentru că-i bîrfise fata.

Cu Mary, Pavel nu se mai văzuse. Curînd după prima lui vizită la dînsa, soțul ei, domnul Eismond, îl căutase, dar nu-l găsise acasă, iar apoi, peste vreo jumătate de an, se mutaseră cu bateria undeva în Ucraina. În sufletul eroului meu, dragostea pentru Mary nu că se stinsese pentru

totdeauna, dar amuţise şi moşnea, nesatisfăcută, tăinuită şi obidită, aşa că amintirea lui Mary devenise pentru Pavel dureroasă, tristă şi enervantă ; ar fi preferat să o creadă moartă şi pe această temă, într-un amurg cînd se lăsase pradă viselor, scrisese chiar şi un catren :

Tu nu mai eşti — şi iată — nu mai sînt
Îmbătătoare-aducerile-aminte.
În inimă-mi dorm mute, ca-n mormînt,
Pentru vecie, dulcile-ţi cuvinte.

Viaţa la *m-me* Hartung nu înregistrase, de asemeni, nici un eveniment deosebit ; chiriaşii rămăseseră aceiaşi, doar Anna Ivanovna luase examenul de guvernantă şi se angajase. Despărţit de obiectul pasiunii sale, Nevedomov căzuse într-o adîncă melancolie şi adesea participa la întîlnirile tinerilor lui colegi fără să scoată, ceasuri de-a rîndul, nici o vorbă. *M-me* îşi fortificase, fireşte, de mult, sănătatea şi Pavel o cunoscuse personal ; era o femeie încă destul de tînără, nu tocmai urîtă, atîta doar că începuse să se îngraşe. De la Vanka, Pavel aflase că *m-me* Hartung fusese amanta lui Salov, că odinioară fusese *blanchisseuse*[1] şi ţinuse o spălătorie, dar că, după ce începuseră să trăiască împreună, el închiriase pentru ea aceste odăi, mutîndu-se el însuşi acolo. Makar Grigoriev trecea şi el, din cînd în cînd, pe la Pavel, aducîndu-i scrisorile colonelului, care, cine ştie de ce, socotea că, totuşi, e mai bine să-i scrie lui Makar Grigoriev, decît direct fiului său. Makar Grigoriev îi cunoscuse pe toţi studenţii care-l vizitau pe Pavel şi stătea adeseori la taclale cu dînşii ; cel mai mult îl îndrăgise pe Zamin, pesemne pentru că acesta îi vorbea despre ţărani, pe care, aşa cum ştim, îi iubea cu patimă, prilej cu care nu uita, fireşte, să-i arate cum ieşeau credincioşii la procesiunile cu icoane în săptămîna patimilor, cîntînd cu glasuri barbare „Cristos a înviat".

— Aşa-i, întocmai ! Prostime, ce să mai vorbim ! încuviinţa Makar Grigoriev.

Petin încercase, la rîndul lui, să-l cucerească pe Makar Grigoriev, imitînd de faţă cu el un şarpe care se furişează,

[1] Spălătorească (fr.).

chipurile, printre niște butuci, drept care Petin se strecură printre picioarele unui scaun, dar reprezentația nu-i prea mersese la inimă lui Makar Grigoriev, căci acesta îi declarase ulterior despre el lui Pavel : Asta, boierule, e lung, dar are minte scurtă !". Nevedomov, așijderea, îl contrariase vădit.

— De ce umblă asta în sutană ? întrebase el odată rămas singur cu Pavel.

— Așa-i place, răspunse acesta.

— Cum adică așa-i place ? ! Doar e păcat ! urmă Makar Grigoriev, uimit din cale-afară.

— Și, mă rog, de ce ar fi păcat ? întrebase, la rîndul lui, Pavel.

— Păi cum să nu fie ? Mai lipsește să-și pună și sfintele odăjdii ! se burzului Makar Grigoriev.

Dar după ce-l cunoscu mai temeinic pe Nevedomov, părerea lui se schimbă sensibil în bine.

— Un domn bun la suflet și, pesemne, ager la minte, dar uite cum se izmenește ! comenta el acum nedumerit.

Pe Salov, însă, îl ura din adîncul sufletului. Acesta, întîlnindu-l pentru întîia oară la Pavel, îl privise la început de foarte sus, pentru ca apoi, aflînd că are în față un bogat misit moscovit, să-l ia în zeflemea.

— Și, ia zi, groscior buzunarul, groscior din butoaie, ai ? îl întrebase el în derîdere, arătînd spre buzunar.

— Nu mai groscior decît al tătucului domniei voastre. Eu am meșterit butoaie, iar domnia sa le-a umplut cu vin, mai și subțiindu-l cîte o dată, răspunse Makar Grigoriev, care aflase cine știe cum că tatăl lui Salov fusese negustor de vinuri. Cine-i cu obrazul mai curat în toată trebșoara asta, zău că nu știu !... încheie el pe un ton plin de subînțelesuri.

— Și unul, și altul ! amîndoi sînteți cinstiți ! hotărî Salov fără să clipească.

Indeobște era extrem de cinic, asta și cînd era vorba despre sine însuși. Părea că nu se sinchisește cîtuși de puțin de nenumăratele-i fapte de ocară. Bunăoară, într-o vreme, Pavel dăduse deseori la Salov peste un student mărunțel, care intra, se instala de îndată la măsuța de joc ca să se înfrunte cu gazda, răstimp în care își ciufulea fără

încetare chica, mai și zvîrlea cărțile, dar toate acestea nu-l impresionau defel pe Salov, care continua să-l jupoaie de bani fără cruțare.

— Mergi cu el aproape la sigur, observă Pavel într-un rînd, după ce studentul, rămas fără o lețcaie, plecă.

— Absolut la sigur : cît vreau, atîta cîștig, confirmă Salov.

— Cum așa ? ! Dar nu-i cinstit ! spuse Pavel.

— Adică de ce nu-i cinstit ? Tîmpitul de taică-său îi dă puștiului ăstuia atîția bani, încît ar putea-o apuca pe calea desfrîului ; ei bine, eu îl curăț și măcar îl conserv pentru viața morală !

Nu trecu multă vreme după această discuție și Salov găsi prilejul să-i tragă și lui Pavel o mică păcăleală. Într-o zi, acesta, intrînd la Salov, zări pe masă un joc de dame.

— Cu ăsta cum de te-ai mai pricopsit ? întrebă Pavel.

— Uite-așa. Cîțiva dintre băieții care mă cultivă joacă dame. Nu aveam, așa că mi-am luat.

— Dar dumneata joci ? întrebă Vihrov.

— Aproape deloc, răspunse Salov pe tonul cel mai sincer din lume. Dumneata ?

— Eu joc, spuse Pavel. Într-adevăr, juca destul de bine. Hai să facem o partidă ! propuse el.

— Cum ? Nici vorbă ! O să mă curăți, protestă Salov, dar se așează la măsuță. Ori jucăm fără bani ? !

— Firește, confirmă Pavel.

— Ba eu n-am jucat niciodată nimic fără miză. N-are haz ! Hai să jucăm pe o masă la Yar.

— Fie ! se învoi Pavel.

Jucară. Pavel pierdu și îl pofti numaidecît pe Salov la Yar. Cînd, după bucatele gustoase stropite cu o sticlă de vin bun, ieșiră în stradă, Salov, punîndu-i lui Pavel mîna pe umăr, îi spuse :

— Ascultă, băiețaș ! Sînt, poate, cel mai bun jucător din Moscova. Cum ai cutezat să te așezi la masă cu mine ?

— Atunci de ce pretindeai că habar n-ai să joci ?

— Ca să te duc cu zăhărelul. Îmi pusesem în gînd să cîștig cel puțin o masă la Yar, îl lămuri Salov pe un ton satisfăcut.

— Naiba să mai înțeleagă ! făcu Pavel, care nu izbutea să-și dea seama dacă nu i se servea încă o minciună.

De anul nou, în ziua de Sfintul Vasile, Salov își serba, de obicei, onomastica. *M-me* Hartung, care, așa cum știm, își făcea veacul după paravanul din sufragerie, își cără cu acest prilej tot calabalîcul la bucătărie. Sufrageria devenea astfel o încăpere foarte spațioasă, pe care locatarii o mobilau complet cu lucruri aduse din propriile lor odăi. Se amenajau două-trei măsuțe de joc, era angajat din timp un chelner, care se îngrijea de bufet și servea la dineu. La ultima onomastică tipicul se repetase întocmai și Vihrov, deși nu intenționase să participe, știind că toți invitații o să se taie în cărți pînă la ziuă, cedă pînă la urmă insistențelor lui Salov, care îl încredință că de data asta alcătuise o societate aleasă și pasă-mi-te, trebuia să găsească parteneri pe măsură : doar n-o să li-l servească pe Nevedomov în sutana lui ! Primii care îi atraseră atenția lui Pavel fură doi tineri : unul într-un costum civil elegant, celălalt într-o uniformă de inginer ca scoasă din cutie. Cînd se apropie, rămase mut de uimire. Erau frații Zaharevski.

— Ei bine, n-aș fi crezut că o să vă întîlnesc vreodată aici, spuse el, dînd mîna cu amîndoi.

— Și pentru noi e o surpriză, răspunseră cei doi într-un glas.

— Sînteți de mult la Moscova ? Ia spuneți-mi, de unde ați picat ?

— Venim din Petersburg și mergem spre slujbă : sîntem pe aici doar în trecere, răspunse juristul.

— Unde anume la slujbă ?

— Amîndoi în același oraș : eu sînt numit pe lîngă președintele tribunalului, iar el e repartizat la district.

— Și, probabil, curînd am să-mi capăt și eu numirea, adăugă inginerul nu fără oarecare emfază.

— Și aici cum ați nimerit ? continuă Pavel să-i chestioneze.

— Drept să-ți spun, nici noi nu prea știm cum, răspunse inginerul și, profitînd de faptul că Salov ieșise cu ceva treburi, începu să explice. E o poveste destul de stra-

nie. Dumneata îl cunoşti, firește, pe stăpînul casei şi ştii ce hram poartă ? !

— E student, spuse Pavel.

— Dacă-i student, toate bune şi la locul lor, dar la fel de bine putea fi şi un pungaş. Închipuie-ţi : O luăm noi ieri, eu şi cu frate-meu, spre Bariera Sretenski. Ce ne-am zis : Moscova, întîiul oraş de scaun, nu se poate să nu-i facem onoarea ! Intrăm şi, ce să vezi : în salon, un domn singur, fără veston, dănţuind cu nişte demuazele. Bea zdravăn — şampanie — aghezmuindu-le şi pe ele, apoi, nitam-nisam, se aruncă de gîtul nostru. „Ah, ce plăcere ! Şampanie ! Să vină şampanie !..." Ne-a făcut, aproape cu forţa, să bem... Pînă la urmă am pus şi noi, firește, la bătaie o sticlă şi uite-aşa cheful s-a întins pîn-la ziuă. La despărţire — îmbrăţişări, pupături, în fine, ne-a rugat să-l călcăm astăzi numaidecît, că-şi serbează onomastica. Şi, cum tot nu prea aveam ce face în seara asta — iată-ne.

Inginerul istorisi întîmplarea candid, ca pe un incident oarecare, cît se poate de banal. Juristul, în schimb, se posomorîse.

— La ce bun toate amănuntele astea ? îşi interpelă el fratele şi în glasul lui răsună o undă de reproş.

Între timp, lui Salov îi mai venise un musafir, un individ drapat din cap pînă-n picioare în negru, cu ochi negri, dar absolut inexpresivi, şi purtînd o sumedenie de briliante : briliante pe degete, în lanţul de la ceas, briliante în chip de butoni la cămaşă.

— Ce-ar fi, domnilor, pînă se mai adună lume, să facem o partidă de cărţi ? propuse Salov cît se poate de dezinvolt, adresîndu-se fraţilor Zaharevski.

— Eu nu joc defel, răspunse juristul.

— Dar dumneata ? îl întrebă Salov pe inginer.

— Ei bine, eu joc, răspunse acesta.

— Atunci să-i dăm drumul ! Dar dumitale, Nikolai Haspirovici, nu-ţi dă inima ghes ? îl ademeni el pe tipul cu păr negru.

— Fie, se învoi acesta şi pe chipul lui dur se întipări o expresie de vădită satisfacţie.

— Ce miză propuneţi ? întrebă Salov pe acelaşi ton destins, lejer.

— De regulă, eu nu depășesc cinci copeici, declară inginerul.

— Ei, atunci să jucăm pe cinci copeici, decise Salov și înscrise pe hîrtia de pe masă o sută de mîini.

— Nu, fii bun și treci doar cincizeci, spuse inginerul.

— De ce numai atît ? se miră Salov.

— Partida s-ar putea prelungi, or eu și frate-meu mai avem o obligație în seara asta.

— Ce obligație ? întrebă surprins juristul, care urmărise întregul dialog.

— Asta-i bună ! Te pomenești c-ai uitat ! spuse inginerul apăsînd pe fiecare cuvînt.

Juristul înțelese și nu mai formulă nici o obiecție.

Salov, omul în negru și inginerul trecură la masă și începură să joace. Cum musafirii despre care vorbise Salov nu se prea înghesuiau, Pavel se întreținu îndelung cu juristul.

— Ce mare și ce murdară e Moscova asta a voastră în comparație cu Petersburgul ; e un fel de sat uriaș ! opină la un moment dat omul legii.

— De ce sat ? vru să știe Pavel.

— Păi, case de lemn, uliți strîmbe...

— Nu asta trebuie căutat la Moscova, ci istoria poporului rus, poporul însuși ! Important e să te străduiești să distingi ce are sfînt în ea !... spuse Pavel.

— Prea bine, numai că aceste două laturi trebuie să coexiste. Orice s-ar spune, e inadmisibil ca în capitală să nu găsești o birjă. În seara asta, am luat o droșcă din cele ce hurducă lumea pe aici : e o minune că am ajuns vii.

În acest punct, discuția se întrerupse, căci inginerul se ridicase de pe scaun și, azvîrlind pe masă o bancnotă de douăzeci și cinci de ruble, declară că el nu mai joacă.

— Cum așa ? Doar abia ne-am încins ! încercă Salov să-l facă să se răzgîndească.

— Nu, nu sînt dispus să continuu, tranșă inginerul pe un ton vădit zeflemitor.

Omul negru nu interveni — pufnea doar, întunecat, pe nări.

— De ce te-ai retras ? își interpelă omul legii fratele, cînd acesta se apropie.

— Acest domn măsluieşte făţiş cărţile, spuse inginerul nejenîndu-se defel şi arătînd fără echivoc spre omul în negru, încît acesta se întoarse spre ei. Pavel se aştepta la un incident, dar omul negru rămase nemişcat, continuînd să pufnească posomorît.

— Poate că ţi s-a părut, sugeră juristul.

— Ba nu mi s-a părut defel ! Nu uita că, la o adică, şi eu ştiu să trişez. Unde mai pui că toate briliantele alea sînt false.

— Cum adică false ? întrebă Pavel.

— Sînt contrafăcute, nu valorează doi bani. Recunosc briliantele autentice de la o poştă, preciză inginerul.

— În cazul ăsta, s-o luăm din loc numaidecît, îi propuse frate-său cu jumătate de glas.

— De ce ? obiectă inginerul. Încă nu ne-a dat să mîncăm. La tipi din ăştia de obicei te poţi ospăta pe cinste.

Vihrov îl asculta pe tînărul inginer cu tot mai multă atenţie ; îl uimea îndeosebi prin experienţa de viaţă de care dădea dovadă. Salov, vădit marcat de faptul că nu izbutise să-l atragă de-a binelea în joc pe tînărul Zaharevski, stătea ca pe ace şi, cu gînd să destindă măcar cît de cît atmosfera, trimise după Petin şi Zamin, sperînd ca ei să-şi desfăşoare comicăriile. Aceştia, cît se poate de bucuroşi de invitaţie, se înfiinţară numaidecît şi prezentară la început o cireadă care se întorcea de la păşune, sau, în orice caz, toate sunetele ce însoţesc momentul. În plus, Zamin le înfăţişă o băbuţă nevoiaşă lătrată de cîini, iar Petin o maimuţări pe Sankovskaia, arătîndu-le, nespus de viu, cum aceasta îşi exprimă groaza, şi prezentă lucrurile astfel, de parcă groaza i-ar fi fost inspirată de omul în negru : se apropie în zbor de el, o umple spaima, îşi acoperă chipul cu palmele şi o ia la sănătoasa ; în cele din urmă omul negru se îmbufnă, ieşi în coridor şi rămase acolo, fumînd, toată seara, pînă cînd se servi cina. În societatea pe care o părăsise, inginerul încercă şi el să-i imite pe Karatîghin şi Tolcenov, dar o făcu atît de stîngaci şi de fără fior artistic, încît îşi dădu chiar el seama de penibilul situaţiei şi, fără a-şi termina monologul, încercă să explice prin cuvinte ce anume avusese intenţia să le comunice. Dineul fu, aşa cum se aştepta inginerul, aproape

luxos ; vin bun, fructe. Petin se puse iar pe șotii, imitînd de data asta o baiaderă care-i aduce sultanului tipsii cu tot felul de bucate gustoase. În chip de sultan îl alese, bineînțeles, pe același om negru, căruia îi făcea plecăciuni nu cu capul, ci cu fundul. Tipul în negru, la rîndul lui, se prefăcea că totul îl amuză din cale-afară și bohotea din răsputeri. În ce-l privește pe Pavel, acesta fu toată seara posomorît și abătut. Josnicia lui Salov și intenția lui de a-l atrage pe inginer în cursă, pentru a-l curăța de bani erau prea cusute cu ață albă ; și totuși, constatarea asta nu-i căzu prea bine, căci, oricum, Salov se număra printre prietenii lui. A doua zi, îi relată întregul episod lui Nevedomov ; acesta, însă, nu se arătă cîtuși de puțin uimit sau contrariat.

— Da, tipul e stricat pînă-n măduva oaselor ! spuse el. O fire pasionată și nu lipsită de har, dar care a apucat-o pe o cale total greșită.

— Lîngă un exemplar ca ăsta, nici chiar celor care-l cunosc nu le e prea moale, reflectă Pavel.

— Cred și eu ! încuviință Nevedomov. Acum să vezi ce potlogărie pune la cale ! Numai gîndindu-mă și mă apucă groaza ! urmă el, clătinînd trist din cap.

— Ce potlogărie ? îl iscodi Pavel.

— Deocamdată nici nu vreau să vorbesc despre toate astea, se eschivă Nevedomov, căzînd apoi într-o adîncă îngîndurare.

Nu mult după aceea, Salov, care, pesemne, o abandonase deja pe *m-me* Hartung, se mută la o altă adresă. Vrednica nemțoaică îndură această lovitură cu multă demnitate. De fapt, suferința ei izvora mai cu seamă din orgoliul rănit.

— Să mai găsești el o femeia ca eu ! repeta ea. Las' să caute mult și bun !

Peste cîteva luni, Vihrov plecă, de asemeni, la țară și o făcu, subliniez, cu multă plăcere. În primul rînd, fiindcă dorea nespus de mult să-și revadă tatăl ; apoi voia să contemple holdele și luncile și, în fine, fiindcă moralitatea sau mai degrabă imoralitatea vieții citadine începuse să-l sufoce, să-l strivească.

VIII

MOTIVE DIN VIAȚA RURALĂ

De vreun an, colonelul suferea din pricina deschiderii cîtorva dintre rănile sale, care-l dureau groaznic, dar cînd îl vestiră că sosește Pavel Mihailovici, parcă și durerile-l lăsară ; iar apoi, cînd fiul său se înfățișă într-adevăr dinainte-i, prinse chiar a bălmăji niște năzbîtii, încît ai fi zis că se zărghise.

— Ce să poruncesc să-ți pregătească la cină ? întrebă el cu un soi de privire pierdută, proțăpit în mijlocul odăii. Dar ia stai ! Un bob zăbavă ! Trimit acușica la Kleț kovo, să-ți aducă din seră niște fructe pe cinste.

— Nu-i nevoie, tată ; zău, știi că nu mă prea omor după fructe, căută Pavel să-l domolească.

— Ei, atunci uite ce-i !... Afimia ! strigă colonelul.

În ultima vreme îmbătrînise mult. Afimia, care se făcuse și ea o băbuță, se înfățișă la poruncă.

— Bag seamă, cîteva dintre licorile tale nu-s încă răsfierte. Nu știm care anume o să-i placă lui Pavel Mihailovici, așa că răsfierbe-le pe toate, să nu rămînă nici una neîndulcită !

Toate acestea îl uimiră întrucîtva pe Pavel : odinioară, colonelul nu putea să sufere ca fecioru-său să guste fie și o picătură de vin de față cu el, iar acum — pas de mai înțelege ! — se înghesuia el însuși să-l ospăteze : pesemne, sosirea lui îl bucurase într-adevăr din cale-afară.

După ce isprăvi cu Afimia și aceasta ieși, colonelul se retrase pentru o vreme în dormitor, unde se foi îndelung. Cînd reveni în încăpere, chipul și întreaga lui ținută, căpătaseră un aer solemn.

— Pavel Mihailovici, începu el apropiindu-se de fiul său, întrucît la Moscova ai cheltuit bani foarte puțini, îngăduie-mi să-ți dărui cu plecăciune cinci sute de ruble. Și înclinîndu-se în fața lui Pavel, colonelul întinse mîna în care ținea cinci sute de ruble.

— De ce, tată, toate astea n-au nici un sens ! se fîstîci Pavel, lăsîndu-l o vreme cu mîna întinsă.

— Fii bun de-i ia și ascultă-ți părintele ! strigă colonelul.

Pavel nu mai avu ce face, luă banii și sărută mîna care i-i oferise.

— Iar acum trimiteți-l încoace pe Ivan ! tună colonelul.

Ivan se ivi, bineînțeles, ca din pămînt.

— Întrucît, Ivane, ai veghiat asupra boierului și mi l-ai adus viu și nevătămat, poftim, în chip de răsplată, douăzeci și cinci de ruble !...

Și colonelul îi întinse într-adevăr lui Ivan douăzeci și cinci de ruble.

— Boierul și-a purtat singur de grijă. Eu... Ce mare brînză am făcut eu ? ! spuse de data asta Ivan, cu o modestie care nu-i era cîtuși de puțin caracteristică.

— De dormit, poți dormi dacă vrei în tindă, pe albiturile noastre îi îngădui colonelul.

— Nu, mulțam, da' eu mă culc la măicuța ! refuză Vanka.

— Măi, prostule, nu știi ce zăpușeală-i acolo ? îi aminti colonelul.

— În colnița cu fîn e grozav !

— Acolo da ! recunoscu și colonelul.

Vanka ieși.

Colonelul se așeză lîngă fecioru-său și deodată prinse a-l mîngîia pe creștet. Tot acest răsfăț sfîrși prin a-l tulbura pe Pavel pînă-n adîncul sufletului. În cele din urmă se aruncă de gîtul tatălui său, și prinse a-l săruta pe piept, pe frunte, pe obraji.

— Așa, va să zică ! răspunse acestui elan colonelul. Ah, scumpul meu ! Minunea mea ! Șoimul meu ! strigă bătrînul și, prinzînd capul fiului său între palme, îl acoperi cu sărutări.

Cînd izbuti în sfîrșit să se smulgă din îmbrățișările paterne, Pavel izbucni într-un plîns năvalnic și fugi în odaia lui. Colonelul, care plîngea și el cu sughițuri, rămase pe loc.

— Văzuși ce ștrengar ? ! spuse el cînd, mai tîrziu, o căută în camera ei pe Afimia.

— Oho ! Păi cum altfel ? bîigui bătrîna.

Sub înrîurirea feluritelor idei umaniste asimilate de pretutindeni în viața universitară, eroul meu, revenit în satul natal, vedea viața poporului cu ochi total diferiți de

cei cu care o privise odinioară. Știa, bunăoară, că surugiul Piotr mînă cu adevărată măiestrie caii : Kirian, deși îndeminatec și sîrguincios, era un hoțoman : de-l trimiteai pînă-n tîrg, se ducea într-un loc după treburile tale și-n cinci după ale lui. Semion era și bun și cu tragere de inimă la lucru, dar nu prea avea cheag : nu era an să nu rămînă fără făină. Bucătăreasa Pestimeia era cît se poate de cinstită — pentru sine nu punea niciodată mîna nici pe un fir de ață, în schimb ceilalți puteau să ia din mîinile ei cu toptanul — nu i-ar fi pîrît și nu s-ar fi plîns nicicînd.

Într-un cuvînt, el îi cunoștea mai mult în lumina raporturilor lor cu stăpînul, din ceea ce-i spusese despre ei colonelul ; și deodată își dădu seama că și aceștia erau oameni, care aveau propriile lor dorințe, trăiri și, în fine, drepturi. Ivan Alexeev, de pildă, prin ținuta lui nobilă și prin coerența frazelor inteligente pe care le rostea, îi depășea, fără îndoială, pe jumătate dintre boieri, or colonelul nu-l scotea din tont și pișicher, pentru că nu împlîntase destul de adînc unul dintre pari și stogul alcătuit în jurul lui se povîrnise.

— Pe fineața ta, canalie, nu s-ar fi întîmplat așa ceva! Ai făcut-o dinadins, ca să-ți păgubești boierul !

— Zău, cucoane, că n-am vrut ! Și cînd îi bat pentru mine mai smintesc cîte unul, se apără Ivan pe un ton cît se poate de sincer.

— Las' că vă cunosc eu ! Cînd e avutul vostru la mijloc, aveți grijă, excrocilor ! nu se lăsă convins colonelul.

— Tată, nu ne putem aștepta la nimic bun de la ei, dacă-i luăm în pleasnă și cînd nu-s vinovați ! observă Pavel.

— O să ai prilejul să trăiești lîngă ei și să-i păstorești mai mult decît mine. Atunci o să vezi cît de nevinovați sînt ! ripostă colonelul.

— Vinovați fie, și tot n-avem dreptul să-i bălăcărim în halul ăsta ! replică, la rîndul lui, Pavel și se îndepărtă supărat.

— Ce tot îndrugă acolo ? întrebă colonelul, ridicîndu-și privirea nedumerită spre Ivan și spre starostele Kirian, care nu se clintiseră din loc.

Cei doi nu răspunseră, își plecară numai ochii în pămînt.

Cel mai mult îl frămînta pe Pavel o întrebare „Ei bine, se gîndea el, care-i răsplata acestor oameni pentru truda lor în folosul stăpînilor, pentru slugărnicia la care trebuie să se preteze ?" Erau îmbrăcați aproape numai în zdrențe; dar căpătau măcar hrană pe săturate, adică ceea ce un om cumsecade nu refuză nici cîinelui său ? Într-o seară, după o zi de muncă și arșiță cumplită, Pavel se dusese dinadins să vadă ce mănîncă argații și muncitorii cu ziua. Îl umpluse, pur și simplu, groaza : înfulecau doar pîine mujată în cvas, un cvas oribil, dres numai de formă cu puțină sare și ceapă verde ; dar unii n-aveau nici atît. Pavel văzuse cu ochii lui cum colonelul gonise o fată ce pătrunsese în grădina lor de legume tocmai ca să-și smulgă cîteva fire de ceapă. Chipul i se aprinse de rușine văzînd atîta sărăcie și, grăbindu-se să iasă cît mai degrabă din izba aceea, se duse glonț la taică-său.

— Tată, spuse el și glasul îi tremura ușor, oamenii noștri mănîncă din cale-afară de prost.

— De ce prost ? întrebă colonelul mirat de observația fiului său. Mănîncă întocmai ca și la alții. Ba eu le dau pe deasupra și bucate în fiecare lună, și fiertură în fiecare zi. Cît despre mujici, mănîncă de la ei, nu de la mine.

— Nu știu cum se mănîncă la alții și din a cui merinde se hrănesc țăranii — din a lor sau din a noastră — știu numai că toți acești oameni lucrează pentru dumneata și pentru mine, așa că iată ce am hotărît. Ai fost atît de bun și mi-ai dăruit cinci sute de ruble ; vreau ca două sute cincizeci de ruble să fie folosite pentru îmbunătățirea hranei oamenilor în acest an, iar restul de două sute cincizeci pentru același scop — la anul ; după aceea am să expediez anual pentru asta — din banii obținuți pentru lucrările mele — cîte două sute cincizeci de ruble, altfel mi-aș ieși din minți la gîndul că un om care muncește pentru mine ca un cal, cît e ziulica de lungă, n-are posibilitatea să mănînce o bucățică de carne ; te rog ca încă mîine să poruncești să se cumpere carne pentru toți.

— Păi mîine oricum nici nu s-ar atinge de carne, că-i zi de post, îngăimă colonelul, complet buimăcit de monologul fiului său.

— Atunci mazăre și crupe și, mai cu seamă — uitasem — terci de hrișcă, deoarece conține mult azot și astfel aproape că înlocuiește carnea.

— Și îți închipui că o să-ți fie recunoscători pentru asta ? Așteaptă numai ! O să te lingușească puțin în față, dar în spate tot o să te înjure și tot o să se jeluiască de felul cum îi tratezi.

— Tată, mi-ai dăruit acești bani... Aș fi putut să-i dau pe haine sau să-i arunc pe chefuri, dar eu vreau să-i cheltuiesc așa cum ți-am spus și cred că n-ai nici un drept să mă împiedici. Poftim banii ! adăugă el și, repezindu-se în odaia lui, aduse de acolo două sute cincizeci de ruble, pe care le întinse spre taică-său. Te rog să dispui de îndată să fie folosiți așa cum te-am rugat !

— Încetează, pentru dumnezeu ! Am să-ți fac pe plac și fără banii tăi, se angajă, supărat, colonelul, îndepărtîndu-se de mîna întinsă a fiului său.

— Eu vreau ca tot ce am cerut să se înfăptuiască pe banii mei, înțelege-mă ! insistă Pavel.

— Iar eu vreau s-o fac pe banii mei ! strigă colonelul. Spera ca simțămintele filantropice ale fiului său să fie vremelnice și de aceea hotărîse să-i intre în voie. Kirian ! răcni el.

Kirian se înfățișă.

— Uite ce e : Pavel Mihailovici vrea ca oamenilor să li se împartă merinde ; pînă una-alta — mazăre, ciuperci — cîte or fi.

— Și mai cu seamă cașă, repetă Pavel. Și pentru zilieri la fel.

— Ei bine, fie și pentru zilieri, se învoi colonelul, hotărît, pesemne, să se supună întru totul voinței fiului său.

— Adică de ce și pentru zilieri ? se miră pînă și Kirian.

— Pentru că așa trebuie ! i-o tăie Pavel.

— Și spune-le să se roage pentru tînărul boier ; totul se face din dorința lui, adăugă colonelul.

— Am înțeles, spuse Kirian și ieși să împlinească porunca boierului.

În aceeași seară, femei și bărbați, argați și muncitori cu ziua se îngrămădiră să-i mulțumească lui Pavel și dădură să-i sărute mîna, dar el nici nu vru să audă și se pupă cu toți pe gură.

— De acum înainte o să fiţi hrăniţi aşa ca azi, iar în cîşlegi o să căpătaţi şi carne.

— Auziţi, oameni buni! Ce suflet milostiv! îl lăudară mai cu seamă femeile.

— Mare mulţămită, boierule! răsunară şi cîteva glasuri bărbăteşti.

— Nişte vodculiţă dacă aţi porunci să ne împartă din cînd în cînd, că pentru plugar ea-i cel mai prima! glăsui un mujic puţintel şi slăbănog.

— Auzi la el: îi mai trebuie şi vodcă! protestară alte voci.

— Vodcă n-am să poruncesc să vi se dea niciodată vara, deoarece conţine mult carbon şi carbonul e trebuincios cînd inspirăm mult oxigen; iar oxigen inspirăm cu deosebire iarna, cînd aerul se comprimă.

— Asta aşa-i! ţinură să-l aprobe şi cîţiva dintre ţărani.

Colonelul asistă la întreaga scenă stînd la geamul larg deschis şi zîmbind; tot mai credea că fiul său era pradă unui acces de mărinimie şi, mai mult ca sigur aşa gîndea şi Ivan Alexeev, mujicul care-i plăcea atît de mult lui Pavel, căci, atunci cînd toţi alergară după Kirian la hambar, ca să primească merinde, el rămase pe loc.

— Tu de ce nu te duci? îl întrebă Pavel.

— Ducă-se-n plata domnului! răspunse ţăranul. Mie-mi ajunge ce am, se explică el zîmbind şi, după ce se înclină în faţa stăpînilor, se retrase spre izba lui.

Pe Pavel această atitudine îl mişcă pînă-n adîncul sufletului.

„Şi acest popor mîndru şi grandios, gîndi el, mai îndură şi azi jugul iobăgiei!"

Cînd Pavel reintră în casă, colonelul îl chemă mai aproape şi-l mîngîie pe creştet.

— Ai să fii bun, ai să fii un om de suflet şi asta-i tare bine! spuse bătrînul. Dar bag seamă că de domnul dumnezeu ai cam uitat; se poate să nu-ţi faci măcar semnul crucii dimineaţa cînd te scoli ori seara la culcare?

— Ce să-i faci, m-am dezobişnuit! răspunse Pavel.

Simţămîntul religios, care cîndva pusese atît de puternic stăpînire pe sufletul eroului meu, se risipise în ultima

vreme aproape cu desăvîrșire, datorită preocupării lui asidue pentru matematici și științele naturii. La această nouă vîrstă spirituală ar fi putut fi cel mult un panteist, dar reîntoarcerea în sat, nopțile pe care taică-său le petrecea în fața icoanei, bucuria extatică ce se citea pe chipul babelor de la curte și din sat cînd alergau la biserică să se roage — toate acestea, dacă nu redeșteptară în el simțămîntul religios, creară, în orice caz, înlăuntrul lui o nouă disponibilitate pentru credință ; în proxima duminică se hotărî să-și însoțească tatăl la biserică și să se roage acolo, în mijlocul oamenilor simpli. Spre lăcașul domnului, colonelul mergea într-o droșcă joasă, trasă de o iapă docilă și bătrînă. Pentru sine, Pavel porunci să se înșeueze un cal, cel mai arătos din grajd ; voia să-și reînvie în suflet și această patimă de odinioară. Colonelul izbuti anevoie să se urce pe banchetă, iar cînd porni se gîrbovi de tot și prinse a sălta după cum îl hurduca droșca, de parcă ar fi fost o bătrînică plăpîndă.

— Droșca asta-i cam incomodă pentru tine, tată, spuse Pavel.

Spre cinstea lui, trebuie spus că, de cînd venise acasă, își trata părintele cu o afecțiune respectuoasă.

— Ce să-i faci ! De celelalte mă cam tem.

— Tată, cum de nu ți-e rușine ? Tu, un vechi lup de Caucaz ? !

— Da, Caucazul !... repetă bătrînul cu vădită plăcere. La drum, copii, munții-abrupți ne așteaptă !

Spre uimirea lui, călărind, Pavel nu trăi încîntarea pe care o așteptase ; dimpotrivă, mersul pe cal i se păru și plicticos și incomod. Podețul care odinioară îi stîrnea atîta spaimă prin borta lui uriașă rămase în urmă nebăgat în seamă ; de fapt și pîrîul, altădată gureș și înspumat, secase aproape complet.

„Nu, miracolul copilăriei a apus pentru totdeauna!" reflectă Pavel și, în aceeași clipă, cum întorsese puțin capul, zări poiana aceea acoperită toată de flori de nu-mă-uita. „Ce plăcut ar fi să te plimbi prin poiana asta cu o fetișcană tînără și drăguță, care să-și împletească din florile albastre coroniță și să și-o prindă în plete" se gîndi și, deodată, dori nespus să iubească ; mai mult, avu sigu-

ranța că acum, aici, la biserică, va întîlni în cale iubirea ! Dar cine ar fi putut fi acea iubire ? Pavel trecu în revistă toate persoanele care s-ar fi putut afla în biserică, dar printre ele nici una nu se apropia măcar cît de cît de imaginea dorită. Și totuși siguranța aceea creștea tot mai mult și mai mult, pînă-ntr-atît încît la un moment dat lui Pavel îi veni chiar să rîdă.

Cerdacul bisericii era plin de cerșetori — orbi, șchiopi, acoperiți de răni —, și Pavel se grăbi să le împartă toți banii pe care-i avea asupra lui. Mulțimea din biserică îi atrase de asemeni atenția prin faptul că toți bărbații purtau sumane sure, iar femeile sarafane de in și, aproape toți, — opinci, dar chipurile lor erau inteligente și expresive.

„N-ar fi mai bine, se gîndi Pavel cu amărăciune în suflet, privind gloata care se ruga cu sîrguință, ca, decît să-și pună speranța într-o ființă necunoscută, să-și găsească o treabă mai acătării, ori să-și croiască altă condiție socială?!"

Dar iată că ușa bisericii se deschise larg, lăsînd-o să treacă pe nevasta șefului de plasă, care tocmai sosise într-o caleașcă trasă de niște cai bine garnisiți cu clopoței. Trecînd prin mulțime pînă în rîndul întîi, noua sosită îl salută pe colonel printr-un semn familiar cu capul, dar, zărindu-l pe Pavel în surtucul lui studențesc cu guler azuriu și nasturi strălucitori, păru ușor fisticită : de, văzuse un domn din capitală !

În urma ei intrase un bărbat înalt cu barbă și mustăți, într-o redingotă albastră și purtînd pe braț un mantou ușor. Urcă direct în strană, unde, luînd o poză pesemne foarte obișnuită pentru el, începu de îndată, cu basul lui profund, să le țină isonul diecilor.

După liturghie, femeia, care sărută crucea înaintea tuturor, îl abordă numaidecît pe colonel :

— Mihail Polikarpîci, nădăjduiesc că luați masa cu mine, spuse ea fandosindu-se vădit.

— Cum o vrea domnul ! răspunse colonelul arătînd spre fecioru-său.

— Nădăjduiesc și vă rog ! Drumul dumneavoastră spre casă trece chiar prin fața porții noastre, adăugă ea adre-

sîndu-se lui Pavel, dar de data asta își ținu privirile plecate.

Prin formele ei pline, nevasta șefului de plasă îi amintea de d-na Zaharevski, iar prin aplomb de soția lui Krestovnikov. La ieșirea din biserică, domnul în redingotă albastră îi oferi mantoul, apoi încălecă pe un căluț atît de mic, încît călărețul aproape că atingea pămîntul cu picioarele. Cocoțat pe acest straniu bidiviu, deschise porțile pentru boieri. Femeia trecu valvîrtej, clopotind. Pavel se alătură tipului în redingotă albastră.

— Moartă după cai, cucoana ; ar ține-o într-un galop, vorbi acesta arătînd cu capul spre echipajul ce se îndepărta.

— Sînteți dintre oamenii dînsei ? îl întrebă Pavel.

— Nu, răspunse ușor încurcat omul albastru, sînt angajat la plasă.

— Aha, dar ce sînteți de fapt, secretar ? îl descusu înainte Pavel.

— Nu, spuse omul albastru coborînd — sau așa i se păru lui Pavel — glasul. Curier. Fost preot ! adăugă el și, văzînd că nevasta șefului de plasă era de-acum departe, strigă : Haidem ! Trebuie să-i deschid doamnei porțile, altfel mă ia la refec ! Drept care prinse a-și îmboldi cu sîrg căluțul, folosindu-se de o nuia care răsărise nu se știe de unde în mîna lui. Căluțul o luă la galop. Cînd Pavel ajunse la reședința șefului de plasă (aflată la vreo două verste de sat) și pătrunse în antreul nu prea mare, zări aici, așezat pe jos, un om cu chipul din cale-afară de scofîlcit și desfigurat, purtînd lanțuri la picioare ; cu o mînă, omul încerca să-și aline durerile din piciorul bolnav, zdrelit de lanț aproape pînă la os.

— Cine-i amărîtul ăsta ? îl întrebă el pe curierul care izbutise deja să-l ajungă din urmă și sărise să-i deschidă ușa casei.

— Un dezertor. Îl etapează, răspunse el cît se poate de calm.

— Cum de are rănile astea la picioare ? întrebă Pavel întorcînd fața, căci nu mai putea să-l vadă pe nefericitul acela.

— La noi îi freacă de le ies ochii : mai ales că sînt mulți din ăștia ! spuse curierul cu o nuanță de amară ironie în glas.

Odată intrat, Pavel zări înăuntru, alături de stăpîna casei, încă o femeie, mai bine zis o fetișcană, care stătea cu spatele ; era destul de bine făcută, purta o pieptănătură la modă și o rochie care — se vedea cît de colo — nu aducea cu modelele purtate la țară.

„Să fie oare femeia de care mi-e scris să mă îndrăgostesc astăzi ?“ se gîndi Pavel, amintindu-și de presentimentul acela, dar, cînd fata se întoarse, dezvălui un nas atît de enorm și un chip atît de ciupit de vărsat, încît orice șansă de a te îndrăgosti de ea cădea de la sine.

În spiritul manierelor simple de la țară, stăpîna casei nu făcu nici un fel de prezentări. Fata se așeză din proprie inițiativă aproape de Pavel, aruncîndu-i o privire furișă, dar destul de atentă.

Prînzul se servi aproape numaidecît după sosirea oaspeților. Pe masă, afară de tacîmurile destinate colonelului, fiului său, stăpînei casei și fetei aceleia, mai era unul, al cincilea.

De cum se așezară, soția șefului de plasă strigă :

— Dobrov ! Unde naiba ești ?

Răspunzînd acestei invitații, curierul, care pînă atunci așteptase în antreu, intră înăuntru.

— Șezi să mănînci cu noi ; Mihail Polikarpîci îți îngăduie, spuse stăpîna casei, arătîndu-i printr-un semn cu capul tacîmul acela liber.

— Permiteți, excelență ? îl întrebă Dobrov pe colonel.

— Șezi, din parte-mi, consimți acesta.

Dobrov luă loc și începu să mănînce cu capul plecat, luînd pîinea cu mîna, cum fac de obicei țăranii. Toate mîncărurile erau — nu-ți trebuia cine știe ce intuiție ca să-ți dai seama — de căpătat : pește sărat, care emana un miros destul de îndoielnic, de la băcanul din satul vecin, un lichior preparat din vinul primit de la vreun negustor localnic, vițelul — cam prost hrănit — de la intendentul din vecini, încît Pavel nu putu să se atingă de nimic : i se părea că toate duhnesc înfiorător a mită !

— La un moment dat, domnișoara pe care gazda o așezase lîngă Pavel spuse cu glas tare, fără a se adresa cuiva anume, dar cu dorința vădită de a atrage atenția lui Pavel :

— Vai, mor de ciudă, nu alta ! Astăzi m-am cam întrecut cu somnul. Închipuiți-vă : mă trezesc eu și, bineînțeles, întreb : unde-i Maşa ? „Ohoho ! — cică. E un ceas de cînd a plecat la liturghie !". Să crăpi de ciudă !

Dar Pavel nu se angajă în discuție, privind în schimb cu multă atenție chipul inteligent al lui Dobrov.

— Cum de ai ajuns din slujitor al altarului curier ? îl întrebă el.

— Am fost răspopit, răspunse Dobrov, ridicîndu-se.

— Cum asta ? Dar stai jos, te rog !

Dobrov se așeză.

— Uite-așa ! Ceasul rău.

— Nu atît ceasul rău cît trasul la măsea, se băgă stăpîna casei în vorbă.

— Nu sînt singurul care beau, Pelaghea Gherasimovna, se mai aghiezmuiesc și alții.

— Beau și alții, nu zic nu, dar cu mai multă cumpătare, nu chiar așa, fără pic de rușine.

— Sînt sigur că acum nu mai bea, interveni Pavel, vrînd să îndulcească măcar cît de cît brutalitatea gazdei.

— Nu bea că n-are bani, și-apoi l-a cam băgat în speriețí vătraiul lui Piotr Matveici.

(Piotr Matveici era soțul gazdei, șeful de plasă).

— Ce vătrai ?! se minună Pavel.

— Păi cu vătraiul îl arde de-o vreme. Cum îl simte că duhnește. Ce să-și mai murdărească mîinile cu el ; oricum, cu pumnul nu-l pui la respect. Dar de frica vătraiului știe, nu-i place de loc vătraiul !

— Cui îi place, doamnă ?! spuse curierul roșind ca un rac din cap pînă-n picioare.

Între timp, domnișoara *(m-lle* Prîhina, cum aflase Pavel, în sfîrșit, că o cheamă) nu izbutea să-și ascundă nerăbdarea de a înjgheba cu Pavel o convorbire interesantă și, bag seamă, începuse deja să o supere faptul că nu găsea nicicum momentul potrivit.

În sfîrșit, după masă, cînd Pavel și colonelul prinseră să-și ia rămas bun, cu gînd să se îndrepte spre casă, *m-lle* Prîhina îl abordă pe neașteptate.

— *Monsieur* Vihrov, începu ea cu o umbră de șiretenie în glas, nu mă cunoaște, dar eu îl cunosc foarte bine.

— Pe mine ? se miră Pavel.

— Întocmai. Mi-a vorbit mult despre dumneavoastră o vecină și prietenă de-a mea.

— Cine anume ? se interesă Pavel.

— *Madame* Fateeva, răspunse pe un ton plin de înțelesuri *m-lle* Prîhina.

— Nu mai spuneți ! exclamă Pavel. Va să zică s-a milostivit iarăși de meleagurile noastre.

— Da, s-a întors la soțul ei, urmă *m-lle* Prîhina pe același ton semnificativ.

— Și ? Cum se împacă cu dînsul ? se interesă Pavel.

— Se împacă și ea cum poate. Ce altă șansă are ? Fără avere cum e, trebuie să se împace.

— Cînd o vedeți, vă rog să-i prezentați omagiile mele, o rugă Pavel.

— Și atît ? întrebă *m-lle* Prîhina cu același aer șiret.

— Atît, firește, răspunse Pavel.

— Ciudat ! spuse *m-lle* Prîhina și pe chipul ei lipsit de frumusețe se întipări mirarea.

Pavel, la rîndul lui, o privi cu oarecare nedumerire.

Curînd după aceea, împreună cu tatăl său, ieșiră și prinseră a se pregăti de plecare.

Urcînd în șa, pe calul adus de Dobrov, care îl și ajută să încalece, Pavel nu se putu stăpîni și întrebă :

— De ce faci pe curierul și nu-ți cauți ceva mai acătării ?

— Nu-i modru, boierule, răspunse cel întrebat cu glasul lui de bas, sînt într-adevăr un om slab din fire : cine să mă țină într-o slujbă mai de doamne-ajută ?

Pavel dădu pinteni calului și porni. Viața ce i se înfățișase aici, la reședința șefului de plasă, i se păruse, pe de o parte, nespus de simplă, dar, pe de altă parte, apăsătoare, slută, schimonosită — o caricatură a vieții.

IX

ALEXANDR IVANOVICI KOPTIN

În dorința de a-și mai distra nițel feciorul, colonelul îi propuse într-o bună zi lui Pavel :

— Ce-ar fi să dăm o fugă pînă la Alexandr Ivanovici Koptin ?

Pavel rămase o vreme pe gînduri.

— La Koptin ? repetă el.

Ar fi dorit să-l vadă pe Koptin, dar, totodată, ideea asta îl înfricoșa : Koptin era general-maior în rezervă și, pe deasupra, scriitor. În întreaga gubernie trecea drept un mare liber-cugetător, zeflemist și chiar ateu.

— Nu-și dă prea multe ifose cu gradul lui de general și faima literară ? întrebă Pavel.

— Nu, nu din cale-afară!... Ba, treaz, chiar dimpotrivă, e cît se poate de politicos și amabil ; dacă, însă, apucă să tragă la măsea, o ia puțin razna... Și eu am avut cu el o dată, urmă colonelul, o ciocnire de pomină !... Începe el să-mi povestească ceva despre Caucaz, despre nu mai știu ce munte de pe-acolo ; bag seamă că minte și dau să-l opresc. „Nu, zic, excelență, nu-i așa ; eu însumi am trecut peste muntele acela !" „Aș, zice, ai trecut ! Poate că, cine știe, beat, te vei fi rostogolit peste dînsul !". Da' eu de colo : „Excelență, zic, trăiesc pe coclaurii ăștia de douăzeci de ani și, slavă domnului, nu m-a văzut încă nimeni beat ; dar pe dumneavoastră am auzit că, după un ospăț la Kuzminki, v-au dus pe brațe pînă la caleașcă !" A rîs : „Adevăr grăiești, colonele, așa a fost. N-a rezistat stîrvul meu de general și s-a prăvălit sub ochii norodului !". O dăduse pe slava veche, pișicherul !

Pavel se hotărî pentru vizita la Koptin.

În ziua aleasă, colonelul își puse fracul de uniformă cel nou și arboră toate decorațiile ; lui Pavel îi porunci, de asemeni, să-și orînduiască o ținută festivă.

— Oricum, frățioare, mergem la un general ! spuse el. Și-apoi, e cum nu se poate mai sensibil la chestii de-astea,

bestia !... Ai zice că are cea mai rătăcită privire din lume, dar nu-i scapă nimic.

Pe drum, Pavel continuă să-l descoase pe taică-său în legătură cu Koptin.

— Spune-mi, tată, e drept că a fost surghiunit ?

— Sigur că da ! Sub răposatul ţar Alexandr Pavlovici, i s-a fixat domiciliu forţat în satul natal.

— Pentru ce ?

Colonelul rîse.

— Cică ar fi compus un cîntecel, care, mai cu seamă prin refren, ar fi scandalizat mărimile. Şi-apoi a fost, cu ostaşii noştri, la Paris, de unde s-a întors plin de idei neroade.

— Ce fel de cîntecel era acela, tată ?

— Nu-l ştiu, răspunse colonelul. De fapt, îl ştia, dar nu i-l împărtăşi fiului său, pentru ca nu cumva acesta să se contamineze de ideile liber-cugetătorilor.

— Şi cum de l-au iertat ?

— L-au iertat pînă la urmă, cînd ţarul a trecut pe-aici: călătorea mai întotdeauna însoţit de Villie, care stătea de-a stînga lui în caleaşcă... Şi, aici, la Semionovskoe, acesta i-ar fi spus : „Ia uitaţi-vă, majestate, ce mîndreţe de conac!... (firește, fusese rugat să pună o vorbă bună). „E al nefericitului de Koptin, locul lui de surghiun !". „A, zice ţarul, ei bine, să i se îngăduie a veni la Petersburg !".

— Dar spune-mi, tată, nu-l slăbi Pavel, amintindu-şi ca prin ceaţă, felurite detalii pe care le auzise în copilărie despre Koptin, a fost decembrist ? a fost ?

— Nu, n-a fost ! Era prieten cu ei, cu toţi, dar, din fericire pentru el, chiar în preajma complotului, s-a burzuluit cine ştie de ce şi i-a părăsit. Primul cuvînt al ţarului, cînd i-au adus lista nelegiuiţilor, a fost : „Koptin e printre ei ?" „Nu", i s-a răspuns. „Slavă domnului !" ar fi spus majestatea sa. Îl iubea şi-l preţuia pe Koptin ! La scurtă vreme după asta i-au propus postul de adjutant la curte. A refuzat. „Vreau să-mi slujesc patria, cică, dar nu în saloane !" Aşa că l-au expediat în Caucaz. „Poftim, slujeşte-ţi patria !"

— Toate acestea îl înfăţişează ca pe un bărbat plin de noblețe.

— Noblețe ! O fi, dar e mare panglicar ! În Caucaz, mai-marele ținutului i-a trimis registrul — cum îi zice ! — jurnalul acela, ca să treacă în el tot ce face, zi de zi. El scrie : astăzi, zice, m-am gîndit la binele patriei iubite, mîine — m-am hodinit după atîtea gînduri... Și a ținut-o așa, din glumă-n șagă, pînă la ultima pagină !... Pînă la urmă l-au făcut general-maior și l-au gonit în rezervă.

— Și-acum ce face toată ziua ?

— Ce face ? Hodinește, mai stă la taifas, mai bate împrejurimile, într-o caleașcă cu patru cai... Umblă într-o cercheză. Și pe oamenii lui i-a îmbrăcat pe toți în cercheze.

La conacul lui Alexandr Ivanovici, Vihrovii fură întîmpinați de trei lachei nespus de arătoși, îmbrăcați, într-adevăr, în cercheze negre.

— Excelența sa e acasă ? întrebă, nu fără respect, colonelul.

— Acasă ! răspunse unul dintre lachei.

Tustrei, băgă de seamă Pavel, duhneau înfiorător a vodcă.

Pe general, Vihrovii îl găsiră în salon, o încăpere înaltă și spațioasă, șezînd la fereastra deschisă. Purta, de asemeni, o cercheză, dar de culoarea cămilei, cu ceaprazuri adevărate, de argint, și cartușiere la piept. Era mic de statură, bine făcut, arbora un zîmbet sarcastic, iar privirile îi erau iuți și șirete. Într-o mînă ținea ziarul, iar în cealaltă — o pipă cu ciubucul din lemn de cireș și un mușțiuc scump, de chihlimbar. Nu departe de el ședea — țeapăn, cu o înfățișare plină de respect — un popă.

— Bine ai venit, Mihailo Polikarpîci ! spuse Koptin pe un ton destul de prietenos. La rîndul său, colonelul făcu o plecăciune respectuoasă, apoi i-l prezentă ceremonios pe fiul său, apăsînd pe cuvintele „student la Universitatea din Moscova".

Dar acest titlu, bag seamă, nu-l impresionă cîtuși de puțin pe Alexandr Ivanovici.

— Ocupați loc ! spuse el, îndrumîndu-i printr-un gest spre scaunele din apropiere.

Noii veniți se așezară.

— Vă daţi osteneala să hodiniţi, cum se spune, ai ?... Şi cum e ? Merge ? spuse el apăsînd pe fiecare cuvînt şi săgetîndu-şi oaspeţii cu privirile lui şirete.

Pavel sesizase intenţia generalului de a lansa un spirit prin expresia *vă daţi osteneala să hodiniţi.*

— Inadvertenţele de felul ăsta se înmulţesc pe zi ce trece, declară el.

— N-aş zice ! N-aş zice !... obiectă generalul, supărat parcă de remarca tînărului meu erou. Ce-i drept, fratele meu îşi încheia întotdeauna scrisorile către mama cu formula : *primeşte adînc preaînalta mea cinstire.* „Mă, zic, ori lae, ori bălaie !" Ah, da, colonele ! exclamă deodată Koptin adresîndu-se de data asta direct lui Mihail Polikarpovici. Iarăşi mi-a crescut un dinte împotriva cîrmuirii căreia dumneata nu mai pridideşti să-i ridici osanale ! Auzi ce pot să scrie : *„Socotind drept o mare binefacere..."* Să ne lase pe noi să hotărîm dacă e binefacere au ba.

— Fireşte că e binefacere, opină colonelul.

— Crezi ? îl interpelă veninos Koptin.

— Da, cred, răspunse supărat colonelul.

— Ei bine, în ce mă priveşte, recunosc, mă îndoiesc *puţintel* de chestia asta... *Puţintel* mă îndoiesc, repetă Alexandr Ivanovici, apăsînd, ironic, pe cuvîntul *puţintel.* Se ridică brusc, se apropie de tava cu gustări şi băutură aşezată pe masă, înşfăcă un păhărel cu vodcă, din care însă bău nu mai mult de un sfert, şi răcni : „Mişa !". Unul dintre tinerii lachei intră ca din puşcă. Fără să aştepte vreo deslușire din partea stăpînului său, îi luă din mîini pipa, o umplu, o aprinse şi i-o oferi respectuos. Alexandr Ivanovici prinse a măsura odaia, scoţînd rotocoale de fum din pipa de curînd reîmprospătată cu tutun. Vorbele şi manierele lui îi evocau lui Pavel ba un marchiz sclipind de inteligenţă, ager, expert în ale vieţii de salon, ba un năzdrăvan prinţişor asiatic.

— Ce ai de gînd să faci după ce termini universitatea? îl abordă el, în fine, pe Pavel, folosind un ton vădit imperativ.

— Am să mă îndrept, probabil, spre o carieră civilă, răspunse acesta.

— Ce-i astăzi viaţa de ofiţer ? Luciu şi atît ! îl sprijini colonelul.

— Ehei, milităria !... exclamă Alexandr Ivanovici, continuîndu-şi preumblarea şi mai delectîndu-se, în răstimpuri, cu cîte un sfert de păhărel de vodcă. Aveam nouăsprezece ani, eram consilier titular şi lucram în ministerul de externe, dar cînd, în opt sute doisprezece, maică-mea a aflat că mă înrolasem ca simplu soldat în regiment, s-a ridicat în picioare, şi-a făcut cruce şi a zis : „Mulţumescu-ţi ţie, doamne, acesta este fiul meu !"

Alexandr Ivanovici depănă această amintire dînd mereu din cap, cu privirile aţintite asupra colonelului, care, însă, nu găsi cu cale să o comenteze.

Alexandr Ivanovici se întoarse spre preot.

— Ia spune, părinte, a mers bine procesiunea pe care aţi organizat-o peste lac ?

— Slavă domnului ! răspunse acesta, ridicîndu-se numaidecît în picioare.

— După cum, pe semne, ai dedus, spuse Koptin, adresîndu-i-se direct lui Pavel, în fiecare an îşi iau icoana făcătoare de minuni şi caută ziua de ieri peste lac.

— La stăruinţa norodului, îndrăzni preotul, plecîndu-şi apoi privirile.

— Şi, mă rog, cîţi orbi, ologi şi leproşi aţi tămăduit ? îl întrebă Koptin.

— Am avut şi vindecări, răspunse preotul fără a-şi ridica ochii din podea şi pe un ton din care răzbătea limpede nemulţumirea.

Alexandr Ivanovici îi aruncă lui Pavel una din privirile lui iuţi şi şirete.

— Mi-am notat o istorioară, spuse el, vorbindu-i în exclusivitate tînărului Vihrov. Cică un lazzarone ar fi fost plătit să-l cureţe la Roma pe un englez : îl întîlneşte noaptea pe o străduţă dosnică şi-i zice : „Ascultă, am încasat nişte parale ca să-ţi fac de petrecanie, dar mîine e Sfîntul Ambrozie şi părintele mi-a spus la spovedanie că e oprit cu străşnicie să înjunghii în ajun de sărbătoare. Aşa că fii bun şi fă-ţi singur seama ; cît despre pumnal, nu-ţi fă griji : taie ca briciul !..." Ce crezi, mujicul nostru ar fi ştiut de frica popii, au ba ? Eu socot că nu ! Aşa socot ! Dacă s-ar fi pus problema, l-ar fi doborît şi în ajun de sărbătoare ! conchise Alexandr Ivanovici.

Preotul îl asculta cu capul plecat. Colonelul se încruntase de asemeni : nu putea să-l sufere pe Alexandr Ivanovici, cînd vorbea pe tonul ăsta. „Uite de-aia nu-i dă dumnezeu fericire în viaţă : general, da' stă la ţară şi trage la măsea", gîndea el în clipa asta în sinea lui.

— Domnilor, dar nu v-am servit cu nimic !... exclamă deodată Alexandr Ivanovici, dîndu-şi parcă abia acum seama că, în ce-l priveşte, se aghiezmuise cu vodcă cel puţin de vreo nouă ori, dar pe oaspeţi nu-i poftise nici măcar o dată să-i urmeze pilda.

Preotul refuză. La rîndul său, colonelul declară că el bea numai înaintea meselor.

— Rău faceţi ! îi dojeni Alexandr Ivanovici. Însuşi cneazul Vladimir, soarele nostru, grăit-a : „Rusia e bucuria de a bea!" Nu ştiu de ce, dar îmi place la nebunie cneazul Vladimir. N-a făcut cine ştie ce mare brînză, a înlocuit un idol cu altul, dar este, într-adevăr, soarele Rusiei !

— Aveţi chiar o minunată poezie despre Vladimir — *Cupa* mi se pare că se numeşte — interveni Pavel cît se poate de respectuos. Dorea nespus de mult să discute cu Alexandr Ivanovici despre literatură.

— Am !... Am !... spuse Alexandr Ivanovici, dîndu-şi capul pe spate şi continuîndu-şi preumblarea prin încăpere.

— La Moscova — spre regretul general — reluă Pavel nu se prezintă aproape deloc traducerile dumneavoastră din Corneille şi Racine.

— Nici la Petersburg ! se burzului Alexandr Ivanovici, nici la Petersburg !... Cel puţin, cînd am fost ultima oară pe acolo, urmă el cu un glas din care răzbătea tristeţea, Vasia Karatîghin mi s-a plîns că joacă tot felul de aiureli, iar ce-i mai acătării n-are acces pe scenă.

— Cel mai mult se joacă acum Gogol ! spuse Pavel, departe de a-şi imagina ce furtună o să se năpustească asupră-i din pricina asta.

Alexandr Ivanovici sări de parcă l-ar fi înţepat o viespe.

— Dumnezeule ! Dumnezeule mare ! răcni el începînd să alerge, nu alta, prin odaie. Gogol ăsta al vostru nu-i decît un lacheu !... O slugă ! Personajele lui se bălăcăresc ca la uşa cortului !... Cad !... Îşi sparg nasul !... Încă lui Griboedov îi spuneam : „Ce-ţi veni, drăguţă, să-l trîntești pe

Repetilov la podea ? Ăsta-i comic, după tine ?" Şi într-adevăr, ăsta-i comic ? strigă Alexandr Ivanovici.

Pavel era foarte derutat.

— În comedie, urmă Alexandr Ivanovici, parcă povăţuindu-l, ceea ce trebuie în primul rînd se cheamă inteligenţă, ascuţime de spirit, cunoaşterea sufletului omenesc. Unde vedeţi aşa ceva la Gogol ăsta al vostru ? Unde ?

— Totuşi, are foarte mult umor, un umor feroce, obiectă Pavel cu modestie, dar vorbele lui îl supărară din nou pe Alexandr Ivanovici.

— Şi ce vrea să fie umorul ăsta, de care faceţi atîta caz ? Lămuriţi-mă şi pe mine, pentru dumnezeu ! răcni el iarăşi. Dar nu-mi umblaţi cu fofîrlica. Spuneţi-mi verde, ce înţelegeţi voi prin umorul ăsta ?

— *Umor* e un cuvînt englezesc, începu Pavel nu prea sigur pe el, şi semnifică o stare de spirit în care omului tot ce vede i se pare mult mai caraghios decît altora.

— Păi înseamnă că nu-i în toate minţile ! strigă Alexandr Ivanovici. Trebuie tratat, nu lăsat să scrie. Firesc, orice pe lumea asta are o latură grotescă şi alta sublimă. Dar el ce-a făcut ? A mîzgălit cîteva caricaturi de conţopişti şi moşieri şi gata ! Prietenul meu Stepan Petrovici Sevîrev ne încredinţează că avem a face cu un *poem,* în care trăieşte *Rusia întreagă !* În scălîmbăiala unui jargondist — *Rusia întreagă !* [1]

Pavel se hotărîse să nu mai continue discuţia despre Gogol, dar colonelului — de unde pînă unde ? — îi veni brusc ideea de a sări în apărarea acestui scriitor.

— Nu ştiu ce să zic, începu el, fiul meu mi-a citit într-o zi din domnul Gogol despre un primar : straşnic scris: totul era adevărat şi după dreptate.

— Dumitale, colonele, observă Alexandr Ivanovici veninos, sigur că ţi-a plăcut : doar şi dumneata ai fost comandant şi, pesemne, nu te-ai dat în lături de la oleacă de şperţ.

Mihail Polikarpovici se făcu roşu ca focul.

— Eu — şperţ ? Poate domnia ta să fi luat, eu nu ! spuse el. Buzele şi obrazul îi tremurau.

Alexandr Ivanovici izbucni în rîs.

[1] Stîlcire deliberată a cuvîntului „girodist" (n. t.).

— Știu, veteranul meu drag, știu că nu ! spuse el apropiindu-se de colonel și bătîndu-l pe umăr. Tocmai de aceea și cutez să glumesc cu dumneata în felul ăsta.

Pavel se grăbi să readucă discuția pe făgașul literaturii.

— Am citit într-o ediție a lui „Oneghin" că i-ați fi făcut lui Pușkin o observație în legătură cu Tatiana, îl incită el pe Alexandr Ivanovici. Chipul acestuia se schimbă într-o clipă. Era limpede că venise vorba de un scriitor aflat mult mai aproape de inima lui.

— I-am făcut, spuse generalul cu satisfacție în glas. I-am scris fără nici un fel de menajamente : „Cum se face, zic, că Tatiana ta, crescută într-un fund de țară și care citise numai drăcoveniile lui Jukovski, de îndată ce se mărită, devine, ca la porunca știucii de aur, o mondenă — rece, mîndră, inaccesibilă ?..." De parcă manierele de salon ar fi un fel de șubă : o îmbraci și gata ! Îi avem mereu în fața ochilor pe acești tineri *de neam modest ;* dichisește-i cum ți-i voia : pune-le tunică ofițerească ori rochii cu crinoline, degeaba : se vede numaidecît ce hram poartă. Această cucoană, Tatiana, mai purta, sînt sigur, cînd s-a întîlnit cu Oneghin la bal, ghete de antilopă. Lui putea să i se pară, firește, și damă de salon și inaccesibilă, dar cum de poetul n-a sesizat înșelăciunea și ostentația ?

Pavel era aproape întru totul de acord cu Alexandr Ivanovici.

— Dar e adevărat, Alexandr Ivanovici, că i-ați dat lecții lui Karatîghin ? întrebă el, de data asta cu mai multă îndrăzneală.

— Mai c-aș zice că da ! admise Alexandr Ivanovici rîzînd pe sub mustață. L-ai văzut pe Karatîghin pe scenă ? îi întoarse el întrebarea lui Pavel.

— De cîte ori a jucat la Moscova, răspunse acesta prompt.

— Așteaptă puțin ; ai să-ți amintești bine de el ; un bob zăbavă, ca să aduc o cărticică, spuse Alexandr Ivanovici și se îndreptă grăbit spre odaia lui.

În absența gazdei, oaspeții rămaseră o vreme tăcuți. Dar colonelul nu putu răbda prea mult.

— Minte, spuse el, adresîndu-se preotului. Şi zăbaue, şi mincinos !

Preotul clătină a deznădejde din cap şi oftă.

— Nouă, oamenilor bisericii, ne e cumplit de greu să ne înţelegem cu dînsul, începu el. După dreptate, ar fi trebuit de nenumărate ori să umblăm cu pîra !... În ultima vreme s-a mai potolit, dar înainte nu arareori s-a întîmplat să încalece pe un căluţ, poruncindu-le ţăranilor să-şi aştearnă basmalele sub picioarele lui ; la început nici n-au priceput ce-i mai căşunase ; abia mai tîrziu au înţeles că face, pasă-mi-te, pe patriarhul !

— Cum adică pe patriarhul ! nu înţelese Pavel.

— Uite-aşa ! răspunse preotul cu amărăciune în glas.

— Numai băutura l-a împins la blestemăţii de-astea ! comentă colonelul.

— Cred şi eu, îl susţinu preotul. Încolo — e pîinea lui dumnezeu, nu alta ! Are trei moşii dintre cele mai mănoase, dar nu se alege cu nimic de pe urma lor. A poruncit să se păstreze grîne de sămînţă şi atît. Încolo, a împărţit totul sărmanilor.

Alexandr Ivanovici îşi făcu în acest moment apariţia, purtînd în mîini traducerea evocată în decursul discuţiei. Se opri în mijlocul salonului, compunîndu-şi o poză tragică.

— Cunoşti scena cu Fedra şi Hippolyte ? îl întrebă el pe Pavel.

Acesta se grăbi să-l încredinţeze că o cunoaşte.

Alexandr Ivanovici începu să recite ; interpretarea lui abunda în accente declamative, dar era atît de inteligentă şi nobilă, exprima atîta pasiune sinceră, neprefăcută, încît tot ce-ţi puteai dori era ca ea să se înstăpînească pe scenă !... Versurile pe care le auzea i se păreau lui Pavel o culme a armoniei ; vorbele Fedrei ardeau de patimă nestăvilită, iar Hippolyte era — în fiece cuvînt rostit, în fiece gest — atît de nobil şi de candid ! Un joc de asemenea elevaţie eroul meu nu mai văzuse niciodată.

— Ce zici, seamănă ? întrebă Alexandr Ivanovici, oprindu-se şi ştergîndu-şi de pe chip sudoarea care-l podidise pe semne datorită acelei emoţii pe deplin autentice.

— Seamănă, dar e mult mai bine ! spuse Pavel, înăbuşindu-se aproape de entuziasm.

— Şi eu cred că e niţel mai bine, declară Alexandr Ivanovici, de altfel fără urmă de lăudăroşenie, şi aceasta deoarece sînt, oricum, mai aproape de sîngele regesc decît dragul de Vasea ! Eu sînt boier, iar el — maestru de balet.

— Uite asta nu contenesc nici eu s-o spun de cîte ori am prilejul ! interveni brusc colonelul, care voia să abată discuţia de la teatru, de la această *sclifoseală*, cum botezase el arta scenei, care nu-i plăcea nici de leac. Pe Alexandr Ivanovici poţi să-l vîri şi-ntr-un suman găurit, tot boier rămîne !

— Află de la mine că rămîne ! adeveri Alexandr Ivanovici.

— Ce traducere extraordinară ! îl lăudă Pavel iarăşi.

— Îţi place ? îl întrebă cu vădită satisfacţie Alexandr Ivanovici.

— Nespus de mult, răspunse Pavel cît se poate de sincer.

— În acest caz, permite-mi să-ţi ofer această cărticică ! spuse Alexandr Ivanovici şi, apropiindu-se de masă, scrise pe pagina de titlu : *lui Pavel Mihailovici Vihrov, din partea autorului.* Îi dădu apoi cartea lui Pavel.

Colonelul se ridică în sfîrşit de pe scaun, îi făcu un semn cu ochiul fiului său şi cei doi Vihrovi începură să-şi ia rămas bun.

— Încă în această săptămînă aş fi la domniile voastre, ca să vă întorc vizita — dumitale şi atît de simpaticului dumitale fecior, declară Alexandr Ivanovici, dar din păcate trebuie să mă înfăţişez la gubernie, la preasfinţia sa vlădica.

— Cu ce treburi, dacă nu-i cu supărare ? se interesă colonelul.

— Vreau să cer permisiunea de a ctitori un lăcaş al domnului, îi satisfăcu Alexandr Ivanovici curiozitatea. Ori poate preasfinţia sa n-o să-mi îngăduie ?! Ce zici, părinte ? se întoarse el spre preot.

— De ce să nu vă îngăduie ? spuse preotul, plecîndu-şi iarăşi privirile.

— Pentru că trec în ţinutul ăsta drept ateu. Te asigur, tinere, că aşa e ! se întoarse Alexandr Ivanovici spre Pavel. Cînd m-am întors din Caucaz, am poposit la una

dintre mătușile mele. „Sașa, îmi zice, fă-ți numaidecît semnul crucii, aici, în fața mea !" Mi-am făcut cruce. „Slavă ție doamne, zice, nu știi cît sînt de bucuroasă : mi s-a spus că nici măcar nu mai poți să-ți faci semnul crucii, pentru că ți-ai vîndut sufletul diavolului !"

— Spui și dumneata, Alexandr Ivanovici, vrute și nevrute ! Cine să te ia în serios ?! spuse colonelul și se grăbi să-și ia feciorul de acolo, pentru ca Alexandr Ivanovici să nu trîntească vreuna și mai boacănă.

De îndată ce se instalară în trăsură, Pavel se apucă să răsfoiască traducerea lui Koptin.

— Tată ! exclamă el deodată, tăicuțule ! Versurile lui Alexandr Ivanici, care mi-au plăcut atît de mult recitate de el, sînt înfiorător de slabe.

— Ai văzut ?! spuse colonelul și în glasul lui se citea chiar o anumită plăcere. Știi ce, frățioare, urmă el, cel mai mult mi-a plăcut că, în multe privințe, nu te-ai lăsat mai prejos. „Stați nițel, excelență, cică, nu minți !"

— Cum era să-i dau dreptate, se explică Pavel, nu fără o undă de satisfacție, turna la nerozii cu ghiotura: mai cu seamă în ce-l privește pe Gogol.

— Categoric, îl aprobă colonelul.

— Lacheii, se amestecă în vorbă și vizitiul Piotr, unul și unul ! Acu' sînt chercheliți cu toții. Nici n-am ieșit bine pe poartă și s-au și luat la bătaie !

— Nici nu-i de mirare, comentă Mihail Polikarpovici

X

OASPEȚI NEAȘTEPTAȚI

Vacanța lui Pavel se apropia de sfîrșit. Colonelul, sărmanul de el, o ducea din ce în ce mai rău. De o vreme, picioarele îl dureau atît de rău, încît nici nu mai putea ieși din odaia lui. Bătrînul, deprins să-și petreacă toată ziulica în aer liber, se mărginea acum să stea lîngă ferestruica

lui preferată, privind, ceasuri de-a rîndul, haturile. Pavel se străduia să stea cît mai mult în preajma tatălui său, îndulcindu-i cu cîte o vorbă suferința, copleșindu-l cu atenții. Într-o zi, colonelul, mijindu-și ochii lui de moșneag și ațintindu-și privirile în depărtare, spuse :

— Mi se pare că dinspre dealul Sivțovski coboară o trăsură.

— Unde, tată ? întrebă Pavel și, urmărind direcția pe care i-o indica tatăl său, zări într-adevăr, pe drumul ce abia se ghicea în depărtare, o pată neagră ce părea să se apropie încet.

— Cine să fie ? spuse el cu un glas din care răzbătea bucuria. Începuse să i se cam urască de o vreme cu singurătatea și ar fi dorit nespus de mult să vadă chipuri noi, să comunice cu cineva.

— Nu știu, nu pot să-mi dau seama, spuse colonelul lungind vocalele. Părea într-adevăr nedumerit. În orice caz, vin la noi ! anunță el cînd trăsura, ieșind din pădurice, coti direct spre conacul lor.

— Spune-mi, tată, avem destule provizii ? Avem ce le pune musafirilor dinainte ? întrebă Pavel neliniștit.

— Avem, o să avem, fii fără grijă ! Sînt două cucoane, spuse colonelul cînd trăsura începu să se apropie de conac.

— Cine ar putea fi ? se miră Pavel cu emoție în glas și, nemaiputîndu-și stăpîni nerăbdarea, ieși în cerdac, de unde spera să distingă mai degrabă chipurile celor ce veneau.

Trăsura, trasă de patru cai, intră val-vîrtej în curte. Într-una dintre femei, Pavel o recunoscu pe *m-me* Fateeva, iar în cealaltă pe *m-lle* Prîhina.

— Dumnezeule ! exclamă el bucuros și, cînd trăsura opri dinaintea cerdacului, sări el însuși să deschidă ușița.

— Ei bine, dacă dumneata n-ai vrut să ne faci cinstea, uite că eu am venit din proprie inițiativă ! spuse Fateeva sprijinindu-se ușor pe brațul lui Pavel și sărind sprintenă din trăsură. Apoi îi strînse prietenește mîna.

Pavel o simți tremurînd puternic la strînsoarea aceea. Fateeva se făcuse mult mai drăguță. Se împlinise la trup, era zveltă acum, nu sfrijită ca odinioară, devenise o ade-

vărată belle-femme, dar expresia de tristeţe mai stăruia pe chipul ei şi acum.

— *Monsieur* Vihrov n-a vrut să mă onoreze cu o invitaţie, dar eu tot am venit ! repetă după prietena ei *m-lle* Prîhina, în maniera ei specifică, de familiaritate excesivă.

— Fă-mi cunoştinţă cu tatăl dumitale ! îi spuse Fateeva, precipitată, lui Pavel. În glasul ei se citea o ezitare.

— Numaidecît ! zise el şi se grăbi să le conducă pe amîndouă în odaia unde aştepta colonelul.

— Ţi-o prezint pe *madame* Fateeva, îi spuse Pavel tatălui său.

— Foarte bucuros de cunoştinţă ! zise acesta schiţînd gestul, rămas neterminat, de a se ridica.

— Încă de mult doresc să vă fac o vizită, Mîhail Polikarpovici, începu pe un ton despre care ai fi jurat că e cît se poate de sincer Fateeva, şi soţul meu de asemeni, dar acum e plecat la o moşie din Vologodsk. De cum se întoarce, se înfăţişează şi dînsul, negreşit.

— Mare mulţămită, spuse colonelul, ridicîndu-se de-a binelea în picioare şi făcînd dinainte-i o uşoară plecăciune, cu braţele desfăcute în lături.

— Dar staţi jos, vă rog, se nelinişti Fateeva. Atinse umerii colonelului cu palmele şi apăsă uşor, ca pentru a-l sili să se aşeze. Am auzit că vă supără tot mai rău rănile acelea nesuferite.

— Bag seamă, nu atît rănile, cît anii...

— Cu feciorul dumitale sîntem de mult prieteni, se explică Fateeva.

— Am auzit, zîmbi colonelul.

— E şi firesc. Sîntem vecini apropiaţi ; cred că ne despart mai puţin de treizeci de verste.

— Ei, să tot fie vreo patruzeci, spuse apăsat colonelul. Din tonul lui se ghicea că are un dinte împotriva Fateevei. „Cucoană, da' hoţomană !" gîndea el în sinea lui.

M-lle Prîhina, care stătea tot timpul în faţa colonelului, aşteptîndu-şi, smirnă, ca un soldat, rîndul să se prezinte, profită de cel dintîi moment de tăcere :

— Daţi-mi voie să mă prezint : Prîhina.

— Eşti, pesemne, fata vistiernicului nostru ? spuse, plecîndu-şi şi dinaintea ei fruntea, colonelul.

— Întocmai. Tatăl meu e de treizeci de ani la administrația financiară ! spuse ea nu fără mîndrie, adresîndu-se lui Pavel. Apoi, desenînd cu năsucul un fel de cerc prin văzduh, adăugă : Dar ce privelişti frumoase aveţi pe aici ! Foarte drăguţ, zău !

— Nu-i urît, ce-i drept, admise colonelul, puţin uimit. O găsea cam înfiptă.

Între timp, *m-me* Fateeva şi Pavel se retraseseră ceva mai încolo, aşezîndu-se pe divan. Eroul meu era stăpînit de o ciudată înfrigurare. Atingerea mînuţei fermecate a Fateevei îi îmbrăcase parcă trupul în ace încărcate cu electricitate.

— Aşadar, romanul dumitale cu Postin s-a sfîrşit ? întrebă el cu jumătate de glas.

— De mult, confirmă ea, vorbind la fel de încet.

— Dar cum de te-ai întors la soţul dumitale ?

— La început i-am scris... Vreun an şi jumătate am stat la maică-mea... De acolo i-am scris că, dacă vrea, revin la dînsul. Mi-a răspuns că mă pot întoarce, cu condiţia ca pe viitor aşa ceva să nu se mai repete. În scrisori n-am comentat, bineînţeles, dar, de îndată ce m-am întors, i-am spus că, din partea mea, firește, n-o să se mai repete niciodată nimic, dacă nici din partea lui n-o să se repete.

— Şi într-adevăr, nu s-a mai repetat niciodată ?

— Din parte-i n-a încetat niciodată ! răspunse *m-me* Fateeva cu un zîmbet trist.

— Mai bea şi acum ?

— Încă mai abitir ca înainte ; dar sînt bucuroasă că măcar îşi strînge mîrlanii de prieteni în odăile lui, iar pe mine nu mă mai caută nici cu vorba rea, nici cu vorba dulce.

M-me Fateeva se opri oftînd.

— Bine, dar n-o poţi duce astfel la nesfîrşit ! observă Pavel.

— Da, e greu, recunoscu Fateeva. Dar dumneata — nădăjduiesc — n-ai să mă ocoleşti ! Ai să vii pe la mine, nu-i aşa ?

— Neapărat ! făgădui Pavel. Numai că, — ce păcat ! — vacanţa mea se apropie de sfîrşit şi trebuie să mă întorc

la Moscova. Cum să orînduiesc oare lucrurile ca să ajung şi pe la dumneata ?

— Dar ai s-o faci totuşi, nu-i aşa ? spuse Fateeva cu o notă de reproş în glas.

— Bineînţeles că am s-o fac ! Îmi îngădui... Ce-ai zice să-ţi fac această vizită chiar în drum spre Moscova ?

— Perfect ! Spune-mi, mai e mult pînă pleci ? Vreau să te văd la mine cît mai curînd !

— Peste două-trei zile.

— Bine ! spuse *m-me* Fateeva şi-l învălui pe Pavel într-o asemenea privire, încît acesta păru chiar puţin fîstîcit.

În tot acest răstimp, *m-lle* Prîhina, care, din proprie iniţiativă sau, poate, la rugămintea prietenei sale, îşi asumase misiunea de a se ocupa de colonel, îi îndrugă lui Mihail Polikarpovici cîte-n lună şi-n stele.

— De curînd a fost la noi în oraş o echipă de voltijori, istorisi ea, numai că puştiul acela care trece prin cercuri şi printr-un butoiaş, n-a nimerit în centrul butoiaşului, ci a intrat cu capul drept într-o muchie, şi încă cu moalele capului ; ţeasta i s-a făcut fărîme, i se scurgeau creierii !...

— Doamne apără ! se închină colonelul.

— Groaznic ! întări *m-lle* Prîhina. Nici un fel de voltijori nu trecuseră prin oraşul lor şi, firește, nimeni nu-şi despicase ţeasta. Născocise toate astea numai ca să-i reţină atenţia colonelului.

— Şi să vă mai spun una, se întrecu ea, la taică-meu a lucrat odată un dulgher... Ca să vedeţi ce oameni fără minte : şi-a tăiat cu securea patru degete şi a mai dat o dată, ca să şi le desprindă de tot. Am văzut cu ochii mei degetele căzînd în nisip !

— Ce tot spui acolo ? o întrebă colonelul, care începuse să intre la idei.

— Iar unui preot de la noi, de la catedrală, i s-au înecat doi băeţi...

— Am auzt ; dar sînt vreo trei ani de atunci.

— Se prea poate, însă închipuiţi-vă : îi scot ei din apă şi ce să vezi : copiii. morţi, se sărutau.

— Cum adică se sărutau ? întrebă uimit colonelul.

— Ei şi eu ! Nu mai ştiu ce vorbesc : se îmbrăţişau, firește, se corectă *m-lle* Prîhina.

Colonelul pricepu în sfîrșit că i se depănaseră numai baliverne și, cum nu putea să sufere minciuna, sub nici una din înfățișările ei, fu nespus de bucuros cînd un argat veni să-i poftească la masă, dîndu-i posibilitatea să scape de o asemenea interlocutoare. După ce prînzură, sarcina de a-l distra pe colonel și-o asumă *m-me* Fateeva, numai că o făcu mult mai inteligent decît *m-lle* Prîhina.

— Mi-a căzut în mînă, începu ea cu glasul ei liniștit, respirînd modestie, o carte în care era și o legendă veche din Caucaz. Se povestea că soția unui prinț gruzin, nesupusă nouă...

— O știu, o știu ! zîmbi colonelul.

— Cînd un colonel de-al nostru a vrut s-o ia prizonieră, l-a ucis.

Așa cum lesne se poate vedea, amîndouă cucoanele abordau, în convorbirile lor cu colonelul, doar subiecte de groază : îl socoteau, pe semne, un soi de tigru însetat de sînge.

— Uite cum a fost, începu Mihail Polikarpovici, nu un colonel, ci un maior s-a apropiat de ea și tocmai se aplecase întinzîndu-i brațul ca s-o conducă la șaretă, cînd ea a scos un pumnal și i l-a înfipt în piept.

— Și se mai spune că s-ar fi aflat prin preajmă, urmă Fateeva, un ofițer de legătură : un anume Vihrov. Nu cumva... Dumneavoastră sînteți acela, nu-i așa ?

— În persoană ! recunoscu colonelul cu satisfacție în glas.

— Ei bine, eu nu-mi pot imagina o femeie hotărîndu-se să ucidă ! se amestecă în discuție *m-lle* Prîhina.

— Ce știți dumneavoastră : asiatice ! spuse colonelul. La altceva nu le duce mintea, dar să-ți înfigă un pumnal în inimă se pricep fiecare dintre ele, bestiile !

— Dar se spune că cerchezele sînt foarte pătimașe în dragoste, strecură Fateeva, aruncîndu-i, cu coada ochiului, o privire lui Pavel.

— Ce dragoste ! obiectă colonelul. Mă tem că nu există una pe care să n-o poți cumpăra cu o mie de ruble !

— Și sînt geloase, am auzit, de mama focului ! mai spuse Fateeva, fărămițînd între degete o bucățică de pîine și mai trimițînd cîte o ochiadă spre Pavel.

— Asta-i drept ! La asta iară sînt meştere : să-i scoată bărbatului ochii pentru nimica ! adeveri colonelul. N-avea o părere prea bună despre femei îndeobşte, darmite despre cele din Orient.

După masă, cînd femeile se retraseră în odăile din spate, ca să-şi mai aranjeze nitel toaleta şi să mai dea drumul la feluritele şireturi în care erau înfăşurate, colonelul, adresîndu-se fiului său, observă :

— Isteaţă femeiuşcă Fateiha asta, frăţioare, şi cu vino-ncoa ! Uneia ca ea, dacă te nimereşti să-i fii bărbat, apăi trebuie să-i înghiţi hachiţele, că te lasă cît ai zice peşte, nu-ţi întinde grumazul să-i pui jug !

— Bărbatu-său, e o lichea, spuse Pavel, mimînd indiferenţa totală.

— Am auzit... Fainâ cucoană, n-am ce zice. Fainâ ! repetă colonelul. Aialaltă, în schimb, cam lălîie, ascultă-mă pe mine !

— O toantă, conveni Pavel.

— Are un nas, frăţie, are un năsoi !... Şi-l tot sucește de parc-ar fi o timonă ! spuse colonelul şi izbucni în hohote.

Între timp, cele două cucoane se întoarseră şi declarară că vor să se plimbe pe haturi.

— Cum vi-i voia ! le îngădui colonelul. Iar eu, pînă una alta, am să trag un pui de somn.

Părăsind conacul, cele două musafire şi tînăra lor gazdă trecură mai întîi printre holdele cu semănături de primăvară, apoi o luară spre lunci şi, după ce le străbătură de la un capăt la altul, intrară în pădurice, unde, de asemeni, se preumblară îndelung. În tot acest răstimp, *m-lle* Prîhina făcu ce făcu şi ba rămase în urmă, ba o luă înainte cu intenţia vădită de a-i lăsa pe Pavel şi *m-me* Fateeva singuri. E greu de presupus că aceasta din urmă i-ar fi făcut niscaiva confidenţe, dar *m-lle* Prîhina ghicise şi singură totul : în chestii de-astea era hîrşită şi departe-văzătoare.

Cît despre Pavel şi *m-me* Fateeva, care se căutau clipă de clipă cu privirile, odată rămaşi singuri le pierea glasul şi numai arar — parcă fără voie şi atunci — le scăpa cîte o vorbă. Într-un astfel de moment, *m-me* Fateeva zise :

— Doamne, de cîtă vreme nu ne-am văzut !... Spune-mi, nu-i aşa că nu te-ai gîndit nici o dată la mine ?

— Dimpotrivă, m-am gîndit mereu ! Dar dumneata ți-ai amintit vreodată de mine ?

— Și încă de cîte ori ! îl încredință *m-me* Fateeva.

Cînd, în sfîrșit, străbătură și păduricea, *m-me* Fateeva se opri.

— Unde sîntem ? întrebă scrutînd împrejurimile cu ochii ei negri.

— Destul de departe de casă. E cazul să facem cale întoarsă ! spuse Pavel.

Porniră îndărăt. În pădurice, *m-lle* Prîhina emise din nou un soi de guițat fericit și o zbughi în lături : o pălise, pasămite, nevoia neînfrîntă de a rupe o floare ce se zărea undeva în depărtare și alergă după dînsa pînă ce se ascunse cu totul privirilor. *M-me* Fateeva și Pavel, oprindu-se ca pentru a o aștepta, rămaseră o vreme tăcuți față-n față ; apoi, deodată, Pavel, aproape fără să-și dea seama ce face îi întinse mîna și spuse :

— Așa, va să zică. Deci asta e...

— Da, răspunse Fateeva și, deasemeni parcă fără voia ei, își lăsă mîna într-a lui, strîngîndu-i-o puternic.

Pavel îi ridică mîna și i-o sărută cu buze tremurînde. Apoi în fața lui răsări chipul lui *m-me* Fateeva și se sărutară și Pavel vru să o mai sărute o dată, dar ea îl îndepărtă blînd.

— Fugara noastră se întoarce. Îi aud foșnetul rochiei, spuse ea.

Și într-adevăr *m-lle* Prîhina se ivi de după tufișuri.

— Ce ureche extraordinară ! spuse Pavel, întorcîndu-se, topit de emoție, spre Fateeva.

— Da, am un auz de care nu mă pot plînge, confirmă aceasta. Și obrajii ei ardeau.

M-lle Prîhina admira într-adins coroanele copacilor, scorburile și mușchii de primprejur, pentru ca cei doi tineri să nu se fîstîcească și mai tare. Avea experiență în materie. Cînd ajunseră acasă, colonelul se trezise și fură nevoiți să-i țină din nou companie. Pavel era gata să-și iasă din fire — începuse deja să-l cam repeadă pe bătrîn — cînd *m-lle* Prîhina (cui altcuiva, mai puțin nărăvit în rele, i-ar fi venit asemenea idee ?) propuse... un „de-a prinselea". Pavel, firește, întîmpină sugestia cu nemăr-

ginit entuziasm, iar *m-me* Fateeva cu vădită plăcere. Nici colonelului nu-i displăcea acest gen de distracție.

— Hai, dați-i drumul ! îi încurajă el. Fuguța ! Și porunci să fie dus, cu fotoliu cu tot, în cerdac, de unde se hotărîse să asiste la vînzoleala tinerilor.

Pentru ca jocul să fie mai animat, fură poftite și jupînesele. Pavel, bineînțeles, făcu pereche cu *m-me* Fateeva. *M-lle* Prîhina nu precupeți nici un efort pentru ca cei doi să rămînă pereche. Nu numai că nu căuta să-i prindă nici pe unul, nici pe celălalt, dar le mai ținea de fustă și pe fetele în casă, cînd acestea schițau intenția de a-i urmări pe careva dintre ei. De fapt, slujnicele își dădură seama curînd că tînărul boier și musafira lui cu ochi negri nu se cade să fie despărțiți ; colonelul însuși sfîrși prin a sesiza că se întîmplă ceva, căci, referindu-se vădit la fiul său și la Fateeva, spuse :

— Ca să vezi ce mai pereche ! Pas' de-i desparte, dacă-ți dă mîna !

Între cei doi, strîngerile de mînă se țineau lanț. Fugind de urmăritor, se năpusteau unul spre celălalt, îmbrățișîndu-se aproape ; Pavel o prindea cînd de încheietura mîinii, cînd de cot ; apoi, obosiți, cu răsuflarea tăiată, se reîntorceau în joc ținîndu-se în continuare de mînă.

— Ah, cît îmi doresc să sărut din nou mînuțele astea ! șopti Pavel.

— Răbdare ! O să vii la mine și acolo o să vedem, îl temperă Fateeva.

— O să vin neapărat ! Dar cum, nu înnoptați la noi ? o întrebă neliniștit Pavel.

— Nu. Pentru tatăl dumitale venirea mea trebuie să apare oricum cam stranie. Cum răsare luna, o luăm din loc.

— De ce așa repede ?

— Așa se cuvine ; altfel prea bate la ochi. Grăbește-ți mai bine plecarea și vino cît mai curînd la noi !

Cînd luna se ivi pe cer, *m-me* Fateeva porunci într-adevăr să înhame caii.

— Da' încotro ? De ce nu rămîneți la noi peste noapte ? întrebă colonelul cu reproș în glas.

— Așa am hotărît de la bun început, ca la căderea nopții să fim acasă.

— Ei, atunci cum vi-i voia ! cedă colonelul.

— Ia uită-te-în ce hal mi-am adus rochia din pricina dumitale ! îl zădări *m-lle* Prîhina pe Pavel, arătîndu-i, cu ușoară nonșalanță, poala rochiei, care se mototolise.

— Da ? Regret nespus ! declară acesta mecanic. Nu-și mai putea lua ochii de la *m-me* Fateeva, care, cînd își puse pălăria, i se păru și mai fermecătoare.

După plecarea lor, Pavel căzu într-o stare febrilă. Nu dormi aproape toată noaptea, răsucindu-se de pe o parte pe alta.

XI

VENI, VIDI, VICI ![1]

Așa cum se întîmpla întotdeauna cu Pavel, dragostea fulgerătoare pentru Fateeva îi estompă toate celelalte sentimente. Bunăoară, tristețea bătrînului său tată la gîndul apropiatei despărțiri începuse să-l lase rece... Îl stăpînea un singur gînd : să treacă odată acele nesuferite două, trei zile, și să se vadă cît mai repede la Perțovo (pe moșia Fateevei). Îl chema de cîteva ori pe zi pe surugiul Piotr, chestionîndu-l amănunțit, ca să se încredințeze că acesta cunoștea drumul într-acolo.

— Am stat de vorbă cu vizitiul lor. Mi-a spus pe unde au luat-o cînd au venit încoace.

— Și pe unde au luat-o ?

— Păi prin Afanasievo ; apoi Pustîe Polia, satul Gorohovo și gata — am ajuns.

— Nu ocolim deloc ?

— De ocolit, ocolim, cum să nu. Mai cu seamă din pricina pădurii Zenkovski : preț de vreo cincisprezece verste ; cică-s niște noroaie, de în ele rămîi.

— Ei, noroaie ! Trecem noi cumva !

— La Gorohovo n-avem ce căuta, își dădu cu părerea Ivan, care se nimerise prin apropiere.

---

[1] Am venit, am văzut, am învins ! (lat.).

— Cum adică ? obiectă surugiul uimit. Doar Gorohovo... acolo-i parohia. E la mai puțin de două verste de Perțovo.

— Și ce ! ? Nu-i musai să treci întotdeauna prin centrul parohial !

Pavel era încredințat că Vanka se amestecase în vorbă nu pentru că știa într-adevăr ceva sigur despre drumul ce-i aștepta, ci doar așa, ca să facă pe deșteptul. Ceea ce îl scoase de-a binelea din răbdări.

— Torni la baliverne !... Uite ce-i : îmi cam calci pe nervi ! îl repezi el.

— Din partea mea n-aveți decît ! Mergeți cum știți ! zise Vanka și se retrase ofuscat, cu nasul pe sus.

— Nătărăule ! îi aruncă Pavel în urmă.

— Chiar că nătărău ! Altă treabă n-are, decît să-l ispitească pe boier ! repetă după el și surugiul.

În ajunul plecării, Pavel îl chemă din nou pe Piotr, îndupleçîndu-l să aducă numaidecît din cîmp caii cu care urmau să plece. De obicei se trimitea după ei chiar în ziua plecării și treceau ceasuri întregi pînă să-i vezi înhămați la trăsură.

— Îi aduc diseară, boierule, îl liniști vizitiul.

— Nu diseară ; acum să te duci după ei ! insistă Pavel.

— N-are rost să-i bag în grajd de pe-acum, Pavel Mihailovici. Mai bine-i lăsăm să se mai preumble și să mai pască ! obiectă vizitiul.

— O să ajungi la timp, nu te teme ! Fii pe pace, frățioare ! spuse colonelul, în glasul căruia se citea deja supărarea.

— Pe douăzeci și cinci trebuie să fiu neapărat la Moscova, declară Pavel, ca să-și explice într-un fel nerăbdarea.

— Nu la Moscova te trage pe tine ața, strengarule ! spuse colonelul, amenințîndu-l cu degetul. Bătrînul ghicise, bag seamă, care era izvorul frămîntărilor fiului său, dar, oricît de greu îi venea să se despartă de el, nu încercă să-l oprească.

„Ducă-se. Giugiulească-se", își spuse el în gînd.

Dar în ziua plecării bătrînul nu se mai putu stăpîni și se porni pe plîns încă din zori. Lui Pavel, jalea lui îi stîrnea o durere ascuțită în inimă, dar și un soi de repul-

sie. Îndură cu greu clipele ultimului rămas bun şi ale binecuvîntării părinteşti. Odată instalat în trăsură se lăsă cu totul pradă grijilor lui, care se reduceau de fapt la teama că vizitiul ar fi putut greşi, totuşi, drumul. Dar Piotr părea foarte sigur pe sine ; în plus, îl avea alături, pe capră, pe Ivan, care, aşa cum ştim, îşi făcea o plăcere din a-şi critica semenii, şi care îi dăscălea necontenit :

— Pe-aici ! Aşa. Ăsta-i drumul.

Îndrumare dată, fireşte, pe tonul celui care ar fi cunoscut într-adevăr locurile. Şi uite-aşa, ocoliră ei Afanasievo, Pustîe Polia şi intrară în pădurea Zenkovski. A spune că drumul era gloduros însemna să îmbraci în cuvinte mult prea palide ceea ce aveai în faţa ochilor. De fapt, drumul era absolut infernal, impracticabil, brăzdat adînc de roţi şi plin de hîrtoape ; zadarnic ai fi vrut să înaintezi măcar în trap uşor : era cu neputinţă ; abia dacă puteai merge la pas.

Pavel se pierduse cu firea : era încredinţat că n-are cum să ajungă către ora cinci, aşa cum îi făgăduise lui *m-me* Fateeva. Ea o să-l aştepte şi o să se supere, or, în aceste clipe, mînia ei ar fi fost pentru el mai groaznică decît moartea.

Iar pădurea părea fără sfîrşit şi, colac peste pupăză, ajunseră într-un loc unde drumul se frînge în două ramuri la fel de umblate ; încotro s-o iei — la dreapta ori la stînga ? Vizitiul Piotr oprise caii şi stătea la îndoială.

— De ce te-ai oprit ? îl întrebă Pavel îngrozit, ghicind dinainte care urma să fie răspunsul.

Piotr era un slujitor zelos şi nu-i plăcea să-şi neliniştească zadarnic stăpînii.

— Aici trebuie să cercetăm niţeluş drumul, spuse el în doi peri. Ia dă o fugă, îl îndemnă el pe Ivan, şi vezi pe care drum sînt mai multe urme de roţi.

Ivan, cuminte de data asta, sări de pe capră şi străbătu în fugă întîi o porţiune din ramura stîngă, apoi una din cea dreaptă a drumului.

— Dă-i drumul la dreapta ! spuse el sigur pe sine şi aproape poruncitor.

Vorbise cu atîta convingere, încît, de data asta, izbuti să-l păcălească şi pe Pavel.

— Da, ia-o la dreapta ! îi porunci acesta surugiului.

Piotr mai stătu preț de o clipă pe gînduri, apoi o luă la dreapta ; curînd, drumul deveni și mai rău : noroiul ca noroiul, dar se făcuse atît de strîmt, încît trăsura lor cu patru cai abia mai putea răzbate.

— E limpede : am apucat-o pe alt drum ! spuse Pavel cu deznădejde în glas. Repede îndărăt !

— Ușor de zis ! Aici n-avem cum întoarce, vorbi întunecat Piotr. Că bine ai mai căscat ochii ! adăugă el cu reproș în glas pentru Ivan.

— Ce stric eu ! ? mormăi acesta de parcă n-ar fi avut nici în clin, nici în mînecă.

— Ce strici ! Doar nu te-am trimis colea, după tufișuri. Să fi cercetat ca lumea ! îl mustră Piotr și dădu bici cailor.

— Încotro ! O să mă duceți la dracu-n praznic ! strigă Pavel.

Piotr opri caii. Lui Pavel erau gata-gata să-i dea lacrimile : într-adevăr, în locul acela era cu neputință să întorci trăsura.

— Ce naiba facem acum ? Ce facem ? ! vă întreb, strigă el, izbindu-se, de furie, cu pumnii în piept.

— Liniștiți-vă, boierule, nu vă mai perpeliți atîta ! Ieșim noi cumva la liman !

— Cînd ? Cînd o să ieșim ? urlă Pavel. Arătătorul ceasornicului se apropia de cinci.

— O ținem drept înainte ; pînă la urmă tot o să dăm de vreun sat, spuse Piotr și îmboldi din nou caii.

— Numai canalia asta-i de vină ! Neisprăvitul ăsta a zis s-o luăm la dreapta ! răcni Pavel, amenințîndu-l pe Ivan cu pumnii.

Înfricoșat, acesta își trăsese capul între umeri și tăcea chitic.

Trecu încă o jumătate de ceas de tortură pentru Pavel.

— Totuși, trebuie să facem cale-ntoarsă ! decise, în sfîrșit, Piotr.

— Crezi că putem ? sări Pavel mulțumit de-acum și cu atîta.

— Întoarcem noi cumva ! îl încurajă Piotr și prinse a manevra hățurile ca să întoarcă ; dar iată că unul dintre lăturași o luă aiurea, pe după o tufă, și rupse șleaul. Trăsura fu zguduită atît de tare, încît Ivan nici nu mai izbuti

să se mențină pe capră. Cum, necum, se trezi jos. E greu de spus dacă sărise ori se prăvălise pur și simplu de pe capră.

— Ei bine, nu ți-e rușine ? Nu-ți crapă obrazul ? Uite unde ne-ai adus ! îl admonestă Pavel.

— De unde să fi știut ! se apără Ivan cu un glas din care răzbătea într-adevăr rușinea și se aburcă din nou pe capră.

Străbătuseră aproape jumătate din distanța care-i despărțea de răscrucea aceea, cînd, deodată, auziră un trosnet și un zgomot de copite călcînd prin apă. Dintre tufișuri răsări un mujic călare.

— Stai ! Așteaptă ! strigă Pavel.

Mujicul se opri.

— Știi drumul spre Perțovo ? îl întrebă Pavel.

— Știu, răspunse mujicul.

— Îți dau zece ruble : lasă totul baltă și du-ne pînă la conac.

— Zece ruble ? repetă mujicul parcă nevenindu-i să creadă.

— Da, zece ! repetă Pavel. Numai du-ne pe drumul cel bun.

— Păi, să vă duc ! Nu-i mare scofală ! se învoi mujicul și, în cîteva minute, îi scoase cu totul din pădure. De-acu' — drept înainte ! spuse el, arătîndu-le drumul.

— Du-ne pînă la conac. Acolo am să-ți dau cele zece ruble ! spuse Pavel.

Mujicul se urni, dar fără prea multă tragere de inimă ; pesemne, nu prea era sigur că o să capete banii făgăduiți.

— Acum, la galop ! Dați-i bătaie ! porunci Pavel.

Piotr dădu bici cailor. Înaintea trăsurii galopa, călare pe căluțul lui, mujicul. Ivan abia se mai ținea pe capră.

— Mai repede ! Mai repede ! strigă Pavel.

Caii atît de cruțați ai colonelului nu văzuseră, cred, în toată viața lor, asemenea goană.

— Iacă și Perțovo ! spuse mujicul, jucîndu-și nu cu prea multă iscusință murgul și arătînd cu pălăria pe care și-o scosese din cap un conac ce se zărea în apropiere.

Pavel se mai liniști și, cum voia să-și aranjeze nițel ținuta, porunci să se oprească. Se dădu jos din trăsură și-i porunci lui Ivan să-i curețe hainele. Între timp îi dădu

mujicului bancnota roşie promisă ; acesta, luînd-o în mînă, o mai privi o vreme temător, întrebîndu-se pe semne dacă nu cumva visează : condusese pe cineva trei-patru verste şi căpătase zece ruble ! De unde să ştie el ce foc ardea în inima eroului meu ! Pavel se instală din nou în trăsură. Cînd se apropiară de intrarea conacului, îl năpădiră din nou temerile : dar dacă *m-me* Fateeva plecase undeva sau era bolnavă, ori venise soţul ei şi poruncise să nu fie primit ? Dragostea e sperioasă şi neîncrezătoare.

În sfîrşit, trăsura opri dinaintea cerdacului. Chipul lui *m-me* Fateeva, care se arătase pentru o clipă în fereastră, îl liniştise pe Pavel : era acasă. Cu o strîngere de inimă, prinse a urca treptele. Stăpîna casei îl întîmpină în antreu.

— Bine ai venit ! spuse ea cu glas dulce şi liniştit, dar totuşi parcă uşor fîstîcită.

Ajuns în încăperea alăturată, Pavel auzi nişte glasuri feminine. Kleopatra Petrovna îl conduse în sufragerie.

— Nu-i aşa că nu te aşteptai să dai cu ochii de mine ? Zi că nu ! îl întîmpină aici grăsuna nevastă a şefului de plasă, lăbărţîndu-se în faţa lui şi dînd din cap a drăgăstoasă şiretenie.

„Ah, lua-te-ar toţi dracii ! se gîndi Pavel. Cum naiba a nimerit toanta asta aici ?“

— Şi cum s-a întîmplat — urmă grăsuna, nădăjduind, pesemne, să trezească prin relatarea ei interesul lui Pavel — ei bine, nu ştii şi nici c-ai să ghiceşti ! adăugă ea, ameninţîndu-l în glumă cu degetul, un deget din cale-afară de gros. În cursul zilei de ieri (preluase de la bărbatu-său acest mod întrucîtva oficial de exprimare)... în cursul zilei de ieri, la noi în sat a apărut băieţelul unui mujic de-ai voştri — un prichindel uite-atîtica — grăsuna arătă cît de mic era băiatul, mai puţin de un arşin de la pămînt — ca să-l cheme pe popa la un botez la frate-său şi, închipuiţi-vă, se opreşte chiar în faţa casei mele ca să stea la palavre cu alţi băieţi. Zic : „Ce tot spui tu acolo, sufleţelule ?“ „Păi boierul nostru cel tînăr, zice, pleacă mîine în vizită la Pelţovo. Doamnele de la Pelţovo au fost la noi şi l-au poftit“. „Aha, mă gîndesc, ce-ar fi să-i fac eu tînărului nostru vecin o surpriză şi să i-o iau înainte !

își încheie grăsuna istorisirea, izbind cu palma în mijlocul mesei.

„Doamne, ce mai e și asta ?“ se gîndea Pavel stînd în fața ei și negăsind în ruptul capului nimic de spus.

Iar *m-lle* Prîhina, care, la sosire, îi întinsese în tăcere mîna, îl privea în tot acest răstimp cu o expresie care spunea limpede : „Porumbelule ! Te știu eu, drăguță ; știu ce vînt te-a adus încoace !“.

Pavel s-ar fi ascuns și în gaură de șarpe ; Kleopatra Petrovna părea, de asemeni, că se ascunde de pe scaunul acela destul de îndepărtat pe care se așezase, de parcă nici n-ar fi fost gazdă, și de unde-l învăluia într-o privire nu lipsită de șiretenie. În sfîrșit, Pavel se așeză alături de grăsună ; aceasta luă gestul drept un semn de atenție.

— Așa că asta-i, tinere ! spuse ea trîntindu-i lui Pavel peste genunchi o palmă, atît de zdravănă, încît acesta se îndepărtă discret. Cînd mai veniți pe la noi ? Puștiul acela spunea că ne părăsiți cu totul.

— Nu știu ! răspunse Pavel sec și, întorcîndu-se spre gazdă, o întrebă :

— Dar soțul dumneavoastră ?

— Soțul meu vine mîine seară sau poimîine, răspunse ea cu un glas lipsit de inflexiuni.

„Așadar, pot să rămîn la ea doar astă seară și cel mult mîine dimineață !“ se gîndi Pavel, plecîndu-și trist fruntea. Să se întîlnească cu Fateev însuși îi era chiar puțin teamă.

Se servi ceaiul. *M-me* Fateeva nu se mai putu stăpîni, pesemne, și spuse brusc :

— *Monsieur* Vihrov, mi se pare că sînteți mare amator de muzică ; să știți că am un pian care nu merge rău. E în salon, adăugă ea, arătîndu-i cu capul direcția.

— Vă rog, faceți-mi plăcerea ! spuse Pavel și se îndreptă numaidecît spre salon.

— Cîntați, vă rog, *monsieur* Vihrov ; mi s-a spus *de mii de ori* că sînteți un pianist extraordinar !... îi strigă din urmă *m-lle* Prîhina apăsînd în mod deosebit pe cuvintele *de mii de ori*.

— Poate c-o să-i vină greu să deschidă pianul, spuse Fateeva și porni în urma lui Pavel.

Acesta se aşezase deja la pian şi răsfoia partiturile. Ea se apropie încet şi se instală în stînga lui, alături.

— Cauţi nişte note anume ? îl întrebă ea.

— Nu caut nimic ! răspunse Pavel. Prin bunăvoinţa oaspeţilor dumitale, nu numai că n-am să pot să-ţi sărut mîna, dar mă tem că n-am să izbutesc nici măcar să-ţi spun două vorbe.

— Ce pot să fac, dacă m-am trezit cu muierea asta ? Nu m-am aşteptat defel să pice tocmai acum. Prîhina e cu totul altceva ; de ea n-avem de ce să ne ferim prea tare.

— Da, ea e altceva ! se învoi Pavel mîngîind uşor clapele. Cum, şi o să rămînă la dumneata şi mîine dimineaţă ?

— Se prea poate !

— Mîine eu trebuie să plec !

Preţ de o clipă, *m-me* Fateeva nu spuse nimic ; apoi însă îi şopti :

— Ştii ce ? După cină, cînd au să adoarmă cu toţii, vino în salonaş : am să fiu acolo.

— Şi unde-i salonaşul ăsta ? întrebă, aplecîndu-se deasupra partiturilor, Pavel.

— În ceasurile următoare am să încerc — încă nu ştiu cum — să ţi-l arăt, spuse, de asemeni fără să-l privească, *m-me* Fateeva.

Între timp, în sufragerie se dezlănţuise o adevărat bătălie : nevasta şefului de plasă voia să răzbată, cu orice preţ, în salon.

— De ce nu cîntă ? Mă duc să-i spun să cînte !

— Ei, şi dumneata ! N-are rost. O să înceapă numaidecît căuta s-o potolească *m-lle* Prîhina, reţinînd-o.

— Nu cîntă ! Vezi că nu cîntă ? ! reizbucni grăsuna după o clipă de aşteptare, săgetînd-o pe Prîhina cu o privire aproape supărată.

— Începe acuş, un bob zăbavă ! încercă aceasta din nou s-o liniştească şi, cine ştie de ce, lăsă să-i scape un rîset scurt.

— Gata, mă duc ! se decise nevasta şefului de plasă şi dădu să se ridice de pe divan.

— Stai aici cu mine ! o opri *m-lle* Prîhina şi, apucînd-o de mînă, o aşeză, aproape cu sila, la loc.

— De ce mă ţii ? Ce să fac aici cu dumneata ? La ce-ţi trebuiesc ? o chestionă grăsuna uşor contrariată.

— Îmi trebuieşti ! Am auzit că ai pe-acolo un flăcău de-nsurat şi tare-aş vrea să-mi pice-n gheare ! o stîrni *m-lle* Prîhina.

— Ce să-ţi spun, îndrugi la aiureli ! N-am nici un fel de flăcăi de-nsurat şi lasă-mă-n pace ! spuse nevasta şefului de plasă supărată de-a binelea.

Dar între timp Pavel începuse să cînte.

— Ei uite, poftim ! Ai văzut că a-nceput ? o mustră *m-lle* Prîhina.

— Da, dar nu cîntă ce-mi place mie ! Eu vreau cînteee ruseşti ! declară ea şi se năpusti în salon.

— Nu ! Dă-le-ncolo pe astea ! Zi unul de-al nostru, rusesc ! îi strigă ea lui Pavel.

Din fericire, *m-me* Fateeva, care-l învăluia pe Pavel într-o privire aproape pătimaşă, îi auzise la vreme paşii de ursoaică şi izbutise să-şi plece fulgerător ochii în pămînt.

— Unul rusesc ! Cîntă-ne unul rusesc ! o ţinea înainte nevasta şefului de plasă. Se apropiase şi acum se sprijinea cu palma de scaunul pe care se instalase Pavel.

Acesta se simţi invadat de un fel de căldură respingătoare.

— O să mă zdrobiţi ! spuse el gata aproape să se ridice de pe scaun.

— Ca să vezi ce gingaş sîntem ! exclamă grăsuna şi se aşează pe un scaun, dar tot în faţa lui Pavel.

De ce se năpustise, în seara aceea, nevasta şefului de plasă cu atîta furie asupra eroului meu e greu de spus. Să-i fi plăcut atît de mult ? Poate, mai degrabă, o fi vrut să-i arate că ştie şi ea cum să se poarte cu nişte domni de la Moscova.

M-lle Prîhina — ce să facă ? — veni şi ea în salon şi se aşeză lîngă gazdă.

— Ce nesuferită ! spuse ea, arătînd cu ochii spre nevasta şefului de plasă.

— De ce ? o întrebă pe un ton cît se poate de nevinovat Kleopatra Petrovna.

— Vezi doar ! rosti *m-lle* Prîhina apăsat, cum îi era obiceiul.

— Nu văd nimic, spuse cu un zîmbet uşor Fateeva.

— Ei, dacă nu vezi, cu atît mai bine ! vorbi, jignită, *m-lle* Prîhina. Şi pe drept cuvînt : pentru concursul pe care-l oferea cu atîta largheţe, ar fi meritat măcar un dram de sinceritate.

Pavel, înaripat de gîndul la întîlnirea ce i se fixase, atacă una din cele mai pasionate arii pe care le cunoştea şi întreg focul ce-i mistuia sufletul i se adună parcă în degete : cînta de-a dreptul extraordinar ! *M-me* Fateeva, uitînd orice prudenţă, nu-şi mai dezlipea de la el privirile fierbinţi, iar *m-lle* Prîhina, dîndu-şi capul pe spate, exclama necontenit :

— Minunat ! Incomparabil !

— Da, n-a fost rău ! aprobă şi cucoana cea grasă. Dar tot mai voia un cîntec rusesc.

Terminînd bucata, Pavel se ridică şi, rotindu-şi privirile împrejur, spuse :

— Dar ce casă originală !

— O, e foarte veche ! N-ai văzut-o însă în întregime : vrei să ţi-o arăt ? îi propuse *m-me* Fateeva, care-i înţelesese prea bine gîndul.

— Cu multă plăcere !

M-me Fateeva o luă înainte şi prinse a-i arăta casa, încăpere cu încăpere.

— Iată salonul, iar aici sufrageria.

— Ăsta e portretul dumneavoastră ?

— Da, e făcut în primul an după ce m-am căsătorit ! Vorbea într-adins tare, ca să fie auzită din salon.

— Iar ăsta e salonaşul sau odaia pentru ceai, cum i se zicea pe vremuri, urmă gazda conducîndu-l pe Pavel prin coridor într-o încăpere foarte confortabilă şi foarte retrasă. Priviţi ce divane admirabile de jur-împrejur ! A fost odaia preferată a socrului meu, fie-i ţărîna uşoară. Aici am să te aştept ! adăugă ea în şoaptă, precipitat.

— Cînd să vin ? o întrebă Pavel cu răsuflarea tăiată de emoţie.

— După ce au să se culce cu toţii. Ferestruica asta dă în salon ; am să pun în ea o lumînare : va fi semn că sînt aici, continuă ea la fel de încet şi precipitat. Iar asta e biblioteca soţului meu ! spuse ea de astă dată cu glas tare.

Cînd trecură din nou prin coridorul acela, Pavel nu se putu stăpîni şi, petrecîndu-i mîna pe după talie, spuse :

— Iubito ! Comoara mea !

M-me Fateeva îşi întoarse spre el chipul strălucind de fericire şi pasiune.

Pavel o sărută.

— Mţ ! Nu e voie ! spuse ea ameninţîndu-l cu degetul.

După un asemenea tur al casei, Pavel reveni în salon foarte bine dispus şi i se năzări să facă puţin haz de nevasta şefului de plasă pentru toate chinurile pe care le îndurase din pricina ei.

— Spune-mi, preacinstită vecinică, începu el împrumutînd propria ei manieră de a vorbi, pentru cine bate inimioara dumitale ?

— A mea ? tresări ea lăsînd să cadă asupra lui o privire încărcată de supărare.

Nu se aşteptase la asemenea întrebare de faţă cu atîta lume.

— Da. *Mademoiselle* Prîhina şi Kleopatra Petrovna mi-au spus de cine sînt îndrăgostite şi dumneata va trebui să le urmezi pilda.

— Dînsele n-au decît, dar eu n-am să spun nimic.

— Da' de ce ?

— Păi pentru că poate sînt îndrăgostită chiar de dumneata ! răspunse grăsuna fixîndu-l cu o privire lipicioasă.

— Ei nu ! Ce să faci cu unul ca mine ?... protestă Pavel (simţea că, din pricina fericirii ce-l copleşise, începe să îndruge nerozii cu toptanul). Ce să faci cu unul ca mine ?... Eu sînt pasăre călătoare ; dumitale îţi trebuie un om mai apropiat, cu care să poţi vorbi de-ale inimii.

Nevasta şefului de plasă se înroşi brusc şi supărarea îi crescu şi mai mult. Pavel o atinsese exact unde o durea. Iubea într-adevăr un om aflat cît se poate de aproape de ea — un conţopist al soţului ei — dar numai de-ale inimii nu vorbea cu el : îl îndopa cu vodcă.

— Te rog ! Fără să mă iei peste picior ! La de-alde astea mă pricep şi eu ! spuse ea.

— Doamne !... Dar nici prin cap nu-mi trece aşa ceva ! Mă tem că nu prea aveţi chef de vorbă ! spuse Pavel şi, depărtîndu-se de grăsună, se aşeză lîngă *m-lle* Prîhina.

— Cu dumneata, în schimb, cred că o să legăm o prietenie adevărată, declară el, lăsînd de-acum gluma la o parte.

— Sper ! spuse ea pe un ton plin de subînţelesuri.

Între timp, gazda se ridică de pe scaun, ieşi pentru o clipă şi reîntorcîndu-se, anunţă că *„le souper est servi"* [1].

O urmară cu toţii. Pe măsură ce masa se apropia de sfîrşit, Pavel se simţea tot mai emoţionat, îl năpădise chiar un soi de frică, încît nu trăi nici un fel de bucurie cînd comesenii se ridicară şi începură să-şi ureze noapte bună.

— Iţi doresc somn uşor ! îi spuse gazda cu un uşor tremur în glas, strîngîndu-i cu putere mîna.

— De asemeni, bîigui el.

— Aveţi totul pregătit în birou, lîngă salon, adăugă ea.

— Perfect, spuse Pavel şi, trecînd prin salon, îşi aruncă privirea asupra ferestruicii aceleia, care i se întipări pentru totdeauna în memorie. Pe Ivan, care se înfiinţase ca să-l ajute să se dezbrace, îl expedie de îndată, declarînd că o să se descurce singur şi că înainte de culcare vrea să citească. Ivan îl părăsi cu mare plăcere, căci, ostenit cum era după drum, de mult îl trăgea spre aşternut. Rămas singur, Pavel prinse a urmări, aproape febril, zgomotele ce răsunau, ba ici, ba colo, în casă ; în sfîrşit, răbdarea îl părăsi de-a binelea : deschise uşa şi cercetă cu privirea salonul : era gol, iar în ferestruică se zărea deja o luminiţă. „E acolo !" se gîndi Pavel şi — ca printr-un fel de ceaţă — străbătu salonul, coridorul şi pătrunse în salonaş. Aici o zări pe *m-me* Fateeva : îşi lepădase de-acum rochia, îmbrăcînd în locul ei un capot.

— Ah, dumneata eşti, spuse ea parcă surprinsă şi chiar puţin speriată de apariţia lui.

— Eu, confirmă Pavel cu glas tremurător ; apoi se aşezară pe divan şi tăcură îndelung ; Pavel o fixa cu o privire aproape tîmpă, iar ea îşi ţinea ochii plecaţi.

— Ascultă, se hotărî în sfîrşit Fateeva. De mult tot vreau să te întreb : cu Mary te mai vezi la Moscova ?

— O singură dată ne-am întîlnit, răspunse Pavel fără grabă.

---

[1] „Cina e servită" (fr.).

— Dar spune-mi : iubirea dumitale pentru ea s-a stins definitiv ?

— S-a stins, spuse Pavel cu sinceritate. Ascultă, urmă el după o clipă de tăcere, ești sigură că nici unul dintr-ai casei n-o să-și facă drum pe aici ?

— Nici unul ; dorm duși cu toții ! răspunse *m-me* Fateeva lungind cuvintele.

A doua zi, Pavel se trezi destul de tîrziu și-l întrebă pe Ivan dacă ceilalți se sculaseră.

— Oho, sînt de mult în sufragerie, la ceai ! răspunse acesta.

Pavel se îmbrăcă și o luă și el într-acolo. Ferestruica aceea — spre salonașul fericirii — îi reținu din nou pentru o clipă privirile. Cînd își făcu intrarea în salon, nevasta șefului de plasă emise un țipăt scurt și-și acoperi în grabă pieptul cu amîndouă mîinile. Era, pasămite, în „deshabillé" și se jena cumplit de Pavel.

„Toanta, se gîndi acesta. Am în brațe o femeie atît de fermecătoare și ea-și închipuie că-i pîndesc nurii..."

La apariția lui Pavel, *m-me* Fateeva se fîstîci vădit. Se ridică numaidecît și prinse a-i turna ceai.

— Ah, de-ai ști cît îmi doresc să te pot servi în fiecare dimineață ca acum, îi șopti ea.

— Poate că odată o să ai prilejul, spuse Pavel încet.

— Poate !... Dar văd că ați pus să vi se înhame caii, adăugă ea cu glas tare privind pe fereastră.

— Da, e timpul să pornesc la drum.

— Apropo, vreau să vă rog ceva. Am un comision pentru cînd o să ajungeți la Moscova.

— La dispoziția dumneavoastră. Poruncîți !

— Ei, e o misiune secretă. Puteți să-mi acordați două minute ? spuse Kleopatra Petrovna pornind spre încăperea alăturată.

— Și zece ! răspunse Pavel, urmînd-o.

Ajunseră în salon.

— Ascultă, începu Fateeva (în ochii ei răsăriră lacrimi), poți să mă disprețuiești de-acum, dar, mă jur pe dumnezeu, ești primul om pe care l-am iubit cu adevărat. Cît despre ce a fost înainte, mai mult m-am amăgit pe mine însămi decît am simțit aievea.

— Ingeraşul meu, cum să te dispreţuiesc ! grăi Pavel.

— Şi crede-mă, urmă Fateeva parcă fără să-l fi auzit, sînt o femeie nefericită, dar nu pierdută. Atunci n-ai avut ochi pentru mine...

— Spune-mi, cînd o să ne mai vedem, minunea mea, comoara mea ?

— Am să fac tot ce-mi stă în putinţă ca să vin la Moscova, dar cînd am să izbutesc nu-ţi pot spune de pe acum.

— Cel puţin ai să-mi scrii ? întrebă Pavel.

— De scris, am să-ţi scriu des şi te rog să-mi scrii de asemeni, dar nu pe numele meu.

— Dar pe al cui ?

— Pe al Katiuşei Prîhina. Cu toate că nu e mare lucru de capul ei, mi-e nespus de devotată ; acum nu te mai reţin. Spre prînz s-ar putea să sosească soţul meu.

— Atunci pornesc la drum !

— Dumnezeu fie cu tine !

Se sărutară încă o dată şi se întoarseră în sufragerie.

După o jumătate de oră, Pavel părăsi Perţovo.

XII

GEORGE-SANDISM

În sufletul eroului meu, nici un simţămînt profund nu putea rămîne răzleţ. Prin însăşi natura lui, Pavel era tentat invariabil să-i găsească un generic. Fiecare trăire genera în el un întreg ciclu de concepte, care, asimilate organic, deveneau convingeri. Cînd surveni apropierea de *m-me* Fateeva, anumite momente din viaţa acesteia îi evocară eroinele romanelor lui George Sand, romane pe care, de altfel, le citise şi înainte cu mare pasiune. Şi iată că acum însăşi viaţa lui, însăşi experienţa lui le adusese o confirmare. Deveni un george-sandist fanatic. Se pătrunse, cu toată pasiunea tinereţii, de dreptatea şi legitimitatea protestelor scriitoarei franceze. „În societatea noastră femeia

e oprimată, lipsită de orice drepturi, învinuită de ce vrei şi ce nu vrei !" gîndi el tot drumul, amintindu-şi nenumărate episoade din viaţă care-i adevereau reflecţiile.

Ajuns la Moscova, se instală din nou cu Nevedomov, la aceeaşi *m-me* Hartung. Această preacinstită doamnă, ca victimă a inconstanţei masculine, deveni obiectul unei atenţii deosebite din partea lui Pavel.

— Spuneţi-mi, nu vă e dor de Salov ? o întrebă într-o zi Pavel cu glas plin de compătimire.

— La ce bun să mă mai omor cu firea ? Ce-a fost a fost ! răspunse *m-me* Hartung. Groaznic om ! Îngrozitor ! adăugă ea apoi de parcă i-ar fi împărtăşit o mare taină.

— Ei bine, naiba să-l ia ! o consolă Pavel. Altul la rînd !

— Ui ! Puşchea pe limbă-ţi ! spuse, cu spaimă aproape, *m-me* Hartung.

— Te pomeneşti că tot îl mai aveţi la inimioară !

— Defel ! Doamne fereşte ! exclamă cu nobilă indignare *m-me* Hartung. Numai că toţi bărbaţii sînt nişte pungaşi. I-aş băga în piuă şi pulbere i-aş face !...

Şi chiar arătă cum i-ar zdrobi pe toţi bărbaţii în piua aceea.

— Perfect adevărat, sînt cu toţii nişte canalii ! confirmă Pavel şi la scurt timp după aceea, în virtutea a ceea ce chiar el numea *noua sa religie*, avu pe această temă o dispută destul de îndelungată cu Nevedomov, pe care, de altfel, îl considerase un aliat sigur. Trecu pe la el într-o bună zi şi, dintr-adins, aduse vorba despre acest subiect.

— Spune-mi, începu el, ce părere ai de George Sand ? Încă nu te-am auzit vorbind despre ea.

Nevedomov tăcu o vreme, apoi, ridicînd uşor din umeri, spuse :

— Scriitorii francezi, şi îndeobşte francezii, ca naţiune, nu-mi sînt cine ştie ce dragi !... În sfera ştiinţelor pozitive au făcut, fără doar şi poate, lucruri măreţe ; dar pe plan artistic, tot ce creează aduce cu o bomboniera ori un cîntecel de vodevil.

— Cum adică bomboniera ori cîntecel de vodevil ? sări Pavel. N-o să-mi spui că şi în George Sand găseşti aceeaşi bomboniera ori cîntecel de vodevil !?

— Ba, drept să-ţi spun, şi la ea. Cu toate că are o imaginaţie bogată şi neîndoios de factură poetică, îţi dai seama numaidecît că a intrat în contact cu feluriţi oameni luminaţi, a preluat de la ei în grabă cît a putut şi-şi foloseşte toată energia spirituală pentru a umple lumea cu aceste idei ; numai că, s-avem iertare, asta nu e transfigurare artistică.

— Cum adică, George Sand s-a împrumutat pe sine de la alţii — deştepţi sau ba ? Încep să nu te mai înţeleg deloc ; şi trebuie să-ţi spun că pentru întîia oară avem idei diametral opuse ! George Sand a oferit lumii o nouă evanghelie sau, mai bine zis, adevărata interpretare a evangheliei...

Nevedomov îşi plecase privirile şi o vreme nu scoase o vorbă. Nu se aşteptase, pare-se, ca Pavel să fie capabil a spune vreodată asemenea prăpăstii...

— Ai citit „Lucreţio Florianni" ? urmă acesta înfierbîntîndu-se tot mai mult.

— Citit, răspunse Nevedomov.

— Ei bine, şi care e, după tine, ideea principală în această lucrare ?

Nevedomov ridică iarăşi din umeri.

— Vrea să spună, cred eu, că o femeie poate iubi de mai multe ori cu aceeaşi pasiune.

— Da' de unde ! Nici vorbă ! E ceva mult mai amplu şi mai profund ! Femeia pierdută e adusă în faţa judecăţii, dar nu a judecăţii lui Hristos, ci a unui fariseu aristocrat, care, fireşte, nu-i lasă nici o şansă. Aminteşte-ţi inscripţia aceea din „Infernul" lui Dante, aparţinînd, pare-se, tînărului fiu al Lucreţiei : *„Lasciate ogni speranza voi che entrate"*. Caracterizează cum nu se poate mai bine această lume de călăi şi opresori morali.

— Poate că e şi asta, admise Nevedomov, dar, în orice caz, avem a face cu una dintre cele mai capricioase şi neizbutite scrieri ale autoarei.

— Şi de ce, mă rog, capricioase şi neizbutite ? se revoltă Pavel.

— Pentru că, oricum ai lua-o, a face un ideal dintr-o actriţă, dintr-o aventurieră care a avut numai dumnezeu ştie cîţi amanţi şi cîţi copii de la fiecare...

— Dar ce-ţi pasă ţie cîţi ibovnici şi plozi a avut ? sări Pavel. Importanţă reală are altceva : dacă e bună sau rea, deşteaptă sau proastă, dacă-l iubeşte sincer sau nu pe dobitocul ăla de conte.

— Cum adică ce-mi pasă ? Cel puţin în ce mă priveşte, eu socot că principala virtute a oricărei femei rămîne castitatea, răspunse Nevedomov.

— Ei bine, aici vederile noastre nu coincid, spuse Pavel, amintindu-şi fără voia lui de *m-me* Fateeva.

— Ba, în adîncul sufletului tău, vezi lucrurile întocmai ca mine, îl contrazise Nevedomov. Spune-mi cinstit : nu ţi-ar fi greu, n-ar fi chinuitor pentru tine să-ţi vezi soţia, sora, mama — cu un cuvînt să vezi toate femeile care-ţi sînt dragi decăzînd moraliceşte ? Sînt convins că le-ai ierta cu mult mai multă uşurinţă urîţenia, îngustimea minţii, incultura. Shakespeare a arătat, în chip magnific, în „Hamlet", că unul dintre cele mai cumplite chinuri pe care soarta i le poate rezerva unui om este prilejul de a-şi suspecta, bunăoară, mama că nu este ireproşabilă...

— Ştii ce, mai slăbeşte-mă cu Shakespeare al tău ! Eşti, nădăjduiesc, de acord cu mine că în viziunea lui asupra femeii au putut să rămînă, mai mult, au rămas în chip obiectiv, numeroase elemente ale unei concepţii vulgare, medievale.

— Da, însă numai dumnezeu ştie dacă această viziune nu e preferabilă actualei concepţii urban-amoraliste despre femeie. Puşkin iubea şi cunoştea foarte bine femeile ; notează, te rog, că pentru romanul său a ales totuşi o femeie întru totul ireproşabilă !... Orice eforturi de imaginaţie ai face nu vei putea crea un tip de femeie rusă care — firește, sub raport moral — s-o depăşească pe Tatiana.

— Dar dă-mi voie ! De ce natură e credinţa ei faţă de soţ ? Numai trupească, nicidecum sufletească.

— De orice natură ar fi această credinţă, fapt este că, iubind pe altcineva, ea nu şi-a trădat soţul şi aceasta în virtutea castităţii sale înnăscute. Întreaga noastră istorie, toate cîntecele noastre abundă în elogii pentru astfel de femei.

— Disputa noastră în legătură cu George Sand, îl întrerupse Pavel pe Nevedomov, nu se axează nicidecum pe chestiunea depravării sau castității ; a pierora pe această temă înseamnă a lua un fapt aleatoriu drept esență... George Sand vrea drepturi pentru femeie !... Întocmai cum, odată, Cristos le-a spus sclavilor și asupriților : „Iată, vă dau o religie, primiți-o și veți cuceri cu ea lumea !", George Sand le strigă femeilor : „Și voi sînteți oameni ca toți oamenii : cereți ca acest lucru să se reflecte în condiția voastră civică !" Într-un cuvînt, ea exprimă și promovează, în imagini artistice, cunoscuta doctrină a emancipării femeii — soră bună a doctrinelor despre asociere, despre comunism, care constituie tocmai modelele ce vor sta la baza transformării treptate a lumii.

— În toate astea nu e nimic nou pentru mine ! obiectă Nevedomov. Numai că ea prezintă revendicările legate de drepturile femeii unilateral, reducîndu-le la latitudinea de a schimba obiectul afecțiunii.

— Și după dumneata asta-i un fleac ! exclamă Pavel. Ia spune-mi, ce s-ar întîmpla dacă o femeie din așa-zisa castă nobilă, nefericită cu soțul ei, care, să admitem, e o canalie, s-ar îndrăgosti de un alt bărbat, incomparabil mai vrednic ? Crezi că societatea ar ierta-o ? Că n-ar disprețui-o ?

— În ce mă privește, nu voi disprețui niciodată o asemenea femeie ; cu toate acestea o voi prefera pe aceea care nu face așa ceva.

— Și de ce, mă rog ?

Nevedomov rîse.

— Deoarece încă regretata de Staël spunea că a cunoscut multe femei care n-avuseseră nici un amant, dar n-a cunoscut nici una care să fi avut doar unul.

— Și ce-i cu asta ? Să aibă și douăzeci !

— Nu, aici te contrazic, urmă Nevedomov pe același ton calm. Chiar tu îmi spuneai într-o bună zi că fiziologii consideră aproape o legitate faptul că, schimbîndu-și prea des ținta pasiunii, femeia se privează în primul rînd de unul dintre cele mai măreț și neprețuite daruri ale cerului — putința de a naște copii. Ai zice că astfel însăși natura o pedepsește.

— Şi pe bărbat la fel, întocmai la fel ! declară Pavel.

— Da, nici pentru bărbaţi o atare atitudine nu-i tocmai recomandabilă, spuse Nevedomov surîzînd.

— Şi de ce, mă rog, nu-i recomandabil ? Nu toţi sînt în stare, în chestia asta, să ţină post ca tine !

— Nici tu nu te-ai prea remarcat, pară Nevedomov.

— Eu ? Cît despre mine, las-o baltă ! Am cam terminat-o cu puritanismul ! i-o reteză Pavel şi roşi.

Dezvoltîndu-şi şi propagîndu-şi teoria, Vihrov ajunse, în sfîrşit, la extreme : începu să dispreţuiască, să urască aproape orice femeie care cutezase să se mărite, să nască prunci şi să-şi iubească soţul. Straniu era că, în această cruciadă, cel mai des îi răsărea dinaintea ochilor, ca alevea, verişoara lui, Mary !

Cu Fateeva purta o corespondenţă neîntreruptă : ea îi trimitea scrisori debordînd de patimă şi tandreţe ; îi descria cele mai neînsemnate senzaţii generate de gîndurile ei necontenit îndreptate spre dînsul, adăugînd la toate acestea că ceea ce o preocupa cel mai mult în momentul de faţă era modalitatea de a-i sugera soţului ei ideea de a o lăsa la Moscova. Pavel aştepta această clipă într-un extaz de nedescris, nebunesc...

La douăzeci decembrie era ziua de naştere a lui Esper Ivanîci. Vihrov trecu să-l felicite. Alese ziua aceea dinadins, deoarece ştia că, mai mult ca sigur, va da acolo peste Mary, care se reîntorsese deja, împreună cu soţul ei, din Ucraina la Moscova. Lui Pavel nu-i mai venea greu să se întîlnească cu ea ; indiferenţa ei nu-i mai rănea amorul propriu ; era, acum, iubit de o altă femeie, mult mai frumoasă. Dimpotrivă, îi făcea chiar plăcere să se înfăţişeze lui Mary, s-o vadă cum îşi *oficiază virtutea.*

La Esper Ivanîci găsi, aşa cum se şi cuvine la o zi de naştere, o atmosferă sărbătorească. Ivan Ivanîci, care-l întîmpină, purta cravată albă şi frac ; în salon, micul dejun era servit, dar se vedea clar că nimeni nu se atinsese încă de nimic. Pavel o zări şi pe Anna Gavrilovna : îmbătrînise atît de mult încît era pur şi simplu de nerecunoscut !

— Dar unde-i sărbătoritul ? o întrebă el.

— Sărbătoritul nostru abia mai suflă, răspunse Anna Gavrilovna cu glas aproape calm ; pesemne era de-acum pregătită pentru orice.

— Şi totuşi, aş putea să-l văd ?

— Poftește !

Şi îl conduse pe Pavel în dormitorul lui Esper Ivanîci. Storurile verzi de la ferestre erau trase şi în odaie domnea semiîntunericul. Pe un fotoliu, Pavel o zări pe Mary, în toaletă de gală. Venise, pesemne, să-şi felicite tatăl. Slăbise foarte mult şi era vădit, din cale-afară de obosită. Esper Ivanîci zăcea întins, cu faţa în sus, pe pat ; privirile lui rătăceau, fără nici o ţintă, de colo-colo, chipul îi era flasc şi buhăit.

De ziua lui purta o tichie curată şi un halat de in, absolut nou ; picioarele, încălţate, aşijderea, în cizme noi de marochin roşu, zăceau neobişnuit de ţepene, ca ale morţilor în sicriu, dar cel mai tare sărea în ochi burta lui enormă, care se ridica aidoma unui munte din trup : era limpede că sărmanul bolnav mai trăia de fapt doar prin stomac, restul corpului fiind în întregime paralizat. Pe Pavel mai mult ca sigur că nu-l recunoscu.

Îşi opri pentru o clipă privirile asupra lui, pentru a-l părăsi apoi de îndată.

— O nouă criză, pesemne ? o întrebă Pavel pe Mary, aşezîndu-se în preajmă-i.

— Al zecelea, dacă nu mă-nşel, răspunse ea oftînd. E atît de mult de cînd nu ne-am văzut ! adăugă ea.

— Da, mult, răspunse Pavel indiferent, fără să-şi ridice privirile de pe chipul bolnavului.

Între timp, în odaie îşi făcu intrarea, cu paşi plini de precauţie, un colonel de artilerie mic de stat, dolofan şi încă destul de prezentabil.

— Dînsul e soţul meu !... Cred că nici nu vă cunoaşteţi, îi spuse Mary lui Pavel.

— Am trecut pe la dumneavoastră, spuse colonelul, străduindu-se să vorbească încet, dar nu v-am găsit acasă ; iar apoi, noi am plecat în Ucraina... Cît despre dumneavoastră, presupun că vă petreceţi cea mai mare parte din timp aplecat asupra cărţilor.

În chip de răspuns la toate acestea, Pavel îi oferi colonelului doar o strîngere de mînă şi un zîmbet scurt.

— Ei, atunci, îngeraşul meu, eu mă duc acasă, îi spuse colonelul tot atît de încet soţiei sale. Închipuiţi-vă ce situaţie, se întoarse el din nou spre Pavel, vorbind de data

asta aproape în şoaptă, bătrînul — vedeţi în ce stare se afla ; şi.. prinţesa e şi dînsa bolnavă la pat ; în fine, copilul nostru are pojar ; aşa că noi, toată ziua — cînd eu acasă şi Mary aici, cînd Mary acasă şi eu aici... Ea e pur şi simplu extenuată ; a început chiar să-mi fie teamă ; uitaţi-vă cum arată...

— În ce mă priveşte, nu-ţi face griji ; n-o să am nimic, fii pe pace, interveni Mary, pesemne în dorinţa de a-şi linişti soţul.

— Ei, atunci la revedere ! spuse colonelul, sărutînd tandru mîna soţiei sale. Sper să ne revedem curînd ! adăugă el pentru Pavel şi, strîngîndu-i călduros mîna, ieşi cu acelaşi mers precaut.

Întreagă această scenă conjugală, nu lipsită de o anume duioşie, i se păru lui Pavel dezgustătoare.

— Tăicuţă, nu e timpul să-ţi iei medicamentul ? spuse apoi Mary, apropiindu-se de bolnav şi aplecîndu-se asupră-i ca pentru a fi auzită mai bine.

Esper Ivanîci îşi întoarse privirile spre ea, dar tăcu.

— E timpul, dragul meu, e timpul ! răspunse Mary în locul lui şi, luînd de pe masă sticluţa cu mixtură, umplu o linguriţă pe care o apropie de buzele bolnavului, turnîndu-i conţinutul în gură.

După mişcarea buzelor şi obrajilor, ai fi zis că bolnavul savurează licoarea. Anna Gavrilovna, care se afla în încăpere, străjuind la picioarele celui suferind, nici măcar nu mai schiţă gestul de a o ajuta pe Maria Nikolaevna ; privea doar cu ochi împietriţi parcă, chipul prietenului său. Inima ei iubitoare îi spunea că nu-i mai poate fi de folos cu nimic. Cu jalea ei, care părea că-i paralizase întreaga făptură, cu capul uşor plecat, ea i se păru lui Pavel de-a dreptul măreaţă : dimpotrivă, Mary, în rochia ei de mătase, cu mînecuţe, dîndu-i tatălui său leacul acela, îl revolta şi-l scotea din sărite. Curînd de Anna Gavrilovna se apropie, în vîrful picioarelor, Ivan Ivanîci, care spuse :

— Preoţii întreabă de dumneata.

Bătrînica ieşi dar se întoarse numaidecît.

— Trebuie împărtăşit, îi spuse ea cu glas aproape aspru Mariei Nikolaevna, arătînd spre bolnav.

— Da, confirmă aceasta.

— Dumneata, conașule, ieși te rog, se întoarse Anna Gavrilovna spre Pavel.

— Poftiți ! adăugă ea pentru preoți care intrară și începură să-și pună odăjdiile.

Vihrov și Mary ieșiră în salon.

Curînd răsună, nu tocmai armonios, duetul preoților. Pavel simțea un pumnal răsucindu-i-se în inimă. O privi pe Mary ; ochii ei erau plini de lacrimi, dar lui Pavel și acest lucru i se păru o prefăcătorie.

— Ai zice că oamenii au făcut totul pentru a-i chinui pe muribunzi, spuse el cu glas tare.

Mary îl privi fără să înțeleagă.

— Moare un om ; un act grav și măreț se consumă... Și iată că deodată la căpătîiul lui sînt aduși feluriți indivizi, care încep să țipe și să behăie în juru-i.

— Ce indivizi ? întrebă Mary, fixîndu-l cu niște ochi în care se înstăpînise pe de-a-ntregul mirarea.

— Indivizi, răspunse Pavel, dar nu-și duse gîndul pînă la capăt.

Mary clătină din cap.

— Întocmai ca-n fabulă, spuse ea : învățăcelul tulbura tulburelul.

De ciudă, Pavel prinse a-și mușca buzele.

Curînd, glasul preoților răsună din nou.

— Nu, verișoară, e clar că nu sînt în stare să suport toate astea ! declară el. Cred că unchiul n-o să-mi sesizeze absența. La revedere, spuse el întinzîndu-i mîna.

— Deci iar n-o să te vedem vreo doi ani ?! îl interpelă ea.

— Tot ce se poate, răspunse Pavel și se grăbi să plece cît mai repede, ca să nu mai dea ochi cu Anna Gavrilovna.

Era într-o stare de spirit apăsătoare ; își dădea seama, vag, că atitudinea lui nu era tocmai demnă de laudă.

„Ah, acești stegari ai moralității !... Și dacă te uiți mai atent îți dai seama numaidecît că întreaga lor viață rezidă în satisfacerea trebuințelor trupești și în împlinirea cu fățărnicie a diferitelor ritualuri și datini", gîndi el și, deodată, simți dorința irezistibilă de a crea din nou societatea umană, de a face viața oamenilor mai sinceră, mai plăcută, mai rațională. Dar *cum* ar trebui lucrat în acest scop n-avea idee ; o cumplită învălmășeală i se înstăpî-

nise în minte : gînduri şi trăiri se succedau fără vreo legătură logică între ele, iar sufletul lui suferea sub povara unui simţămînt neplăcut, apăsător.

Pradă acestor frămîntări, Pavel ajunse, fără să-şi dea seama, de pe Dmitrovka pe Tverskaia şi, destul de ostenit, abia trăgîndu-şi răsuflarea urcă spre odaia lui. Deschise uşa şi nu-i veni să-şi creadă ochilor : la masa lui de scris şedea, adîncită în gînduri, *m-me* Fateeva, în costum de voiaj. La intrarea lui, ea tresări şi se întoarse.

— Dumnezeule, tu ? spuse Pavel apropiindu-se de dînsa.

— Tu ? vorbi la rîndul ei Fateeva. Din glasul ei se putea ghici că era gata să izbucnească în plîns. Ai fost la Mary ? adăugă ea.

— Am fost la unchiul. Tocmai îl împărtăşesc ; astăzi sau mîine cred că se stinge, sărmanul. Dar cum ai ajuns aici ? Nu-mi vine să-mi cred ochilor ! spuse Pavel. Era chiar puţin speriat de apariţia neaşteptată a lui *m-me* Fateeva.

— Am venit ! Am făcut şi prostia asta !... zise ea.

Pavel o privi uimit.

— Eu zbor spre el ca o nebună, iar el — cît e ziulica de lungă la Mary a lui ! urmă ea şi, deodată, izbucnind într-un plîns isteric, începu a străbate încăperea dintr-un cap în altul.

Pavel încremeni.

— Draga mea, vino-ţi în fire, am fost la ei pentru întîia oară de nu mai ştiu cînd şi chiar azi m-am certat cu Mary pentru totdeauna.

— Nu vreau să te vezi cu ea defel, înţelegi ?... Mi-ai spus că nu vă vedeţi deloc. Iubeşte pe cine vrei, dar una singură. Ori eu, ori ea !...

— Dar nici măcar nu m-am dus s-o văd pe ea, ci pe unchiul ! Azi e ziua lui.

— Într-adevăr ? Azi e ziua lui de naştere ? spuse *m-me* Fateeva lungind cuvintele, cu glas parcă mai liniştit.

— Astăzi. Pe 20 decembrie.

— Să nu te mai întîlneşti cu nesuferita aia de Mary ! Şi acum vino încoace să te sărut.

Pavel se apropie în extaz. Ea prinse a-l săruta cu patimă.

— Prietene, te iubesc ca o smintită ! îi şopti ea.

— Îngeraşul meu, şi eu te iubesc la fel de mult ! spuse Pavel îmbrăţişînd-o şi sărutînd-o apăsat. Cine ţi-a spus unde sînt ?

— Feciorul. Ivan ; l-am descusut pe îndelete : trebuie să ştii că sînt nespus de geloasă !

— Puţin îmi pasă, n-ai decît să mă gelozeşti cît vrei ; sînt curat în faţa ta ca soarele ; dar spune-mi, cum ai izbutit să-ţi convingi soţul să te lase la Moscova ?

— Nu l-am convins defel... În ultima vreme bea în asemenea hal, încît a devenit total inabordabil. Aşa că am plecat pur şi simplu şi iată-mă !

— Foarte bine ai făcut ; unde ai tras ?

— În apropiere. La hotelul „Paris".

— Mută-te mai bine aici. Sînt camere libere.

— Cu multă bucurie, se învoi Fateeva.

— Aranjez numaidecît, spuse Pavel şi, fără a mai pierde vremea, alergă la *m-me* Hartung.

— Doamnă, daţi-mi vă rog cea mai frumoasă odaie, spuse el cu un glas din care deborda bucuria, a venit soră-mea.

— Cunosc eu surorile astea ! zîmbi *m-me* Hartung amenințînu-l cu degetul.

— Vă rog să mă credeţi, e soră-mea ! repetă Pavel.

— Ascultă-mă bine, ai s-o înşeli şi ai s-o părăseşti întocmai cum a făcut Salov ! îl avertiză *m-me* Hartung, de data asta cu seriozitate.

— Ba n-am s-o înşel ! o asigură Pavel.

— Da, n-ai s-o înşeli ! îl înghină ea neîncrezătoare şi ieşi să dea poruncile trebuincioase ; iar Pavel îl trimise pe Ivan la hotelul „Paris", pentru ca, împreună cu camerista Fateevei, să-i aducă lucrurile. Cei doi aranjară totul cît ai bate din palme. Ivan, văzînd că însoţitoarea Fateevei era tinerică şi destul de arătoasă, nu întîrzie să-şi dezvolte farmecele.

— Ia zi, coniţa voastră a venit la conaşul nostru, aşa-i ? o întrebă el rînjind.

— Aşa o fi. Că nu e primul la care vine, răspunse ea.

— Dar tu la cine ai venit ? o cercă Ivan.

— La Ivan Funievici Dracul ! răspunse camerista înfiptă.

— Cunoaștem, da' nu recunoaștem.

— N-ai putea să te-mpingi oleacă mai cu grijă ? îl repezi ea cînd Ivan, care ducea împreună cu ea un geamantan, o înghesui dinadins în perete.

— Las' că ești plinuță, nu mori ! o zădărî Ivan.

— Plinuță da' nu pentru tine ! îl puse ea la punct.

Cînd îl înștiințară pe Pavel (care mai tăifăsuia în odaia lui cu Fateeva) că toate lucrurile sînt sus, el îi urmă, aranjă totul în încăpere cu mîna lui, apoi reveni și o invită pe așa-zisa lui surioară să poftească în noua ei locuință.

— Dar te rog să vii cu mine !... Nu vreau să rămîn singură ! spuse ea.

— Vin, firește că vin cu tine, comoara mea ! spuse Pavel și îmbrățișînd-o pe Fateeva, o sărută din nou apăsat.

— Iată răsplata pentru această invitație ! strigă el.

În clipa aceea, extazul lui nu cunoștea margini.

XIII

O PASĂRE UCISĂ

Peste cîteva zile, Pavel primi, într-un chenar negru, înștiințarea că Maria Nikolaevna și Evgheni Petrovici Eismond anunță cu adîncă durere încetarea din viață a lui Esper Ivanovici Implev și invită rudele, pe cunoscuți etc., etc. Dedesubt era scris de mîna lui Mary : „Sper că vei veni să aduci un ultim omagiu celui ce te-a iubit atît de mult". Pavel, firește, se pregăti numaidecît și era gata de plecare, dar trecu întîi să o informeze pe Kleopatra Petrovna, căreia chiar îi arătă înștiințarea.

— Nici măcar o misivă de doliu nu poate expedia fără să-ți scrie biletele ! pufni ea.

— Da, însă, oricum, trebuie să merg, spuse Pavel, care băgase de seamă nemulțumirea ce se așternuse pe chipul ei.

— Treaba ta, zise Fateeva ridicînd din umeri.

— Cum adică treaba mea, iubito ? Vezi bine că am venit să te întreb : tu vrei să merg sau nu ?

— Firește că nu vreau să mergi ! declară ea.

— Ei bine, atunci n-am să mă duc, spuse Pavel și, aruncîndu-și chipiul pe masă, prinse a-și scoate mănușile.

Acest despotism al Fateevei începuse să-i displacă.

— N-ar trebui să mergi fie și numai pentru că, așa cum mi-ai spus chiar tu, sînt bîrfită îngrozitor în casa aceea.

— Cine te bîrfește ? Doar proasta aia de Anna Gavrilovna.

— Iar Mary cea deșteaptă nu mă bîrfește, bineînțeles ! îl împunse Fateeva, făcînd, pare-se, un mare efort ca să nu ia foc de-a binelea.

Curînd, o întîmplare, dealtfel destul de tragică, dădu îndrăgostiților mei un nou prilej de gîlceavă.

Într-o seară, de fapt era noapte de-acum, Vihrov, care era gata să adoarmă, auzi deodată o bătaie ușoară în ușă. Ascultă atent și bătaia se repetă.

— Cine-i ? strigă el în sfîrșit.

— Eu, răspunse un glas de femeie.

— Care eu ?

— Anna Ivanovna ! Deschide te rog !

Vihrov sări din așternut, aprinse în grabă lumînarea, își luă halatul pe umeri și deschise. În prag o zări pe Anna Ivanovna care tremura toată și avea ochii plini de lacrimi.

— Intră, pentru dumnezeu ! Ce-i cu dumneata ?

Anna Ivanovna intră și, sfîrșită, se lăsă numaidecît să cadă pe un scaun.

— Dă-mi puțină apă ; mă înăbuș !... spuse ea atingîndu-și beregata cu palmele.

Vihrov îi dădu un pahar cu apă.

— Coboară te rog și întreab-o pe Karolina Karlovna dacă e atît de drăguță să-mi închirieze și mie o cameră, spuse ea.

— Firește că o să-ți închirieze ; are o odaie liberă și nu văd ce sens are s-o mai întrebi, obiectă Vihrov.

— Nu ! Coboară, îți spun !... Poate că n-o să vrea ! insistă pe un ton capricios Anna Ivanovna.

Vihrov se supuse aproape fără voia lui şi coborî să o trezească pe Karolina Karlovna.

Aproape toţi cei de-ai casei intrau în apartamentul proprietarei, fie zi, fie noapte, fără nici o ceremonie Pavel se apropie şi el de patul în care dormea nemţoaica şi prinse s-o trezească.

— Karolina Karlovna ! Hei, Karolina Karlovna ! şopti el şi, apucînd-o de umăr, o scutură uşor.

— A ? Ce-i ? sări femeia şi, recunoscîndu-l pe Vihrov, protestă : Vihrov ! Ce-s tîmpeniile astea ? Ce-ţi veni să mă scoli în puterea nopţii ?

— Vin din partea Annei Ivanovna, care e la mine şi vă roagă să-i daţi o cameră.

Preacinstita gazdă se ridică în capul oaselor.

— Cum adică e la tine ? A şi apărut ? spuse ea pe un ton din care răzbătea o undă de satisfacţie răutăcioasă. Că puţin au ţinut-o !

Vihrov crezu că *m-me* Hartung are în vedere faptul că pe Anna Ivanovna o ţinuseră prea puţin în slujba de guvernantă.

— Ce să-i faci acum, spuse el, daţi-i măcar repejor o odaie, că stă la mine în cameră plînsă şi răvăşită de ţi-e mai mare mila.

— Şi i-am spus ! Dacă nu i-aş fi spus ! repetă Karolina Karlovna aşezîndu-se pe muchia patului. Atunci a făcut pe secretoasa ; ei bine, acum plăteşte !

— Secrete... plăteşte..., nu înţeleg o iotă ; daţi-i mai repede o cameră şi basta !

— Camere sînt cîte vrei, n-are decît să se instaleze chiar în cea vecină cu a dumitale ; cu toate că n-ar trebui s-o primesc ; nu merită !

Vihrov, din nou încredinţat că, dintr-un motiv sau altul, Karolina Karlovna se ciorovăise cu Anna Ivanovna înainte ca aceasta să plece la cei ce o angajaseră şi îi mai poartă pică, nu dădu cine ştie ce atenţie vorbelor ei, ci, grăbindu-se să înhaţe de pe panou cheia indicată de proprietară, ieşi în fugă. Odaia era într-o cumplită neorînduială şi, ca să-i dea o înfăţişare cît de cît acceptabilă, Pavel o trezi pe camerista Fateevei. În sfîrşit, o duse în odaia superficial dereticată pe Anna Ivanovna, care continua să se smiorcăie. Era în capot, părul abia izbutise să şi-l strîngă

cu două agrafe la spate, mîinile îi erau roşii de frig, în picioare — papuci de casă ; cu toate acestea era nespus de drăguţă.

— Să te las singură ? o întrebă el.

— Nu, Vihrov, stai puţin cu mine, spuse ea întinzîndu-i mîna ; am multe să-ţi povestesc.

Vihrov se aşează în preajmă-i. La drept vorbind îl rodea şi pe el curiozitatea de a afla ce se întîmplase cu ea.

— De unde ai apărut ? De fapt eu nici nu ştiu unde ai fost guvernantă.

— Nici n-am fost, spuse Anna Ivanovna cu disperare în glas.

— Cum adică ? Atunci unde ai stat ? întrebă Vihrov în şoaptă.

— La Salov, răspunse Anna Ivanovna de asemeni în şoaptă.

— Cum la Salov ? sări Vihrov ; fu atît de surprins încît se depărtă fără voie de ea.

— La Salov, confirmă ea şi chipul ei gingaş se posomorî.

— Aşadar, nu pe Nevedomov îl iubeai ? întrebă Vihrov.

— Nu, pe Salov, spre nenorocul meu.

— Cum de nu ţi-a fost ruşine să-l preferi pe Salov ?

— Aşa a fost să fie ; diavolul, pesemne, şi-a vîrît coada, spuse Anna Ivanovna desfăcîndu-şi braţele a neputinţă. Nevedomov era mereu trist şi mă dăscălea într-una ; ăsta mă făcea să rîd... şi uite-acum rîd de-mi vine rău. Ce zici, a făcut bine ?

— Dar ce-a făcut ?

— Păi a făcut că... Şi Anna Ivanovna se opri pentru cîteva secunde ca pentru a-şi aduna puterile. Locul acela unde am lucrat... el mi-a făcut rost de el... Venea deseori acolo... Apoi a început să-mi ceară, cu insistenţă, mîna... Aşa cum se cere, crede-mă ! De cîte ori i-am spus: „Prostii ! N-ai să mă iei niciodată de nevastă, pentru că sînt săracă !" El că nu... S-a jurat pe toţi sfinţii că mă ia ; aşa că am început, întocmai ca doi logodnici, să batem toată ziulica magazinele ; îmi cumpăra zestre. În casă, firește, au răbdat ce-au răbdat, dar pînă la urmă mi-au cerut să

mă ocup ori de copii, ori de logodnic ; atunci m-a luat în apartamentul lui.

— Dar cum ai putut să te muţi la el ?

— De ce să nu mă mut ? spuse, candidă, Anna Ivanovna. Eram logodiţi. Apoi a început să mă ascundă de lume. Ziua mă ţinea chiar închisă, numai noaptea mă purta, hai-hui, prin toată Moscova. Am început să mă plîng. Îmi era tare urît să stau toată ziua sub cheie. „Înseamnă, îi ziceam, că nu mă iubeşti, dacă nu mă iei de soţie şi mă ţii închisă ca pe un şcarece în cursă !" El îmi închidea gura cu Bela, cercheza aceea din romanul lui Lermontov : „Adică, zice, Peciorin n-o iubea ?... Dar şi el o ţinea închisă !" Iar cînd mă întreceam cu plînsul — „ursuzel !" mă chema, „ursuzică ! ia vino-ncoa !". Îmi arunca o bomboană şi eu — gata, dă-te pe rîs. Încă am avut noroc cu doica lui, o femeie de aur, pe care o luase la el, întocmai ca pe mine. „Domnişoară, mi-a şoptit într-o bună zi, de ce mai faci purici pe-aici ? Boierul tot nu te ia, se însoară cu alta. Chiar azi, zice, în seara asta, îi vine în vizită logodnica şi cu maică-sa, ca să vadă unde şi cum locuieşte." Aşa că, închipuie-ţi, dacă poţi : eu închisă, iar cealaltă logodnică la el în ospeţie ! Ascult : se bea şampanie, mare veselie mare ! N-am mai putut îndura ; am început să bat în uşă cu pumnii, cît m-au ţinut puterile ; pînă la urmă s-a năpustit în odaie. „Nu mai stau nici o clipă aici !" am ţipat. Şi uite-aşa, mi-am aruncat paltonul pe umeri şi iată-mă.

Vihrov o asculta cu uimire crescîndă.

— Spune-mi, şi i-ai aparţinut pe de-a-ntregul ? o întrebă el cu glas scăzut.

— Fireşte, răspunse cu un fel de dulce mînie Anna Ivanovna, aşa că ce sînt eu acum ?... O femeie pierdută pentru totdeauna ! spuse ea desfăcîndu-şi braţele a disperare.

— Ei şi tu, o linişti Pavel, cîte fete amăgite nu-s pe lume şi nu toate sînt pierdute...

— Acum, urmă Anna Ivanovna, cel mai cumplit mă chinuie gîndul că Nevedomov s-a supărat pe mine de tot şi mă disprețuieşte... Ştiu că în răstimpul cît am fost, chipurile, guvernantă, a stat cu ochii pe mine şi a ştiut tot, pentru că, atunci cînd am început s-o duc rău de tot la

Salov, i-am scris în taină o scrisorică, rugîndu-l să-mi redea prietenia şi stima lui, dar nici măcar nu mi-a răspuns... Aşa că, azi, fugind de la Salov, mă gîndeam : „Ce mă fac acum ? Am rămas singură pe lume, uitată de toţi..." am vrut să mă înec şi chiar o pornisem spre rîu, dar deodată mi s-a făcut atît de frică, încît m-am întors şi-am luat-o la fugă încoace... Coboară, dragule, pînă la Nevedomov şi roagă-l să mă ierte şi să vină să mă ia ! îl imploră în chip de încheiere Anna Ivanovna, întinzîndu-i din nou mîna.

Cît ţinu această convorbire, camerista Fateevei intră şi ieşi de nenumărate ori din încăpere, aducînd tot felul de lucruşoare.

— Acum, Anna Ivanovna ? obiectă Vihrov. Mă tem că s-o fi culcat...

— Ba nu, ştiu că de o vreme nu doarme nopţi întregi, spuse ea cu aceeaşi candoare.

Pavel mai stătu o clipă pe gînduri.

— Du-te, te rog du-te şi adu-l încoace ! insistă Anna Ivanovna.

Vihrov se hotărî.

La drept vorbind dorea nespus de mult să afle ce se întîmpla de fapt cu Nevedomov. Îl găsi, într-adevăr, treaz. Citea, întins pe divan. Vihrov, care în ultima vreme se consacrase aproape în întregime Kleopatrei Petrovna, nu-l văzuse de vreo două săptămîni şi constată că prietenul său suferise o schimbare îngrozitoare : slăbise mult şi pe chipul lui se aşternuse o paloare mortală.

— Vin la tine cu o misiune, spuse el, trecînd direct la subiect.

— Ce misiune ? întrebă Nevedomov.

— Anna Ivanovna te roagă să urci pînă la ea ; vrea să te vadă.

Nevedomov ridică spre el o privire uimită, aproape înspăimîntată.

— Anna Ivanovna ? Vrei să spui că e aici ?

— Aici. Şi vrea să te vadă.

Timp de cîteva clipe, în sufletul lui Nevedomov se dădu o luptă acerbă.

— Şi de ce anume vrea să mă vadă ? spuse el pe un ton numai pe jumătate interogativ.

— Ca să te roage s-o ierți și să-i dărui din nou stima pe care i-o purtai.

Nevedomov rîse trist.

— N-am căderea nici s-o iert, nici să n-o iert, spuse el.

— Ascultă, Nevedomov, începu Vihrov, de data asta cu mai multă convingere, hai să lăsăm secretele de o parte ; nu sîntem niște diplomați veniți să se ducă reciproc cu prețul. Să vorbim deschis : o iubești pe fata asta ; dar ea, judecînd după propriile ei mărturisiri, l-a preferat pe Salov.

— Și ce-o împiedică să-l iubească mai departe pe Salov ? îl întrerupse brusc Nevedomov.

— Faptul că această canalie a înșelat-o și a batjocorit-o în chip cum nu se poate mai umilitor, răspunse Vihrov.

Nevedomov își trase de cîteva ori răsuflarea, de parcă cele auzite i-ar fi făcut totodată oroare și plăcere.

— Iar acum, urmă Vihrov, vrea din tot sufletul să stea de vorbă cu tine ; de fapt ți-a scris, dar nici măcar n-ai catadixit să-i răspunzi.

— Ce era să-i răspund ? spuse Nevedomov.

— Cum ce ? Că o ierți, pentru că fără această iertare nu mai poate trăi ; chiar a vrut să-și curme zilele ; gata-gata să se înece.

— Cum adică să se înece ? sări Nevedomov și, fără voia lui, o umbră de spaimă îi alunecă peste chip.

— Așa, să se înece. Și acum mă trimite la tine, ca să te implor să-i redai dragostea și stima ce i le purtai.

Nevedomov se ridică și începu să măsoare odaia cu pași mari.

— Nevedomov, își continuă Vihrov demersul pe lîngă prietenul său, ești un om bun și de aleasă moralitate ; ești un creștin și nu un fariseu ; iart-o pe această biată păcătoasă !

— Nu ! Mi-e imposibil ! spuse Nevedomov, așezîndu-se din nou pe divan și acoperindu-și chipul cu palmele.

— Nevedomov ! strigă Pavel. Ești crud și neomenos !

— Poate, admise acesta repezindu-și brusc capul spre spate, dar nu voi mai putea simți niciodată pentru ea ceea ce am simțit odinioară.

— Aşteaptă ! Aşteaptă ! îl întrerupse Pavel. Să vorbim şi mai sincer. Ai dedus, pesemne, în ce raporturi sînt cu această doamnă de prin părţile mele, mutată de curînd aici ; o iubesc nebuneşte şi totuşi trebuie să ştii că, deşi mă cunoştea şi era absolut majoră, a iubit pe altul.

— Treaba ta, spuse Nevedomov cu un zîmbet uşor.

— Ei bine, şi totuşi cum te încumeţi să nu ierţi această fiinţă atît de tînără amăgită de un ticălos ?

— Adevărul este nu că nu mă încumet, ci că nu pot — prin întreaga mea structură spirituală, declară Nevedomov, trecîndu-şi mîinile peste piept.

— Şi acesta e ultimul tău cuvînt, că nu o ierţi ?

— Ultimul, răspunse Nevedomov cu glas surd.

— Eşti un moralist scorţos şi un pedant cu ochelari de cal ! spuse Vihrov şi porni spre uşă ; dar în prag se opri şi se întoarse : Nevedomov se prăbuşise pe divan şi plîngea. Pavel ridică din umeri şi ieşi. Annei Ivanovna îi spuse că, pesemne, Nevedomov o să o ierte, căci nu-i poate auzi numele fără să izbucnească în hohote de plîns.

Acest lucru o linişti vădit şi, îndată după plecarea lui Pavel, adormi ca un prunc.

A doua zi dimineaţa, Pavel se înfiinţă ca de obicei la *m-me* Fateeva să-şi ia ceaiul ; se pregătise să-i istorisească mai cu efect întîmplarea din cursul nopţii ; dar o găsi pe iubita lui Kleopatra Petrovna la masă, îndărătul serviciului de ceai, cu o figură împietrită. Expresia aceea de înmormîntare, atît de caracteristică ei, îi invadase din nou chipul.

— În primul rînd, spuse Pavel alarmat, aşezîndu-se în faţa ei, spune-mi, te rog, de ce eşti astăzi atît de prost dispusă ?

— Pentru că am ostenit ; mă pregătesc de plecare, răspunse Fateeva.

— Unde ? întrebă Pavel, gîndindu-se că vrea să viziteze cine ştie ce cucoană din Moscova.

— La maică-mea la ţară, spuse Fateeva şi ochii i se umplură de lacrimi.

— Da' ce-ţi veni aşa deodată ? se minună Pavel.

— Ce vrei să fac, rîse Fateeva trist, să te admir cum îţi primeşti noaptea fostele ibovnice ?

— Bazaconiile astea ţi le-a îndrugat, pesemne, camerista ; dar ţi-a spus ce-i cu fata asta şi de ce a nimerit la mine în puterea nopţii ?

— Damele de soiul ăsta circulă în puterea nopţii.

— Ei bine, această fată nu e genul care crezi tu, ci o biată victimă, căreia de piatră să fii şi n-ai cum să nu-i arăţi un strop de simpatie. Te rog, pe viitor, urmă Pavel şi tonul i se înăspri, cînd cineva o să-ţi spună indiferent ce despre mine, înainte de a suferi şi de a mă acuza, fă bine şi întreabă-mă pe mine. Şi acum vrei să-ţi spun ce s-a întîmplat ieri, sau nu ?

— Cred că tu însuţi ar trebui să te simţi obligat să-mi povesteşti, spuse Fateeva.

— De fapt pentru asta şi venisem. Azi-noapte, tîrziu, aud deodată că cineva-mi bate la uşă. Ies şi văd o tînără femeie, care locuise aici o vreme ; tremura toată şi plîngea ; m-a rugat să-i ofer adăpost ; am coborît la proprietăreasă şi i-am făcut rost de o odaie, am dus-o acolo şi astfel i-am aflat trista poveste.

— Şi în ce constă, mă rog, trista poveste ? întrebă pe un ton batjocoritor Fateeva.

— În faptul că un cunoscut de-al nostru, comun, a sedus-o şi a abandonat-o, spuse Pavel.

— Şi cum se face că s-a aruncat numaidecît în braţele tale ?

— Pentru că eu eram singurul pe care-l cunoştea aici, în afară de Nevedomov, la care nu s-a putut hotărî să se ducă, deoarece acesta era îndrăgostit de ea.

— Cum adică, unul era îndrăgostit de ea, dar altul a sedus-o ?

— Da, a sedus-o, pentru că ea l-a îndrăgit odinioară pe acela şi acum, înţelegînd cu cine are a face, a început să-l urască şi imploră îndurarea celui ce o iubeşte cu dragoste pătimaşă şi curată.

— Şi de unde ştii tu toate astea ? întrebă pe acelaşi ton batjocoritor Fateeva.

— Ea însăşi mi-a povestit totul, de-a fir a păr.

— Cîtă sinceritate în faţa unui bărbat complet străin ! Normal ar fi fost, cred, ca, în clipa cînd te-ai trezit cu această nefericită să vii şi să-mi spui ; poate, ca femeie, m-aş fi priceput s-o liniştesc mai bine.

— Ei, uite, aşa ceva nu mi-a venit în minte, spuse Pavel.

— Ca să vezi : nu i-a venit în minte ! îl îngînă Fateeva clătinînd din cap. Nici un bărbat, adăugă ea apăsînd pe fiecare cuvînt, n-ar fi manifestat nici o dată faţă de o femeie o asemenea simpatie fără ca ea să-i fi plăcut cît de cît.

— Să-mi fie cu iertare, dar nu cred că aşa stau lucrurile, obiectă Vihrov, însă în sinea lui aproape că-i dădu dreptate lui *m-me* Fateeva, care, se vede, cunoştea şi înţelegea perfect sufletul bărbaţilor.

— În orice caz, urmă ea, nu vreau să mai rămînă aici, şi nici pe ţine nu vreau să te las cu prietenii şi „prietenele" tale. Să mergem chiar acum şi să ne căutăm un apartament. Eu am să fiu, chipurile, proprietăreasa, iar tu ai să stai la mine în gazdă.

— Foarte bucuros ! Excelentă idee ! spuse Pavel, pe care, într-adevăr, iniţiativa Fateevei îl umpluse de admiraţie. Porniră numaidecît spre oraş şi, pe Petrovski, găsiră o casă care avea o aripă liberă, nespus de drăguţă şi complet separată.

— Iată chilia în care o să trăim împreună, ca nişte schimnici, spuse Fateeva şi de unde n-am să te las să faci un pas fără mine !

— Aşa să fie ! spuse Pavel contemplîndu-i cu plăcere ochii negri ce ardeau de pasiune pentru el. Dar pentru ce, draga mea, toate chinurile astea, toată gelozia asta fără cel mai neînsemnat temei ? spuse el cînd se întoarseră acasă.

— Pentru că tot timpul am impresia că mă iubeşti prea puţin şi că mai iubeşti pe cineva în afară de mine.

— Dar cum să fac să te iubesc mai mult ?

— Asta tu trebuie să ştii ! spuse Fateeva. Am suferit prea mult în viaţă şi de aceea am dreptul să n-am încredere în oameni, adăugă ea cu efect.

XIV

ASPIRAȚII NOBILE, DAR IREALIZABILE

E greu de imaginat o viață mai fericită decît cea pe care o trăiră la început îndrăgostiții mei, în apartamentul lor singuratic de pe bulevardul Petrovski. El era alcătuit dintr-o odaie comună, din care o ușă, cea din dreapta, dădea în camera lui Pavel, iar alta, cea din stînga, în dormitorul Kleopatrei Petrovna. Fereastra acestei din urmă încăperi fu curînd acoperită cu o draperie destul de groasă. Dimineţile, cînd Pavel pornea spre universitate, Kleopatra Petrovna, petrecîndu-l, îl săruta de cel puțin zece ori, iar cînd se întorcea acasă, ea îl întîmpina invariabil lîngă Teatrul Mare, în cojocul ei elegant, garnisit cu blană de zibelină.

— Află că am ieșit dinadins, ca să văd dacă nu cumva te abaţi cine ştie pe unde, în loc să vii pușcă în braţele iubitei tale, îi spunea ea, amenințîndu-l cu degetul.

— În braţele tale, iubita mea ! rîdea Pavel.

Seara, el învăța sau citea. Kleopatra Petrovna se așeza în fața lui și ochii ei nu-l părăseau ceasuri întregi. Viața asta de boier nu-i displăcea, pare-se, nici lui Ivan ; continua să-i tragă clopotele cameristei Fateevei, fără să-i pese de nimeni ; glumea cu ea în gura mare, de răsuna toată casa, o trăgea și-o împingea prin colțuri... Într-un rînd, surprinzîndu-l în asemenea ipostază, Pavel îi spuse :

— Poţi să-mi explici și mie ce înseamnă toate astea ?

— Ce să însemne ? răspunse Ivan destul de obraznic, vrînd parcă să-l întrebe la rîndul lui „ce, tu ești mai bun ?"

Văzînd că Fateeva nu face absolut nimic, se uită numai la el toată ziua, Pavel își puse în gînd s-o instruiască.

— Îngerașul meu, ești o femeie foarte deșteaptă, începu el, dar scrii groaznic de anapoda, iar cît despre caligrafia ta, ce să mai vorbim ; parcă ai fi scris din an în paști ; trebuie neapărat să înveți să scrii ca lumea !

— Cu mare plăcere, spuse ea, ușor fîstîcită, în copilărie m-au învățat într-adevăr cam aiurea.

Ca să-i corecteze maniera de a scrie şi să o înveţe puţină ortografie, Vihrov prinse a-i dicta din fabulele lui Krîlov şi *m-me* Fateeva se străduia să scrie cît mai citeţ şi mai corect ; greşea totuşi, ingrozitor şi repeta greşelile.

E limpede că ar fi vrut într-adevăr să înveţe, deoarece, în absenţa lui Pavel, continua să transcrie fabulele acelea şi recitea totul, cuvînt cu cuvînt ; şi totuşi, nu se alegea cu mare lucru ; aceasta pesemne pentru că toate gîndurile şi disponibilităţile ei erau orientate în altă direcţie... Pierzînd nădejdea de a-i corecta caligrafia şi ortografia Kleopatrei Petrovna, Pavel hotărî că e mai bine să se ocupe de cultura ei generală şi, în primul rînd, să-i dea cîteva noţiuni de literatură, domeniu în care, băgase el de seamă, cunoştinţele ei erau mai mult decît precare. Despre scriitorii francezi încă mai ştia cîte ceva, dar nespus de vag, şi cel mai mult citise din Paul de Kock.

— Dar unde le-ai găsit pe toate ? o întrebă Pavel.

— Bărbatu-meu mi le-a dat, în primul an după căsătorie, îi explică ea.

„Bravo !“ se gîndi Pavel.

Pe Balzac, dimpotrivă, îl cunoştea şi nu prea, citise ceva din el dar ea însăşi nu-şi mai amintea ce anume ; dintre scriitorii ruşi nu-i citise, deasemeni, pe mulţi şi chiar Puşkin nu-i stîrnea cine ştie ce admiraţie. Dar ceea ce-l uimi pe Pavel fu faptul că ea nici măcar nu auzise de existenţa „Iliadei“ lui Homer.

— Cine a mai scris şi „Homeriliada“ aia ? întrebă ea.

— Kleopaşa, Kleopaşa ! exclamă Pavel. Mai rămîne să-mi spui că nici nu ştii de existenţa grecilor antici !

— Ei, cum ? ! Sigur că ştiu ! spuse Kleopatra Petrovna, dar nu prea convinsă.

— Ia spune-mi, ce religie aveau ?

— Se închinau la idoli, zise ea.

— Da, numai că asta-i o definiţie groaznic de săracă ; grecii erau politeişti, credeau, adică, în mai mulţi zei, în vreme ce evreii, noi, creştinii, mahomedanii chiar, sînt monoteişti, deci se închină unei singure divinităţi. Religia greacă a fost una dintre cele mai frumoase şi mai fertile sub raport spiritual ; toate pasiunile, toate trăirile — de la cele mai sublime pînă la cele mai josnice — îmbrăcau la

ei forma unei divinităţi ; pe Venus, zeiţa frumuseţii şi pe Amor, zeul iubiri, îi ştii doar !

— Sigur că-i ştiu, răspunse zîmbind Fateeva.

— Ştii că Vulcan cel slut era cam gelos ; dar o zeiţă a geloziei nici măcar nu există, pentru că femeile nu trebuie să fie geloase. E un simţămînt înjositor pentru ele.

— Îţi mulţumesc ! Înjositor vasăzică ! Şi după tine cum ar trebui ? Să trecem prin lume cu ochii închişi ? Să fim oarbe ? îl încolţi Fateeva.

— Nici să fii oarbă, dar nici să născocești, cum face în vremea noastră una dintre cele mai fermecătoare femei — nu spun cine ; dar nu despre asta-i vorba : acest Homer a scris o legendă despre cei mai vrednici şi mai vestiţi bărbaţi ai Greciei ; i-a descris de asemeni pe zeii lor, care, în istorisirea lui, coboară neîncetat din ceruri şi participă la omeneştile treburi ; cu un cuvînt, la ei zeii descind la nivelul oamenilor, dar şi oamenii, eroii, se ridică la înălţimea zeilor ; e o creaţie pe de o parte atît de simplă, iar pe de altă parte atît de sublimă, încît s-a considerat chiar că este imposibil ca ea să fie opera unuia şi aceluiaşi om ; multă vreme s-a crezut că e vorba de o culegere de cîntece aparţinînd unui întreg popor, care le-ar fi izvodit de-a lungul veacurilor, şi că Homer n-ar fi făcut decît să le adune la un loc. Chiar şi în antichitate se considera că e o creaţie mult prea măreaţă, ca să fie realizarea unui singur om şi chiar se spunea „Muzele au dictat, Homer a scris !"

— Şi toate astea există în ruseşte ? întrebă Fateeva.

— Există ! Există o admirabilă traducere a lui Gnedin ; am s-o aduc într-o bună zi şi am să-ţi citesc, îi făgădui Pavel şi, într-adevăr, chiar a doua zi, procură o „Iliadă" în format gigant, care avu darul de a o speria pe Kleopatra Petrovna.

— Doamne, cît e de groasă şi de grea ! se minună ea.

— O comoară nepreţuită ! spuse Vihrov lovind satisfăcut cu palma în coperta cărţii.

Seara se abandonară plăcutei lecturi. Pavel îşi încordă întreaga atenţie, îşi mobiliză toate disponibilităţile fizice pentru a pronunţa corect hexametrul, dar cu toate acestea unele epitete nu izbuti să le pronunţe, ba de cîteva ori chiar se bîlbîi penibil, blestemînd : „Ptiu ! Fire-ar a naibii !" Iar

Fateeva, oricît de atent se străduí să asculte ce-i citea Pavel, fu nevoită să recunoască :

— Drept să-ţi spun, sînt multe lucruri pe care nu le înţeleg !

— Hexametrul ăsta e o metrică neobişnuită pentru urechea noastră, ca de altfel şi limbajul bombastic construit de traducător, explică Vihrov.

— Dar de fapt despre ce-i vorba ? întrebă Fateeva.

— Se povesteşte cum un tînăr troian, Paris, a răpit-o pe Elena, soţia regelui Spartei, Menelau. Regii greci s-au înfuriat şi au asediat Troia. Ei bine, al zecelea an al acestui asediu constituie subiectul „Iliadei".

— Hm ! Hm !... spuse Fateeva, care înţelesese de-acum relatarea lui Pavel.

— Partea pe care ţi-am citit-o este descrierea sfadei dintre regele grec Agamemnon şi Ahile. Pe acest Ahile era cu neputinţă să-l răneşti, deoarece maică-sa, zeiţa Thetis, pentru a-l apăra de răni, îl scăldase în rîul Stix, conferind astfel trupului său invulnerabilitate, cu excepţia călcîiului, de care îl ţinuse cînd îl scufundase în apă.

— Toate astea sînt foarte interesante ! spuse Fateeva vădit atrasă de istorisire.

— De fapt, episodul ăsta nu e cuprins în „Iliada", ţi-l povestesc după o altă legendă, se grăbi să-i explice Pavel, dorind să-i împărtăşească cele mai exacte amănunte, iar apoi expuse pe scurt conţinutul întregii „Iliade"

— Foarte, foarte interesant ! repetă iarăşi *m-me* Fateeva.

— Important e că ne aflăm în faţa unei arte de cea mai aleasă factură. Toate personajele descrise în „Iliada" sînt, prin puritatea, liniştea şi perfecţiunea trăsăturilor, aceleaşi statui ale lumii elene, se vede numaidecît că sînt rodul aceleeaşi fantezii artistice !... Ei bine, draga mea, şi tu chiar nu ştii nimic despre toate astea ?

— Nimic ! răspunse cît se poate de sincer Fateeva. Cine să ne fi istorisit poveştile astea ? Cu meditatorii cea mai mare parte a timpului o petreceam schimbînd ochiade ori bileţele de amor ; ori în privinţa statuilor, despre care vorbeai ; am învăţat la un pension, unde aveam un dormitor lung ca o galerie... Ne-au dus, ţin minte, pentru întîia oară să vedem un soi de muzeu, un cabinet cu raritaţi,

între care erau şi statui... Ne întoarcem noi acasă şi ne vîrîm în aşternuturi, cînd numai ce-o auzim pe o colegă — o ştrengăriţă cum puţine a îndurat pămîntul : „*Mesdames*, zice, haideţi să facem noi înşine pe statuile !“ Şi uite-aşa, ne-am scos cămăşile de noapte, ne-am cocoţat pe pervazele ferestrelor şi-am început să luăm felurite poze... Deodată a intrat supraveghetoarea. „Asta ce mai e?“ zice. O puştoaică mai slabă din fire s-a speriat şi a spus totul. „Bine, zice supraveghetoarea, atunci faceţi-mi plăcere şi rămîneţi în poziţiile astea !“ Nu crezi că ne-a ţinut aşa, goale-puşcă, pe pervazurile acelea, pînă dimineaţa ? Un frig !... Doamne, ce frig !

— Cred, totuşi, că scena n-arăta rău deloc ! observă Pavel.

— Da, eram grozav de drăguţe, admise Fateeva.

— Şi cred că toate celelalte păleau în faţa ta.

— Într-adevăr, n-arătam rău. Eram destul de dulce.

— O calitate care nu-ţi lipseşte nici acum.

— Nu ştiu zău, zise ea cochetă.

— Dar eu ştiu, spuse el şi apropiindu-se, o îmbrăţişă şi o sărută cu patimă.

Delectîndu-se cu înfăţişarea ei atît de plăcută, eroul meu voia, pare-se, să înăbuşe înlăuntrul său simţămîntul nu tocmai agreabil stîrnit de faptul că ea îşi mărturisise cu atîta candoare ignoranţa.

— Să ţii minte ce ţi-am povestit astăzi, pentru că mîine am să te ascult, o preveni el.

Fateeva conveni printr-un semn cu capul. Vihrov o întrebă într-adevăr :

— Cine a fost Ahile ?

— O căpetenie greacă.

— Şi prin ce se deosebea de ceilalţi ahei ?

— Am uitat.

Vihrov nu comentă dar fu vădit afectat.

„Ei bine, ce naiba se întîmplă ?“ se gîndi el, contemplînd-o pe Kleopatra Petrovna, care şedea la masă şi privea cu un aer mecanic o carte deschisă în faţă-i. „Uitaţi-vă, continuă el să stea de vorbă cu sine însuşi, ce înfăţişare civilizată şi plăcută, ce chip inteligent, ce maniere cultivate, ce vorbire coerentă şi nu lipsită de haz şi cînd colo toate

astea n-au nici un fel de bază ; în fine, o femeie foarte deșteaptă (Fateeva era într-adevăr o femeie inteligentă), care nu e vanitoasă și nici lipsită de caracter, în schimb e ignorantă în ultimul hal !..."

În dorința de a îndrepta cît de cît lucrurile, timp de vreo lună, Pavel continuă să-i vorbească Fateevei despre felurite subiecte din gramatică, istorie, geografie ; dar, băgînd în sfîrșit de seamă că totul îi intra pe-o ureche și-i ieșea pe alta și că, de fapt, în timpul acestor lecții Kleopatra Petrovna se lăsa furată de cu totul alte gînduri, în chip vădit cît se poate de prozaice, îi spuse verde în față :

— Nu, drăguță, e prea tîrziu ca să mai înveți ceva.

— Adevărat grăiești, e tîrziu, admise însăși Kleopatra Petrovna.

Urmarea fu că lui Pavel începură să i se pară tot mai plicticoase ceasurile petrecute între patru ochi cu ea.

— Dragostea mea, îi spuse el într-o bună zi, află că vreau să mă văd cu prietenii mei și, cum nu-mi dai voie să mă duc la ei, deoarece ți-ar fi urît să rămîi singură toată seara, am să-i chem la mine !

— Cheamă-i, îi îngădui Fateeva.

— Trebuie să-ți spun că sînt niște tipi unul și unul, foarte departe de Postin al tău, o preveni Pavel.

— Imi va face multă plăcere să-i cunosc, spuse *m-me* Fateeva.

Încă de a doua zi, Pavel își vizită toți prietenii, începînd cu Nevedomov. Acesta era la fel de mîhnit și, cu toate că Anna Ivanovna continua să locuiască la *m-me* Hartung, nu o întîlnise niciodată. Vihrov îi invită de asemeni pe Marienovski, care tocmai se întorsese dintr-o călătorie peste granță, și pe cei doi flăcăi veseli — Petin și Zamin. Cu Salov nu se mai vedea.

În seara hotărîtă, Kleopatra Petrovna se îmbrăcă parcă și mai elegant ca de obicei, tămîndu-și și o coafură care-i venea de minune.

— Pentru asta, *merci, merci*, spuse Pavel sărutînd-o.

Voia și îi făcea plăcere să se fălească cu ea în fața prietenilor săi. Păcatul ei capital, care consta în incultura ei uimitoare, va trece probabil neobservat, iar ca înfățișare

era cuceritoare ; la fel, în fața ei voia să se laude cu calitatea prietenilor săi, în primul rînd cu inteligența lor.

Primul sosi Nevedomov și, zărindu-l în salon, Fateeva se sperie pur și simplu.

— A intrat unul, un soi de monah care se clatină pe picioare, spuse ea năpustindu-se în odaia lui Pavel.

— Nu, e Nevedomov, o liniști Vihrov, care se obișnuise atît de mult cu straiele prietenului său, încît uitase chiar să o prevină de acest lucru pe Kleopatra Petrovna. Intră, te rog, Nicolai Semionovici ! strigă el.

Acesta pătrunse în sufragerie.

— *Monsieur* Nevedomov, *madame* Fateeva, spuse Pavel. Kleopatra Petrovna îl salută și ea pe Nevedomov așa cum se cuvine salutat un oaspe, după care luă loc, compunîndu-și o poză destul de agreabilă ; dar o undă de nedumerire se mai citea în privirile ei.

— Se pare că am locuit în aceeași casă și totuși n-am avut cinstea să vă întîlnesc, începu oarecum greoi inteligentul Nevedomov.

— Da, sînt nespus de bucuroasă că ne-am mutat aici, spuse, nu tocmai inspirată, Fateeva.

— Dar ce-i cu Marienovski ? se grăbi să le curme discuția Pavel.

— Cred că trebuie să apară.

— De-ai ști cît mă bucur ! declară Vihrov.

Știa că, prin înfățișarea lui plăcută, tocmai el are șansa de a intra cel mai ușor în grațiile Fateevei.

— Dar iată-l ! Vorbești de lup și lupul la ușă ! strigă Pavel auzind pașii ușori ai prietenului său.

Intră, într-adevăr, Marienovski.

— *Madame* Fateeva, spuse el arătînd spre Kleopatra Petrovna.

De data asta Marienovski fu cel uimit. Nimeni nu-l prevenise că va da la Vihrov peste o femeie, nimeni nu-i spusese cine era de fapt această femeie, o rudă ori... dar, în orice caz își veni degrabă în fire și făcu o plecăciune.

La scurt timp după aceea răsunară strigătele grasului Zamin.

— I-am găsit ! Gata ! Știm de-acum ! răcni el pesemne spre portar, care le arătase drumul.

— Bună seara ! Bună seara ! spuse el intrînd în sufragerie şi scuturînd puternic mîinile celor prezenţi.

— Bună seara ! Bună seara ! îl îngînă Petin.

Pavel abia izbuti să i-i recomande Fateevei.

— Bună seara, bună seara ! o salută Zamin scuturîndu-i mîna ca tuturor celorlalţi.

— Bună seara ! susură şi subţirelul Petin, plecîndu-şi în faţa ei doar capul şi rămînînd în rest absolut nemişcat.

— How do you do ? îl întrebă Pavel pe englezeşte.

— Yes, răspunse în registrul său pur englezesc Petin.

— Vrea să ne arate cum vorbeşte un englez, explică Pavel pentru Fateeva.

Ea zîmbi.

Toţi luară loc.

— Să vezi, frăţioare, ce dandana a mai ieşit deunăzi în senat, deschise Zamin conversaţia. Există, cum bine ştii, un oraş Bolhov... Ei bine, lîngă oraşul ăsta e un lac, măsurînd vreo douăzeci de verste în lungime, iar pe malul lui, fireşte pe cel mai înalt — mănăstirea Bolohovskaia... De jur împrejurul lacului — sate ; vreo zece mii de suflete. Odinioară toate astea au aparţinut mînăstirii, cu acte în regulă ; dar măicuţa noastră Ekaterina, de cum s-a încoronat, le-a luat de la mănăstire, care, însă, a păstrat lacul ! Şi uite-aşa umfla an de an vreo cinci mii de la ţărani, pentru că-i lăsa să pescuiască într-însul. Numai că, odată cu reaşezarea domeniilor publice, lacul a trecut iarăşi la ţărani : Apele, cică „aparţin celor cu ale căror pămînturi se hotărnicesc". Monahii — dă-i, şi umblă, şi zbate-te ; pînă la urmă au trimis jalbă la senat : „Cu ce să se hrănească mănăstirea fără peşte ?" cică. Numai că ţăranii, la rîndul lor — puşcă la un cinovnic, cu punga plină în dinţi : „Aranjează-ne şi nouă, neicuşorule, trebşoara asta !" Neicuşorul întocmeşte un act din care rezultă că monahii au voie să pescuiască pretutindeni în lac... numai că aici, între cuvinte, a lăsat un locşor liber, iar după ce toţi senatorii au semnat actul a adăugat cu mînuţa lui că monahii au voie să pescuiască pretutindeni

în lac *cu undița ;* așa că bieții călugări pișcă apele cu undița, în vreme ce țăranii cară cu năvodul !

— Ce act curajos și remarcabil din partea Ekaterinei — eliberarea țăranilor iobagi de la mănăstiri ! spuse Marienovski, adresîndu-se mai cu seamă lui Nevedomov.

— Păcat că n-a procedat la fel și cu cei robiți nobilimii, comentă acesta.

— „Nobilimea e gloria împărăției mele", obișnuia să spună, o cită zîmbind Marienovski. Nu știu în ce măsură e drept sau ba, urmă el, dar actualului țar i se atribuie ideea și dorința de a desființa iobăgia.

— Și cine-l împiedică să o facă ? exclamă Pavel.

— Nu se poate hotărî, pe semne !... De fapt, se poate afirma că inventarierile din guberniile sud-vestice reprezintă, într-un fel, pași în această direcție ! adăugă Marienovski, dar o făcu cu glas abia auzit, deoarece băgase de seamă că Ivan și camerista Fateevei își tot făceau de lucru prin încăpere.

— Și cu noi, moșierii, ce-o să se întîmple ? întrebă Fateeva.

Marienovski ridică din umeri.

— Moșierilor, pe semne, o să li se dea o compensație oarecare.

— Ce compensație ! sări Zamin. Las' că s-au înfruptat îndeajuns. Țăranul, amărîtul de el — umple visteria, ba mai repară și drumurile și, dacă nu ți-i cu supărare, poftește mătăluța și la oaste de apără țara ! Dar boierii, negustorii, popimea ?... Ce, i-a făcut Dumnezeu sfinți de-a gata ? Bine zice țăranul : „Vine judecată mare și nici un boier n-are cale în rai, ci numai norodul nostru cel bărbos !"

— În Prusia, rînduiala asta s-a prăbușit uimitor de pașnic, spuse Marienovski. Știți că, în aceeași ordine — a soluționării acestei probleme, regele, împreună cu întreaga curte, nu cheltuiesc mai mult de 50 000 de guldeni?

— Prusia, și nemții îndeobște, au un mare viitor, spuse Nevedomov.

Îi plăceau foarte mult și nemții, și literatura lor.

— Nemții ! Mare brînză ! exclamă Zamin. Neamțul nu-i sănătos dacă nu-i cizmar !

— Cum adică ? După tine şi Schiller e tot cizmar? îl atacă Pavèl.

— Tot cizmar : a învăţat să scrie versuri şi altceva nu ştie. Orice neamţ e un meşteşugar ; îşi cunoaşte doar meseria lui ; pe cînd rusul, frăţioare, unde-l pui, acolo face treabă. Uite-l soldat : „Ştii, mă, să-i zici din goarnă ?" „Păi de ce să nu ştiu, zice, că doar am şi eu buze, ca tot omul !"

— Îmi îngăduiţi să vă arăt cum cîntă domnişoarele „De ce dormi, puişor ?" întrebă deodată Petin.

— Te rog ! spuse foarte bucuros Pavel.

Petin se aşează la masă şi, mîngîind cu degetele nişte clape nevăzute, prinse a cînta întocmai ca domnişoarele care habar n-au ce anume spune cîntecul acela.

— Foarte adevărat ! spuse Fateeva.

Petin se ridică, făcu o plecăciune în faţa ei, de data asta întocmai ca un franţuz, şi spuse :

— *Merçi, madame.*

Discuţia se orientă apoi din nou spre subiecte oarecum mai abstracte, atingînd, între altele, şi problema slavofililor, care îşi semnalaseră deja existenţa.

— Fost-am, frăţioare, şi pe la domnii ăştia, chematu-m-au şi pe mine, spuse Zamin ; nişte boieri de treabă, numai că, ascultaţi-mă pe mine : nu pricep nici o iotă din ceea ce înseamnă poporul nostru de jos : un fel de peizănaşi — asta au ei în cap, nu pe bieţii noştri ţărănuşi mînjiţi de smoală şi înfulecînd cîte un fir de ceapă.

— Tot atîta haz au şi adversarii lor, prooccidentalii, observă Nevedomov trist. Belinski ! Ce talent mare, dar şi pe el l-au zăpăcit de-a binelea ; în ultima vreme scrie de parcă ar fi altul ; s-a lăbărţat de ţi-i mai mare jalea.

— Nu ştiu, începu Marienovski, eu peste graniţă n-am citit nici o revistă rusească ; dar m-am întîlnit cu Salov şi el era extaziat tocmai de un astfel de articol al lui Belinski.

— Pe el îl entuziasmează în general orice cărticică ori revistă, comentă Nevedomov.

— Mai cu seamă dacă-i oferă şansa de a epata sau a dăscăli pe careva, spuse Pavel.

— Întocmai : de a epata și a dăscăli ! confirmă Marienovski.

Vihrov era cum nu se poate mai satisfăcut de faptul că la întîlnirea pe care o organizase participau oameni care demonstrau și spuneau lucruri nemaivăzute și nemaiauzite niciciînd de Fateeva.

La despărțire îi rugă pe Petin și Zamin să le mai dea o mică reprezentație, dar acesta din urmă refuză categoric. Devorat de iubirea lui pentru popor, Zamin începuse în ultima vreme să se îngrașe vizibil. Petin se scuză de asemeni, declarînd că se făcuse tîrziu de-acum și că, de altfel, uitase totul ; dar în antreu nu se putu stăpîni și, brusc, se agăță de cuier, lăsîndu-se apoi să spînzure nemișcat.

— Ia uitați-vă ! Cu ce ziceți că seamănă ? întrebă Zamin arătînd spre prietenul său.

— Cu un pește pus la uscat, spuse Pavel.

— Cu o blană de raton roasă, opină Zamin.

Toți îl priviră din nou și, într-adevăr, Petin semăna cu o blană de raton.

— Chiar : să juri că-i o blană roasă, confirmă și *m-me* Fateeva.

Cînd toți plecară, Pavel nu se putu reține și întrebă numaidecît :

— Ei bine, cum ți-au plăcut prietenii mei ?

— Marienovski, după mine, e un tip foarte deștept.

— Mă așteptam să spui asta, dar să știi că cel mai deștept dintre toți e Nevedomov.

— Nu știu : de fapt mai tot timpul a tăcut, spuse *m-me* Fateeva.

— Dar cît de fermecători sînt Zamin, cu dragostea lui de popor, și Petin !

— Petin e un soi de măscărici, își dădu cu părerea Fateeva.

— Da, însă un măscărici deștept, care face cît o mie de firoscoși idioți.

M-me Fateeva nu obiectă : dar expresia chipului ei spunea foarte clar că prietenii lui Vihrov nu-i plăcuseră cîtuși de puțin și că, îndeobște, nu găsise conversația lor prea inteligentă.

XV

MARELE MAKAR GRIGORIEV

Încetul cu încetul deveni limpede de ce natură anume erau gîndurile negre cărora *m-me* Fateeva, femeie cu o experienţă de viaţă mult mai vastă decît a eroului meu, se lăsa pradă uneori, în cursul pomenitelor lecţii. În primul rînd se primi o scrisoare fioroasă, de-a dreptul ucigătoare, din partea colonelului, scrisoare pe care i-o aduse ca de obicei lui Pavel Makar Grigoriev. Înmînînd tînărului boier răvaşul, Makar Grigoriev zîmbi pe sub mustaţă. Îşi roti apoi privirile prin încăpere, cu vădită insistenţă, ba o măsură batjocoritor chiar pe camerista Kleopatrei Petrovna.

— Abia v-am găsit, conaşule ; în ce fundătură v-aţi ascuns ! spuse el.

— Da, ne-am mutat, confirmă Pavel, rupînd sigiliul de pe scrisoare.

— Da' cine ţine odăile astea ? O cucoană, bag seamă, continuă să-l descoase Makar Grigoriev.

— O cucoană ! încuviinţă Pavel şi începu să citească scrisoarea. Lectura ei îi acoperi chipul cu o paloare crescîndă.

„Scumpul meu fecior, Pavel Mihailovici, glăsuiau slovele îmbîrligate ale colonelului. De curînd, s-a înfăţişat la mine Boris Nikolaevici Fateev, făcîndu-mi cunoscut că nevastă-sa l-a părăsit din nou şi acum se află la Moscova, în casa ta, hălăduind cu tine în strînsă convieţuire. Înţelegînd eu faptul că, la anii tăi, ai, nici vorbă, nevoie de cîte o muieruşcă, să-ţi mai încălzească aşternutul, socot că mult mai cuminte ar fi să-ţi alegi întru aceasta vreo fetişcană din popor, decît a spurca un nobil, adicătelea un frate. Cărui domn Fateev eu iată ce i-am spus : fiul meu, aşa cum se şi cuvine să facă orice ofiţer nobil, n-ar pregeta să vă ofere satisfacţie pe calea armelor ; dar întrucît soţia dumneavoastră nu vă părăseşte pentru întîia oară şi nu fiul meu este primul la care se aciuează, mai firesc este să-i

cereţi socoteală ei decît lui, iară dînsul nu se va codi a o petrece degrabă de la Moscova la dumneavoastră, întru deplină stăpînire, ceea ce îţi şi poruncesc prin scrisoarea de faţă să faci neîntîrziat, căci o mîţă stuchită şi costelivă ca ea mai găseşti tu la Moscova".

Pavel o iubea pe Fateeva, se mîndrea într-un fel cu victoria pe care o dobîndise asupră-i, ştia că a rămas singurul ei apărător aşa că vă daţi seama cît de mult îl jignise această scrisoare ; abia stăpînindu-şi turbarea, aşternu pe acelaşi răvaş un scurt răspuns pentru taică-său : „Văzînd mitocănia şi tonul necuviincios ce fac scrisoarea dumitale, nu ţi-am citit-o pînă la capăt şi ţi-o restitui de îndată, prevenindu-te că nu voi mai citi pe viitor epistolele dumitale, ci ţi le voi întoarce nedesfăcute. Al dumitale fiu, Vihrov".

După ce pecetlui din nou scrisoarea, i-o întinse lui Makar Grigoriev.

— Trimite-i această scrisoare îndărăt lui taică-meu şi nu te mai osteni să-mi aduci răvaşele lui, spuse el.

— Vă muştruluieşte oleacă prea aspru, bag seamă ? zise Makar Grigoriev luînd scrisoarea.

— Da, întrece orice măsură !

— Să ştiţi că şi pe mine mă beşteleşte rău de tot, adăugă Makar Grigoriev.

— Da'dumitale despre ce-ţi scrie ? întrebă Pavel.

— Păi de cuconiţa asta a dumitale, răspunse Makar Grigoriev arătînd printr-un semn cu capul spre uşa odăii alăturate.

— Sst ! Mai încet ! îl opri Pavel.

— Zice, începu Makar Grigoriev, de data asta în şoaptă, să-i faceţi vînt cît mai repede !

— Ce aiureală !

— Şi mai zice să nu vă mai dau nici un ban pînă cînd n-o mătrăşiţi ; s-a mîniat, bătrînul, din cale afară înseamnă !

— Şi vrei să spui că nici n-o să-mi dai ?

— Păi de unde să vă dau, conaşule, că doar din ai dînsului vă dau, nu din ai mei !

— Mda... Poţi să pleci, înseamnă, spuse Pavel supărat.

Dar Makar Grigoriev nu se grăbi să se retragă.

— Eu zic c-ar fi mai bine să adăstaţi oleacă cu răspunsul pentru boier ; poate-i mai trece şi lui supărarea...

— Ce să mai aştept ? Tot n-o să-şi ia îndărăt porunca !

— Păi, de, cum să şi-o ia îndărăt ! spuse Makar Grigoriev pe gînduri.

— Cît despre mine, eu n-am de gînd să împlinesc niciodată o astfel de poruncă ! spuse Pavel.

— Nu-i a bună ! plescăi Makar Grigoriev din buze. Rămîneţi cu bine, conaşule ! adăugă el, dar încă mai părea că stă pe gînduri.

— La revedere, spuse Pavel.

Mujicul făcu tot drumul spre casă într-o stare de spirit mult mai întunecată ca de obicei.

Cuprins de simţămîntul acela de frondă, propriu tuturor tinerilor, Pavel hotărî să rupă definitiv orice legătură cu taică-său şi să trăiască pe cont propriu. Nici nu-i spuse Fateevei despre scrisoarea primită ; începu degrabă să-şi caute meditaţii. În acest scop, îi făcu, încă a doua zi, o vizită lui Nevedomov, care tocmai din asta trăia, dar — vai ! — acesta îi declară că, din nefericire, la ora aceea nu cunoştea nici un loc de meditator liber. Pe Pavel acest răspuns îl buimăci de-a binelea ; ieşind de la prietenul său, pur şi simplu nu ştiu încotro s-o apuce ; pentru întîia oară viaţa îl lovea din această direcţie. De parcă atît nu era de ajuns, acasă îl aştepta o nouă veste neplăcută. *M-me* Fateeva era plînsă şi răscolită.

— Am primit o scrisoare de la preaiubitul meu soţ, deschise ea vorba.

„E limpede, a început canonada şi din partea asta", se gîndi Pavel.

— Îmi scrie, urmă Fateeva, cerîndu-mi să-i restitui poliţa şi ameninţîndu-mă că, în caz contrar, mă va revendica prin guvernatorul general.

— Cum, încă nu i-ai restituit poliţa ? întrebă Pavel.

— Nu, şi nici n-am să i-o restitui vreodată ! declară Kleopatra Petrovna categoric. Cît despre ideea de a mă cere prin guvernatorul general — e o neghiobie curată. Şi data trecută, cînd am plecat de la el la Petersburg, i-a scris guvernatorului general ; dar Postin m-a condus cît se poate de calm în cancelaria guvernatorului general, unde le-am povestit că venisem la Petersburg să mă tratez şi că soţul meu mă revendică, întrucît vrea să obţină de la

mine poliţa. Află că mi-au eliberat numaidecît un soi de certificat şi o scrisoare pentru mareşalul nobilimii.

— Totuşi, sînt treburi neplăcute, spuse Pavel.

— Foarte ! Dar mult mai mult mă neliniştește faptul că, la plecare, i-am spus, iar apoi i-am scris să-mi trimită dobînzile la poliţă, ca să am din ce trăi, dar el refuză categoric... Ei bine, din ce am să-mi duc zilele ? Să te împovărez pe tine cu grija asta e cu neputinţă ; şi tu primeşti foarte puţin.

Inima lui Pavel îngheţă la auzul acestor cuvinte. „Greşeşti, draga mea : nu foarte puţin — deloc !" se gîndi el.

— Iar tu, te rog, urmă Fateeva (era limpede că-l iscodeşte pe Pavel), de cumva prezenţa mea te stînjeneşte din acest punct de vedere, spune-mi chiar acum : de-ar fi să merg pe jos şi tot plec la mama.

— Pentru nimic în lume ! strigă Pavel. Chiar crezi că nu mă ţin puterile şi mintea ca să te întreţin ? Nu uita că, între altele, îmi termin curînd studiile şi o să-mi pot lua o slujbă.

— M-am gîndit că, totuşi, o să-ţi vină greu ! spuse Fateeva plecîndu-şi privirile.

— Chiar dacă m-ar frînge în două şi tot aş face-o !

Şi Pavel bătu din picior ; nervii îi erau în flăcări. O va face, spusese, dar cum anume — n-avea idee ; trebuie spus însă că, de felul lui, nu era nici mincinos nici lăudăros şi că, dacă ar fi trebuit să se năimească soldat, ar fi făcut-o şi-ar fi împlinit ce făgăduise. În momentul de faţă, toate gîndurile lui se concentraseră asupra soluţiei de a împrumuta bani ; dar de la cine ? Nu ştia nici măcar pe cine să întrebe cine dă bani cu împrumut. Poate Salov. Da, Salov era singurul om care putea să-l povăţuiască ; şi, oricît i-ar fi fost de nesuferit, Pavel se hotărî să-i facă o vizită. Salov locuia foarte aproape de el, pe Petrovka, unde ocupa un apartament destul de mare, în care Pavel găsi o harababură de nedescris : în salon — mobilă din sufragerie, în sufragerie — mobilă din salon ; pe scaune erau azvîrlite tot felul de haine, iar pe parchet — cizme ; pe masă — serviciul de ceai şi, într-o farfurie, resturi dintr-un rostbif. Salov, cu părul vîlvoi, într-un halat de mătase rupt şi cu picioarele goale vîrîte într-o pereche de pantofi, era întins pe un divan moale, dar pătat cu toate unsorile, şi citea.

— Ah, *monsieur* Vihrov ! exclamă el nu fără plăcere.

— Am o rugăminte la tine, intră Pavel direct în subiect.

— Te ascult ! spuse Salov privindu-l cu atenție. Aud, *mon cher,* că și tu ți-ai găsit o muierușcă și-ți petreci tot timpul distrîndu-o... Adevărat ?

— Ce-i drept, am păcătuit, recunoscu Pavel în ton.

— Te laud și te aprob ! strigă Salov. Eu însumi — mă știi — femeia și ziua, dar nu pot trăi fără să am lîngă mine o ființă devotată. Constat că am aplicație pentru viața de familie.

— Ei bine, tocmai în legătură cu această viață, începu Pavel, profitînd de prima clipă de tăcere, am ajuns într-o situație cît se poate de neplăcută : tatăl meu, care e om cu stare, aflînd că această doamnă trăiește cu mine, s-a înfuriat și mi-a tăiat orice surse de subzistență.

— Ah, ce părinte crud ! strigă Salov. Dar știi ce ? Nu te prea întinde cu subiectul ăsta în societate : e prea bătătorit ; prea îl găsești în toate dramele...

— Te rog să mă crezi că nu-mi face nici o plăcere să vorbesc despre asta, spuse Pavel, dar, pînă cînd îmi termin studiile și-mi iau o slujbă, trebuie să împrumut bani.

— Să înțeleg că vrei să amanetezi ceva ? întrebă Salov.

— Ce să amanetez ?... Aș putea garanta un împrumut numai prin faptul că sînt unicul moștenitor al unei averi considerabile.

— Nu merge. Aici, la Moscova, se cere ceva mai palpabil : ori valori, ori ipoteci pentru bunuri imobile.

— Și crezi că fără așa ceva chiar n-am să obțin credit la nimeni ? întrebă Pavel cu emoție în glas.

— După părerea mea, nu ! răspunse Salov lungind cuvintele. Dar știi ce ? adăugă el, după o clipă de gîndire pe un ton ușor batjocoritor, pe aici pe la mine se tot învîrte o odraslă de negustor, unul Bahrameev. Taică-său a plecat la un tîrg, sau așa ceva, și i-a lăsat în grijă un magazin de chimicale. Băiatul tot pierde la cărți și-mi plătește cu praf de cretă, pămînt de Siena, șoricioaică, pe care eu, la rîndul meu, le vînd puțin cîte puțin.

Pavel îl asculta pe Salov uimit, neștiind unde vrea să ajungă.

— Ei bine, am să-i spun acestui tip să-ţi pună la dispoziţie, pe baza unei scrisori de împrumut şi pentru o dobîndă frumuşică, şoricioaică, gogoşi de ristic şi ce mai are pe acolo, pe care tu să le vinzi, la rîndul tău, puţin cîte puţin ; bănuiesc că, pentru a-ţi susţine viaţa de familie, n-ai nevoie de toţi banii odată.

Pavel nu-şi dădea seama dacă Salov îşi bate joc de el sau ba ; privindu-l drept în faţă ai fi jurat că vorbeşte cît se poate de serios.

— Nu, spuse Pavel, în această formă nu fac nici un împrumut.

— Ehei, *mon cher*, habar n-ai în cîte forme te obligă viaţa să faci împrumuturi... O dată, pe cinstea mea, am făcut împrumut într-un magazin franţuzesc, sub formă de... mănuşi. Luam împrumut o pereche de mănuşi pentru o rublă şi jumătate argint şi o vindeam cu o rublă. Află de la mine că am trăit o lună întreagă din asta.

— Tu eşti un om aparte, spuse Pavel.

— Sînt un tip comercial, se defini Salov pe un ton ironic.

Pentru Pavel, pălăvrăgeala lui devenise deja insuportabilă.

— Aşadar, eşti sigur că nu-mi poţi face rost de nişte bani ?

— Absolut sigur ! spuse Salov.

Pavel se înclină şi dădu să plece.

— Stai puţin, Vihrov ! strigă în urma lui Salov ; i se părea, pesemne, că-şi batjocorise prea puţin prietenul. Pot să-ţi fac rost de vreo cinci-şase sute de ruble, ca să te fac partener la un joc de cărţi cu mine.

— Şi să-mi pierd toată averea viitoare ?

— Probabil.

— Nu, mulţumesc, nu doresc astfel de împrumuturi.

— Cum vrei ! Ţi-am făcut o ofertă cît se poate de avantajoasă.

— După mine, cum nu se poate mai josnică ! spuse Pavel şi ieşi ; era extrem de supărat pe Salov şi o luă drept spre Kislovka, cu gînd să-i povestească totul sincer lui Makar Grigoriev şi să se sfătuiască cu el, ca să stabilească

împreună ce era de făcut. Băgase de seamă încă mai de mult că Makar Grigoriev avea o anumită slăbiciune pentru el.

— Conașule ! Pavel Mihailovici ! strigă acesta văzîndu-l și sări de îndată de pe divanul acela de piele, pe care zăcuse cu fața în sus.

— Nu te deranja, te rog, întinde-te la loc. Eu am să mă instalez alături, spuse Pavel și se așeză pe scaun.

Dar Makar Grigoriev nu-și reluă, firește, poziția, ba chiar se ridică în picioare în fața boierului.

— Sînt într-o situație îngrozitoare, Makar Grigorici, începu Pavel.

— Pînă una alta, spuse Makar Grigoriev amărît și el, luați de la mine banii de dijmă ; iar eu am să-i scriu tăicuțului dumneavoastră că vi i-am dat încă înainte de a primi răvașul de la dînsul.

— Da, numai că sînt bani puțini.

— Pe sponci.

— Or mie, pînă cînd îmi termin studiile și capăt o slujbă ca lumea, îmi trebuie de zece ori mai mult ; asta pentru că, după cum știi, nu trăiesc singur, ci împreună cu o femeie.

— Nu-i de bază cucoana asta ! Nu merita să vă luați pe cap asemenea grijă.

— Acum dacă mi-am luat-o, trebuie să-mi îndeplinesc cinstit îndatoririle față de dînsa.

— Ce îndatoriri ! Te propteşti în fața ei și-i spui : cu ce să te țin eu, soro ? Ia mai bine du-te tu frumușel la bărbat'-tu, de unde ai venit !

— Dar știi dumneata că a-i spune asta... lăsînd la o parte durerea pe care mi-ar pricinui-o mie acest lucru, a-i spune asta înseamnă să o ucizi ?

— Ei, s-o ucizi ! pufni Makar Grigoriev. Fleacuri ! Au șapte vieți, blestematele, las' că le știu eu !... Doar mi-a spus și camerista ei că nu-i dintre cucoanele cele subțiri și delicate, ci-i o zăbăucă...

— Uite ce-i, Makar Grigorici, tu nu știi și nici nu poți vorbi, cu cuvintele tale, despre femeile din lumea noastră, îl opri Pavel.

— Păi, drept aveţi ; nu eu am să vă luminez pe dumneavoastră ; vorba aia : nu-i frumos ce-i frumos, ci-i frumos ce-mi place mie !

— Şi totuşi, de unde să împrumut bani ? o ţinu Pavel pe a lui cu glasul acela plin de tristeţe.

Makar Grigoriev rămase o vreme pe gînduri.

— Ce să tot împrumutaţi ? spuse apoi. Luaţi de la mine cît vă trebuie şi gata !

— Cum de la tine ? întrebă Pavel, nepricepînd ce voia să zică bătrînul.

— De la mine, repetă acesta. Vă ţin eu, pînă cînd o să aveţi banii dumneavoastră.

— Şi cînd am să-ţi restitui banii pe care mi-i oferi ?

— Păi, cînd o să vreţi, spuse Makar Grigoriev pe un ton nepăsător.

Pavel încă tot nu reuşea să înţeleagă bine cum stau lucrurile.

— Vrei să spui că, de acum înainte, pînă cînd o să-mi iau slujbă, o să mă întreţii, împreună cu această doamnă ?

— O să vă ţin, răspunse Makar Grigoriev, numai să nu risipiţi, că, oricum, milionar nu-s.

— Ascultă, Makar Grigoriev, începu Pavel şi glasul i se frîngea de emoţie, nu pot să primesc. Pentru un... cum poate că bine te-ai exprimat... răsfăţ, să mă apuc să-ţi iau bănuţii tăi, munciţi din greu — nu pot să fac asta.

— Ei, munciţi din greu, obiectă Makar Grigoriev. Doar n-o să-mi iau de la gură şi să vă dau dumneavoastră ; după cum ştiţi, şi mie-mi place să mai dau pe la crîşmă, ba la un ceai, ba la o vodculiţă ; pentru toate astea am nişte bani puşi de o parte la casa de împrumut.

— Dar totuşi, sînt bani strînşi o viaţă întreagă.

— Pînă la urmă o să mi-i daţi înapoi ; n-o să-i ţineţi în veci.

— Şi dacă, ferească Dumnezeu, mori şi nu izbutesc să ţi-i restitui ?

— O să-i daţi babei.

— Şi dacă se stinge şi nevastă-ta ?

— Eh, frăţioare, pînă la urmă sigur că o să murim cu toţii ; atunci dăruiţi-i bisericii.

— Nu, în condițiile astea mi-e cu neputință să primesc ! spuse Pavel după un scurt răstimp de gîndire. Străbătu apoi de cîteva ori încăperea, în lung și în lat. Cînd se opri, păru a fi găsit o soluție.

— Iată ce aș putea accepta, începu el, am să primesc bani de la tine contra unui angajament scris din partea mea că, imediat după moartea tatălui meu, vă voi dărui libertatea, ție și soției tale...

— Ce să facem noi cu libertatea, conașule ?.. Nu ne trebuie nici un fel de libertate...

— Bine, dacă tu nu vrei, atunci am să-ți eliberez neamurile, pentru acest serviciu pe care mi-l faci ; banii am să ți-i restitui ție, iar pe ei am să-i eliberez...

— Așa, vasăzică : o să-mi dați și banii, o să-mi eliberați și rubedeniile : prea multă bunătate dintr-o dată, conașule. Ce să tot vindem pielea ursului din pădure ! Acum aveți bani sau ba ?

— Puțini.

— Poftim două sute de ruble. Trăiți olecuță mai cu grijă ! spuse Makar Grigoriev oferindu-i lui Pavel banii.

Acesta îi primi ; mîinile și picioarele îi tremurau și un fel de ceață i se așternu peste suflet.

— Mulțumesc, mulțumesc ! bîigui el de cîteva ori.

— Nu mie să-mi mulțumiți, mulțumiți măicuței dumneavoastră, spuse cu căldură în glas Makar Grigoriev. Nu pe dumneavoastră vă slujesc, ci pe răposata, pentru ce a făcut întru scăparea mea...

Pavel ieși de la Makar Grigoriev răscolit pînă-n adîncul sufletului și, ajuns acasă, îi spuse Fateevei :

— Ei bine, prietena mea, iată-ne pe de-a-ntregul asigurați din punct de vedere material.

— Cum ai reușit să aranjezi ? întrebă ea cu satisfacție în glas.

— Am să-ți povestesc într-o bună zi, spuse Pavel și, plîngîndu-se că e obosit, se retrase la el în cameră și se întinse pe pat.

Lacrimi de înduioșare îi umplură fără voia lui ochii la amintirea faptei lui Makar Grigoriev.

XVI

O ALTĂ VECHE CUNOȘTINȚĂ

Într-o duminică dimineața, Pavel stătea de vorbă cu Kleopatra Petrovna.

— Draga mea, începu el, niciodată nu mi-ai vorbit pe îndelete despre relațiile tale cu Postin ; povestește-mi cum v-ați întîlnit și cum v-ați despărțit.

Kleopatra Petrovna roși ușor.

— Nu cred că ți-ar face prea mare plăcere, spuse ea.

— De ce ?

— Pentru că, oricum, o să te zgîndăre puțin gelozia.

Vîhrov stătu o clipă pe gînduri.

— S-ar putea, spuse el. Dar măcar fă-mă să înțeleg ce fel de om e.

— Un om cu adevărat rău. Un depravat secătuit și neputincios, spuse Kleopatra Petrovna.

— Și pe tine cum de te-a iubit ?

— M-a iubit ca pe o femeiușcă drăguță, ca pe o bucățică frumoasă de carne ; cu toate rafinamentele astea franțuzești. Și uite-așa m-a umplut pîn-la urmă de dezgust !... În plus, e și îngrozitor de zgîrcit.

— Asta se vedea numaidecît.

— Îngrozitor ! repetă Fateeva. Cînd ne-am mutat la Petersburg, mi-a cerut să protestez polița și, pe banii primiți, să trăim amîndoi ; dar eu n-am vrut nicicum să fac una ca asta, pentru că ar fi ieșit un tapaj de nedescris... Atunci nu mi-a mai dat de mîncare, a încetat să-mi mai încălzească odaia...

— Ce canalie ! exclamă Pavel.

În clipa aceea răsună clopoțelul, iar apoi se auzi glasul unui bărbat care-l chestiona pe Ivan. Pavel se grăbi să iasă, lăsînd întredeschisă în urma lui ușa încăperii în care stătea Kleopatra Petrovna. În antreu zări un tînăr blond și înalt, purtînd un elegant frac de uniformă, cizme de lac, mănuși negre de vizită, și o pălărie rotundă, lucioasă în mînă.

Privindu-l cu atenție, Pavel spuse :

— Dumnezeule, pe cine văd — Plavin !

— Iar dumneata ești domnul Vihrov ? întrebă acesta.

— Întocmai, răspunse Pavel și cei doi prieteni se îmbrățișară.

— Nici nu știi ce bucuros sînt că te văd, Plavin ! spuse Pavel, nu tocmai sincer, deoarece singură înfățișarea lui Plavin fusese de ajuns pentru a-i sugera prăpastia existentă între el și fostul său prieten.

— De îndată ce am sosit la Moscova, m-am înființat la Universitate, ca să-ți aflu adresa... Ce rușine !... De cînd nu ne-am văzut n-ai catadixit să scrii măcar un rînd, îi reproșă Plavin, vrînd, pe semne să imprime glasului său un ton cît mai prietenos cu putință.

— De scris, dacă stau să mă gîndesc, n-am prea avut ce, spuse Pavel destul de uimit de faptul că Plavin se așteptase să-i scrie... La gimnaziu, după ce încetaseră să mai locuiască împreună, aproape că nu se văzuseră ; apoi, Plavin intrase, cu patru ani înaintea lui Pavel, la Universitatea din Petersburg și de atunci pur și simplu nu mai auzise de el. Ulterior, Pavel își dădu seama că toate aceste reproșuri nu fuseseră, din partea tînărului domn, decît un *façon de parler*.

— Bag seamă, ești de-acum funcționar în lege, în slujba împărăției, spuse Pavel instalîndu-l pe Plavin și continuînd să-i studieze înfățișarea sclivisită.

— Da, sînt șef de birou la ministerul de interne, declară Plavin nu fără emfază.

— Așa vasăzică ! Șef de birou departamental. Iată un rang pe cinste ! zise Pavel, iar în sinea lui gîndi : „Ei bine, acum știu de ce a venit ! Ca să se împăuneze în fața mea".

— Dar ia spune-mi : tu ce mai faci și cum o duci ? întrebă Plavin pe un ton oarecum protector.

— Termin facultatea de matematică, spuse Pavel.

— Nu-i rău ! declară Plavin. Și apoi : la noi, la Petersburg, în slujba suveranului ?

— Nu știu încă, răspunse Pavel, care n-avea deloc chef să-și inițiteze acest mult prea sleit amic în planurile sale de viitor.

— Ce oraș grozav e Moscova ! schimbă Plavin vorba. Cîtă originalitate, cît pitoresc !... Și respiră atîta spirit rusesc, național !...

Lui Pavel îi era greață să asculte atari cuvinte din gura lui Plavin. Era încredințat că acesta nu simte nimic și vorbește astfel numai pentru că învățase și această lecție.

— Să știi că aici, pe lîngă arhitectură, trăiesc o mulțime de oameni unul și unul, foc de deștepți și plini de umor, un umor, firește, mai puțin vesel decît al ucrainienilor, dar în schimb mai coroziv, mai zeflemist...

Plavin se mărgini să-și exprime aprobarea printr-un gest cu capul. „Dă din cap ca un mandarin chinez !" se gîndi în sinea lui Pavel.

— Dar ia spune-mi, îl cercă el : lucrezi la Ministerul de interne... ce fel de inventarieri s-au preconizat acolo în legătură cu țăranii de pe moșiile boierești ?

Pavel pusese această întrebare nu fără un gînd ascuns. Voia să strălucească și el puțin în fața prietenului său. Adică vezi mătăluță ce probleme de stat ne agită și frămîntă...

— Da, într-adevăr s-a tatonat terenul... răspunse, la rîndul lui nu fără a-și da importanță Plavin.

— Se spune că suveranul ar intenționa la modul cît se poate de serios să desființeze iobăgia, se antrenă Pavel.

Plavin ridică spre el o privire uimită.

— N-am auzit de așa ceva, spuse el, dar fizionomia lui părea că adaugă : „N-am auzit de o tîmpenie ca asta".

„Măcar de și-ar da drumul, dobitocul, să ne angajăm într-o dispută", se gîndi Pavel. Cel mai mult îl scotea din sărite prin aerul lui infatuat.

— Ia zi : îți mai amintești de teatrul nostru, de piesele pe care le-am jucat cînd eram mici ? întrebă el cu voce tare.

— Desigur. Îmi amintesc întotdeauna cu multă plăcere, răspunse Plavin și Pavel simți în cuvintele lui un subtext, pe care însă nu-l putu defini.

„Așteaptă tu numai, găgăuță, că-ți venim noi de hac. Am să-mi chem leii. Te sfîșie ei cît ai zice pește", se gîndi Pavel.

— Dar n-ai fi așa de bun, spuse el, văzînd că Plavin își pune mănușile, să-mi faci o vizită mai pe seară ? Tocmai se adună la mine cîțiva prieteni.

— Oricînd, cu plăcere, spuse Plavin. Apoi adăugă : La ce oră ?

— Pe la opt, răspunse Pavel.

Plavin plecă.

— Cine a fost ? întrebă curioasă Fateeva, ieșind din odaia ei.

— Un dobitoc ! răspunse Pavel.

— Cum adică un dobitoc ? spuse uimită Kleopatra Petrovna. Îl examinase pe elegantul oaspete și ei, dimpotrivă, îi plăcuse foarte mult. Pare un tînăr foarte prezentabil, adăugă ea.

— Prezentabil, numai că-i făcut din fier, nu din carne omenească, vie, răspunse acesta și se apucă să scrie bilețelele prin care își invita prietenii pentru seara.

„Nevedomov, pentru Dumnezeu, treci pe la mine și adu-l mort copt și pe Marienovski. Trebuie să scărmănăm împreună un filistin de la Petersburg care binevoiește să mă calce".

Iar lui Zamin și lui Petin le scrise :

„Prieteni, dați fuga încoace, trebuie să-i dăm la cap cu harul nostru studențesc unui filistin din Petersburg. Puneți-vă șalvarii cei mai largi și chipiele cele mai infecte".

Expediind bilețelele, Pavel se lăsă furat de alte gînduri. Plavin îi amintise, prin însăși prezența lui, de timpuri dragi, de teatrul copilăriei. Simți o dorință arzătoare de a juca din nou pe scenă !

— Kleopașa ! spuse el pe un ton oarecum căutat, lungindu-se pe divan. Știi la ce mă gîndesc ? Hai să facem teatru.

— Teatru ? repetă ea.

— Da, teatru, dar, firește, nu prostiile care se joacă la spectacolele din lumea bună, ci un teatru adevărat, estetic, în care piesa se învață profund, așa cum se învață opera după note.

— Și cine anume să joace ? întrebă Kleopatra Petrovna.

— Noi, toți cei pe care-i știi, și poate mai cooptăm pe cineva. Și tu, bunăoară, ai să joci.

— Eu ? Dar eu n-am jucat niciodată ! se sperie Fateeva.

— Fleacuri ! Te învăţăm noi, n-avea grijă, spuse Pavel şi începu să treacă în revistă piesele pe care le cunoştea, gîndindu-se pe care s-o aleagă. Gîndurile lui stăruiră cel mai mult asupra tragediei lui Shakespeare „Romeo şi Julieta", piesă în care ar fi jucat negreşit şi Nevedomov, deoarece putea fi montată în eleganta lui traducere, şi, în plus, el era capabil să-l joace excelent pe călugărul Lorenzo ; pe de altă parte, se putea merge pe o comedie populară, bunăoară „Filatka şi Miroşka", în care rolurile titulare li s-ar putea da lui Petin şi Zamin : ar şti ei ce să scoată din ele. Toate aceste gînduri şi planuri îi dădură aripi lui Pavel.

În ce o priveşte pe Kleopatra Petrovna, ea se pregătea să poruncească slugilor să dea încăperii o înfăţişare mai plăcută în vederea serii ce se apropia.

— Lasă, nu te obosi, îi spuse Pavel. Vreau ca pe filistinul ăsta tot ce vede la noi să-l ofuscheze.

— Dar pentru mine asta e o notă proastă, nu-ţi dai seama ?

— Lasă fie şi petecul ca sacul ! spuse Pavel sărutînd-o.

Nevedomov, Marienovski, Zamin şi Petin sosiră înaintea lui Plavin.

— Preaînaltul meu oaspe nu s-a milostivit încă să descindă, spuse Pavel cu ciudă în glas.

— Dar cine şi mai ales ce este acest domn ? îl întrebară pe Vihrov toţi prietenii lui.

— E un fost coleg de-al meu, despre care profesorul de matematică spunea că şansa lui e grima, — un domeniu unde esenţa nu există, ci doar aparenţa, aparenţă pe care el a şi cultivat-o, în ce-l priveşte, pînă la perfecţiune.

— Aşadar, *comment vous portez-vous* [1]. Am înţeles, spuse Zamin, confirmînd că e lămurit printr-un semn cu capul.

— Nu ! Află că e mult mai rău, pentru că aceşti domni nu-şi dezvăluie de îndată găunoşenia ; ba au tot timpul aerul că ascund într-înşii ceva de soi, deşi înlăuntrul lor e mai pustiu ca în vid.

[1] În franţuzeşte în original (N. T.).

— Dar de ce crezi că, într-adevăr, lumea lor lăuntrică e total inconsistentă ? întrebă Marienovski.

— Pentru că ei nu cred niciodată nimic, își exprimă doar adeziunea la tot ce e sublim și nobil.

— La Petersburg toți tinerii sînt îndeobște mai reținuți, spuse Marienovski, cu chip că se adresează tuturor.

— Spioni, asta sînt cu toții domnii din Petersburg ! conchise Zamin pe un ton care nu admitea replică.

În clipa aceea intră Plavin. Parcă ar fi descins dintr-un tablou la modă : frac negru, jiletcă albă, cravată albă, iar părul ușor ondulat.

— Ei lasă-mă ! Ia te uită dom'le ce paradă ! Credeai că dau un bal ? îl întîmpină Pavel.

— Nu, răspunse Plavin strîngîndu-i prietenește mîna, după ce am plecat de la tine, am trecut pe la guvernatorul general, care a fost atît de amabil să mă invite la o serată, spre care mă și îndrept.

— Ah, așa va să zică ! spuse Pavel cu o ușoară grimasă. Prietenii mei : Marienovski, Nevedomov, Petin și Zamin, urmă el, sigur că Plavin va fi din cale afară de șocat de sutana lui Nevedomov și de pantalonii cei largi ai lui Petin ; dar noul sosit schimbă cu toți saluturi cordiale, iar chipul lui nu trădă nici urmă de nedumerire.

— Iar dînsa e verișoara mea, spuse Pavel arătînd spre Fateeva.

Plavin îi rezervă o plecăciune adîncă și respectuoasă. Conversația nu se legă multă vreme ; în sfîrșit, Plavin se întoarse spre Fateeva.

— Spuneți-mi vă rog, sînteți din aceeași gubernie cu Pavel Mihailovici ? o întrebă el cît se poate de politicos.

— Din aceeași, răspunse Fateeva.

— Și eu sînt născut pe acele meleaguri ; dar e mult de cînd n-am mai trecut pe acolo.

— Ați stat tot timpul la Petersburg ? întrebă la fel de politicoasă Fateeva.

— Acolo mi-am făcut studiile, iar apoi mi s-a oferit, tot acolo, o slujbă.

— Și încă ce slujbă ! interveni Pavel arătîndu-i-l printr-un gest pe Plavin lui Marienovski. E aproape de aceeași vîrstă cu mine, dar a și ajuns șef de birou departamental.

— Normal ! se strecură în discuţie şi Zamin, roşind uşor. Eu am un verişor de al doilea, mai tînăr ca mine, dar e deja secretar !

— Unde ? întrebă Pavel sperînd ca Zamin să lanseze vreuna din glumele lui.

— La o judecătorie de plasă ; un şperţar de te crucești, nu alta ! spuse Zamin roşind şi mai tare.

Toţi îşi lăsară capetele în jos, cu excepţia lui Plavin, pe al cărui chip nu se clinti nici un muşchi, de parcă tot ce se discutase n-avea nici o legătură cu dînsul. Mai tîrziu deveni clar că, de fapt, el nici nu băgase de seamă că e obiect de zeflemea ; era mult prea preocupat de serata dată de guvernatorul general, de grija ca nu cumva să-şi mototolească ori să-şi păteze costumul.

Între timp, Marienovski, găsind, pare-se, asediul căruia Pavel îşi supunea fostul coleg cam indecent, începu să discute cu Plavin cît se poate de serios şi fără urmă de ironie, despre Universitatea din Petersburg şi profesorii de acolo. Nevedomov tăcea, cu capul plecat. Iar Pavel murea de ciudă : de ce nu-l chemase pe Salov ?

„Iată un tip care ar fi străpuns platoşa acestui domn", se gîndi el şi, pierzîndu-şi răbdarea, se apropie de Petin şoptindu-i :

— Ia arată-ne, rogu-te, cum intră fel de fel de domni în biserică şi încep să se roage. Numai vezi să fie printre ei cît mai mulţi filfizoni !

— *Ja, es ist gut !* [1] spuse Petin, întocmai ca un neamţ. În ultima vreme, predilecţia lui se îndrepta nu spre englezi, ci spre nemţi.

— Plavin, spuse Pavel, cîndva îţi plăcea teatrul. Ei bine, o să-ţi oferim o reprezentaţie cum nu cred c-ai mai văzut vreodată. Dă-i drumul, Petin !

— Feluriţi domni în biserică ! începu Petin şi la început le arătă cum intră un tînăr ofiţer, se apropie de icoane şi, în faţa fiecăreia dintre ele îşi face semnul crucii, se închină, iar călcîiele cizmelor i se apropie unul de altul gata-gata să se ciocnească, de parcă l-ar saluta pe comandantul de companie. Apoi intră un filfizon, frînt în două, care se frînge şi mai mult, examinînd biserica prin lornion... Şi, în sfîrşit, un tînăr funcţionar în frac ; acesta se

[1] Da, bine ! (în germană în original, N. T.).

roagă foarte cuminte, nu face nimic deosebit, atîta doar că tot timpul își atinge cu mîna un anumit loc de pe piept, lîngă cravată.

— Se roagă lui Dumnezeu să-i împodobească pieptul cu crucea „Sfîntul Vladimir", explică Petin întregii companii.

Acest număr fusese conceput și executat special pentru Plavin ; dar el păru că iarăși nu pricepe nimic.

— Nu ! Asta a fost ce-a fost, dar să vedeți ce am să vă arăt eu ! strigă Zamin, care găsise, pe semne, că numărul prezentat de prietenul său nu fusese destul de picant. Ia uitați-vă cum îl altoiesc pe țăran, iar el țipă : „Semion Petrovici, tăicuțule, tăicuțule !". Și Zamin se răsucea disperat pe podea.

Toți izbucniră fără voia lor în hohote, inclusiv Plavin. Kleopatra Petrovna se fîstîci, roși puternic, dar totuși rîse alături de ceilalți.

— Excelent ! Excelent ! striga Pavel.

Cînd reprezentația luă sfîrșit, Plavin, aruncînd o privire asupra ceasului, începu să-și ia rămas bun, mai întîi de la Kleopatra Petrovna, apoi de la ceilalți.

— Deja ? spuse Vihrov.

— Da, e timpul, zîmbi Plavin și, făcînd o plecăciune pentru toată lumea, ieși.

— Dracu' să te ia ! spuse Pavel în urma lui. Și totuși ce șmecher ! urmă el. Nu e nici de două zile la Moscova, dar a și reușit să treacă pe la guvernatorul general și să obțină o invitație la bal. Maică-sa era la fel ; i se zicea „toacă-uși" ; toată ziua bună ziua pe la case simandicoase : și uite că fiu-său a moștenit această dulce aplicație.

— Tipul ăsta o să ajungă departe, spuse și Marienovski.

— Ar ajunge și mai departe dacă ar sluji la marină, declară Petin.

— De ce ? se interesă Marienovski.

— Pentru că ar ieși din el două vîsle grozave, spuse în falset Petin.

Toți izbucniră în hohote.

Kleopatra Petrovna, cu toate că nu-i contrazicea pe tinerii noștri, în adîncul sufletului părea că nu e de acord cu dînșii.

— Repet : dracu' să-l ia !... începu Pavel. Iar acum, iată despre ce-i vorba. Kleopatra Petrovna, așază-te lîngă mine : ne ești mai necesară ca oricînd !... Mi-a venit o idee : ce-ar fi să jucăm o piesă frumoasă, adevărată ? Și părerea mea e să ne oprim asupra lui Shakespeare, deoarece acest mare dramaturg, cu toate că e prezentat pe scenele noastre, actorii, din lipsă aproape totală de cultură, îl joacă nespus de prost. Mocealov, lăsînd la o parte talentul lui extraordinar, tocmai prin asta e mare în „Hamlet" : prin faptul că e singurul care înțelege ce joacă, pe cînd ceilalți... Dumnezeule ! Pe rege, bunăoară, un asasin și un intrigant, îl prezintă ca pe un fel de găgăuță care tot deapănă pe fraze.. Polonius, acest tip deștept dar pervertit în atmosfera de la curte, e înfățișat ca un măscărici, ca un idiot... Iar noi, cred, putem alcătui un adevărat ansamblu. Firește, nici unul dintre noi nu e deprins cu scena, dar măcar o să înțelegem ce jucăm.

Pavel tăcu și rămase în așteptare.

— Aflați că ar fi grozav să jucăm teatru, spuse Petin, frecîndu-și palmele de plăcere.

— Într-adevăr, e o chestie, fu de acord și Zamin, numai că... nu știu cum o să ne iasă Shakespeare.

— Dacă e să montăm ceva, atunci e limpede că cel mai potrivit e Shakespeare, se pronunță în sfîrșit și Nevedomov.

Marienovski tăcea.

— Eu v-aș propune, începu din nou Pavel, să jucăm „Romeo și Julieta". Și, dacă n-aveți nimic împotrivă, sînt gata să iau asupră-mi rolul lui Romeo. Sînt încă tînăr, nu arăt chiar fioros, ba cred că am și un strop de patos tragic... Iar tu — Lorenzo, se întoarse el spre Nevedomov.

— Dacă o să fie cazul, de acord, spuse acesta.

— Mercuțio va fi Petin.

— Se face ! spuse acesta și, ridicîndu-se de îndată în picioare, declamă cu glas mare :

Văd limpede :

Pașii prințesei Mab pe-aici trecut-au !

— Excelent, îl lăudă Pavel. Pe Julieta ai s-o joci tu, vorbi el spre Kleopatra Petrovna.

— Nu pot ! Crede-mă că nu pot ! refuză ea.

— De ce să nu poţi ?... Hai să încercăm, o să vedem numaidecît dacă poţi sau ba.

Şi Pavel aduse de îndată cărţulia cu pricina.

— Dă-i drumul ! spuse el.

— Nu pot, zău că nu pot, se codi Kleopatra Petrovna.

— Te rog să citeşti, sau mă supăr de-a binelea ! spuse Pavel şi într-adevăr chipul lui se posomorî vizibil.

Fateeva ridică din umeri şi începu să citească ; dar, — vai ! — se dovedi că, de fapt, ea descifra cu greutate textul tipărit, necum să-i mai şi ceri intonaţiile potrivite.

— De ce-o lungeşte cucoana în halul ăsta ? îi şopti Petin lui Zamin.

— N-a învăţat încă lecţia, spuse acesta cu o fizionomie cît se poate de serioasă.

— Nu prea le prinde din zbor, comentă Petin.

— De, nu-s lucruri de ici-colea, murmură Zamin la fel de bine proptit în spătarul scaunului.

Kleopatra Petrovna sfîrşi prin a-şi da seama cît de groaznic citeşte, roşi toată şi, supărată, aruncă volumaşul pe masă.

— Nu pot să citesc şi gata ! spuse

Pavel nu mai insistă.

— Important e acum să găsim o sală, spuse el, străduindu-se să mai atenueze puţin penibilul situaţiei.

— O sală cred că vă pot pune la dispoziţie eu, spuse Marienovski. O mătuşă de-a mea a plecat din oraş şi mi-a lăsat în grijă casa ei, în care există şi slujitorii trebuincioşi şi o sală potrivită. E casa prinţilor Kurski, de la Nikitskaia.

— Formidabil ! se bucură Pavel. Dar asta înseamnă că o să joci şi tu.

— Nu ! Întrucît asigur onoratei trupe sala, rog să fiu scutit de confruntarea cu publicul, spuse Marienovski.

— Ei bine, pentru că ne faci rost de sală, te iertăm, spuse Pavel. Dar ia zi : am putea să ne întîlnim mîine seară pe la şase în casa aceea ?

— O să puteţi ; încă mîine dimineaţă am să-i înştiinţez printr-un bilet să pregătească totul.

Cum lucrurile erau de-acum lămurite, prietenii lui Pavel se răzleţiră pe la casele lor.

Fateeva era vădit bosumflată.

— Ce l-a apucat pe Zamin să închipuie scena aia cu mujicul bătut ? Eram şi eu de faţă, nu-i aşa ? Şi sînt femeie... Înseamnă că nu are pentru mine nici urmă de stimă.

— Ce aiureală ! Ştii bine că n-a făcut-o ca să te şocheze pe tine, ci pe Plavin !

— Numai că, în realitate, m-a şocat pe mine.

— Nu te-a şocat deloc. Mai bine spune-mi, mîine vii totuşi cu mine la prima lectură sau nu ? o întrebă Pavel.

În mintea lui nu mai era loc pentru nimic altceva, în afară de teatru.

— Nu, nu merg, spuse Fateeva.

— Şi de ce, mă rog ?

— Pentru că nu vreau.

Pavel ridică din umeri şi se retrase în odaia lui. Kleopatra Petrovna, rămasă singură, şezu un timp destul de îndelungat nemişcată în salon. Chipul ei îşi recăpătă aerul de înmormîntare ; o presimţire întunecată şi rea îi spunea că în Pavel nu-şi putea pune mari speranţe şi că acesta, aidoma unui vultur captiv, se zbătea tot mai puternic, hotărît să-i scape din mîini şi să se înalţe în văzduh.

XVII

DIN NOU GELOZIA

În ziua primei lecturi, Vihrov şi Fateeva se certară şi mai rău.

— Mergi sau nu mergi ? o întrebă el cu cîteva clipe înainte de a pleca.

— Nu, răspunse ea la fel de posomorîtă ca în ajun.

— Cum vrei, spuse Pavel. Găsim noi actriţe şi fără tine, găsim, n-avea grijă ! repetă el şi ieşi valvîrtej, trîntindu-şi chipiul studenţesc pe-o ureche.

M-me Fateeva tresări. Încă nu-şi dădea seama pe deplin cît de mult îl mîhneşte şi cît de adînc îl jigneşte pe Pavel prin refuzul ei de a-i fi părtaşă în reprezentaţia

aceea teatrală. Dacă ar fi știut, și-ar fi cîntărit cu mult mai multă grijă faptele !

Pavel o porni drept spre imobilul doamnei Hartung. Urcă în goană binecunoscuta scară înaltă și intră fără ezitare în odaia Annei Ivanovna. Aceasta, într-o rochie nouă, de muselină, se învîrtea în fața oglinzii.

— Ah, Vihrov ! Bine-ai venit ! spuse ea veselă, atingîndu-i mîna cu palma ei micuță.

— Vin cu o rugăminte, și, totodată, cu o propunere, începu el.

— Despre ce-i vorba ? Te ascult ! spuse Anna Ivanovna așezîndu-se plină de importanță în micul fotoliu aflător în încăpere. Dar, ia stai puțin ! Ce face *madame* Fateeva ? E sănătoasă ?

— Sănătoasă ! răspunse Pavel grăbit. Uite ce e : află că vrem să pornim un teatru și te rugăm să joci împreună cu noi.

— Dar *madame* Fateeva joacă și ea ?

— Nu, nu joacă.

— De ce ?

— Fiindcă n-are nici un fel de chemare pentru treaba asta.

— Și de ce crezi că eu am o asemenea chemare ?

— Pentru că ești plină de viață, ca argintul viu.

— Și ce, ea nu e plină de viață ? Las' că știu eu ! Dar dintre bărbați cine mai joacă ?

— Toți ai noștri.

— Și Nevedomov ?

— Și. Vă mai vedeți ?

— Nu, află că acum m-am supărat eu pe el : dacă nu vrea să se împace, dă-l încolo ! Cu plăcere aș juca alături de tine, Vihrov, crede-mă, cu multă plăcere, urmă ea, dar acum am eu însămi de dus la bun sfîrșit o treabă importantă : îmi face curte un bărbat și vreau să mă mărit cu el.

— Cine e tipul ?

— Un negustor. Bogat.

— Cine ți-a făcut cunoștință cu el ?

— O tîrgoveață petitoare care tot vine pe la Karolina Karlovna.

— Ai grijă să nu dai peste vreun cusurgiu, dacă zici că-i negustor, și încă bogat.

— Ce vrei să fac, Vihrov ?... Cei săraci nu se însoară cu mine, pentru că sînt eu însămi săracă. Problema e alta; tu îmi cunoşti povestea. Karolina zice să mă dau drept văduvă ; dar el îşi poate da seama cu uşurinţă din actele mele că n-am fost niciodată măritată ; de aceea i-am spus peţitoarei să-i povestească tot ; ce rost are să amăgesc omul ?

— Într-adevăr, nu face. Dar spune-mi, crezi că ai să-l iubeşti ?

— Cinstit vorbind, nu ştiu : am să mă străduiesc ! spuse Anna Ivanovna, desfăcîndu-şi braţele a neputinţă. În orice caz, să stau aşa, nemăritată, mi-e tot mai greu : toţi îmi aţin calea, n-am pace nici o clipă, de parcă aş fi una din alea. Afară de tine, toţi au încercat, crede-mă ! încheie ea îmbufnată. Într-adevăr, aproape că nu mai putea să înfrunte o situaţie în care toţi se socoteau parcă obligaţi să-i dea tîrcoale

— Te înţeleg, spuse Pavel, care se gîndea mai mult la ale lui, dar măritişul n-are, după mine, de ce să te împiedice să joci teatru : joci şi apoi te măriţi.

— Şi dacă află logodnicul şi mă întreabă : „De ce joci mătăluţă teatru cu studenţii ?" Că tot a luat-o la rost pe Karolina Karlovna : „Cum, zice, de locuieşte ea aici, cu studenţii ?"

— O s-o invit să joace şi pe Karolina Karlovna, îi destăinui Pavel.

— Poate că... Doar aşa dacă n-o să facem, gîndi cu glas tare Anna Ivanovna (în ce o privea, ea ardea de dorinţă să joace într-o piesă), am să-i spun logodnicului meu că îmi place la nebunie teatrul. Dacă o să se înfurie şi o să-mi interzică să joc, atunci înseamnă că n-are rost să mă mărit cu el, iar dacă o să zică „Bine, n-ai decît să joci!" sînt omul vostru.

— Aşadar, pe tine putem conta în orice caz ! spuse Pavel satisfăcut.

— În orice caz ! făgădui Anna Ivanovna, care se hotărîse să participe neapărat la spectacolul plănuit de băieţi.

— Ei bine, atunci pune-ţi de urgenţă pălărioara, că mergem la o primă lectură, iar eu cobor pînă la Karolina Karlovna. Pavel ieşi într-adevăr îndreptîndu-se spre apartamentul lui *m-me* Hartung.

O găsi așezată într-un fotoliu lîngă fereastră. Slăbise foarte mult la față, dar talia, dimpotrivă, parcă i se mai împlinise. Îi expuse rugămintea lui de a accepta să joace rolul doicii în „Romeo și Julieta".

După ce, în prima clipă, îl privi pironită de uimire, Karolina Karlovna întrebă :

— Și unde o să înjghebați teatrul ăsta al vostru ?

— Într-o casă foarte bine... Te rog să accepți, Karolina Karlovna.

— Nu, Vihrov, nu pot, spuse ea și oftă.

— De ce să nu poți ?

— Pentru că, în momentul de față, nu-mi arde de așa ceva, nu-mi poate sta gîndul la teatrul vostru, spuse Karolina Karlovna plecîndu-și privirile. Ochii i se umplură de lacrimi.

Deodată Pavel îi privi talia cu alți ochi.

— Nu cumva... din nou ? o întrebă el.

M-me Hartung se mărgini să încuviințeze din cap.

— Iarăși ticălosul de Salov ?

Karolina Karlovna clătină negativ din cap și, cu toate că, după ce se mărturisise sincer în fața ei, deveniseră prieteni la cataramă, Pavel nu se socoti îndrituit să insiste cu întrebările. Mai tîrziu află că vinovat de noul calvar al Karolinei Karlovna era unul dintre misterioșii farmaciști. Într-un rus poate că n-ar fi avut încredere, dar fusese peste puterile ei să reziste unui neamț !

— Ce să-i faci, îmi pare nespus de rău ! spuse Pavel, care își dăduse și el seama că, în această situație, era absolut imposibil ca ea să apară pe scenă.

Anna Ivanovna își pusese de-acum pălărioara. Pavel o instală în birja comandată dinainte și o porniră spre Nikitskaia. De Fateeva, Pavel uitase cu desăvîrșire. Era întru totul sedus de artă și preocupat de ideea de a o învăța pe Anna Ivanovna să joace cît mai bine rolul Julietei.

Reședința prințului Kurski era o casă boierească, zidită nu în manieră moscovită, ci petersburgheză : o clădire de cărămidă, cu etaj și intrare somptuoasă. Un arap le deschise ușa enormă. Cînd Pavel și Anna Ivanovna pătrunseră în antreu, arapul o ajută să-și scoată mantoul și, petrecîndu-și-l peste braț, rămase cîteva clipe nedumerit : nu mai văzuse asemenea blănuri ; mantoul Annei Iva-

novna era din blană de iepure vopsită. Pavel își ridică privirile spre etaj. Îi aștepta o scară acoperită cu un covor și mărginită de statuete și plante. O urcară și ajunseră în galeria de tablouri, apoi trecură într-o altă încăpere în care tronau dulapuri și scrinuri cu ferecături de argint. În fiecare încăpere îi întîmpinau, smirnă, lachei în livrele strălucitoare care-i priveau plini de curiozitate.

— Dumnezeule, unde sîntem ? spuse Anna Ivanovna cu teamă în glas.

Pavel, dimpotrivă, își freca mîinile de satisfacție, iar cînd pătrunseră în încăperea destinată reprezentațiilor, îl întrebă pe lacheul de aici, foarte impunător la vedere :

— Ia spune-mi, vreo piesă s-a jucat în sala asta ?

— Nu una, ci mai multe, răspunse, important, lacheul.

— Sînt sigur că numai prostioare franțuzești, flecușteţe de-astea, îi șopti Pavel Annei Ivanovna.

— Ei cum flecușteţe ! obiectă ea.

Îi plăceau nespus de mult pereții placați cu marmoră și banchetele tapițate în roșu aprins dimprejurul coloanelor... Cum se puteau juca fleacuri într-o asemenea sală ? Între timp se adunară și ceilalți membri ai trupei. Petin își făcu apariția în cel mai trențăros frac pe care-l avea ; Zamin într-un palton de culoarea cămilei, pe care-l cumpărase la talcioc. În sfîrșit, se ivi și Nevedomov în nelipsita lui sutană. Lacheii care străjuiau încăperile își părăsiseră din pricina lui posturile, urmîndu-l cu gurile căscate ; se temeau, pe semne, ca nu cumva vreunul dintre acești hotentoți să subtilizeze ceva din lucrurile prețioase aflate în casă. Intrînd în încăpere și dînd cu ochii de Anna Ivanovna, Nevedomov păli și se dădu un pas înapoi, clătinîndu-se. Pavel, care urmărise scena, se apropie în grabă.

— Vrei să spui că Anna Ivanovna o să joace și ea ? întrebă Nevedomov cu glas tremurător.

— Păi, dacă nu ea, cine ? Kleopatra Petrovna nu vrea, așa că am invitat-o pe Anna Ivanovna.

— Și de ce nu mi-ai spus dinainte ? îi reproșă Nevedomov.

Între timp, Anna Ivanovna, cu nasul pe sus, se preumbla la o depărtare respectabilă prin sală și părea că nici nu-l bagă în seamă pe Nevedomov.

— Cu ce te poate împiedica Anna Ivanovna ? Sper că nu faci nazuri şi o să joci ! spuse Pavel. Îl neliniştea nespus de mult gîndul că trupa s-ar putea desträma.

— Drept să-ţi spun, nu mai ştiu ! spuse Nevedomov, care făcea, vizibil, mari eforturi ca să se liniştească.

„Îl lasă nervii ca pe o muiere", se gîndi Pavel depărtîndu-se de Nevedomov.

Petin şi Zamin, ajunşi într-o casă atît de bogată, păreau, de asemeni, puţin intimidaţi.

— Cu ochi umil şi pleoştit fastul acesta l-am privit, declară Zamin contemplînd bogăţia ce-l înconjura.

— Şi ce mai arap! spuse Petin. Fără cusur. Chiar că-i negru ca dracul.

— Păi e comandă specială, îi explică Zamin.

Pavel îi invită pe toţi să se apropie, ca să înceapă lectura.

— Gata, Anna Ivanovna, fă-te-ncoa ! spuse el, chemînd-o spre mijlocul sălii.

Fata se apropie.

— Fii bună şi citeşte rolul Julietei ; eu am să fiu Romeo.

Anna Ivanovna începu să citească şi nu ieşi rău deloc ; trăind atîta vreme în societatea studenţilor, ajunsese să citească mai mult decît cursiv.

Pavel fu remarcabil în rolul lui Romeo, atît de convingător, încît pînă şi Nevedomov, uitînd de zarva din sufletul lui, prinse a-l asculta cu atenţie.

Ce patos autentic dezvăluia jocul lui Vihrov, şi cîtă noblеţe ! Dar cel care îi uimi pe toţi fu Petin : De cum ieşi în mijlocul sălii şi, bătînd din picior, spuse : „Văd limpede, paşii prinţesei Mab pe-aici trecut-au !" toţi căzură de acord că un asemenea Mercuţio nu mai văzuseră şi nu vor vedea niciodată. Tristul Nevedomov îl juca pe Lorenzo trist, dar cu adîncă simţire, ridicîndu-şi mereu privirile spre cer. Zamin, care-şi asumase rolul lui Capulet, vorbi pe un ton bătrînesc şi gutural : „Omagiile mele, oaspeţi dragi !". Aducea mai mult cu un staroste sătesc decît cu un patrician italic.

Înaintaseră destul de mult cu lectura şi Pavel era pe de-a-ntregul furat de dramă, cînd Anna Ivanovna, aflată în imediata lui apropiere, îşi aruncă privirile spre uşă şi zise :

— A mai venit o doamnă... Ah, dar e Kleopatra Petrovna ! o recunoscu ea şi, cine ştie de ce, se fîstîci vădit.

Pavel, lovindu-se cu pumnii în cap, şuieră :

— Doamne, ce naiba a apucat-o ?

Fateeva înaintă cu paşi lenţi ; era palidă, iar buzele i se învineţiseră.

— De ce nu m-ai aşteptat ? îl întrebă ea pe Pavel, trecînd prin faţa lui şi aşezîndu-se pe unul dintre scaunele aflate în preajmă-i.

— Vrei să joci ? întrebă el la rîndul lui.

— Vreau !

— Dar ce rol ? Rolul Julietei i l-am dat Annei Ivanovna. Vrei rolul doicii ?

— Mi-e indiferent ! spuse Kleopatra Petrovna pălind şi mai amarnic.

— În acest caz ai să fii doica, spuse Pavel, care credea că *m-me* Fateeva intenţionează într-adevăr să joace în piesă.

Lectura merse lamentabil după acest moment. Anna Ivanovna era vădit intimidată în prezenţa Kleopatrei Petrovna : instinctul feminin îi spunea că Fateeva e supărată şi că e supărată tocmai pe ea. Nevedomov părea că asteaptă cu nerăbdare ca totul să se termine odată. Petin şi Zamin se aşezaseră pe lîngă Kleopatra Petrovna, cu gînd să o înveselească, dar ea nu lăsă să-i scape nici măcar un zîmbet. Nemişcată ca o statuie, se uita cînd la Pavel, cînd la Anna Ivanovna, care continuau să-şi citească rolurile în mijlocul sălii.

— Ei, ajunge pentru azi ! spuse Pavel, nemaiputînd suporta tensiunea ce se înstăpînise în sală. Te conduc acasă, Anna Ivanovna, urmă el, vorbind dinadins foarte tare.

— Şi eu ? Iarăşi merg singură ? îl întrebă Kleopatra Petrovna.

— Fă bine şi mergi singură. Pe Anna Ivanovna am adus-o eu şi eu trebuie s-o conduc acasă, răspunse el nemilos.

Vihrov nu se socotea vinovat nici măcar cu gîndul în faţa Kleopatrei Petrovna, aşa că hotărîse să o pedepsească pentru gelozia ei nesăbuită.

— Să mergem, Anna Ivanovna ! spuse el.

Anna Ivanovna îl urmă, ușor speriată.

— Zamin, să mergem și noi, te rog să mă conduci pînă acasă ! îi spuse, la rîndul ei, Kleopatra Petrovna lui Zamin.

— Cu cea mai mare plăcere ! acceptă acesta.

— Iar eu după voi, cocoșel-cocoșel ! spuse Petin ca să o amuze, dar Kleopatra Petrovna nu rîse și astfel cele două perechi o luară în direcții diferite : Vihrov cu Anna Ivanovna spre Tverskoi, iar Kleopatra Petrovna și Zamin spre Petrovka. Nevedomov merse spre casă de unul singur, cu privirile plecate în pămînt.

— De ce e supărată Kleopatra Petrovna ? îl întrebă Anna Ivanovna pe Pavel de îndată ce birja porni.

— E geloasă ! răspunse acesta.

— Pe cine ? Pe mine ?

— Pe tine și pe toate femeile din lume.

— Atunci de ce o întărîți și mai tare și, în loc să mergi cu ea, mergi cu mine ?

— Pentru că eu te-am luat de acasă. Iar ea n-a vrut să vină cu mine, așa că n-are decît să meargă singură.

— Ce rost au toate astea ? Mă conduci pe mine și apoi, de îndată ce te întorci acasă, te repezi să-i săruți mîinile și picioarele.

— Mă confunzi, nu sînt din soiul ăsta ! spuse Pavel.

— Dar din care ? Furios și plesnind de răutate ! Află că și tu ești un nemernic ! Dar ia spune-mi, cu Nevedomov ai vorbit ?

— Întîlnirea cu tine a fost o încercare pentru el.

— Da' ce-s eu, o sperietoare ? întrebă Anna Ivanovna.

— Dimpotrivă, cred că ești un briliant, la care el renunță de bună voie.

— Și de ce, mă rog, renunță ?

— Întreabă-l pe el ! spuse Vihrov.

— E nebun.

— Într-adevăr. Puțin nebun este. La revedere !

Lăsînd-o pe Anna Ivanovna pe Tverskoi, Pavel porunci birjarului să o ia spre Petrovka. Cu toate că pe drum flecărise și glumise cu Anna Ivanovna, ghiare ascuțite îi scormoneau sufletul. Acasă, primul om pe care-l întîlni fu Zamin, care era speriat de-a binelea și vorbea aproape în șoaptă.

— Kleopatra Petrovna e foarte bolnavă, spuse el.

— Dar ce are ? întrebă Pavel.

— Tot drumul a plîns, se frîngea mereu de mijloc, așa că am fost nevoit chiar s-o sprijin. Iar lumea pe drum — am dat de niște muncitori care mergeau la fabrică : „Ia uite, zice, un student o cară pe una beată !"

Pavel pătrunse în dormitor, unde Kleopatra Petrovna, cu îmbrăcămintea în dezordine, zăcea pe pat.

— Pleacă ! Lasă-mă-n pace ! aproape că țipă ea.

Pavel ieși în salon, unde prinse a se învîrti ca un leu în cușcă.

Zamin își dădu seama că ceva nu e în regulă.

— Cred că nu mai aveți nevoie de mine, așa că eu mă retrag, spuse el.

— Șterge-o ! mîrîi Pavel.

Zamin plecă.

Rămas singur, Pavel prinse a trage cu urechea, ca să-și dea seama ce se întîmplă în dormitor ; îi era și milă de Kleopatra Petrovna, dar, pe de altă parte, îl și scosese din sărite de-a binelea.

Deodată din dormitor răsunară un soi de lovituri, urmate de glasul cameristei, care spunea : „Kleopatra Petrovna, coniță, veniți-vă în fire !". Dar loviturile continuară. Pavel nu-și dădea seama despre ce era vorba. Apoi camerista, cu chipul răvășit de spaimă, ieși și se repezi spre dînsul :

— Pavel Mihailovici, potoliți-o pe Kleopatra Petrovna: se dă cu capul de speteaza patului.

Loviturile nu încetaseră. Pavel intră din nou în dormitor. Kleopatra Petrovna, cu chipul aproape în întregime vînăt, se izbea cu ceafa de speteaza patului.

— Ascultă, începu Pavel înăbușindu-se aproape de mînie, dacă nu te potolești, te leg și te țin așa cît e ziua de lungă !

— Ucide-mă mai bine ! spuse Kleopatra Petrovna.

— De ucis n-am să te ucid, dar vreau să știu în primul rînd de ce te pierzi cu firea și ce ai cu mine.

— Păi cum, cred și eu că e amuzant ! spuse Fateeva. M-ai pus ca pe o proastă să citesc din cărțulia aia, ca să-ți distrezi prietenii... Și cînd colo, ce artist grozav e domnul și ce actriță formidabilă și-a găsit !.. De-aia ai ales o piesă

ca asta ; ţi-a trebuit un pretext ca să te poţi săruta şi îmbrăţişa cu ea.

— Splendid ! spuse Pavel cu glas aparent liniştit, cu toate că în sufletul lui clocotea mînia : aceste urlete ale ignoranţei împotriva pasiunii lui pentru teatru îi jigneau întreaga fiinţă. Maşa, dă încoace tinctura de migdale amare ! spuse el.

Maşa îi dădu sticluţa.

Pavel umplu un păhărel şi i-l întinse Kleopatrei Petrovna.

— Mai bine bea asta.

Fateeva bău cu lăcomie.

Pavel îi porunci cameristei să-i dea şi un pahar cu apă rece.

Camerista i-l dădu.

Kleopatra Petrovna îl bău pîn-la fund. Toate astea o liniştiră vădit, dar cred că cel mai mult o bucurară îngrijirile pe care i le dădea Pavel.

Începu să plîngă.

— Plîngi, o să-ţi facă bine ! spuse el, îndepărtîndu-se de ea şi îndreptîndu-se spre fereastră.

Aşa cum se întîmpla întotdeauna, de la furie Kleopatra Petrovna trecu direct la drăgălăşenii. Intinse mîna spre Pavel.

— Vino încoace şi stai lîngă mine ! spuse ea.

Pavel se apropie şi se aşeză în preajma ei.

— Spune-mi, nu-i aşa că mă iubeşti ?

— Cred că nu ţi-am dat nici un motiv să te îndoieşti de acest lucru, răspunse Pavel pe un ton destul de sec.

— Hai, iartă-mă. Spune-mi că mă ierţi ! spuse ea sărutîndu-i mîinile.

— Nu mă supăr pe un om nebun.

— Dar tu nu eşti vinovat cu nimic faţă de mine ?

— Aşa cred !

— Jură.

— Cuvîntul meu îţi este, sper, de ajuns.

— Spune-mi încă o dată că mă ierţi !

— Te iert, spuse Pavel, te iert. Dorinţa lui cea mai fierbinte era să vadă scena aceea sfîrşită. Eşti obosită şi eu

la fel ; mă duc să mă întind puţin, adăugă el, sărutînd-o, la dorinţa ei, pe Kleopatra Petrovna, şi se retrase la el în odaie.

Dar sărmana femeie îşi dădu limpede seama că era departe de a fi obţinut iertarea deplină din partea lui Pavel. Camerista ei o auzi plîngînd aproape toată noaptea.

XVIII

DESPĂRŢIREA

A doua zi dimineaţa Pavel primi din partea lui Nevedomov o scrisoare, în care acesta îl înştiinţa că nu poate participa la spectacol, deoarece se retrage pentru o vreme la Troiţa.

„Vrea, pesemne, să se facă monah în toată legea", se gîndi Pavel.

Pentru rolul lui Lorenzo nu mai avea, aşadar, titular ; pentru doică, Vihrov nu izbuti, deasemeni, să găsească pe nimeni. Pe oricare dintre femeile cunoscute ar fi invitat-o, ar fi fost refuzat de îndată ce s-ar fi aflat că era vorba nu de montarea unei piese într-un cerc de nobili, ci de o iniţiativă studenţească. Aşa încît, cu adîncă mîhnire în suflet, Pavel fu nevoit să renunţe la ideea de a porni un teatru.

— Nu, îşi spuse el, societatea noastră dă încă prea mult tribut prostiei şi vulgarităţii pentru ca în sînul ei şi cu oamenii ei să se poată juca, în chip autentic, Shakespeare !

Relaţiile lui Pavel cu Fateeva erau penibile şi cum nu se poate mai încordate. Datorită acceselor ei de gelozie şi numeroaselor semne de incultură, vraja pe care Kleopatra Petrovna o exercitase la început asupra lui, mai cu seamă în virtutea vieţii ei familiale nefericite, se risipise aproape cu desăvîrşire ; prin uz şi abuz, setea de desfătări fizice se potolise şi ea în bună parte. Desigur, Pavel se străduia să ascundă toate aceste lucruri cu cea mai mare grijă ; dar

m-me Fateeva cunoştea viaţa şi oamenii : ea îşi dădea prea bine seama că nu reprezintă nimic pentru Pavel şi că atenţiile lui erau doar un semn de mărinimie. Mîndria şi vanitatea feminină se treziră într-însa cu înfricoşată putere : plîngea zile întregi ; pentru Pavel, toate acestea deveniseră o insuportabilă tortură.

— De ce plîngi? o întreba el, cunoscînd, firește, pricina lacrimilor ei.

— De ce m-aş bucura ? răspundea ea eschivîndu-se.

Lucrurile se agravau prin faptul că, fie şi o biată pereche de papuci dacă voia să-şi cumpere, o putea face numai pe banii lui Pavel ; ea nu mai avea nici o copeică.

Zadarnic îşi chinuia mintea gîndindu-se încotro s-o apuce, dacă ar sta să-l părăsească. Să se ducă la maică-sa era absolut cu neputinţă, deoarece ea însăşi aproape că murea de foame ; să se întoarcă a doua oară la bărbat — n-avea nici o nădejde că acesta ar fi primit-o. Să se fi interesat în acest răstimp de Kleopatra Petrovna vreun bărbat cu stare, ea n-ar fi ezitat nici o clipă să-i devină ibovnică şi să plece cu dînsul de la Pavel ; dar nu se întîmplă nimic de acest fel ; în schimb timpul, acest mare meşter în a tăia toate nodurile gordiene ale raporturilor interumane, rezolvă totul mult mai simplu şi mai decent. Veni şi o zi în care, ca de obicei, Fateeva stătea în odaia ei, iar Pavel în a lui. În ultima vreme, el se consacrase aproape pe de-a-ntregul învăţăturii, căci se pregătea pentru examenul de absolvire. Kleopatrei Petrovna i se aduse o scrisoare ; aruncînd o privire pe adresă, ea arboră o mină destul de indiferentă. Scrisoarea era scrisă de mîna lui *m-lle* Prîhina. Această devotată domniţă întreţinea cu prietena ei o îndelungată şi tenace corespondenţă.

„*Cher* îngeraş, îşi începea ea scrisoarea, în vreme ce tu te scufunzi în marea fericirii tale, iată-mă venind să-ţi dau o lovitură atît de uşoară şi neînsemnată, încît nu ştiu dacă ai să o resimţi şi pentru care îţi cer dinainte mii de scuze. Soţul tău, purtat de vijelioasele torente ale vieţii, se apropie de ţărmul părinţilor săi. Sănătatea lui e ruinată şi în momentul de faţă e primejdios de bolnav. Mi-a ajuns la ureche zvonul că e prădat din toate părţile de feluriţi inşi şi inse şi m-am hotărît să-i fac eu însămi o vizită. S-a bucurat de sosirea mea ca de pogorîrea mîntuitorului nea-

raului omenesc ; mi-a sărutat mîinile, a izbucnit în lacrimi şi a început de îndată să mi se plîngă de slujitoarele din casă, care-l lasă, pe el, om bolnav, singur zile şi nopţi de-a rîndul ; în vreme ce el agonizează, ele ţopăie şi cîntă prin cuhnii. În numele prieteniei noastre, te rog vino lîngă dînsul. I-am vorbit despre o astfel de eventualitate şi trebuie să-ţi spun că, sărmanul, a căzut într-un extaz infantil: „Crezi că o să vină ? Spune-i că îi las întreaga avere, numai să vină şi să-mi aducă liniştea". Dacă nu vei da curs acestei rugăminţi, îngeraş, o să vi se care tot din casă şi, cînd vei descinde aici după moartea lui, n-ai să mai găseşti nimicuţa. Sărută-l pe Paul al tău din parte-mi".

În timp ce citea această scrisoare, Fateeva ba păIea, ba roşea. După ce o parcurse pe toată, se ridică mîndră în picioare, oftă adînc şi se îndreptă spre odaia lui Vihrov.

— Am primit chiar acum veşti despre soţul meu, spuse ea. Trebuie să plec neapărat într-acolo ; e foarte bolnav.

Pavel o privi cu atenţie. Bănuia că inventase totul ca să poată pleca.

— Cine îţi trimite aceste veşti ? întrebă el.

— Katia Prihina, răspunse Fateeva, dîndu-i scrisoarea primită de la prietena ei.

Pavel o citi şi deodată îl cuprinse o tristeţe adîncă la gîndul că trebuie să se despartă de Kleopatra Petrovna.

— Îmi pare nespus de rău că pleci, spuse el.

— Dacă nu mă duc, risc să fiu complet jefuită, se explică ea.

Kleopatra Petrovna suferea de asemeni, căci ochii i se umplură de lacrimi.

— Pare a fi într-adevăr foarte bolnav, dacă Prihina scrie ce scrie, reflectă Pavel.

— Da, trebuie că e foarte bolnav, spuse Fateeva.

— Poate că toată povestea asta nici n-o să dureze.

— Desigur, încuviinţă Fateeva, vrînd parcă să-l consoleze.

— Ai zice că se căieşte în faţa ta ! spuse Pavel, aruncîndu-şi din nou ochii pe scrisoare.

— El m-a preţuit întotdeauna şi ar fi fost bun cu mine, dacă nu l-ar fi montat împotrivă-mi mişeii de care s-a înconjurat.

Fateeva spunea toate acestea pe un asemenea ton, de parcă nu s-ar fi făcut niciînd şi cu nimic vinovată faţă de soţul ei. Lui Vihrov acest lucru i se păru întrucîtva straniu.

— Îmi va fi foarte greu să-l văd suferind, urmă ea încruntîndu-se, pentru că acest om mi-a făcut totuşi, mult mai mult bine, decît toţi ceilalţi semeni laolaltă.

Cui era destinată această aluzie — numai Dumnezeu ştie.

— Ţi-a făcut cel mai mult bine şi ţi-a arătat cea mai generoasă îngăduinţă, spuse, la rîndul său, nu fără un gînd acid, Pavel.

Fateeva se mulţumi să-l privească, fără a rosti un cuvînt.

Curînd după aceea Pavel se hotărî să-i facă o vizită lui Nevedomov, ca să afle de ce anume voia să se retragă la Troiţa şi să discute cu el despre propriile-i simţăminte faţă de *m-me* Fateeva, despre relaţiile lui cu dînsa. În adîncul sufletului, el se simţea totuşi puţin vinovat faţă de ea.

Îşi găsi prietenul îmbrăcat într-o sutană nouă. Îşi pusese de-acum mănuşile şi ţinea în mînă nu chipiul studenţesc, ci o scufie.

— Încotro ? îl întrebă Pavel.

— Vreau să mă reped pînă la mănăstirea Simon : prima preumblare de primăvară, răspunse Nevedomov.

— Dacă n-ai nimic împotrivă, te însoţesc.

— Să mergem, spuse Nevedomov. Odată ajunşi în stradă, prietenul lui Vihrov nu se opri, ci o porni pe jos.

— Hai să luăm o birjă, propuse Pavel.

— Nu, mergem cu barca, se opuse Nevedomov.

— Fie şi cu barca, spuse Pavel.

Ajunseră la debarcader fără să fi schimbat o vorbă pe drum ; abia cînd se urcară în barcă şi porniră, Pavel îl întrebă pe Nevedomov, ale cărui priviri atente şi triste păreau scufundate în unde :

— Spune-mi : te muţi la Troiţa ca să fii mai aproape de mănăstire, nu-i aşa ?

— Aşa e, răspunse Nevedomov.

— Şi apoi, firește, te retragi la mănăstire ?

— Dacă au să mă primească.

Conversaţia lîncezi pentru o vreme. Pavel prinse a urmări apele Moscovei, în care se oglindeau, aproape la fiecare pas, biserici şi clopotniţe. Pentru el, un tînăr în care clocoteau pasiunile şi care mai era încă însetat de viaţă, toate acestea nu aveau cine ştie ce semnificaţie ; dar pentru Nevedomov ele urmau să reprezinte curînd totul ; şi lui Pavel i se făcu milă de prietenul său.

— Nu ştiu zău, Nevedomov, începu el, dacă faci bine retrăgîndu-te la mănăstire. Eşti un tip prea deştept, prea cinstit şi prea cultivat pentru un asemenea destin. Ai să te sufoci în mediul acela. Mă tem că nu vei găsi simpatie şi înţelegere pentru nici una dintre preocupările tale.

— De ce crezi asta ? Trăiesc şi acolo o mulţime de oameni deştepţi şi foarte învăţaţi.

— Da, numai că aceştia sînt din protipendada clerului, iar tu o să te învîrţi printre călugării de rînd.

— Am să încerc să evit vulgul, spuse Nevedomov zîmbind. Pe de altă parte, eu la ce mai sînt bun ?

— Tradu-l pe Shakespeare în întregime, sugeră Pavel.

— Mi-am ars toate hîrtiile ; o pagină n-a mai rămas, spuse Nevedomov.

— Cum adică le-ai ars ?

— Uite-aşa, răspunse Nevedomov calm.

— Ascultă, spuse Pavel cu reproş în glas, ce sens are negativismul ăsta ?... Bunăoară Anna Ivanovna. Te-ar fi iubit o viaţă întreagă, dacă i-ai fi oferit fie şi o părticică din simţămintele tale anterioare.

— Puţin îi pasă ei de simţămintele mele, spuse Nevedomov cu un surîs ironic. Chiar ieri am auzit că se mărită cu un precupeţ, sau aşa ceva.

— Şi cine crezi că-i vinovatul, dacă nu tu ? Tu ai respins-o doar, ştii bine !

— Dacă mă gîndesc în ce hal a ajuns, nici nu-mi pare rău că am respins-o, spuse Nevedomov.

Între timp se apropiară de micul debarcader al mănăstirii. Luncile ce se desfăşurau de-a lungul rîului, respirînd o prospeţime primăvăratică, arborii înfrunziţi de-acum, pîlcurile de sălcii şi, în fine, zefirul cald ce le mîngîia obrajii îl însufleţiră pe Pavel. Se bucura ca un ţînc.

— Într-adevăr, poţi spune împreună cu Polejaev, declamă el : „Am fost în cîmp : ce bucurie ! Şi-n Moscova : ce porcărie !“

Dar Nevedomov păşea tăcut, cufundat pe semne în gîndurile lui. Cînd ajunseră pe creasta dealului, el se apropie de poarta mănăstirii şi, întorcîndu-se spre Pavel, care venea în urmă-i, spuse :

— Aşteaptă-mă pe undeva pe aici ; trebuie să mă văd cu un monah, să obţin o scrisoare pentru stareţul de la Troiţa.

Pavel dădu din cap în semn că pricepuse şi se aşeză pe o bancă din apropiere, chiar în faţa cimitirului mănăstiresc.

Nevedomov reveni şi el curînd şi se aşeză alături.

— Ascultă, Nevedomov, începu Pavel, arătînd spre mulţimea de bisericuţe, care de care mai sofisticate şi multicolore, ca şi spre ferestruicile minuscule ale chiliilor — toate astea nu te umplu de groază ? Nu simţi izul de lînced, de pace mortuară ? Iar acolo — auzi ?.. Şi Vihrov îşi îndreptă mîna spre una dintre fabricile din apropiere, de unde răzbătea un şuier strident de abur încins. Alături clocoteşte viaţa !... Cînd la crenelurile astea ieşeau călugării apărîndu-se de duşmani, da, atunci era limpede că pentru fiecare om aceste ziduri puteau fi loc de refugiu ; dar acum, cînd au ajuns un spaţiu pentru esteţi şi leneşi...

— Dar înţelege odată, spuse Nevedomov, de-acum cu o notă de iritare în glas, că eu însumi nu mai sînt bun decît pentru o astfel de viaţă.

Vihrov îl privi în faţă. „Poate că într-adevăr nu mai e bun de nimic, se gîndi el, decît pentru singurătatea chiliei şi viaţa contemplativă“.

— Ce să mai vorbim ! spuse iar Nevedomov, ridicîndu-se şi frecîndu-se cu palmele pe piept. După mine, cea mai bună consolare în orice restrişte, adăugă el, arătînd cu ochii spre crucile din preajmă, în orice suferinţă, e gîndul că ea tot se va sfîrşi odată şi că oricum vei ajunge aici !

— Moartea e un lucru îngrozitor ! spuse Pavel cu un fel de repulsie.

— După mine — liniştitor, îl contrazise Nevedomov.

Pavel ar fi putut contesta cu patos această idee, dar deodată simţi că n-are nici un chef. De ce să-i pricinuiască lui Nevedomov încă o dezamăgire ?

— Şi eu am probleme în dragoste, începu el după un răstimp destul de îndelungat de tăcere. O jenă i se simţea în glas.

— Dar ce s-a întîmplat ? întrebă Nevedomov indiferent, continuînd să contemple crucile acelea.

— Kleopatra Petrovna se duce la ţară ; moare bărbatu-său.

— Da ? Pleacă ?

— Pleacă şi sîntem în nişte relaţii foarte stranii ; adevărul este că, aproape în acelaşi timp, ne-am cam plictisit unul de altul.

Nevedomov rîse scurt.

— Era de aşteptat, spuse.

— De ce era de aşteptat ? întrebă Pavel intrigat.

— Pentru că întotdeauna şi pretutindeni se întîmplă la fel.

— Vrei să spui că asta e soarta tuturor amanţilor ?

— Întocmai, confirmă Nevedomov.

— Şi pentru o dragoste durabilă, după tine, sînt indispensabile castitatea femeii şi căsătoria ? îl descusu Pavel, care, de altfel, cunoştea foarte bine opiniile lui Nevedomov în această privinţă.

— Da, după părerea mea, sînt condiţii majore şi esenţiale, spuse acesta.

— Aşadar, dacă pe tine te-ar fi iubit Anna Ivanovna şi v-aţi fi căsătorit, iubirea voastră ar fi fost mai durabilă ca a noastră ? nu se putu stăpîni Pavel să nu-şi răneasscă puţin prietenul.

— Probabil. Numai că pentru asta Anna Ivanovna ar fi trebuit să aibă cu totul alte însuşiri, răspunse Nevedomov cu un zîmbet trist.

Pavel zîmbi la rîndul său, clătinînd din cap cu amărăciune.

Cînd porniră îndărăt, peste pămînt cobora deja ceaţa amurgului. La Moscova îi întîmpinară uliţele prăfuite, aerul înăbuşitor şi zgomotul trăsurilor. La despărţire, Pavel îşi îmbrăţişă strîns prietenul, sărutîndu-l aproape cu duioşie; îşi dădea foarte bine seama că se despărţea poate de cel mai cinstit şi mai plin de poezie dintre oamenii pe care îi era hărăzit să-i întîlnească în viaţă.

Ajunse acasă. O găsi pe Fateeva în odaia ei, ţinînd în mînă un pachețel ce părea a conține felurite hîrtii.

— Ce ai acolo ? o întrebă el.

— Scrisorile tale, răspunse Fateeva străduindu-se să vorbească pe un ton cît mai indiferent. Tocmai mă gîndeam cum să le aşez în geamantan, ascunzîndu-le cît mai bine.

— Cel mai bine ar fi, după mine, să le ascunzi în sobă, lăsîndu-le în voia flăcărilor.

— De ce ? spuse Fateeva. Vreau să-mi amintesc, măcar citind corespondenţă, cum mă tratai pe vremuri.

— Pe vremuri ! o îngînă Pavel, vrînd să imprime glasului său o notă glumeaţă. Dar se întoarse cu faţa spre fereastră.

Îl năpădi un imens val de tristeţe şi totodată de furie împotriva lui însuşi ; lacrimi îi răsăriră în ochi fără voie.

„De ce nu pot iubi această femeie ? se întrebă el aproape cu îndîrjire. S-ar întoarce din nou la mine după moartea soţului ei şi am putea fi fericiţi". Se întoarse şi văzu că Fateeva plîngea de asemeni.

— Fii măcar în ultima zi mai drăguţ cu mine, spuse ea, pe un ton din care se putea deduce că nu ştie dacă el îi va împlini sau ba această dorinţă. Pavel îi sărută mîna şi se aşeză alături de dînsa. Kleopatra Petrovna îi luă capul în palme şi, strîngîndu-l la pieptul ei, începu să-l sărute pe frunte şi pe obraji. Pavel simţea lacrimile ei picurîndu-i pe faţă. Se străduia din răsputeri să-şi stăpînească plînsul. Stătură aşa noaptea întreagă, discutînd în şoaptă, dar nici unul nu făcu nici o aluzie la posibilitatea reîntoarcerii Kleopatrei Petrovna la Moscova sau la o viitoare reîntîlnire.

Intrînd a doua zi, dimineaţa devreme, în bucătărie, Pavel fu martorul unei scene care, deşi neroadă, era totodată înduioşătoare.

Ivan şedea la masă cu camerista Kleopatrei Petrovna şi bea ceai ; Maşa era plînsă, Ivan posomorît.

— De ce plîngi ? o întrebă Pavel pe cameristă.

Ruşinîndu-se parcă de această întrebare, Maşa ieşi degrabă din încăpere fără să răspundă nimic.

— Pavel Mihailovici, rugați-o pe Kleopatra Petrovna să mi-o dea pe Maria de nevastă, spuse Ivan întunecat, dar păstrîndu-și aerul lui tont dintotdeauna.

— N-o să mă dea, ți-am spus odată ! strigă Maria din coridor. Nu sînt a Kleopatrei Petrovna, ci a boierului ! Oricum o să mă sfîșie, pentru că am plecat cu conița.

— Poate că totuși au să te dea, spuse Pavel ca să-i mai liniștească și apoi îi porunci lui Ivan să facă rost de o trăsură pentru Kleopatra Petrovna.

Celor ce rămîn le e întotdeauna mai greu decît celor care pleacă. Pavel urmări cu un soi de atenție neroadă toate pregătirile ; cînd Kleopatra Petrovna, pe al cărei chip aerul de înmormîntare se instăpînise pe deplin, urcă în trăsură, Vihrov se apropie de ea, îi potrivi perna la spate și o întrebă dacă se instalase comod.

— E bine, spuse ea cu glas surd.

Trăsura porni. Pavel ieși în poartă, urmărind-o cu privirea. Era o zi senină și uscată ; trăsura dispăru curînd după colțul străzii. Acasă Vihrov nu avea putere să se întoarcă, așa că îi porunci lui Ivan să-i aducă chipiul și ieși pe bulevardul Petrovski. O tristețe liniștită îi sugea, ca un șarpe, sufletul.

„Oare a meritat să mă aventurez în povestea asta, să mă frămînt și să sufăr atîta, pentru ca totul să se sfîrșească așa cum s-a sfîrșit ? !“ se gîndea el. Trebuie spus că romanul lui Lermontov „Un erou al timpului nostru“, care tocmai apăruse, și îndeobște întreaga lirică a acestui poet, stîrniseră o puternică impresie în rîndurile tineretului universitar. Pavel vibra de asemeni la unison cu multe dintre motivele lui lirice și îndeosebi cu acela al dezolării. Acum nu se putu stăpîni și începu să murmure cunoscuta poezie a lui Lermontov.

Ce-s patimile ? Boala lor minunată trece,
Căci mintea nu le dă prea mult răgaz... [1]

Pavel era întru totul convins că dragostea lui pentru Fateeva se stinsese definitiv.

Sfîrșitul părții a doua.

---

[1] În românește de Al. Philippide.

Lector: AUREL BUICIUC
Tehnoredactor: NICOLAE ŞERBĂNESCU

Bun de tipar : 7.04.1981. Coli tipar : 21.

Comanda nr. 729
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii"
Piaţa Scînteii nr. 1 — Bucureşti,
Republica Socialistă România

Acest Bildungsroman rus urmărește de-a lungul a cîtorva decenii aventura intelectuală și sentimentală a unui personaj care întrunește toate trăsăturile tipologiei romantice. În intenția lui Pisemski (1821—1881) — autor cunoscut cititorilor români prin romanele O MIE DE SUFLETE și ESTE OARE EA VINOVATĂ? — Pavel Vihrov, protagonistul mozaicului social conturat de această narațiune de largă respirație, întruchipează o generație de referință, a cărei vocație o reprezintă angajarea Rusiei pe orbita civilizației moderne.

Vol. I—II Lei 27

CW

Editura Univers